

İLİSU

(ensiklopedik məlumat kitabı)

İkinci nəşr

**“Vətən” nəşriyyatı
Bakı-2012**

Tərtibci:

Sadiq Nəbi oğlu MURTUZAYEV

Redaksiya heyəti:

S.Murtuzayev sədr

**K.Ramazanov, Y.Kərimov, S.Mollazadə,
A.Yusifova, H.Əliyev, S.Əfəndiyev,
R.Tahirzadə, V.Muradov, N.Qocayev,
H.Hacıyev, V.Eminov**

Redaktor

Hacı Mehman Fərzullayev

İkinci nəşr

"İlisu" S.Murtuzayev. Bakı "Vətən" 2012. 416 səhifə.

Kitab Qafqazın ən qədim və tanınmış yaşayış məskənlərindən biri olan İlisunun şanlı tarixi keçmişindən, dil xüsusiyyətlərindən, əsrarəngiz təbiəti, iqlimi, memarlıq abidələri, burada tikilmiş ən müasir turizm abidələrindən, Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin Hamamçay üzərində yeni salınmış müasir körpünün, "İçəri-bazar-Qala" turizm mərkəzinin açılışında iştirakından, bu kənddən pərvazlanıb bütün dünyaya səpələnmiş şöhrətli ziyalıları, zəhmət adamları, qəhrəman oğul və qızlarından, özünəməxsus mətbəxindən, burada yaşayanların məişət və mədəniyyətindən söhbət açır. Birincidən fərqli olaraq bu nəşrdə topluya salınmış fərdlər əlifba sırasına uyğun olaraq düzülməklə müəyyən ixtisar və əlavələr edilmişdir.

4702060106

S -----

B-30/072012

© "Vətən"-2012

© "CBS"-2012

BİRİNCİ NƏŞRİN MÜQƏDDİMƏSİ

İlisu Azərbaycan Respublikasının Qax rayonunda Böyük Qafqaz sıra dağlarının ətəklərində Kürmükçay və Ağçayın (Hamamçay) kəsişdiyi yerdə, Səngər adlanan 100-150 metrlik bir çay keçidini nəzərə almasaq, dörd tərəfdən uca, bəzisi il boyu qarla örtülü olan dağlarla əhatə olunmuşdur. Şimaldan Rusiyanın Dağıstan Muxtar Respublikası ilə sərhədlənən, eni bir kilometrə yaxın, uzunluğunu 4-5 kilometr olan dağ yamacında yerləşən, çox da böyük olmayan bir kənddir. İlisu kəndi Kürmükçay hövzəsində, çayın sol sahilində akkumulyativ terras üzərində, dəniz səviyyəsindən 1200-1400 metr yüksəklikdə yerləşir.

Bu kəndin zəngin tarixi nəinki ölkəmizdə, bəlkə də bütün dünyada məlumdur.

İlisunun əsrarəngiz, füsunkar gözəlliyi insanı valeh edir, bu təkrarsız təbiət mənzərəsi görəni özünə cəzb edib ruhunu, qəlbini oxşayaraq hey-rətləndirir. Kəndin nadir flora və faunaya malik olmasını nəzərə alaraq, Azərbaycan hökuməti İlisu dövlət qoruğunun yaradılması haqqında qərar qəbul etmiş (20 fevral, 1987-ci il, № 57), sonra qoruğun sahəsi Nazirlər Kabinetinin xüsusi sərəncamı ilə daha da genişləndirilmişdir (31 mart, 2003-cü il, № 48).

Kəndin tarixi şöhrəti bir sıra amillərlə bağlıdır:

- kənd əhalisinin ancaq özünəməxsus dil-dialekti, adət-ənənəsi baxımından qədim türk-oğuz xalqlarına məxsus rəngarəng nümunələrini qoruyub saxlaması;

- tarixə "İlisu sultanlığı" adı ilə daxil olmuş, 300 ilə yaxın bir dövrü əhatə edən, məxsusi dövlət idarəçiliyi ilə 36 dəfə Türk sultanlarının və İran şahlarının fərmanları ilə təsbit olunmuş, XIX əsrin əvvəllərindən rus çarizminin Qafqaz siyasətilə əlaqədar çox gərgin mübarizə aparıb, 1844-cü ildən isə Şeyx Şamilin milli azadlıq hərəkatına qoşulan, xüsusi bir dövlətçilik qurumuna malik olması;

- ən qədim dünyəvi və dini elm-təhsil ocaqları ilə tanınması. Azərbaycanın mərhum prezidenti ulu öndər Heydər Əliyevin 1999-cu ildə İli-

su məktəbinə 110 illiyi münasibətilə ünvanladığı təbriki buna əyani sübutdur.

- təsərrüfat quruculuğu baxımından, xüsusilə, qoyunçuluq sahəsində inkişaf edib, Sovetlər İttifaqında nümunəvi və böyük təsərrüfatları ilə tanınması;

- yerli sənətkarlığın çox müxtəlif sahələri ilə şöhrət qazanması;

- kəndin bütün dünyaya səpələnmiş alimləri, ictimai-siyasi, mədəniyyət və din xadimləri ona daha çox şöhrət qazandırmış, onun hər yerdə tanınmasına səbəb olmuşlar.

Bununla belə, bu günə kimi, İlisu kəndi, onun tarixi, sakinlərinin mədəni-məişət tərzini barədə müfəssəl bir kitab nəşr olunmamışdır.

Bütün bunları nəzərə alaraq, Bakıdakı İlisu ziyalılarının bir qrupunun təşəbbüsü ilə, bu kəndi tarixdə yaşatmaq, onun sakinlərinə məxsus dil üslubu, memarlıq və sənətkarlıq nümunələri barədə məlumat vermək, həmçinin son 150 ildə İlisu kəndində böyüyüb boya - başa çatmış yaxud özünü əslən bu kəndin yetişdirməsi hesab edən, tanınmış ictimai-siyasi, elm və din xadimləri, təsərrüfat rəhbərləri barədə təsəvvür yaratmaq məqsədilə "İlisu" adlı ensiklopedik məlumat kitabının nəşri qərara alındı.

Çoxsaylı ilisulu və eləcə də əslən ilisulu olmayan, lakin İlisu barədə zəngin biliyə malik alimləri, görkəmli ziyalıları cəlb etməklə bu toplunu ərsəyə gətirdik. Bununla belə, məlumdur ki, son dərəcə dəqiqliklə işlənmiş, bəşər idrakının məhsulu olan ən mükəmməl kitablar belə qüsurlardan xali deyil. Toplunun işıq üzü görməsində zəhməti olanlar obyektiv və subyektiv səbəblərdən yol verilmiş texniki, habelə digər qüsurlara görə hörmətli oxuculardan üzr diləyir, növbəti nəşrlərdə soydaşlarımızın fəal iştirakı ilə kitabın daha təkmil olacağına inanırlar.

İKİNCİ NƏŞRƏ GİRİŞ

İlisu öz keçmişi, 300 illik sultanlıq tarixi ilə tanınıb müstəqil dövlət quruculuğuna malik bir struktur kimi, dünyanın hər yerinə səpələnmiş ziyalıları - alimləri, xalq sənətinin ən rəngarəng yaradıcıları, böyük Azərbaycan dilşünas alimi, Əbdüləzəl Dəmirçizadənin dediyi kimi "Kitabi Dədə Qorqud" yadigarı olan çox maraqlı dil ləhcəsi ilə dünyada tanınmış bir kənd olmaqla yanaşı, müasirliyi ilə daha geniş şan - şöhrət üçün böyük imkanlara malikdir. Bu da kəndimizin hazırda bütün dünyada geniş intişar tapmış və gündən - günə inkişaf edən turizmin nadir bir obyektinə - kompleksinə çevrilməsilə bağlıdır.

Son illərə qədər İlisuda turizmin özünə yer tapması üçün böyük məneələr var idi. Kənd, dağ çaylarının yaratdığı sel sularının qurbanına çevrilərək ildən ilə uçulub - dağılmaq kimi qarşısıalınmaz fəlakətlə üz-üzə dayanmışdı. Digər tərəfdən burada turizmlə əlaqədar infrastrukturlardan əsər - əlamət belə yox idi. Xüsusilə bunun ən vacib komponenti olan yol sarıdan vəziyyət turizmin tələblərindən çox uzaq idi. Son dövrdə İlisunun ən başlıca problemi olan sel sularının yaratdığı fəlakətlərdən yaranan aşınmaların qarşısını almaq üçün böyük işlər görülmüşdür. Dövlətin dəstəyi, xüsusilə ölkə prezidenti İlham Əliyev cənablarının qayğısı və göstərişlərinə uyğun olaraq Respublika Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin sədri Əhməd Əhmədzadənin işgüzar rəhbərliyi sayəsində inşa edilən Hamamçay Körpüsü və onun tikinti kompleksinə daxil olub çay boyu inşa edilən istinad divarları İlisunun xilasını və gələcəyi üçün əvəzsiz tarixi hadisə kimi bu kitabı zənginləşdirəcəkdir.

İlisuda bir -birinin ardınca tikilib istifadəyə verilən və turizmin infrastruktur tələbləri üçün ən vacib olan istirahət evləri, mehmanxana, iaşə obyektləri geniş turist axını üçün şərait yaratmışdır. İlisunun isti - termal müalicə suları, büllür bulaqları, dağları, şəlalələri, qış turizmi üçün 4-5 ay davam edən qar örtüyü ilə turizmin tərkib hissələri olan xizək idmanı, alpinizm, ovçuluq, atçılıq idmanı kimi növlərin inkişaf etdirilməsinə real imkanlar yaradır. Qax - İlisu turizm kompleksi üçün son zamanlar rayon mərkəzinin gözəlləşməsi, burada bir sıra yeni maraqlı tədbirlərin həyata keçirilməsi, xüsusilə "İçəri-bazar" qala kompleksinin bərpa və

yenilənməsi, tarixi obyektlər sırasında abidələri, Qafqaz Albaniyasına məxsus qədim şəhərlərdə aparılan arxeoloji tədqiqatlar, Qum kəndindəki XII əsrə aid edilən məşhur bazilikanı da daxil etmək olar.

Yeni nəşrdə həmçinin əvvəlkindən fərqli bir sıra dəyişikliklər də aparılmışdır. Çoxsaylı təkliflərə əsasən kitabdakı fərdlərin sıralanması adlar önə keçirilməklə əlifba əsasında ensiklopedik qaydada verilmişdir. Bu nəşrdə də əvvəlkində olduğu kimi ata xətti əsas götürülmüşdür. Bəzi şəxslərin istisna kimi ana xəttiylə kitaba daxil edilməsində daha çox ilisulu təəssübkeşliyi və bu kəndlə bağlılığı nəzərə alınmışdır.

Bəzi şəxslərin adları topludan çıxarılmış, bir çoxları isə əlavə edilmişdir. Əvvəlki nəşrə olan iradlardan biri də öz göstəricilərilə, xüsusilə elmi adlara malik olanların topluya düşə bilməmələri ilə əlaqədar idi. Araşdırmalarımızla bu qüsurlar müəyyən qədər aradan qaldırılmış, lakin belə halların təkrarı istisna deyil. Elə şəxslər vardır ki, onların səsi - soracağı eşidilsə də özlərini və ünvanlarını tapmaq mümkün olmamışdır.

Bu qəbildən olan kitabların zamanın tələbi ilə təkrar- təkrar nəşr olunacağını nəzərə alsaq növbəti nəşrlərdə boşluqları doldurmaq və çatışmazlıqları aradan qaldırmaq çətin olmaz. Əsas məsələ növbəti nəşrlər üçün ilkin faktoloji materialların və nümunənin olmasıdır. İnandırmaq ki, diqqətli oxucularımız gələcək nəşrlərdə görmək istədikləri materialları bu nəşrin redaksiya heyəti üzvlərindən birinə və ya tərtibatçısına ünvanlayacaqlar.

İlisudan pərvazlanıb uzaqlarda yaşayan ziyahların müasir İlisu sakinlərinə müraciəti

Əziz həmyerlilərimiz!

Yəqin ki, siz dünyanın hər yerindən səsi-sorağı gələn ilisuluların çoxlarından qürür duyursunuz. Onların həsrətilə yaşayanlarınız da çoxdur. Bizim həsrətimiz isə daha güclüdür. Bizim mayamız bu ulu kəndimizdə yoğrulmuşdur. İçərimizdə dünyanın onlarca ölkəsini gəzib dolaşanlar da çoxdur. Əksəriyyətimiz vətənimizin gündən-günə gözəlləşən paytaxtı Bakı şəhərində yaşayıb fəaliyyət göstəririk. Durumumuz sizdən bəlkə də dəfələrlə yaxşıdır. Lakin dünyada tayı-bərabəri olmayıb möcüzəyə bənzər kəndimizin həsrətindən yuxularımız ərsə çəkilir, gah onun əzəmətli dağları, göz oxşayan şalalələri, buz bulaqları, Hamamçayın və Kürmükçayın bizə lay-lay çalan zümzüməsi, bəzən də şah qalxan at kimi hayqırıqları, Qıcaldagın sıldırım qayalarında buynuzlaşan təkə sürülərinin, Laçınqaya üzərində qıy vuran qartalların görüntüləri yuxularımıza hakim kəsilib bizi ovundurur.

Əksəriyyətimizin uşaqlığı və gəncliyi bu kənddə keçmişdir. Orada gəncliyimizin büllur kimi saf duyğuları və şaqraq gülüşləri, yetimliyimizin göz yaşları qalmışdır. Şanlı şöhrətli İlisu məktəbində təhsil aldığımızı görə elmin daşlı-kəsəkli yollarında inamla addımlayıb kəndin və, məktəbimizin şöhrətinin daha da artmasına həmişə səy göstərmiş və bundan qürur yüksəkliyi duymuşuq.

Kəndimizin özünəməxsus rəngarəng adət-ənənələri və oyunları formalaşmağımızda əvəzsiz rol oynamışdır. Bu gün bizim üçün hədsiz əziz olan müdrik ata-babalarımızın, xanım nənələrimizin ruhları bu kəndin səmalarında pərvaz edir.

Bir çoxlarımız vaxtilə zamanın axarına düşüb ata-baba yurdlarımızı qoruyub saxlaya bilmədiyimizə görə günahlarımızı yumaq üçün yollar axtarıyıq. Buna gücümüz çatmadıqca acı təəssüf hissi keçirir, hərdən buraya yolumuz düşəndə xəcalət hissi bizi bürüyür.

Böyük qürür yerimiz olan bu kəndin zəngin tarixi keçmişinə nəzər saldıqda tarixçi professor Yaqub Mahmudovun aşağıdakı sözləri yada

düşür: "Keçmiş İlisu sultanlığının ərazisi yurdumuzun nadir tarixi xəzinəsidir. Ulu babalardan yadigar qalıb bu xəzinə bizə. Lakin bu müqəddəs əmanətin əsl sahibləri olan bizlər min-min təəssüflər olsun ki, həmin qiymətli xəzinədən lazımınca xəbərdar deyilik. Dərindən araşdırmamışıq bu diyarın tarixini."

Ötən on illər ərzində bu kəndə göstərilən sayğısızlıqdan onun gələcəyinə ümidimiz tamamilə yox olub getməkdə idi. Şükürlər olsun ki, son zamanlar dövlətimizin qayğısı sayəsində kəndin böyük gələcəyinə ümid şöhləri yenidən parlanmış, ona qənim kəsilən daşqınlardan və aşınmalardan xilas olub genişlənərək beynəlxalq turizmin çox maraqlı obyektlərindən birinə çevrilməkdədir. Xüsusilə kəndimizdə və onun yaxınlığında tikilən müasir istirahət obyektləri, yeni salınan körpü və digərlərini bir kompleks halında birləşdirən Qax şəhəri Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev cənablarının təbirincə desək "öz füsunkar və nadir gözəlliyilə" bu kompleksin dəyərini qat-qat artırır.

Sizə mürraciətimizin də əsas məğzi ondadır ki,ulu kəndimizə və atababa yurduna qarşı bir çoxlarımızın vaxtilə göstərdiyi biganəlikdən çəkdiyimiz peşmançılığımızı yada salıb buna bir daha yol verməməyə, bu torpağın hər qarışını, babalardan qalmış yurdumuzu, göz bəbəyi kimi qorumağa çağırmaqdır.

*Sadiq Murtuzayev
Asiyət Yusifova
Həsən Əliyev
Kərim Kərimov
Nəzir Qocayev
Hacı Hacıyev
Əmrah Abdurəhmanov*

*Süleyman Camalov
Məmməd Abdullayev
Emin Əfəndiyev
Fikrət Əliyev
Yəhya Kərimov
Vidadi Eminov*

İLİSUNUN TARIXİNDƏN

İlisu tarixə daha çox 300 illik bir zaman kəsiyində fəaliyyət göstərən Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında mühüm rol oynayan İlisu Sultanlığının adı ilə düşmüşdür. Buna görə də onun tarixi bir çox alimlərin diqqətini cəlb etmiş və bu gün də tədqiqat işləri davam etməkdədir. Qeyd etmək lazımdır ki, müxtəlif dövrlərdə, xüsusən son zamanlar millətçilik tendensiyasından onun tarixinin təhrif edilməsinə səy göstərilmişdir. Burada ən çox özünü göstərən isə Sultanlığa Saxur etnik qrupların yaşadığı ərazilərin də daxil olmasına əsaslanıb onun təşkilində saxur-ləzgi faktoruna üstünlük verməyə cəhd özünü daha qabarıq göstərir. Çox böyük təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, İlisu sultanlığının yaradılması ilə əlaqədar müxtəlif fikirlər olsa da bu günə qədər öz həqiqi tarixi qiymətini tapa bilməyib. Burada sırf Azərbaycan-Qax-İlisu nöqtəyi nəzərindən başqa, Saxur, Gürcü baxışlarına da birmənalı qiymət son dövrün tədqiqat işi olan Elvira Lətifovanın "İlisu sultanlığı" əsərində də yoxdur.

Xüsusilə gürcü tədqiqatçılarının, sultanlığın Qaxda yaradılıb sonra İlisuya köçürülməsinə dair millətçi uydurmasına prinsipial qiymət verilmir. Çox acınacaqlı haldır ki, bu günə qədər Qaxın rus dilində "Kaxi"-kimi yazılmasının fərqi varmır. Qax sözünün "Kaxetia" anlayışlarına bağlanması da məhz bu tendensiya yaranmışdır.

Saxur nöqtəyi-nəzərinin irəli çəkilməsini, Saxur-Ləzgi yönümünü də (Sadvalı da istisna etmərik) unutmaq olmaz. İlisu kəndinin XVIII əsrin əvvəllərində salınması fikri də əsaslı görünür. İlisu kəndi əhalisinin sırf "Oğuz" ləhcəsinə mənsubiyyəti, oğuzların Azərbaycan ərazisinə XI əsrdə köç etmələri, bu ləhcənin respublikamızın heç bir yerində təsadüf olunmaması kəndin yaxınlığında "Miqirqi" dərəsinin sonunda böyük bir Kəndtala qəbristanlığının və buradakı iri məzar daşlarının mövcudluğu, əhalinin bu kənddən İlisuya köçməsinə dair bu kəndin görkəmli tədqiqatçılarından olan tarix elmləri namizədi Hacı Sabir Əfəndiyevin kitabda verilən yazısı tarixi baxımdan çox önəmlidir.

Ən başlıcası müasir tədqiqatçıların mövcud tarixi məxəzləri icmallaşdırmaqdan uzaqlaşb daha etibarlı tədqiqat işləri aparmaqla AMEA-nın müxbir üzvü, tarix elmləri doktoru, professor Yaqub Mahmudovun çox doğru olaraq "Azərbaycan tarixinin mirvarisi" adlandırdığı İlisu sultanlığına dair dolaşq qərəzli fikirlərə son qoyulmasını arzu edirik.

Sultanlığa dair tədqiqat aparan alimlər sırasında AMEA-nın müxbir üzvü, tarix elmi doktoru Məşədixanım Nemətovanın, tarix elmləri namizədləri Rəsul Tahirzadə, Sabir Əfəndiyev, yazıçı-tədqiqatçı jurnalist Əhməd İsayevin və hərbi tariximizin görkəmli tədqiqatçısı Şəmistan Nəzirinin əsərlərini daha diqqətəlayiq hesab etdiyimizdən, xüsusən tədqiqat işlərində indiyə qədər bizə məlum olmayan bir sıra məqamlardan müəyyən fraqmentlər burada özünə yer tapacaqdır.

Məşədixanım Nemətovanın yazdıqlarından:

- İlisu Sultanlığının ərazisi qərbdə Muxaxçay və Qapıçayla, azad icma olan Car-Balakən camaatlığı, cənubdan Alazan və onun qolu Əyriçay, şərqdə Şəki xanlığı, şimalda Baş Qafqaz sıra dağları ilə Samur çayından yuxarı olan ərazini əhatə edir.

Tədqiqatçının yazdığına görə Sultanlığın yarandığı dövrdə baş verən hadisələr tarixi mənbələrdə öz əksini lazımınca tapmamışdır."

Məhz buna görə də yuxarıda qeyd etdiyim təhriflər özünə yer tapa bilməmişdir.

Həmin tədqiqat işlərinin bu gün də davam etdiyini və yeni-yeni tarixi məxəzlərin üzə çıxdığını da nəzərə almaq vacibdir.

Məşədixanım Nemətovanın tədqiqat işlərində onun daş kitabələr üzərindəki yazıların oxunması və şərhindəki xidmətləri daha diqqətəlayiqdir:

- " İlisu məscidinin kitabələrində və İlisu Sultanlığının məzar daşlarında onların Əli Bəy Şami, Ərəb sərkərdəsi Əbu Məbran nəslindən olduqları haqqında dəqiq məlumat vardır. İlisu Cümə məscidində kitabəsində məscidin Əbu Məbran nəslindən olan Əli Sultanın oğlu Zeyn-əd-Dinin əmri ilə bərpa olunması haqqında məlumat verilmişdir. Qax rayonunun Oncalı kəndindəki Sultanlığa məxsus qəbristanlıqda dəfn olunmuş, 1896-cı ildə vəfat etmiş Əli Sultan bəyin nəslindən olan Gəray bəy ibn İsa bəy ibn Mustafa bəyin məzar daşında onun Əli bəy Şami nəslindən ol-

ması qeyd olunmuşdur. Digər İlisu Sultanlarının məzar daşlarında isə Əli bəyin adı Şamisir qeyd olunmuşdur.

İlisu Sultanlığı geosiyasi cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb etdiyinə və müəyyən hərbi qüvvəyə malik olduğundan, onun dəstəyinə ehtiyacı olan İran şahları və Türkiyə sultanları hər dəfə İlisu sultanlarının nəsil malikanələrinə olan hüquqlarını təsdiq etmişlər . İlisu sultanları isə öz növbəsində qeyd olunan ölkələrə lazımi hərbi yardım göstərirdilər...

1711-ci ildə Cənubi Qafqazda siyasi vəziyyətin dəyişməsilə əlaqədar Əli Sultan Türkiyə Sultanı tərəfindən İlisu və Nuxa xanlığına paşa titulu ilə hakim təyin olunur.

İran dövlətinin zəifləməsi ilə əlaqədar sərhəd keşiyini çəkən Car-Balakən icmaları Şirvan bəylərbəyi vasitəsilə İran dövlətindən maaşlarını almadıqlarına görə üsyana qalxdılar. Hərəkətə İlisu sultanı Əli Sultan başçılıq edirdi. 1711-ci ildə Əli Sultanın başçılığı ilə üsyançılar Şəki mahalında Şirvan hokmdarı Həsənəli xanın qoşununu məğlub etdilər. Həsənəli xan döyüşdə həlak oldu. Onun düşərgəsini tutmuş üsyançılar Qəbələ, Şamaxı, Gəncə, Qazax, Ağstafa, Şəmsədil, Zəyəm və Şəmkirdən keçərək Bərdəyə qədər çatdılar...

- İlisu Sultanlığına dair bütün tədqiqat sənədlərində iki Sultanın- Əli Sultan və sonuncu Danyal Sultanın adı çəkildiyindən Məşədixanım Nemətovanın da yazdıqlarından bu ikinci haqqında dediklərini əlavə etməklə kifayətlənirik.

"Danyal Sultan öz igidliyi ilə dağlarda - Dağıstanda da çox böyük hörmət qazanmışdı.

Danyal Sultanın xalq arasında hörməti çar Rusiyası məmurlarını, hərbiçilərini çox narahat edirdi.

Cənubi Qafqaz vətəndaş idarəsinin rəisi O.A.Ladınskinin Qafqaz canişini M.S.Vorontsova 17 iyul 1847-ci il 197 N-li raportunda deyilir: "...Fərdi qara camaat ali təbəqə ilə hər yerdə əlaqə yaratmağa çalışır. General-leytenant K.N.Arquťinski-Dolqorukovun yazdığına surətini təqdim edirəm. Əhəli ona çox hörmət edir!!

Danyal Sultan Şeyx Şamilin rəhbərlik etdiyi milli azadlıq hərəkatının ən tanınmış simalarından biri olmuşdur. 1844-cü ildə sultanlıq Çar Rusiyası tərəfindən işğal olunduqdan sonra Danyal Sultan, Şamil hərəkatına

qoşulur və onun sağ əli kimi məşhurlaşır. Akad. İ. Mustafayev və S. Mur-tuzayev tərəfindən yazılmış və Şeyx Şamilin anadan olmasının 200 illiyi ilə əlaqədar yaradılmış Beynəlxalq Şeyx Şamil Mukafatları Komitəsinin böyük qızıl medalına layiq görülmüş "İmam Şamil " (Bakı 1993, Vətən nəşriyyatı) kitabında Danyal bəyə həsr olunmuş yazının bir parçasını bu-rada verməyi məqsədəuyğun bildik.

1803-cü ildə Car-Balakən azad icmasının rus təbəəliyinə keçməsilə əlaqədar İlisu sultanlığı da onu təkrar etmək məcburiyyətində qalır. Si-sianova vergi verməkdən imtina etdiyi üçün İlisu sultanı Əli Sultan 1804-cu ildə hakimiyyətdən uzaqlaşdırılır. Onu əvəz edən Əhməd xan Sultan-lığın xeyli möhkəmləndirilməsinə nail olur. Əhməd xana rus ordusunun polkovniki rütbəsi verilir. 1830-cu ildə Əhməd xanın vəfatından sonra sultanlıq onun altı oğlundan biri olan, igidliyi və dərin zəkasıyla tanınan Danyal bəyə tapşırılır. Qafqaz ordularının baş komandanı general İ.F.Pas-keviç ona göndərdiyi təbrik məktubunda atası Əhməd xanın rus təbəəli-yində sədaqətlə xidmətini xatırladıb, uğurlar arzulayır və böyük ümidlər bəslədiyini bildirir.

Ş.Nəzirli "İlisulu generalın faciəsi" əsərində general feldmarşal İ.F.Pas-keviçin Danyal bəyə göndərdiyi məktubdan iqtibas gətirir: "İnanıram ki, yaxşı işinizlə atanız Əhməd ağa kimi xalqın hörmətini qazanacaqsınız. Si-zi İlisu xalqının istəyi ilə seçmişik. Yəqin ki, az müddətdə xalqın güzə-ranını yaxşılaşdıracaqsınız. Üsyanları, məhəllə, tayfa çəkişmələrini aradan qaldıracaqsınız. Sərhədlərinizi möhkəmləndirin, torpağınız onda daha bəhrəli olar.

"Danyal bəy də öz növbəsində sultanlığı yüksək səriştə ilə idarə edir, əyalətdə möhkəm qanun-qayda yaradır. Ona general-mayor rütbəsi və knyaz titulu verilir. Lakin az sonra knyaz M.S. Vorontsovun Paskeviçi əvəz etməsilə vəziyyət dəyişir. Rusiyanın işğalçı siyasəti bütün ağırlığı ilə İlisu Sultanlığının da üzərinə çökür. Gündən-günə ağırlaşan vergilər xalqı var yoxdan çıxarır. Danyal bəyin arası kəsilmədən yazdığı şika-yətlər nəinki kömək etmir, əksinə təzyiqlər daha da artır. Danyal bəyin erməni katibinin onun Şamillə gizli əlaqəsinə dair donosları xususiylə bu gərginliyi artırır.

Rus İşğalçı siyasətini bütün qabarıqlığı ilə dərk edən Danyal bəy 1844-cü ildə Şamilin tərəfinə keçir və 4 minlik müridi olan Karataya naib təyin olunur. Şamil Danyal bəyin qızı Kəriməti oğlu Qazi Məhəmmədə almaqla qohumluq tellərini daha da möhkəmləndirir.

Şeyx Şamil Danyal bəyi ən qızgın nöqtələrə göndərir. 1844-cü ildə ruslardan böyük qüvvə almaqla İmam hakimiyyətinə qarşı çıxan Çox aul-lu Kibit Mohumanı geri çəkilməyə məcbur etdikdə, Şamil çoxluların dərsini verməyi Danyal sultana tapşırır. Səkkiz gün davam edən qanlı döyüş-dən sonra Danyal sultan bəzi naiblərin geri çəkilmək barədəki təklifini rədd edib bildirir ki, son nəfərə kimi şəhid olsaq belə İmamın əmrini yerinə yetirməliyik. Bundan sonra naiblər qətiyyətlə hücumə keçir və düş-mənə böyük tələfat verərək Çoxu alırlar. Həmin əməliyyat Danyal sul-tanın nüfuzunu xeyli artırır.

Qazi Məhəmmədin Gürcüstan səfərində Danyal sultanın Alazan vadi-sində ona böyük qüvvə ilə kömək göstərməsi həlledici rol oynamışdı.

Sonralar cihadın ümitsiz vəziyyətə gəlib çıxdığını görən Danyal sultan Şamilə itkiyə yol verməmək üçün ruslarla barışığa razı olmağı təklif et-sə də İmandan rədd cavabı alır. Belə olduqda o, təkbaşına sülh bağlayır və knyaz Baryatinski çarın adından onu bağışlayaraq general rütbəsini və sultanlığı ona qaytarır.

Əhməd İsayevin "İlisu sultanı Danyal bəy" əsəri də sultanlığın son dövrünə dair dəyərli tədqiqat işidir. Müəllif sultanlığın bütün dövrünə da-ir xülasədən sonra sonuncu sultan Danyal bəyin fəaliyyət dövrünü geniş işıqlandırır.

Əhməd İsayev sultanlığın bu dövrünə dair ziddiyyətli məqamları mü-kəmməl tədqiq etmiş, süqutuna dair tarixi həqiqətlərin şərhini dəqiqliyi-lə vermişdir. Əsər Danyal bəyin taleyinə həsr olunsə da tədqiqatçı burada bütövlükdə İlisu sultanlığının 300 illik tarixinə işıq salmış, hər bir İlisu sultanı barədə qısa da olsa aydın və real məlumat verilmişdir.

Danyal sultanın necə qüdrətli bir şəxsiyyət və sərkərdə olmasına dair Əhməd İsayevin müxtəlif məxəzlərdən əldə etdiyi məlumatlar çox ma-raqlıdır. Qafqaz canişini general M.Vorontsovun çar I Nikolaya yazdığı raportunda deyilir: "Danyal sultan həm anadangəlmə xarakterinə, həm də şəxsi mərdliyinə və uzaqgörənliyinə görə dağlarda böyük inam qazanıb

İlusu sultanı Danyal bəy

və xüsusilə də cənubdakı müxtəlif tayfalar arasında güclü təsir qüdrətinə malikdir".

I Aleksandrın bu raporta yazdığı qeydləri Danyal bəyin şəxsiyyətinə xüsusilə parlaq işıq salır: "Danyal bəyi orada saxlamaq olmaz. Şamilin olmayacağı təqdirdə Danyal bəy bütün bizə düşmən olan tayfaların başçısına çevrilməyə qadirdir və bu da bir sıra cəhətdən bizim üçün daha təhlükəlidir. Tamamilə əminəm ki, Danyal bəyin bizim tərəfimizə keçməsi şəxsən Şamil üçün, eləcə də müridizm hərəkatı üçün indiki şəraitdə əvəzsiz itki olardı".

Bundan sonra Danyal sultanı ələ keçirmək üçün bütün vasitələrə əl atan Qafqaz canişini heç

nə əldə edə bilmir.

Müəllifin yazdığı kimi "General Danyal bəy nə az, nə çox, düz 15 il Şeyx Şamillə birgə ruslara qarşı çiyin-çiyinə vuruşub. Bu igid insan həmişə nəzər-diqqətdə, dildə-ağızda böyük Şamilin yanında, döyüşün ən qızgın nöqtələrində olub.

Əhməd İsayevin kitabının ən dəyərli cəhətlərindən biri də Danyal bəyin o zaman Qafqaz gözəli adı ilə dillərdə dastan olan qızı - Şamilin gəlini - oğlu Qazi Məhəmmədin arvadı Kərimətin ruhuna işıq salmasıdır. Kərimət Danyal bəyin ikinci arvadı şəkili Balaxanımdan olan qızıdır.

Müəllif yazır: "1844-cü ildə Danyal bəy Şeyx Şamilin tərəfinə keçəndən o da dağlardadır. At belində oba-oba, el-el dolaşır. Qazi Məhəmmədlə belə yürüşlərin birində tanış olub. O dövrün çoxlu rəsmi və qeyri-rəsmi sənədlərini oxumuşam. Hər yerdə Kərimətin qənirsiz gözəlliyindən

heyranlıqla bəhs edilir və hamı da deyir ki, Qazi Məhəmməd bu dağlar gözəlinə ilk baxışdan məftun olub, sözün əsl mənasında dəlicəsinə vurulub. 1851-ci ildə Vedenə aulunda onların toyu olmuşdur.

Kərimət

İlisu sultanı Danyal bəyin qızı, Şeyx Şamilin oğlu Böyük naib, Baş komandan Qazi Məhəmmədin arvadı. Rusiyada "Qafqaz gözəli" adı ilə şöhrət tapmışdır. Qazi Məhəmməd Sankt-Peterburqda operada olarkən yanındakı yavərinə demişdi: "Görürsənmi, bütün bu böyük şəhərdə mənim Kərimətimə bərabər gözəl yoxdur".

Sürgündə olarkən ən çox yuxusuna girən İlisunun dağları və şalələri olmuş və doğma kəndindən həsrətlə, dönə-dönə danışır kövrəlirmiş. 1862-ci ildə Kaluqada vərəmə tutularaq vəfat etmişdir. Cənazəsi dövlət hesabına, xüsusi fəldyeger zabıtlərinin müşayiətilə Şəkiyə göndərilib orada dəfn edilmişdir (o zaman Danyal bəyin nəslindən olanların böyük bir qismi Şəkidə yaşayırdı).

Şamilin təslim olduqdan sonra 66 nəfər ailə üzvü ilə birgə Kaluqada, çox sərt və rütubətli havası olan bu rus şəhərində İlisu həsrətilə ah-zar içərisində yaşayan qızı Qafqaz gözəli Kərimət 25 yaşında dünyasını də-

yişmişdir. Bir versiyaya görə, əvvəlcə Kaluqada basdırılmış, sonra Danyal sultanın qohumları tərəfindən sümükləri Şəkiyə gətirilərək Məhəmməd Əfəndi qəbristanlığında dəfn olunmuşdur.

*Qazi Məhəmməd - Şamilin oğlu, Böyük
naib, Baş komandan, Danyal bəyin qızı
Kərimətin əri*

Danyal bəyin İmam Şamil yanındakı böyük nüfuzunu göstərən bir detal da bu kitabda oxuyuruq. Müəllif Şeyx Şamili Kaluqada mühafizə etmiş rus zabitinin arvadı M.Çiçaqovanın "Şamil Qafqazda və Rusiyada" kitabından aşağıdakı sətirləri iqtibas etmişdir: "İmamın yanına izinsiz yalnız onun oğlanları, katibi və xəzinədarı girə bilərdi. Yad kişilərdən ancaq İlisulu Danyal bəy onunla nahar edərdi".

İmam Şamilin 25 illik milli azadlıq hərəkatının süqutundan sonra Danyal sultan da rus siyasətinin başqa cür qurbanı oldu. Ona İlisu sultanlığının bütün hüquqlarını qaytaracaqları barədə vəd verib generallıq titulu bərpa etdilər, illik məvacib müəyyən olundu, lakin az sonra məlum oldu ki, bu da çarizm siyasətinin bir riyakarlığı imiş. Bunu başa düşən Danyal bəy Türkiyəyə mühacirət etdi və bir il sonra orada dünyasını dəyişdi.

Böyük minnətdarlıqla qeyd etməliyik ki, bizim üçün İlisu qədər doğma olan Suvagilin yetirməsi, gözəl tədqiqatçı Əhməd İsayev tərəfindən

yazılan bu tarixi oçerk İlisu tarixinin ən parlaq siması olan Danyal sultan üçün çox dəyərli bir abidədir.

*Şamil, naibləri Danyal bəy (ortada),
Hacı Murad, Şuayb Molla*

Çox əfsuslar olsun ki, İlisuda bu böyük sərkərdənin xatirəsini əbədləşdirmək üçün indiyə kimi heç bir iş görülməmişdir. Əhməd İsayev ürək ağrısı ilə yazır: "Cənnətməkan İlisuda Danyal bəyin adını, izini çox arayıb axtardım. Heç yerdə bir nişanə görmədim, heç yandan bir soraq ala bilmədim. Danyal bəyin nə evi qalırdı, nə adına bir küçə, məktəb, muzey var idi. Niyə belə laqeydlik? Xalqımızın bi igid oğlunun adını bəs kim əbədləşdirsən?"

Ümid etmək olar ki, İlisu tarixinin yeni bir inkişaf mərhələsinin başlanması, onun beynəlxalq turizmin çox dəyərli məkanına çevrilməsilə əlaqədar böyük tarixi maraq doğuran sultanlığın və onun son qüdrətli nümayəndəsi olan Danyal bəyin də xatirəsinə işıq salan tədbirlər görülməcəkdir.

AZAD CAMAATLIQLARIN STRUKTURU VƏ İDARƏETMƏ SİSTEMİ

*Tarix elmləri namizədi Rəsul Tahirzadənin
"İlisu sultanlığı" adlı tədqiqat işindən:*

***Bu sistemdə tabun, toxum, ...uşağı - nəsil, simsar, camaat
yığıncağı, məsləhət şurası, yüzbaşı, çavuş, imam, qazi,
tabunbaşı və s. anlayışlar özünə yer tapmışdır***

Burada insanlar ən qədim zamanlardan yaşadıkları həyat tərzinin bütün sahələrini əhatə edən adətlər məcmusu, habelə, mürəkkəb bir ictimai struktur və idarəetmə sistemi yaradaraq, onu zaman-zaman təkmilləşdirmişlər.

Sultanlıq, dörd camaatlıq ittifaqı və bir neçə azad camaatlıq birləşməsindən ibarət idi.

Hər camaatlığın məskun olduğu ərazi – kənd, tabun, toxum, uşağı (nəsil), simsar adlanan sosial vahidlərdən ibarət idi.

İdarəetmənin ali pilləsi camaatın yığıncağı idi. Camaatın həyatında baş verən vacib məsələlər bu yığıncaqlarda, yığıncaqlararası təxirəsalınmaz məsələlər isə məsləhət şurasında müzakirə olunurdu. Bu məclisə kəndin yüzbaşısı, qazısı, imamı, tabun başıları və s. nüfuzlu adamlar daxil idilər. Yığıncaqlarda qəbul olunan qərarlar hamı üçün məcburi idi. Yüzbaşı icraçı, tabunbaşılar isə onun köməkçiləri idilər.

İlisuda 7 tabun var idi: Səngər tabun, Aşağı tabun, Orta tabun, Yuxarı tabun, Qaradolaq tabunu, Bucaq tabun, Tovlatala. Sonralar tabun sözü məhlə (məhəllə) sözü ilə əvəz edilmişdi.

Başqa kəndlərdə də bu bölgü mövcud idi. Hər məhəllədə 30-50 ev var idi. Camaatın üzərinə düşən vəzifələr bu məhəllələrdə həll olunurdu.

Bunlardan ən məsuliyyətli hərbi yürüşlər zamanı igidlərin seçilməsi, onların at, silah və sursatla təmin edilməsi idi.

Hər tabunun öz məscidi var idi. Hər tabun müəyyən toxumlardan ibarət idi. Hər toxum müəyyən insani keyfiyyətləri, əxlaqi sifətləri, mərdlik, şərəf, namus kimi məsələlərdə nümunə göstərməyə cəhd edirdi.

Hər toxum müəyyən nəsilərə malik idi ki, bunlara da "uşağı" (nəsil) deyilirdi: məsələn, Yuxarı məhəllədə Seydəliuşağı, Məhərrəmuşağı, Qocauşağı, Qazanışuşağı və s. nəsilər var idi.

"Simsar" adlanan anlayış isə iki, üç və daha çox nəsillərin qohumluq əlaqələrini ifadə edirdi. Bu əlaqələr başqa kəndlərə də keçirdi.

Yüzbaşı - camaatlığın ən nüfuzlu adamı idi. O, camaatın ümumi yığıncağında, 15 yaşdan yuxarı olan kişilərin iştirakı, hər nəslin öz namizədinə verməsi və gizli səsvermə ilə seçilirdi.

Kənddə bütün qayda-qanunun təşkilatçısı və icraçısı yüzbaşı idi. Yüzbaşı öz vəzifəsini lazımınca yerinə yetirmədikdə və ya yolunu azdıqda onu dəyişirdilər. O, əsasən tabunun ağsaqqalı, məsləhətçisi və böyük nüfuz sahibi idi.

Cavuş - xüsusi bir vəzifə idi. O, yüzbaşının təklifi ilə camaat yığıncağında seçilir və yüzbaşının tapşırıqlarını yerinə yetirirdi.

Yüzbaşının carçıya da çox ehtiyacı olurdu və bu vəzifəni əsasən məscidin azançısı yerinə yetirirdi.

Kənd məhkəmələri - 3-7 nəfərdən ibarət olub, toxumların sayı ilə tənzimlənirdi. Hər toxum öz namizədinə irəli sürür, gizli və ya açıq səsvermə ilə seçilirdi. Yüzbaşı məhkəmələrin tərkibinə daxil olmur, lakin məşvərətçi səsle bütün yığıncaqlarda iştirak edirdi.

Kənd məhkəmələrində ən adi adət-ənənənin, əxlaq normalarının pozulmasından başlamış adam öldürməyə qədər ağır cinayətlərə baxılırdı.

İmam - dinin tələblərini, şəriəti bilən, onu təbliğ və təlqin edən adamlardan camaat yığıncağında seçilirdi. Onun dedikləri möminlər üçün qanun idi.

Qazi - camaatlıqda dini hakim idi. Hər bir müsəlmanın Quran, şəriət, sünnələri yerinə yetirmələrinə nəzarətçi idi. Onun verdiyi hökmlər yüzbaşılar hətta sultan üçün də qanun idi.

Sultanlığın idarə olunmasında çox düşünülmüş, hərtərəfli əhatə olunmuş bir sistem bərqərar idi və kənddə sosial münasibətlərin ideal səviyyədə yerinə yetirilməsini təmin edirdi.

Cəza sistemində məzəmmət, əmlak cəriməsi, həbs, kənddən qovulmaq, sürgün və şəriət qanunları ilə əlaqədar bütün məsələlər tətbiq olunurdu.

İlisu sultanlığındakı mahallar, azad camaatlıqlar, əhalinin tərkibi və yaşayış mənbələri

Sultanlıq ümumiyyətlə iki hissədən ibarət olmuşdur: Qafqaz dağlarının şimalında yerləşən hissə, buraya "Dağ mahalı" və ya "Saxur mahalı";

Qafqazın cənub hissəsi - Sultanın Qaradolaq, Qarabulaq, Qarasoy və Sultanın Suvagil mülkü.

Saxur mülkü sultanın xüsusi mülkü olub 8 kilometr divarı vardı.

1871-1873-cü illərdə keçirilən siyahıyalıma əsasən həmin mahala daxil olan kəndlər:

Kəndlərin adı	Tüstünün sayı	Kişilərin sayı	Qadınların sayı	Cəmi əhali
Saxur	107	210	225	435
Xiyax	25	112	113	225
Tilak	50	96	104	200
Söküt	20	45	55	110
Mikik	50	127	123	250
Gelmes	20	47	53	100
Qurdul	46	120	110	230
Hots(Xits)	51	105	110	205
Yekunu	369	762	883	1745

Tarixi mənbələrdə vaxtilə Saxurda 2000 ailə olduğu göstərilir. Sonralar buranın əhalisi ətraf kəndlərə və Azərbaycanın digər yerlərinə yayılmışdır.

Saxur mahalı XIX əsrin əvvəllərinə qədər sultan seçkisində İlisu camaatlıqları ilə bərabər hüquqla iştirak etmişdir.

Sultanlıqda olan saxur dilli əhalinin böyük hissəsi Suvagil mahalında məskunlaşmışdı.

Bu mahalın kəndləri göstərilən siyahıyalınmada aşağıdakı tərkibdə olmuşdur:

Kəndlərin adı	Tüstünün sayı	Kişilərin sayı	Qadınların sayı	Cəmi əhali
Suvagil	264	1128	892	2020
Qarqay	42	74	69	143
Qas	46	104	79	183
Qalal	49	97	87	184
Sabunçu	89	140	290	430
Kötüklü	37	78	71	149
Əzgilli	18	28	29	57
Cımcımax	15	26	27	53
Yekunu	506	1786	1544	3119

Hər iki mahalın əhalisi əsasən maldarlıqla və xüsusilə köçəri qoyunçuluqla, müəyyən qədər dəmyə əkinçiliklə məşğul olmuş, Saxurda isə sənətkarlıq daha çox inkişaf etmişdir.

Sultanlığın ərazisində ən güclü, ən nüfuzlu və əhalisi ən çox olan Qaradolaq mahalı idi. Bu mahalın əhalisi sultanlıqda da çox imtiyazlara malik idi. Onların çıxardığı qərarlar başqa camaatlıqlar üçün məcburi idi.

"Qaradolaq" İlisu sultanlığında olan 4 böyük mahalın və İlusu kəndində ən böyük məhəllənin biri idi.

Bu qrupda 9 kənd var idi. Qaradolaqlılar öz aralarında özlərini "leqi" adlandırırdı, başqalarından daha cəsarətli, mədəni, bacarıqlı, işi yaxşı bilən və sultanlığın əsl sahibləri hesab edirdilər.

Kəndlərin adı	Tüstünün sayı	Kişilərin sayı	Qadınların sayı	Cəmi əhali
İlisu	358	1128	892	2020
Sarıbaş	149	453	496	949
Ağçay	31	76	71	147
Qaşqaçay	140	405	316	722
Əmbərçay	89	190	158	343
Əmircan	71	166	129	295
Aşağı Malax	77	211	171	382
Yuxarı Malax	33	83	65	148
Yekunu	948	2712	2298	5010

Bu qrupun o zamankı tərkibi və əhalisi:

Bu qrupun əhalisi də maldarlıq, əsasən qoyunçuluq, sənətkarlıqla məşğul idi. Qadınlar yun məhsullarının emalı və toxuculuğu ilə məşğul olurdu. Sultan bu qrupun əhalisinə xüsusi ehtiramla yanaşırdı.

Kəndlərin adı	Tüstünün sayı	Kişilərin sayı	Qadınların sayı	Cəmi əhali
Ləkit	127	334	326	670
Zərnə	109	327	261	588
Ləkit Malax	20	58	47	105
Fısdıqlı	47	100	77	177
Qum	224	390	295	685
Yekunu	524	1219	1006	2225

Dördüncü mahal Qarasoy (Qarasov, Qarasu) adlanırdı. Buraya 5 kənd daxil idi.

Qarasoy mahalında muğalların və ingiloyların yaşadıkları başqa kəndlər də var idi.

Bu bölgədə ləkit-zərnə düyüsü xüsusilə məşhur idi. Bundan əlavə bu qrupun kəndlərində buğda, arpa, darı becərilir, çox keyfiyyətli barama da istehsal olunurdu.

Bütün camaatlıqlarda sultan və bəylər arasında mehriban münasibət, qarşılıqlı hörmət hökm sürürdü.

Sultanlığa tabe olan müxtəlif növ vergi verən kəndlər

Bunlar Muğal və İngiloy kəndləri olub, sultan ailələrindən və sultan nəslindən olan bəylərə məxsus rəiyyət kəndləri idi.

Muğal rəiyyətinin yaşadıkları kəndlər

Kəndlərin adı	Tüstülər	Kişilər	Qadınlar	Cəmi əhali
Qax (Qax Muğal)	170	488	386	874
Oncalı	34	86	76	162
Almalı	316	678	565	1243
Babalı	13	31	25	56
İbaxlı	30	87	73	160
Uzun Tala	11	30	26	56
Qara Tala	7	13	8	21
Qazmalar	43	99	83	182
Baydarlı	45	107	98	205
Amanlı	19	48	38	86
Qaysarlı	18	65	50	115
Qıpçaq	70	205	151	356
Calayer	43	99	87	186
Dəymədağlı	57	163	151	314
Şıxlar	90	220	230	450
Yekunu	966	2419	2047	4466

İngiloyların yaşadıkları rəiyyət kəndləri

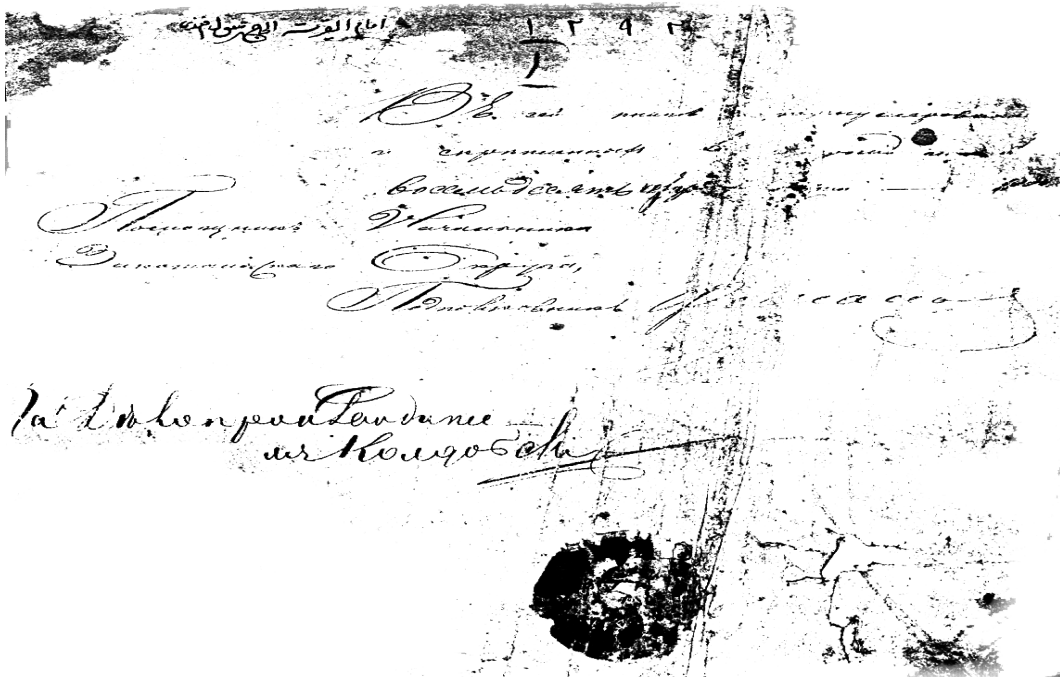
Kəndin adı	Tüstülər	Kişilər	Qadınlar	Cəmi əhali
Qax (Qax İngiloy)	249	921	973	1894
Məşəbaş	22	57	56	113
Əlibəyli	104	350	286	636
Şotavar	56	158	147	305
Qorağan	115	314	312	626
Kiçik Kötüklü	15	83	72	155
Böyük Kötüklü	16			
Yekunu	577	1883	1846	3729

Muğal və İngiloy kəndləri sultan ailəsinə və sultan nəslindən olan bəylərə müxtəlif vergilər ödəyirdilər.

Qeyd: Təsnifatlar A.Lineviçin 1873-cü ildə dərc edilmiş "Bıvşie Elu-seyskoe Sultanstvo" kitabından götürülmüşdür. Bunlar dəyərli olsa da müəyyən təhriflər və noqsanqlar vardır. Mahalın ən iri kəndlərindən olan Marsan, Güllük, Tasmalı, Zəyəm, Alatəmir kimi kəndlərin adlarına rast gəlmədiyimiz kimi, muğalların yaşadıkları Şotavar, Qorağan kəndləri də İngiloy kəndləri kimi göstərilir. Bunun bir səbəbi də rus çarizminin istila etdiyi ərazilərdə müsəlman xalqlarına qarşı apardığı çirkin siyasətlə bağlı idi. İlisu sultanlığı ilə Car-Balakən camaatlığı arasında münaqişələr yaradaraq onları bir-biri ilə düşmən etmək üçün vergi ödəyiciləri kimi bir sıra kəndlərin təcəviliklərini tez-tez bu strukturdan digərinə keçirirdilər. Bu səbəbdən də yuxarıda adları göstərilən kəndlər A.Lineviçin siyahısına düşməmişdir.

İLİSU TARİXİNİN YADDAŞ KİTABI

Ərəb hürufatı ilə yazılmış, hər səhifəsində 6-9 möhür vurulmuş, 1915-ci ildə Qafqaz canişinin İdarəsinin rəsmi nümayəndələri tərəfindən sənəd kimi təsdiq edilmiş qeydiyyat kitabı çox dəyərli nadir nüsxədir. Bu kitab 74 səhifədən ibarətdir. Burada kənddə yaşayan əhalinin ailə tərkibi, mülkiyyəti, torpaq sahələri və s. barədə məlumatlar, bəylər və xanların arasında bağlanmış müqavilələr və s. sənədlər toplanmışdır. Bunlar Kəlbəli İsrafil oğlu, Abdulkərim Hacıməhəmməd oğlu, Seydəli Məhəmməd oğlu tərəfindən tərtib edilib təsdiqlənmiş, şəxsi möhürlərdən əlavə İlisu Kənd İcraedicilik İdarəsinin möhürü ilə təsdiqlənmişdir. Kitabda həmçinin müqavilələr, mülkiyyət haqqında sənədlər, vəsiyyətnamələr, əhalinin doğum və ölümləri barədə məlumatlar vardır. Bunlar rəsmiləşdirilmişdir. Sənədlərdə kənd sakinlərindən Cəfər İmaməli oğlu, Abdulkərim Məhəmməd oğlu, Məhəmməd Şahmərdan oğlu və 150-dən çox şəxsin ailə tərkibi, mülkiyyəti, titulu barədə təkzibedilməz məlumatlar vardır. Aşağıda kitabın canişin tərəfindən təsdiqlənmiş titul vərəqi və müqavilə, mülkiyyət barədəki qeydiyyat səhifələrindən bir nümunə çap edilir (*Kitab tədqiqatçı alim Hacı Sabirin şəxsi kitabxanasında əlyazması şəklində nadir nüsxə kimi saxlanılır*).

سنة ۱۲۰۲
شعبان ۱۲

الناسخ قاسم کوسا و غنی
و کیلی علی محمد و غنی

المنکوحه حفصه منلو و غنی
و کیلی سکارینی و غنی

قد المهر التوزر و غنی

زوج طرفین و ران مال	۱۰۰۰
بش ایشون یوم قنار	۱۰۰۰
۱۱۰۰	
بچین بشاق چورپ	۱۰۰۰
۱۱۰۰	
ادجیچیم یو کولوق	۱۰۰۰
۱۱۰۰	
یوسه یوسه یوسه	۱۰۰۰
۱۱۰۰	
یوسه یوسه یوسه	۱۰۰۰
۱۱۰۰	

شهر و مجلس العقد
عوضه ناز قول چکدر چمن و غنی
و اما المهر التوزر و غنی

ایک کورب یو یولات چمن
مطلق عیاله آغ
خان چمن عیاله آغ

الناسخ عبد الی غنی
و کیلی سام بدی و غنی

و المنکوحه خانم سلطان شاه
و کیلی عبد الی غنی

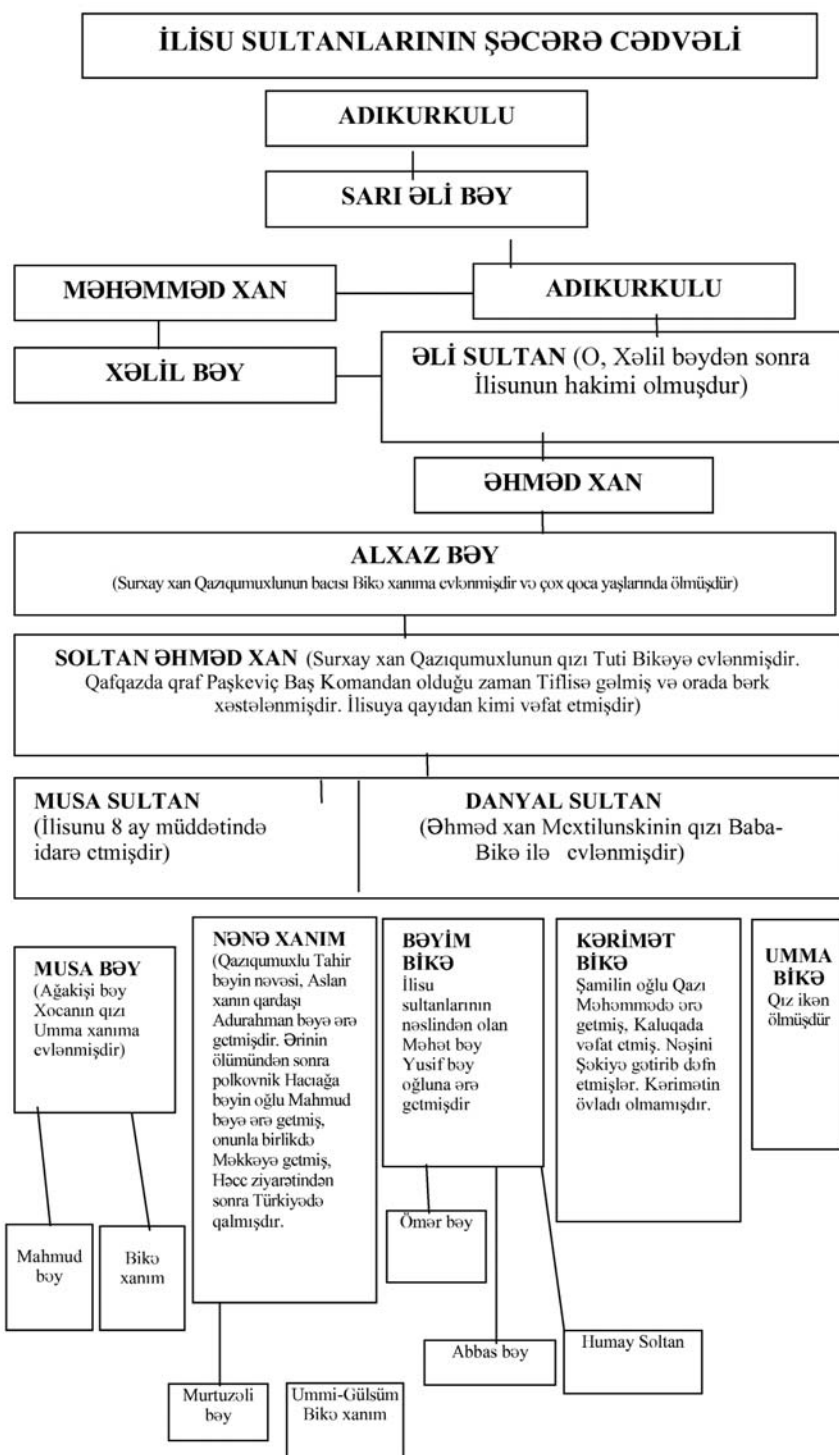
قد المهر التوزر و غنی

شهر و مجلس العقد
عوضه ناز قول چکدر چمن و غنی
و اما المهر التوزر و غنی

ایک کورب یو
یولات چمن
مطلق عیاله آغ

İLİSU SULTANLARI

Ancaq sultanlar nəzərdə tutulur. Akademik A.Berjenin tərtib etdiyi şəcərə tam reallığı əks etdirməsə də buraya əlavə edirik

İlisu sultanlarının ilk geneologiyasını akademik A.Berje tərtib etmişdir, lakin onun tərtib etdiyi şəcərədə ciddi çatışmamazlıqlar var. Müxtəlif tarixi mənbələri araşdırıb uzlaşdıraraq sultanlıqdan əvvəlki ittifaqı da nəzərə almaqla ilk hakimlərin və sultanların aşağıdakı sıralanmasını məqbul bildik.

I Əli bəy

Rəvayətlərə görə İlisudan dəvət edilərək Saxur icmasında seçilmiş ilk hakimdir. Belə güman edilir ki, Saxur-İlisu-Sarıbaş camaatlıq ittifaqı XVI əsrin 30-40-cı illərində onun zamanında yaranmışdır. Akademik A.Berjenin tərtib etdiyi şəcərədə onun adı yoxdur, çünki o zaman hələ sultanlıq bərqərar olmamış və heç bir fərmanda onun adı çəkilmir.

Aşağıda adları qeyd edilənlərin İlisu türklərindən olması ehtimal olunur.

I Adıkurkulu (Adıgöklü və ya Adıqoklu)

I Əli bəyin oğludur. Sultanlıqda hakimiyyəti möhkəmləndirmişdir. 1562-ci ildə İran şahı I Təhmasib (1524-1576) ona fərman vermişdir. Bu adı müxtəlif tədqiqatçılar Adı - Kurkulu, Adıköklü kimi işlədib xalq etimologiyası əsasında müxtəlif izahlar versələr də bəlkə daha dəqiq olanı Adıkörklüdür. Bu ad nəsildən-nəslə keçib indi də ilisuluların dilində belə qalıb və bunun ən canlı nümunəsi olaraq bu gün onun nəslindən olub məşhur "İçəri bazar"ın qala qapılarını bərpa edən usta Adıgörklünün adıdır. Bu adın təhrif olunmasının bir səbəbi də odur ki, İlisu sultanlığı ilk dəfə Səfəvi hökmdarı şah Təhmasib tərəfindən 1562-ci il tarixli fərmandan başlayaraq onun adının fars (ərəb) əlifbası ilə qeydə alınması və orada işlənən hərəkələrin pozulması və ya müxtəlif tədqiqatçıların düzgün

oxuya bilməməsi ilə əlaqədar olub. O dövrdə bütün şərqdə, habelə Osmanlı Türkiyəsində də Ərəb əlifbasından istifadə olunmuşdur. Şah Təhməsinin fərmanında Adıqörklü bəy "İlisu hakimi" kimi təsdiq olunur və Gürcüstan çarlığından tələb olunur ki, həmin mülkün sahibi kimi o, toxunulmazdır. Fərmanda onun həmin mülkün sahibi kimi ən sadıq xidmətçisi olması da qeyd edilir.

II Sarı Əli bəy

I Adıqurkulunun oğludur. Hakimiyyət İlisuda bərqərar olunur və ittifaqda İlisunun nüfuzu qaldırılır.

1598-ci ildə I Şah Abbas (1571-1629) fərmanla ilk dəfə sultanlıq titulu təsdiq edir.

İkinci dəfə İlisu sultanı kimi onun adına verilən fərman isə 1607-ci ildə - türk sultanı I Osman tərəfindən verilib. Bu da o zaman Qafqazda Türk Osman hökmranlığının güclənməsilə, tez-tez İran-Türk təsirinin biri-birini üstələməsilə əlaqədar idi. Həmin fərmanda Sarı Əli bəyin dəyərlili mənəbi və şəxsi ləyaqətinə görə İranla bağlılığı bağışlanır.

Sarı Əli bəyin dövründə Şah Abbas yenidən Azərbaycanda öz hökmranlığını möhkəmlədir. Şah Abbas Dərbəndə gəlib çıxarkən Sarı Əli bəy onun yanına gedib 1616-cı il tarixli fərmanla yenidən İlisu sultanlığını təsbit etdirir.

Türkiyə sultanı II Osman da (1619-1622) təkrarən ona ikinci dəfə fərman vermişdi. Bu dövrdə sultanlığın ərazisi xeyli genişlənmişdi.

II Adıqurkulu

Sarı Əli bəyin oğludur. Onun adına verilmiş fərman qalmamışdır. Lakin A.Berjinin şəcərəsində adı var.

I Məhəmməd xan

II Adıqurkulunun oğludur. Onu I Şah Abbasın nəvəsi, şah Səfi fərmanla təsdiq etmişdir. Şah Səfinin 1632-ci il tarixli Məmmədxan bəyə göndərdiyi fərmanda yazılmışdır: "Siz mütləq Surxay bəy və Əmirxan bəylə birləşib Gürcüstan və Kaxetiyanı əzib viran qoymalısınız. Əmin olun

ki, sizin xidmətləriniz tərəfimizdən padşahlara layiq mükafatlandırılacaq". Şah Səfi 1636-cı ildə də Məmmədxan bəyə fərman göndərmişdir.

I Xəlil bəy

Məhəmməd xanın oğludur. 1642-ci ildə II Şah Abbas ona fərman vermişdir. II Şah Abbas tərəfindən imzalanan fərmanda yazılmışdır: "Məhəmmədxan oğlu Xəlil bəyə bizim padşahlıq mehribanlığımızın rəmzi olaraq Saxur mahalını atasının dövründə olduğu kimi onun ixtiyarına verməklə ona Təbrizdə kəsilmiş 155 түмән miqdarında maaş təyin edirik. "Bu dövrdə Saxur Şirvan şahlığının tabeliyinə keçibmiş. Fərmanda Şirvanın vəzifəli adamlarından tələb olunur ki, bu fərmanı tanısınlar.

Xəlil bəyin adı Qax rayonunda çox məşhur olan Xəlil bəy meşəsilə də bağlı olub ona bu günə qədər çox böyük şöhrət çələngi bəxş etmişdir.

Bu meşənin tarixinə dair arxiv sənədlərində belə bir maraqlı epizod dillərdə dolaşmaqdadır. XIX əsrin 60-cı illərinin əvvəllərində Zaqafqaziya dəmir yolunun çəkilməsinə başlanarkən rus çarı II Aleksandrın fərmanı ilə bu meşədən şpal üçün palıd ağacları qırılmalı idi. Yerli camaatın təkidi ilə çara teleqramlar vurulubmuş ki, bu meşədə indiyədək balta səsi eşidilməyib və ona əl vurmaqla bütün rayonu fəlakət qarşısında qoya bilərsiniz. II Aleksandr da öz fərmanını ləğv etməli olmuşdu. Çox qərībā bir təsadüf, düz yüz il sonra 1960-cı illərin əvvəllərində findıqçılığın inkişafına dair respublika hökumətinin qərarı olmuş və həmin meşənin bir hissəsi məhv edilərək Turacılı adlanan ərazidə findıqçılıq savxozu yaradılmışdı. Meşənin daha zəngin olan digər sahəsi də ləğv olunub orada ikinci belə savxoz yaradılmalı idi. O zaman bu kitabın tərtibçisi olan mən üç rayonun - Zaqatala, Qax və Balakən rayonlarının zona istehsalat idarəsi ilə yaranan quruma partiya rəhbərliyini həyata keçirirdim. Yerli ağsaqqalların məsləhətilə bu təxribatın qarşısının alınmasına nail oldum. Respublika rəhbərliyinə müraciətim əsasında Nazirlər soveti sədrinin birinci müavini və Kənd təsərrüfat naziri işləyən akademik Əskər Qasım oğlu Orucovla meşəni gəzib dolaşdıq. Ordakı minillik palıq və qovaq ağaclarını görəndə bu görkəmli alim haray çəkib bildirdi ki, bu qərar layihəsinə imza atıb onu Mərkəzi Komitənin və Nazirlər Sovetinin təsdiqinə verərək buna nail olan adamın - mənim əlimi biləkdən kəsmək lazımdır.

Bu da məlum idi ki, bu rayonda da, elə qonşu rayonlarda da findıqçılığı inkişaf etdirmək üçün kifayət qədər torpaq sahələri mövcuddur.

Akademik Orucovun verdiyi arayış əsasında qərar ləğv olundu, Xəlilbəy meşəsi növbəti təxribatdan xilas oldu, lakin bu hələ onun tam xilas deyildir. Bunun üçün Xəlil bəy meşəsinin, bu əvəzsiz təbiət güşəsinin mühafizəsi üçün bu gün dövlətin xüsusi qayğısına ehtiyac vardır. Min illik ağaclara malik nadir bir təbiət möcüzəsi kimi buranın toxunulmazlığı təmin olunmalı və bu da təbii - caiz olardı ki, meşənin hardasa bir girəcəyində Xəlil bəyin də büstü qoyulsun. Çünki həmin meşəyə rəsmi olaraq Xəlil bəyin adı verilməsə də hamı onu bu adla tanıyır. Xəlil bəy meşəsi Qax rayonunun zəngin ab-havasını və həm də dəli Kürmük çayını və eləcə də Qafqazdan axıb gələn başqa çayları ram edib bunları özünün su və qida mənbələrinə çevirən bir təbiət möcüzəsidir.

II Əli Sultan

İlisu məscidindəki daş kitabədə adı var. Onun dövründə sultanlığın nüfuzu xüsusilə artmışdır. İlisu sultanlarının ən şöhrətlişi kimi 37 il hakimiyyət sürüb, 1732-ci ildə şəhid olub. 1722-ci ildə Türk sultanı III Əhməd tərəfindən verilən fərmanda deyilir: "1135-ci ilin zilhüccə ayının birindən Saxur sancağı da daxil olmaqla sizi Şəki ölkəsinin bəylər bəyi təyin edirik. Bu ali fərmanı alan kimi Saxur sancağı ilə birlikdə göstərilən ölkəni idarə etməyə başlayın. Ona hətta Paşa rütbəsi də verilmişdi.

II Xəlil Sultan

II Əli Sultanın oğludur. Nadir şahın hücumları dövrünə təsadüf edir.

Sumu Sultan

Nadir şahın hücumları dövründə yaranan qarışıqlıqdan istifadə edib hakimiyyəti qəsb etmiş və az sonra devrilmişdir.

II Məhəmməd bəy

II Əli Sultanın oğludur. Nadir şahla güclü müqavimət göstərərək şöhrətlənmiş və Türkiyə sultanı I Mahmud tərəfindən iki buncuqlu paşa rütbəsi verilmiş və sultan titulu da təsdiq olunmuşdur.

I Əhməd xan

II Adıqurkulunun nəslindən Əli sultanın oğlu Məhəmməd bəyin qardaşı. Nadir şahın qardaşı oğlu İbrahim xanın fərmanı ilə sultanlığının təsdiqi məlumdur.

Alxaz bəy

I Əhməd xanın oğludur. Qızıqumuq xanı Surxay xanın bacısı ilə evlənmişdi. Haqqında çox az məlumat vardır.

Xanbaba bəy

Məhəmməd bəyin oğlu İ.Linevic Qıpçaq kəndində məskunlaşmış 9 bəy ailəsinin onun nəslindən olmasını göstərir. Qısa bir müddət hakimlik etmişdir

IV Əli Sultan

Rəvayətə görə Əhməd xanın Alxaz bəydən yox, başqa bir oğlundan olmuş nəvəsidir.

1803-cü ildə Rusiya ilə müqavilə imzalamışdır.

II Sultan Əhməd xan

Alxaz bəyin Qazıqumux xanı II Surxay xanın bacısı Bikə xanımdan olan oğludur. . Alxaz bəyin oğlu, Əli sultanın nəvəsi. Babası Əli sultan kimi igid və tədbirli imiş. 25 il hakimiyyətdə olmuşdur. Qubalı Fətəli xanın qızı Bikə xanımla nikahına görə onun qüdrəti daha da artmışdı. Əhməd xanın digər nəvəsi Qazıqumuq xanı Aslan xanın bacısı Tuti Bikə ilə nikahda olmuş və bu nikahdan Danyal bəy doğulmuşdu.

Musa Sultan

II Sultan Əhməd xanın oğlu olub 8 aylıq sultanlıqdan sonra qəflətən ölmüşdür.

Danyal Sultan İlisunun ən şöhrətli və sonuncu sultanı

II Sultan Əhməd xanın oğludur. Anası Sultan Əhməd xanın dayısı Qazıqumux xanı II Surxay xanın qızı Tuti Bəkə xanımdır.

Sultan Əhməd xanın ölümündən sonra hakimiyyət varislik hüququna görə böyük oğlu İmran ağaya keçmişdir. Humanist təbiətinə, zəif xarakterə malik olmasına görə tezliklə hakimiyyəti kiçik qardaşı Musaya vermişdir. O, çox tədbirli, müdrikliyi-

lə uğurla hakimiyyətə başlasa da tezliklə dünyasını dəyişmişdir. Yerdə qalan dörd qardaşla əlaqədar müəyyən münaqişələrdən sonra dayısı general-mayor Aslan xan Qazıqumuqlunun dəstəyilə Danyal bəy sultan seçilir. Sultan seçiləndə 25 yaşı olmuşdur.

Danyal sultanın Maxaçqalada Şeyx Şamil muzeyində saxlanılan gerbinin Məmməd Abdullayev tərəfindən bərpa etdirilmiş ikinci nüsxəsi

İLİSUNUN TƏŞƏKKÜLÜ

Görkəmli tədqiqatçı alim, tarix elmləri namizədi Hacı Sabir Əfəndinin İlisu, onun keçmişi, adamları, İlisunun qədim tarixi ilə bağlı topladığı rəvayətlər.

Tarixi sənədlərə istinad etmədən el ağsaqqallarının nəsilərdən-nəsilərə ötürdüləri, yazılı abidələrdən heç də az əhəmiyyət daşımayan yaddaş "disklərində" İlisunun hazırda yerləşdiyi məkan barədə belə rəvayət edirlər: – Kürmükçayın axarının solunda Səngərdən 5-6 km Qax tərəfə uzanan Böyük Qafqaz silsiləsinin döşündəki talada uzun əsrlər bundan əvvəl insanlar özlərinə yaşayış məskəni salıbmışlar. İndi də xərəbəlikləri qalan Kəndtala adlı bu yerdə X-XI əsrlərəcən xeyli əhali yaşayırmış. Fəqət, əkin-biçin, heyvandarlıq və sənətkarlıqla məşğul olan bu səfalı kəndə elə bil Allah tərəfindən bəla enmişdi. İşgüzar, fəhimli, dolanacağı çəmini bilən, ətraf ərəzilərdə qəsrlər, qalalar tikməkdə səriştəsi olan kənddə bərəkətsizlik hökm sürürdü. Bu bəlanın kökünü tapa bilməyib nəzir-niyaz verir, qurban kəsir, müsəllayə çıxırırlar. Amma acgözlük, doymamazlıq bəlası bu dilbər guşənin əhalisindən əl çəkmirdi. Kənddən bir neçə aylağa ayrılıb ev tikməklə, qalayçılıq və dəmirçiliklə məşğul olan insanlar görürdülər ki, Kəndtaladan kənarda acmırlar, göynöyüslük etmirlər, iştahaları həddini aşmır, gözütəx olurlar. Bəs Kəndtalaya dönəndə bu doymamazlığa səbəb nədir? Kamil, müdrik ağsaqqallar tez-tez yığılıb bəlanın səbəbinin dolaşq kələfini açmağa çalışır, onlara bəla kəsilmiş bu bərəkətsizliyin sirrini müzakirə edirlər. Nəhayət inanmağa başlayırdılar ki, bəla göydən enmir, yerdən baş qaldırır. Əhali istəmirdi ki, onlara lazım olan hər şeyi verən bu axar-baxarlı kənddən çıxıb getsinlər. Müdriklər sınaqlara başladılar. Bu sınaqlardan biri də bir müddət su içib çörək yeməmək, yeyib su içməmək idi. Məlum oldu ki, acmağa səbəb kəndin yeganə içməli su qaynağıdır. Ondən sonra indiki İlisu tərəfə axın sürətləndi. Buranın suları kəndtalalıları doymamaq bəlasından qurtardı. İlisu da İlisu idi. Buranın saf havası, göz yaşı kimi təmiz, buz kimi sərin suları o qədər bol idi ki, bunları hər evə, hər həyətdə gətirmək mümkün idi. Bu bulaqlar Kəndtalanı boşlayıb X-XI əsrlərdə buraya pənah gətirənlərə Allahın rəhmi, əzab çəkən camaata mərhəməti sayılırdı. Müdrik qocalar yığılıb belə qərara gəldilər ki, cinlərin, əcinnələrin murdarladığı Kəndtala-

nın və onun doymazlıq gətirən bulaq suyunun üstündən qələm çəkib bir daha bu yerlərə ayaq basmasınlar. Tanrının onlara bəxş etdiyi göz yaşı kimi saf və duru qaynamalar səltənəti olan sığındıqları kəndə "Ulu su" adı versinlər. Bu, hamının ürəyincə oldu. Sevindilər, şadyanalıq etdilər. İki çayın qovşağındakı çox da geniş olmayan vadidə üstü daxal evlər tikdilər. Bu yeni məkan təzadlarla dolu idi. Kəndin aşağısında iki çay bir-biri ilə qovuşurdu. Birinin suyu qapqara, o birisinininki dumdurdu! Buranın suları da öz qəribəliyi ilə seçilirdi. Yayın istisində dil-dodağı buzladan çeşmələrlə yanaşı, qayalardan və yerin dərinliklərindən əl-ayağı yandıran qaynar sular fışqırıb çıxırdı. Buranın "kondinsionerliyi" də möcüzəli idi. Günəş qızdıqca dağ-dərə yelləri öz yelpiyini işə salır, həzin küləklər ilkindiyəcən kəndin üstündən əskik olmurdu.

Amma kəndtalalıları bu yeni məskəndə başqa bir "aclığa" mübtəla olmuşdular. Qarın aclığından qurtarıb beyin aclığına düşər olmuşdular. Hər şeyi bilmək, öyrənmək, dərk etmək istəyirdilər. Uzaqlara gedib təhsil alır, adi bənna, dəmirçi, xarrat, ağacı, daşı, dəmiri dilə gətirir, hər şey ölçü-

biçi ilə icra olunur, sütunlar, tağlar elə işlənirdi ki, bunlara baxdıqca doymaq olmurdu. İlisu dəmirçilərinin xaspolad ixtirası, dəmiri də kəsməyə qadir qılıncları, qızıl və gümüşdən zərgərlik məmulatları, qadınların toxuduqları al-əlvan xalılar, cecimlər öz gözəlliklərini sanki bu kəndin havasından, suyundan, bir-birindən gözəl güllü-çiçəkli çəmənliklərindən, qayalardan, şahin kimi aşağıya doğru şığıyan şəlalələrdən alırdı. İlisuda Quran - kitab təknələrdəki çörəkdən uca tutulurdu. Kitabları taxçalardan, rəflərdən düşürüb oxuyur, əldən-ələ gəzdirir beyni nurlandırır, rahatlıq tapırdılar. Bütün bu yeni mənəvi keyfiyyətləri təfəkkür, kamal, zehni inkişafın bu təkamülünü Kəndtala müdrikləri adını düzgün seçdikləri Ulu su yurdunun təbiətində görürdülər, bu ecəzkar guşənin adını düzgün seçdiklərinə sevinirdilər.

Türk tayfalarının həlimli, elmlı, zəhmətsevər kəndinə bünövrə qoyulmasından min ildən çox keçir. Bu min il əfsanə deyil, söylənilən rəvayətin təzahürü yaddaşdan yaddaşa keçib gələn bir tarixdir.

GÖRKƏMLİ DÖVLƏT XADİMLƏRİNİN İLİSU HAQQINDA DEDİKLƏRİ

*Görkəmli dövlət xadimi, dünya şöhrətli seleksiyaçı alim, akademik **İmam Daşdəmir oğlu Mustafayev** dəfələrlə İlisuda olmuşdur. Mən Şəkiyə rəhbərlik etdiyim 10 il ərzində elə bir il olmazdı ki, gəlib mənimlə İlisuya getməsin. Bu səfərlər bəzən ildə bir neçə dəfə təkrar olunardı. Orada sürhüllü yeməkdən xüsusilə zövq alırdı.*

Birlikdə yazdığımız və "Beynəlxalq Şeyx Şamil Mükafatları Komitəsi"nin "Böyük Qızıl Medalı"na layiq görülmüş "İmam Şamil" kitabını da İlisunun çox sərt bir qışında 20 gün bu kənddə yaşayıb yazmışıq. Əvvəlcə onunla birlikdə böyük tədqiqat işləri aparmış, Dağıstanda və Çeçenistanda Şeyx Şa-

milin döyüş yollarını səyahət etmiş, onun nəslindən olan adamları tapıb söhbət aparmış, doğma kəndi Gimridəki evində çörək kəsib gecələmişik. Hər ikimizin yuxusuna bu əfsanələrin girməsindən ilahi bir zövq alıb xoş hallanmışıq.

İlisuya son gəlişi olduğu ürəyimə damdığından bu kənd barədə təəssüratını maqnitafon lentinə almış, dediklərini bir daha təkrar dinləyib bir hissəsini burada verirəm.

İLİSU MƏNİM DƏ QİBLƏGAHIMDIR

"Mən bu kənddə neçənci dəfə olduğumun sayını itirmişəm. Hətta bir dəfə yerlimiz Abdulla Haşimov respublika mətbuatında mənim ilisulu olduğumu yazdığına görə ona kəskin iradəmi də bildirmişəm ki, axı "əslini danan bədəsil olar".

Bununla belə, bu kəndlə, onun dünya şöhrətli adamları ilə, görkəmli dövlət xadimləri və alimləri ilə, Saleh və Mahmud Qocayevlərlə, Həzrət Süleymanovla, Hətəm Əhmədovla, Vahid Hacıyev və onun oğlu, böyük alim, çox gözəl insan olan Dəmir Hacıyevlə, bu kəndin əməkçi adamları ilə fəxr etmişəm. Bu dağlarda at oynadan Şeyx Şamil mənim ən çox sevdiyim tarixi qəhrəmanlardan olub. Yeri gəlmişkən, onun haqqında başladığımız bu işi, yazmaqda olduğumuz kitabı başa çatdırıb çap edə bilsək özümü xoşbəxt sanaram".

Mən bu yerdə onun sözünü kəsib deyirəm ki, "İmam müəllim, əgər bilsək" deyib "məni niyə ruhdan salırsan, axı yazını qurtarıq və çap etməyin yəqin ki, öhdəsindən gələrik". O, mənə təskinlik verir ki, bunu elə sözgəlişi dedim.

Son sözü isə belə oldu: "İlisu mənim də qibləgahımdır".

"Ulu körpü"- rəssam N.Əzimov

Onun bu kənddə olmasına dair arxivimdə saxlanılan onlarla fotosəkil-
dən birini burada verməklə bu böyük şəxsiyyətin xatirəsinə işıq salmaq
istərdim.

*Sağdan : Zahid Mamedov, İmam Mustafayev,
Sadıq Murtuzayev, Səid Malaxov*

Kamran Əsəd oğlu Hüseynov

Dünya şöhrətli ictimai və böyük dövlət xadimi, Mingəçevir və Sumqayıt şəhərlərinin adlı-sanlı qurucusu, SSRİ məkanında həmkarlar İttifaqları Mərkəzi Şurasının katibi, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Soveti sədrinin müavini, tarix elmləri doktoru, xalqımızın müdrik ağsaqqalı.

DÜNYA ŞÖHRƏTLİ KƏND

Dünyanın 9 iqlimini özündə birləşdirən ölkəmizin hər iqlim zonasının özünəməxsus gözəllikləri var. Biz bu yerlərin hər birindən dəyərli olan adamlarımızla fəxr edə bilərik. Xüsusi gözəlliyə malik Şəki-Zaqatala bölgəsindən söhbət düşərkən İlisu kəndi, onun dünya şöhrətli adamları dərhal yada düşür. Başılı boyu qarlı örtülü olan əzəmətli dağlarla əhatə olunmuş bu kəndin füsunkar gözəlliyi ilə yanaşı, onun şöhrət çələngi olan adamlarını yada salmaq qeyri-mümkündür.

Bu kəndin adı çəkiləndə böyük Şeyx Şamil və onun bu dağlarda at oynadan, nəhəng bir imperiyaya qarşı sinə gərib, yarım əsrə qədər mübarizə aparan igidləri xatırlanır. Burada 300 il məskunlaşan, özünəməxsus dövlət, siyasi və ictimai quruluşa malik İlisu sultanlığı yada düşür. Dağlıların Şeyx Mənsurla başlayıb, İmam Şamilin əxz etdiyi Milli azadlıq hərəkatında bu kənd həmişə onların dayaq nöqtələrindən biri sayılmışdır.

İlisunun elm-sənət adamları isə xalqımızın iftixarı olmuşlar.

Azərbaycan tarixində unudulmaz izlər qoymuş Saleh Balay oğlu Qocayevi yada salıram. Necə əzəmətli bir kişi, görkəmli dövlət xadimi idi. Onun 20 ilə qədər rəhbərlik etdiyi ali təhsil ocağı - Azərbaycan Sənaye İnstitutu (indiki Neft Akademiyası), Azərbaycanın və keçmiş SSRİ-nin aparıcı sənaye sahələri olan neft, kimya və energetika sənayesinin kadr hazırlığının flaqmanı idi. Mən Sumqayıt şəhərinə rəhbərlik etdiyim illərdə bir nömrəli problemimiz kadr məsələsi idi. SSRİ Dövlət Plan Komitəsinin xüsusi nəzarətində olan kadr bölgüsündəki çətinliklərə baxmaya-

raq Saleh Balay oğlu, bu şəhərin tələblərinə xüsusi həssaslıqla yanaşırdı. Sərt, prinsipial, yüksək elmi təfəkkürə malik bu adamda İlisu dağlarının əzəməti duyulurdu. Onunla yanaşı Həzrət Süleymanov, Mahmud Qocayev, Hətəm Əhmədov kimi dövlət xadimləri və bu kəndin yetirməsi olan neçə-neçə elm adamları böyük hüsn-rəğbət bəslədiyim şəxsiyyətlərdir.

Onlar elə adamlar idi ki, hər birinin həyat yolu barədə xüsusi monoqrafiya yazıb bugünün və gələcəyin gənclərinə nüsxə kimi təqdim etmək olar.

İlisunun çox yüksək kurort-turizm potensialından istifadə olunmasına bu gün ölkəmizin çox böyük ehtiyacı var. Dövlət proqramında bu məsələnin öz əksini tapması çox vacibdir.

İlisulu kadrlar barədə dediklərimi bu bölgədən çıxmış bir çox məşhur dövlət xadimlərinə də şamil etmək istədim.

İlisunun ensiklopedik məlumat kitabının hazırlanıb, çap olunması gözəl bir təşəbbüsdür və belə bir təşəbbüs ölkəmizin hər yerində öz ifadəsini taparsa, onun tarixini öyrənmək və yaşatmaq mənasında çox dəyərli iş görülmüş olar.

İlisunun giriş qapısı "Səngərbulaq". Rəssam N.Əzimov

İLİSU ŞİVƏSİ

İlisunun ən böyük tarixi məziyyəti qədim türk - oğuz, Dədə Qorqud dilini qoruyub saxlamasıdır. Bunu da təəssüflə demək lazımdır ki, bu dil abidəsi çox geniş və dərin tədqiqat obyektinə olsa da, dilçilik elmi buna lazımi qədər yer ayırmamış, professor Səyyarə Mollazadənin namizədlik dissertasiyası və professor Yəhya Kərimovun bu şivəyə həsr olunmuş diplom işi istisna olmaqla bu haqda başqa bir tədqiqata təsadüf olunmur.

Qədim yaşayış məskəni olan İlisunun böyük tarixi sərvətlərindən biri - türk dilləri silsiləsində xüsusi orijinallığı ilə qorunub saxlanan İlisu şivəsidir.

"İlisu" toponiminin etimologiyası haqqında yazılı məlumat çox azdır. Onun mənşəyi haqqında müxtəlif fikirlər mövcuddur. Bu coğrafi ad "Ulus", "İlisu", "İlısu", "İylisu", kimi mənalarla izah olunur. "İlisu" sözündə bir aydınlıq var ki, bu da sözün "ili" və "su" komponentlərindən ibarət olmasıdır, lakin burada "su" sözü müasir dilimizdəki mənə ilə yanaşı, həm də qədimdə işləndiyi çay mənasındadır. Belə ki, qədim türk abidələrində müasir dilimizdəkindən kiçik fonetik fərqlə - suv şəklində qeydə alınmış *su* sözü iki əsas mənaya malik olmuşdur: 1) *su* - "voda"; 2) *çay* - "reka" (Древне-тюркский словарь, с. 43).

Müasir Azərbaycan dilində *su* sözü öz mənasında işlənir və indi çay adlarını bildirmək üçün toponimik format kimi çay sözündən daha geniş istifadə edilir. Şimal bölgəsində bir sıra hidronimlər var ki, onların tərkibində çay məfhumunu ifadə etmək üçün toponimik format kimi *su* sözü işlənmişdir: məs.: Qarasu, Qanaxaysu (Qax), Ağsu (İsmayıllı), Sarısu, Yaylımsu (Oğuz) və s. Göründüyü kimi, bütün bu çay adlarında *su* sözü çay mənasındadır.

Qədim türk abidələrindəki bir sıra faktlar İlisu toponiminin birinci komponentini təşkil edən "ili" sözünün buradakı mənə və mənşəyi haqqında da fikir söyləməyə imkan verir. "Kutatqu - bilik" və Mahmud Kaşğarlının "Divani - lüğət-it-türk" abidələrində "İli" feli vardır ki, mənası aşağı düşmək, yuxarıdan aşağı enməkdir. Qədim "il" feli yuxarıdan aşağıya doğru olan hərəkət məfhumu ilə bağlıdır. İlisu toponiminin tərkibindəki "ili" komponenti "il" feli və - i sözdüzəldici şəkilçidən ibarət olan

atributiv mənalı feli addır ki, məzmunu təxminən yuxarıdan aşağı düşən deməkdir. Belə ehtimal etmək olar ki, İlisu (yuxarıdan) aşağı enən (axan) çay mənasını bildirmiş və bu mənə əsasında da formalaşmışdır. Bu semantik əsas həmin toponimin coğrafi vəziyyətinə də uyğundur. Maraqlıdır ki, Azərbaycan dilinin Qazax dialektində qabaq, ön tərəf mənasında iləy sözü işlənir (DTS, s. 207). Çox guman ki, bu da qədim "il" feli ilə əlaqədardır. Türk dillərində i-n fonetik hadisənin varlığı nəzərə alınaraq, müasir dilimizdəki en - feli ilə qədim "il" - feli arasında mənşə yaxınlığının mövcud olduğunu söyləmək mümkündür. Eyni toponimin həm kənd, həm də çay adı bildirməsi isə təəjjüb doğurmur, çünki Azərbaycan toponimiyasında eyni adlı oykonim və hidronimlərə tez-tez təsadüf olunur: məsələn, Quba rayonunda *Qaraçay* (kənd), *Qaraçay* (çay), *Vəlvələçay* (kənd), *Vəlvələçay* (çay), Qax rayonunda *Qaşqaçay* (kənd), *Qaşqaçay* (çay) və s. Beləliklə, demək olar ki, İlisu toponiminin tərkibində müasir dilimizdə işlənməyən qədim *il* felindən düzəlmiş *ili* sözü, habelə *su* sözünün qədim mənası mühafizə edilib saxlanmışdır.

Bizi maraqlandıran faktlardan biri də bu toponimin 1060-cı ildə qeydə alınmasıdır. Akademik Ziya Bünyadovun ərəb dilindən rus dilinə tərcümə olunmuş səlcuqların tarixinə aid əsərində "İlisu" toponiminin müasir dilimizdə işlənən formada (1060-cı il) olması türk dillərinin Hind-Avropa dillərinə nisbətən, demək olar ki, daha az dəyişikliyə uğramasına dəlalət edir.

Türk dillərinin özünəməxsus cəhətlərindən biri də əksər coğrafi adların minillik bir zamanın keçməsinə baxmayaraq, bu günün canlı nitqi kimi səslənməsidir.

İlisunun iqtisadi və mədəni yüksəlişi XVI əsrdən sonrakı dövrlə - İlisu sultanlığının sürətli inkişafı ilə bağlıdır. İlisu sultanlığı XVIII əsrdə xeyli yüksəlmiş və Azərbaycanın məşhur ərəziləri sırasına daxil olmuşdur. Bu dövrdən başlayaraq İlisu haqqında Zaqafqaziyaya aid bir çox mənbələrdə məlumatlar çap olunmuşdur.

İlisuda yaşayan əhali öz tərkibi etibarilə, əsasən, azərbaycanlılardır. Tarixən Dağıstan xalqları ilə olan iqtisadi və mədəni əlaqələr nəticəsində burada az da olsa kumuqlar, ləzgilər, saxurlar və avarlar yaşamışlar. İlisu yuxarı və aşağı olmaqla iki yerə bölünür. Yuxarı Qaradolaq, aşağı isə Quşlar və Bucax məhlə adlanır. Onların danışığıları arasında ciddi fərq olmasa da, özünəməxsus müəyyən şivə xüsusiyyətləri mövcuddur.

Qaradolaq	Quşlar
düşman	tüşman
yulduz	yildiz
pişig ¹	pişuk
yüngül	yunqul
gül	qul (ğ)
özünə	ezinə
Vəli	Vali
düğü	duqu
bənəvşə	banovşa

İlisu şivəsi haqqında təsəvvür yaratmaq üçün onu başqa dialekt və şivələrimizdən ayıran başlıca xüsusiyyətləri nəzər-diqqətə çəkmək vacibdir. İlisuda yaşayan əhəlinin nitqində aşağıdakı maraqlı, səciyyəvi fonetik, morfoloji və leksik xüsusiyyətlər mövcuddur.

I. FONETİK XÜSUSİYYƏTLƏR

İlisu şivəsi ilə ilk tanışlıq onun zəngin fonetik xüsusiyyətlərindən başlayır. İlisu şivəsində fonemlər rəngarəngdir. Bu fonemlərin incə xüsusiyyətləri var. Bu xüsusiyyətlər İlisu şivəsini öyrə-nən və fonemləri tələffüz etməyə çalışan şəxslər üçün çox çətinlik törədir. Dilçilik ədəbiyyatında İlisu şivəsində bəzi boğaz səslərinin olması ümumi şəkildə qeyd edilmişdir.

İlisu şivəsində samitlərin bəziləri ədəbi dildəki samitlərdən o qədər fərqlənir ki, onları yeni fonem adlandırmaq olar. Bu fonemlərin əksəriyyətinə Qafqazdakı bəzi xalqların dillərində rast gəlmək mümkündür. Bu, görünür dağlıların artikulyasiya aparatındakı yaxınlıqla bağlıdır.

İlisu şivəsinə məxsus fonemlər daha çox *b*, *d*, *c*, *q*, *g* samitləri ilə əlaqədardır. Bu samitlərin hər biri ilk növbədə İlisu şivəsində də ədəbi dilimizə xas olan adi vəziyyətdə işlənir:

- b** - bir, bağ, bələk, qab, qacaq;
- d** - dağ, adam, dad, divar, Xalid;
- c** - əc (ac), sac, cavab, cil (döşəmə) və arıtlamış nazik ağac;
- q** - qaqaş, qrip, qoğal, doqqaz;
- g** - gərgəc, dügmə, ignə, dügə, gün.

Bu hərflərin hər biri İlisu şivəsində özünəməxsus tələffüz məxrəci qazanır. Həmin tələffüz formalarına yalnız Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqların (ləzgi, avar, saxur, talış, tat, xınalıq) tələffüzündə rast gəlmək mümkündür. Onlar İlisu şivəsində sözün mənasını dəyişir, bununla da fonem olduqlarını sübuta yetirirlər.

Bu səslər üçün xarakterik cəhət, onların, əsasən, dilarxası və boğaz samitləri kimi səslənməsidir. Hər bir səsin variantları və variasiyaları mövcuddur. Bu variantlar və variasiyalar sözün leksik mənasına təsir göstərir, onu dəyişir.

Dilçilik ədəbiyyatında belə səslərin fərqləndirilməsi üçün müxtəlif transkripsiya işarələrindən (**ʔ** : **c** § / və s.) istifadə edilir. Biz şərti olaraq ¹, ¹¹, [~] işarələrinin köməyi ilə xüsusi transkripsiya tətbiq etmişik. Bu zaman hərflərin variant və variasiyalarını fərqləndirməyə çalışmışıq. Bu samitlər ədəbi dilimizdəki qarşılığından asılı olaraq boğazda deyilir. Bunlar özlərinə yaxın olan samitlərin məxrəcinə yaxınlaşsa da, onu əvəz edə bilmir və sözün mənasına təsir göstərir. Məxrəccə bir-birinə yaxın olan, lakin çalarlıqla fərqlənən bu samitlərin üzərində şərti olaraq birə oxşar "ı" işarə qoyulur. Bu samitlər, əsasən, İlisu şivəsinə məxsus sözlərdə özünü göstərir.

I. **B¹** - dilimizdə olan "p" samitinə meyilli, daha çox boğazda tələffüz olunan səsdır; məsələn: *b'id'ıy*, *b'idal* (pay), *b'diy* (xam mum), *c'urunb'ul* (qabıqdan çıxmış, lüt).

II. **D¹** - məxrəccə ədəbi dilimizdəki "d", "t" samitlərinə yaxındır. Bu samit ədəbi dilimizdəki sözlərlə yanaşı yalnız İlisu şivəsinə aid sözlərdə özünü göstərir; məsələn: *d'ig'li* (kiçik motal), *d'uq'uy* (yalan), *d'aranb'ul* (sicim hörmək üçün alət), *d'ursum* (düyünçə), *d'ələnc'ik* (oxlov), *d'eçi* (alçaqboy), *d'üç* (dəstə, tutum), *d'ib'an* (uzaq, gedər-gəlməz), *d'uməg'* (boğaz, saplaq), *d'ap'an* (yaxa), *d'ənd'ən* (kəməğıl). Bu samit ədəbi dilimizdəki "d" samitini də əvəz edə bilər; məsələn: *d'aş* (daş), *d'iban* (cəhənnəm), *armud'* (armud), *d'evşan* (dovşan) və s.

Göründüyü kimi d hərfinin 2 variantı fərqləndirilmişdir.

d - adi tələffüz məxrəcində;

d' - dilin ucu aşağı dişlərə dirənərək, kipləşən, dişarası, kar samitə (t-yə) bənzər səsdır, lakin onu *d* şəklində işlətmək olmaz.

dələ - heyvan dur - dur (maq) dan - dan (maq) satıl - satıl (maq)	d'ələ - əriştə d'ur - sızanaq d'ana - inəyin balası sad'ıl - süd sağmaq üçün qab.
--	--

III. **C'** - bu fonem İlisu şivəsinə məxsus sözlərdə özünü qabarıq şəkildə göstərir; məsələn: *ç'iq'* (kiçik çubuq). (Bir *çiq'* yoxdur ki, yandırmaq *d'ələnc'i'iq'* - oxlov (*d'ələ* hazırlamaq üçün çubuq), *c'urmud'* (büzüşmüş), *ç'ənə* (nahaq, yaramaz), *c'urc'umay* (yetişməmiş meyvə), *c'uva* (nazik əsgə), *c'oqal* (işlənib köhnəlmiş yun qırıntıları).

C hərfinin də 2 variantı özünü aydın göstərir:

c - adi tələffüzdə *d* və *c* samitlərinə ayrılı bilən qovuşuq (affrikat) cingiltili samitdir.

c' - adi vəziyyətdən fərqli olaraq dilin ucu bir qədər yuxarı qalxır və partlayışla *ç* kar samitinə yaxın tələffüz olunur.

bacar - bacar (-maq) cil - döşəmə cır - cır (-maq) macar - millət	bac'ar (uşağı) - məhəllə adı c'il - arıtlanmış budaq c'ır - cır (meyvə) mac'ar - yetişməmiş şərab
--	--

IV. **Q'** - əsasən boğazda tələffüz olunur:

Q hərfinin bir-birindən əsaslı şəkildə fərqlənən 4 variantı var.

q - adi tələffüz məxrəcində *qoruy* (görür), *qotur* - *götür*, *qun* - *gün*, *qumuş* - *gümüş*; *quvanmaq* - *güvənmək*, *doquş* (döyüş), *kolqa* (kəlgə)

q̇ - dilin orta hissəsi sərt damağın arxa tərəfinə çəkilir və *ğ* səsinə yaxın səs kimi tələffüz olunur.

qotur - götür qada - oğlan qoz - Qaradolaqda göz	ǵotur - qotur ǵadax - dəmir və ya ağacdən ilgək, sancaq ǵoz - qoz
--	---

q¹ - dilin ucu aşağı dişlərə yüngülcə dirənir və partlayışla tələffüz olunur.

ǵan - qan ǵart - çox qoca ǵopar - qopar (maq) ǵqada - oğlan	q ¹ an - xəmir yayan (taxta) q ¹ art - kart q ¹ opar - ləkə q ¹ ad'a - mal aşıǵı
--	---

q¹¹ - dilin ucu aşağı dişlərə, arxası bərk damağın qurtaracağına dirənir və partlayışla daha kar x səsinə yaxın səs tələffüz olunur.

quda - quda (qohum) qor - gör (-maq, -mək) ǵabax - ön ǵoca - qoca ǵav - qov (-maq) ǵat - qat (maq)	q ¹¹ ud'a - pillə q ¹¹ or - köz q ¹¹ abax - balqabaǵı q ¹¹ oc'a - bibər q ¹¹ av - çaxmax daşı ilə yandırılan qov. q ¹¹ ad' - gödək odun
---	--

V. **Ü¹** - dilönü qovuşuq samitdir. Təxminən rus dilində "ıııplyata" sözünün əvvəlində olan "ıı" kimi səsləndiyi üçün şərti olaraq həmin səs "ıı" ilə işarə olunmuşdur; məsələn: ıı't (çəyirtgə), ıı'ıra (cəftə), ıı'ib (iynəyarpaqlı ağac), ıı'əg'i (uşaq) ııund'alı (kafir), ıı'unq'u (təpə), ıı'um (sümük iliyi).

İlisuya məxsus ıı¹ səsinə rusların ıı səsi ilə eyniləşdirmək olmaz. Rus əlifbasındakı ıı səsi uzun illər bizim dilimizdə *t* və *s* samitlərinin birləşməsindən (ts) alınan diftonq kimi işlənmişdir. Yeni orfoqrafiya qaydalarına əsasən bu səsi ifadə edən hərf alınma sözlərdə yerinə görə həm ts, həm də s kimi işlənir. Bəzən *ts* birləşməsinə bərabər olan bu səs rus dilindəki ıı samitinin tələffüz məxrəcini saxlayır: ıııııy (yumşaq kukla).

İlisu şivəsindəki ɯ səsi daha güclü vurğu altında *z*, *t*, *s* samitlərinin vəhdəti kimi tələffüz edilir. Ona görə də transkripsiyası bir qədər cingiltililəşmiş ɯ¹ şəklində verilib.

saplı - saplı (bel, balta)	ɯ ¹ aplı - qıf
sər - sər (mək)	ɯ ¹ ər - ətin nazik dəriyə bənzər hissəsi
səpən - səp (mək)	ɯ ¹ əpən - körpəni beşiyə bağlayan parça zolağı
kasaya - kasa sözü yönlük halda	k ¹ aɯaya - həvəngdəstə sözü yönlük halda

VI. **G¹** - bu samiti tələffüz edərkən dilin arxa hissəsi boğaza doğru, dilin ucu isə dişlərə toxunaraq yuxarı qalxır; məsələn: *g¹əm* (dar sığınacaq yer, koma), *g¹img¹ə* (meydan), *g¹öd¹* (zibil), *g¹öləs* (əvəlik), *g¹od¹mək* (kəsilib qalmış ağacların kötüyü).

G hərfinin iki variantı var.

g - adi tələffüz məxrəcində

g¹ - kipləşən, dilarxası ilə yumşaq damaq arasında dilin ucundan bir qədər bərk dirənməsi nəticəsində partlayışla tələffüz olunan, *k* samitinə yaxınlaşan səsdir.

Adi - gün, gel (gəl), gəngiş (geniş), güzgül;

g¹ - girəmid (kirəmit), *g¹öləs* (əvəlik), *g¹öd¹ül* (rəmb şəkilli yağlı kökə), *dələnc¹ig¹* (oxlov).

Bu səslərdən başqa bəzi samitlərin variantları da vardır; *nq*, *lğ*, *k¹*.

1. *Nq* - bildiyimiz kimi "n" samitinin qədim şəkli qovuşuq *nq*, *ng*, *nğ* (nuni səgir) olmuşdur. İlisu şivəsi bəzi sözlərin ilkin fonetik tərkibini bu günə qədər mühafizə etmək cəhətindən də çox maraqlıdır. Ədəbi dilimizdə "n" samiti ilə ifadə olunan bəzi sözlər İlisu şivəsində "nq", "ng", "nğ" kimi tələffüz olunur; məsələn: zirəng (zirək), əng (ən), gəng (gen), donuz (donğuz), yengi (təzə).

2. *Lğ* - yumşaq "l" samitidir. Ədəbi dilimizdə "l" samiti ilə yanaşı işlənir. Əhatə edən saitlərdən asılı olaraq bəzən qalın (al, qal, yal), bəzən incə (dil, gül, el) tələffüz olunur. İlisu şivəsində yumşaq "lğ" samitinə tə-

sadüf edilir ki, bu yumşaq səsi səsləndirmək məqsədilə "l" samitinə rus dilində olan "ğ" işarəsi artırılmışdır ki, "lğ" samitini tələffüz edərkən ağız boşluğunda gərgin vəziyyət yaranır və dilin ucu dişlərə toxunaraq qalır. "Lğ" samiti saitlərin qalın və incəliyindən asılı olmayaraq yumşaq tələffüz olunur; məsələn: *qulğ* (gül), *qulğlux* (güllük), *q'ʼalğdal* (sərnice), *q'ʼalğsam* (pəncə), *cülğü* (selin gətirdiyi narın qum), *xalğq'a* (ilgək).

3. K¹ - dılarxası, partlayan kar səsidir. Bu samit rus dilində olan "ka" səsinə uyğundur. Bu samiti "k" samitindən fərqləndirmək üçün də "ı" işarəsini əlavə edirik. Məlumdur ki, ədəbi dilimizdə "ka" səsi yalnız alınma sözlərdə özünü göstərir. İlisu şivəsində isə bu səs alınma sözlərdə deyil, şivəyə xas olan bəzi sözlərdə, həmçinin ədəbi dildə "q", "k" səsi ilə ifadə olunan bəzi sözlərdə özünü göstərir; məsələn: *k'unt* (kursünün üstünə salmaq üçün toxunmuş palaz), *k'uva* (kif), *k'an* (kandar), *k'unü'u* (kətil), *k'ağ* (şirin baldırğan), *k'ur* (kür), *k'abab* (kabab), *yak'a* (yekə), *k'orpu* (körpü), *k'ağız* (kağız), *k'otan* (kotan), *k'ürk'* (kürk), *k'atib* (katib), *k'amal* (kəmal), *k'omur* (kömür), *k'or* (kor).

Yeri gəlmişkən, onu da qeyd etmək lazımdır ki, ədəbi dilimizdə alınma sözlərdə işlənən "k" səsi İlisu şivəsində q¹ səsi ilə əvəzlənir; məsələn: *q'artıflı* (kartof), *q'assa*, *q'ombayn*, *q'amandır*, *q'ran* və s.

İlisu şivəsində özünü göstərən, dilimizin ən qədim dövrlərinə aid olan ilkin uzanma tədqiqatçılara görə bir çox türk dillərində, o cümlədən, oğuz şivəsində də olmuşdur.

İlisu şivəsində maraqlı fonetik hadisələrdən biri də saitlərin əvəzlənməsidir. Bu əvəzlənmələri qədim və müasir türk dilləri ilə müqayisə etməklə aydın olur ki, başqa türk dillərində olduğu kimi İlisu şivəsi də qədim tarixi kökləri ilə bağlıdır, çünki bu əvəzlənmələrin izləri qədim yazılı abidələrdə də öz əksini tapmışdır.

Saitlərin əvəzlənməsi:

1. *a* saitinin *e* saiti ilə əvəzlənməsi: *yeşil*, *c'ekit* (jaket), *şehi* (şahı), *yezli* (yazı-düzənlik), *feyd'un* (fayton), *yemyeşil*;

2. *a* saitinin *ə* saiti ilə əvəzlənməsi: *ərəbə*, *əlcax*, *ərd*, *əyin*, *əci*, *əciz*, *əhtəyə* (ehtiyat), *xəlçə*, *səbəh*, *əq'ʼil*, *əşuq'ʼ* (aşiq), *ədət* (adət), *əxir*, *ləmpə*;

3. *a* saitinin *e* saiti ilə əvəzlənməsi: *yeş*, *yeylax*, *şehi*, *çey*, *çeylax*;

4. *e* saitinin *a* saiti ilə əvəzlənməsi: *yaka* (yekə), *kaçal* (keçəl);

5. *e* saitinin *ə* saiti ilə əvəzlənməsi: *yəmiş, gəngiş* (geniş), *əhtəyə*;
6. *e* saitinin *i* saiti ilə əvəzlənməsi: *giyim, bilit, yimax, işit, dimax, hisab, midal, piçat, tiyatur*;
7. *ə* saitinin *a* saiti ilə əvəzlənməsi: *barakallah, barabar, xamır, cəfa, örtmə, xəbar, Vali, k'ant, kavkur* (kəfkir), *zaral* (zərər), *maxlux* (məxlüq), *xasda* (xəstə);
8. *ə* saitinin *e* saiti ilə əvəzlənməsi: *emi, elli, tezə, gelin, meçit, el* (əl), *esgi, pencərə, jekmə, ne, ek, et, beg* (bəy), *deg* (dəy), *degirmən* (dəyirman), *dügün, çigin, degmax*;
9. *ə* saitinin *ö* və *ü* saitləri ilə əvəzlənməsi: *möhübbət* (məhəbbət);
10. *o* saitinin *a* saiti ilə əvəzlənməsi: *av, avçu, avuşmax, avatmax* (oyatmaq), *yavux, tavux, çarap, navzuz, ǧavurmax, pilav, davğa*;
11. *o* saitinin *u* saiti ilə əvəzlənməsi: *furqun, buğaz, pulat, uçax, utax, xuruz, sürax, dudax, qluqlal, utu*;
12. *o* saitinin *ö* saiti ilə əvəzlənməsi: *örtax* (ortaq), *öyün, öynəmax* (oynamaq).
13. *ö* saitinin *a* saiti ilə əvəzlənməsi: *tavla* (tövlə);
14. *ö* saitinin *o* saiti ilə əvəzlənməsi: *oklsurmax* (öskürmək), *dog* (döy), *sokmax* (sökmək), *komur, kok, kohnə, boyuk, okuz, kolga, sog* (söy), *dogma* (döymə), *honklurtu* (hönkürtü), *soquş* (söyüş);
15. *ü* saitinin *u* saiti ilə əvəzlənməsi: *yulquc, yungul, zulum, sufra, sufat, zulmat, umud, yugur, ögut, nubarək, q¹uvvat, yuk*;
16. *ü* saitinin *i* saiti ilə əvəzlənməsi: *bilav* (bülöv)
u saitinin *ı* saiti ilə əvəzlənməsi: *sap¹ın*;
17. *i* saitinin *u* saiti ilə əvəzlənməsi: *Şak¹u* (Şəki), *Yusuf, duvar, sufat, çəkuş* (çəkic), *kovkur* (kəfkir);
18. *i* saitinin *ı* saiti ilə əvəzlənməsi: *layıx*.
19. *ı* saitinin *i* saiti ilə əvəzlənməsi: *ç¹ir* (cir), *əxir, ırmızı, mix, xinə, piçax, ç¹irmax, q¹ir, biğ*;
20. *ı* saitinin *u* saiti ilə əvəzlənməsi: *pambux, balux, əşuq¹, çarux, puçax, yəylux* (yaylıq).

Samitlərin əvəzlənməsi:

1. *b* samitinin *p* samiti ilə əvəzlənməsi: *puçax* (bıçaq), *putax, piçin, pitki, Pikə, kitap*;
2. *b* samitinin *v* samiti ilə əvəzlənməsi: *vələd, vayıs, həlvət* (əlbəttə),

şavxun (şəbxun);

3. *d* samitinin *t* samiti ilə əvəzlənməsi: *kilit* (cəftə), *palıt*, *pulat*, *tükən* (dükan), *dörd*, *süt*, *tunt*, *tarax*, *çüvüt* (şüyüd), *tik* (dik);

4. *q* samitinin *x* samiti ilə əvəzlənməsi: *dayax*, *örtax*, *qonax*, *bulax*, *torpax*, *qorux*, *yarpax*, *yavux*, *uşax*, *bayrax*;

5. *g* samitinin *q* samiti ilə əvəzlənməsi: *qada*, *qun*, *qumuş*, *qoq*, *qoqarçın*, *qah*, *quva*, *yunqul*, *qoqam*, *qoqartı*, *əqnal*;

6. *k* samitinin *k'* samiti ilə əvəzlənməsi: *k'amal*, *k'ok*, *k'urk*, *k'ompur* (kor-kobud), *K'urmuk*, *k'omur*, *k'lal*, *yak'a* (Bu halda *k* samiti ədəbi dilimizdəki ikinci funksiyasını ifadə edir);

7. *y* samitinin *v* samiti ilə əvəzlənməsi: *savux*, *tavux*, *avandı* (oyandı), *avax* (oyaq), *çüvüt* (şüyüt, *həkiş* (höyüş);

8. *m* samitinin *n* samiti ilə əvəzlənməsi: *nubarək*;

9. *y* samitinin *q* samiti ilə əvəzlənməsi: *ciqar*, *yuqur*, *boqurmax* (böyürmək), *iqirmi*, *soq* (söy), *doq* (döy), *qoq* (göy), *qoqartı* (göyerti), *qor-du* (gördü);

10. *y* samitinin *g* ilə əvəzlənməsi: *dügə*, *dügü*, *genə*, *sögüt*, *ləgən*, *ögüt*, *beg*, *degirmi*, *yegin*;

11. *m* samitinin *n* samiti ilə əvəzlənməsi: *nubarək*, *munklun*, *sinəvar*, *intahan*, *inklan*.

12. *r* samitinin *l* samiti ilə əvəzlənməsi: *yülkütmax* (hürkütmək), *mur-dal*, *kilpi*, *kilpik*, *silkə*, *qılulbağa*, *xincal*.

13. *h* samitinin *y* samiti ilə əvəzlənməsi: *yülkütmax*.

14. *c* samitinin *ş* samiti ilə əvəzlənməsi: *başarıy*, *başarıxlı*.

15. *l* samitinin *ş* samiti ilə əvəzlənməsi: *dinşə*.

16. *p* samitinin *k* samiti ilə əvəzlənməsi: *tükürmax*.

17. *v* samitinin *b* samiti ilə əvəzlənməsi: *xəlbət*.

Səsdüşümü:

1) *a* saiti: *narda* (harada);

2) *ü* saiti: *malijə*;

3) *r* samiti: *qotu* (götür), *geti* (gətir), *utu* (otur);

4) *l* samiti: *q'üüla* (qılça);

5) *ö* saiti: *ksav*;

6) *ı* saiti: **ǣ**rav;

7) *n* samiti: *holar* (olar);

8) *x* samiti: *Buca məhlə* (Bucax məhlə), *Daba məhlə* (Dabax məhlə).

9) Bir neçə səs düşür: *dinşiy* (dinləyir), *məhlə* (məhəllə).

İlisu şivəsində güclü fonetik hadisələr özünü göstərir.

Assimilyasiya: *aydınnux*, *donnux* (maaş, don tikmək üçün parça), *devlətdi*, *atdı*, *qarri*, *günnü* və s.

Dissimilyasiya: *q¹aral* (qərar), *zaral* və s.

Metateza: *həbgə* (heybə), *çıplax* (çıplaq), *toprax*, *xuruş* (şuluq), *qiryət* (qeyrət) və s.

Proteza (səsartımı). *İstansiya*, *İrza*, *isp'ışkə*, *istakan* və s.

Eliziya (səsdüşümü). *Əlaçıq* və s.

Səsartımı və səsdüşümü halları İlisu şivəsi üçün xarakterikdir.

Səsartımı:

1) **h** samiti: *hindi*, *həlbət*, *həblə* (belə), *həsənt* (asan), *ho*, *helə*, *habı* (bu) və s.;

2) **y** samiti sözün əvvəlində: *yüz* (üz), *yüzük*, *yulduz*, *yürək*, *yalav*, *yil*, *yüzəngi*.

Sözün ortasında: *beykar*, *beykəs*, *beykef*, *beykara*;

3) **h** samiti: *ehtibar*, *ehtiq¹ad*.

4) **v** samiti: *yuv*.

5) **g** samiti: *gəngiş* və s.

II. MORFOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏR

İlisu şivəsində diqqəti cəlb edən xüsusiyyətlər içərisində morfoloji hadisələr də maraqlıdır. Morfoloji fərqlər, əsasən, bəzi sözdüzəldici şəkilçilərdə, xəbərlilik kateqoriyasında, əvəzliliklərlə və əsasən fel bəhsində özünün daha səciyyəvi xarakterə malik olduğunu göstərir. İlisu şivəsində ismi xəbərlər şəxs sonluqları ilə deyil, şəxs əvəzliliklərinin ismin əvvəlinə yanaşması ilə analitik yolla ifadə olunur.

Xəbərliliyin belə ifadəsi İlisu şivəsinin dilinin çox qədim dövrlərlə bağlı olduğunu göstərir. Bu xüsusiyyət tatar dilində geniş yayılmışdır.

Ədəbi dilimizdən fərqli olaraq II şəxsin təkini bildirən *-san*, *-sən* şəkilçiləri *-sın*, *-sin*, *-sun*, *-sün* kimi ifadə olunur, məsələn: *honun qızısın* (onun qızısı), *atasısın* (atasısan) və s.

İlisu şivəsində mənsubiyyətin analitik-sintaktik yolla ifadəsinə təsadüf edilir. Sahib şəxslə mənsub əşya arasındakı münasibəti bildirmək üçün şəxs əvəzlilikləri isimdən əvvəl gəlir və mənsubiyyəti ifadə edir, məsələn: *menin*, (*senin*, *honun*, *bizin*, *sizin*, *hoların*), *uşax* (*at*, *qız*).

Yeri gəlmişkən, qeyd etmək lazımdır ki, mənsubiyyətin analitik-sintaktik yolla ifadəsi, əsasən, yaşlı nəslə mənsubdur.

Qohumluq əlaqələri bildirən isimlərin əksəriyyəti "-sı, -si" nisbət şəkilçisini qəbul edir, məsələn: *atası*, *əməsi* (*bibisi*), *daysı*, *baysı* (*bacım*, *bacın*, *bacısı* və s.), *balası*, *yengəsi* (*qardaş arvadı*), *inisi* (*qayını*).

"Mənim atam" əvəzinə *menin atası* (*senin atası*, *honun atası*, *bizin atası*, *sizin atası*, *hoların atası*).

Sifətin dərəcələri, əsasən, ədəbi dildə olduğu kimi tələffüz edilir, lakin tələffüzdə özünəməxsus çalarlar qazanır: *qoq*, *qırmızı*, *yeşil*, *gözəl* / *qozəl*, *göyçək*, *əybəjər*, *qomqoq*, *qıpğirmizi*, *yemyeşil*, *düppədüz*, *appağ* və s.

İsimdən sifət düzəldən şəkilçilər (-lı, -li, -lu, -lü) sözün axırındakı səsdən asılı olaraq assimilyasiyaya uğrayır: *daddı*, *ətdi*, *cannı*, *cinni*, *qarri*, *şəhərri*.

Sifət ən çox leksik cəhətdən fərqlənən bir nitq hissəsidir, məsələn: *silə* (*dolu*), *tap* (*əzilmiş*), *qullab vurmaq*, *uyux* (*müqəvvə*), *abal* (*key*), *yuxa* (*nazik*), *kərəhət* (*kifir*), *klomplur*, *qayara* (*kor-kobud*), *lənbə* (*kök*), *mizq'an* (*büzməli*), *cehil* (*cavan*), *çəpəl* (*murdar*, *kirli*), *neybət* (*kifir*), *silavsun* (*acgöz*), *tərglənə* (*ılıq*), *ufdan* (*yaraşlıqlı*), *şümşək* (*hamar*), *xipə* (*yastı*, *alçaqboy*), *suvaşix* (*mehriban*), *həvüş* (*yaş*), *dilvən* (*dilavər*), *q'ıtmır* (*simic*), *q'ud'abar* (*düzgün*, *səliqəli*), *tükürüncü* (*hamı tərəfindən lənətlənmiş*), *ağlax* (*gen*), *yanklar* (*yararlı*), *k'arsav* (*kar*, *deyiləni eşitmək istəməyən*), *xasın q'ırmızı* (*tünd qırmızı*), *ağqoq* (*mavi*), *alayeşil* (*püstəyi*).

"Say" sözü əvəzinə "san" işlənir, məsələn:

- *Baysı, sana hələ, şəhilərin sanı neçədir?* (*Bacı bir say görək şahılının sayı neçədir*). Qədim və bəzi müasir türk dillərində də "san" kimi ifadə olunur.

Bəzi saylar fonetik cəhətdən ədəbi dilimizdəkindən fərqlənir, məsələn: *bi* (*bir*), *öç* (*üç*), *dört*, *sekgiz* (*səkkiz*), *elli*, *igirmi*, *qırx*, *seksan*. Ədəbi dilimiz üçün yad kimi görünən *öç* (*üç*) sayı müasir tatar dili üçün tamamilə təbiidir.

Kəsr saylarını ifadə etmək üçün təyini söz birləşməsinin üçüncü nö-

vündən istifadə olunur, məsələn: *öçün biri, onun ikisi, qırxın beşi* və s. Bəzən də çıxışlıq halı və "pay" sözünün əlavəsi ilə ifadə olunur, məsələn: *öçdən bi pay, onnan iki pay*.

Bir sayı sıra sayı kimi belə işlənir: *birimci, biriminci*.

Qeyri-müəyyən saylardan *xeyli* sözü *xeylax*, o qədər sayı o **q**adar şəklində işlənir.

Ədəbi dilimizdən fərqli olan əvəzliliklər aşağıdakılardır; məsələn: *men, sen, ho, mağa* (məne), *sağa* (səne). Müasir dilimiz üçün arxaikləşən bu əvəzliliklər İlisu şivəsində təsadüfi deyildir, qədim və müasir türk dillərinin bəzilərində mövcuddur. İlisu şivəsində işarə əvəzliliklərinin əksəriyyəti "h" boğaz samitini qəbul edir, məsələn: *ho* (o), *hora, habra, helə, holar, həblə, habı*. Çox qəribədir ki, öz qayıdış əvəzliyi şəxs əvəzliliklərini əvəz edə bilmir, məsələn: öz-özünə ifadəsi İlisu şivəsində *men - mağa, sen - sağa* kimi işlənir. - Qoruysunmu *men mağa* neylədim.

Ədəbi dildəkindən fərqli olaraq İlisu şivəsində *ne? nara?* (hara), *navax?* (nə vaxt). Nara əvəzliyi xüsusi maraq doğurur. Azərbaycan ərazisində yalnız İlisuda işlənən bu əvəzlik hallanar-kən *naranın, naraya, naranı, narda, naradan* çox vaxt yönlük halda *nara?*, yerlik halda *narda?*, çıxışlıq halda *nardan?* şəklində işlənir. Bu, türk dilindəki *nereye, neredə* və s. tələffüzə uyğun gəlir. Maraqlı burasıdır ki, cəm şəklində *narda?* əvəzliyi *naralarda?* şəklində tələffüz olunur.

İlisu şivəsində morfoloji rəngarəngliyi, zəngin xüsusiyyətləri ilə fərqlənən nitq hissələrindən biri də feldir. İlisu şivəsində *ücalə* (höccələmək), *dinşə* (dinləmək), *d'ap'a'a* (başə düşmək), *xivələ* (tikələmək), *səblə* (söymək), *avşat* (oxşatmaq), *q'ırıxlanmaq* (qürrelənmək, gülümsəmək), *tasalanmaq* (töyşümək, hövsələsiz olmaq), *q'umaşlanmaq* (bəzənmək) kimi fellər çox işlənir.

Məsdər şəkilçisi yalnız bir variantda - *max* şəklində işlənir, məsələn: *qorklazmax, ayıltmax, eşmax, yimax* və s.

İndiki zamanı ifadə etmək üçün *-ıy, -iy, -uy, -üy* (-ır, -ir, -ur, -ür əvəzində) şəkilçiləri işlədilir, məsələn: *alıy, biliy, qoruy, gülüy, başlıy, işliy, oxuyuy, süruyuy*.

İndiki zamanın analitik tipinin (qədim - felin iki dəfə təkrar edilmədiyi şəkli) işləklik dairəsi daha genişdi, məsələn: *ala duruy, baxa duruy, saya duruy, qayna duruy*.

Felin vacib formasının şəkli əlaməti olan *-malı, -məli* şəkilçiləri *-ası, -*

əsi formasında özünü göstərir, məsələn: *alasıyam, alasisın, gedəsiyəm, gedəsisin*.

Felin əmr şəklində I şəxsin təki *alıymısın, geliymisin, quruymusun, güliymüsün* şəklində işlənir. Göründüyü kimi, ədəbi dildə sual şəkilçisi (-mı, -mi, -mu, -mü) şəxs şəkilçisindən sonra gəlidiyi halda - *alırsanmı? gəlirsənmi?* şəklində işləndiyi halda, İlisu şivəsində şəxs şəkilçisindən əvvəl gəlir. Bu şəkilçilər müasir türk dilində də eynilə belə işlənir.

İlisu şivəsində *-ıban, -ibən, -uban, -übən* feli bağlamaları geniş yayılmışdır, məsələn: *duruban* qonaxlara çey tokdu (tökdü). Tanaları *qoruban* diyi mağa da al. Buqun surhü *bişiribən* yıǵnax eliy (eləyir). Yar *diyibən* nara gedim surağa. Feli bağlamanın bu növü "Kitabi - Dədə Qorqud"da və klassiklərimizin dilində mövcuddur.

Ədəbi dilimizdən fərqli olaraq İlisu şivəsində aşağıdakı zərflərə təsadüf olunur: məsələn, *icərə* (çox), *alad'as* (tələsik), *d'əsbəçə* (tələsik), *biləsinçə* (o ki var), *habıcaəli* (bu dəqiqə), *habısamat* (bu dəqiqə), *ubana-ubana* (tələsmədən, yubana-yubana), *başşaa* (aşağıya tərəf).

Ədəbi dilimizdən fərqli olaraq *di, bet, haan* (bəli) ədatları geniş yayılmışdır, məsələn:

- Helə *bet* şey olarmı?
- Sen *bet* gələrsin.
- Həmməmçi *q'aşq'ala* degipbi?
- Di yaxşı, sağa diyyəm, *di* gel gedax.
- *Haan* sen diyəndi.

III. LEKSİK XÜSUSİYYƏTLƏR

İlisu şivəsinin leksikası məna xüsusiyyətlərinə görə, lüğət tərkibi, sözlərin quruluşu, həmçinin sabit söz birləşmələri cəhətdən olduqca maraqlıdır.

İlisu şivəsinin lüğət tərkibi zəngindir.

1. Tayfa adları: Əlim uşağı, Baxu uşağı, **Q**oca uşağı, Sofuyuflar, **Q**azanışlar, Seyd'əlilər, **Q**uşlar, Şeyd'annar, Məhərrəm uşağı, İmaməlilər, Ubaçılar, Zərgərrər, Dəmirçilər, D'uluslar, Bəhər uşağı, Baq'qal uşağı.

2. Məhəllə adları: Dabax mə'hlə, **Q**uzay mə'hlə, Günəy mə'hlə, Tap mə'hlə, Bucax mə'hlə, Aşağı mə'hlə, **Q**aradolax, Q'arıbaşı, Sellıx, **Q**ala mə'hlə, Səngər mə'hlə, Tavlatala.

3. Toponimika. Q'alaça, Q'au¹, Yezli, Kiçikyarıpızbasan, Q'ızıl bayırın sirti, Q'uzay q¹¹əssəb, Q'abırır q'au, Donquz q'uşun, Vəzirçal, Q'uşbəre, Q'oç yatax, Q'oxux, Q¹¹ıçal, Q'ətirri qoşun, D'aşüçən, Kötüklü, Ə'ltürgən, Maq¹¹, Muşun, Urdunun dağ, Sürməlix, K'or dərə, Sulu dərə, Əhdəc tok'an, Gəvrüclü, Ayıdərə, Q'arannıx dərə, Q¹¹ əssəbin dərə, Həməmdərə, Ballı dərə, Təknə dərə, Çeykeçən, Kiçik q¹¹oray, Q'arad'aş nav, Bek q'aya, Ceyran bulax, Muratəsilin su, Hə'cənin bulax, Q'omanın su, Oğlan bulax - Q'ız bulax. Beş bulax, Ağ bulax.

Yezli, Ağyezli (yazı - çöl). "Kitabi - Dədə Qorqud"da, qədim türk dillərində "yazı" çöl, düzənlik mənasında işlənmişdir. Bu söz Gürcüstanda Qarayazı rayonunun adında da özünü qoruyub saxlamışdır. İlisu şivəsində bu söz fonetik dəyişikliyə uğramışdır.

Ayman (eyman) (qorxmaq). Bu söz *eymanmax* şəklində də işlənir.

Adıgörmülü. Ayrılıqda *görmülü* sözü gözəl mənasını bildirir. İlk İlisu sultanının və onun nəvəsinin adı *Adıgörmülü* olmuşdur.;

Alazan (qapan). Bu söz Qax rayonundan keçən Alazan (Qanıq) çayının adını daşımaqla başqa mənada işlənir.

4. Qohumluq bildirən sözlər. Ədəbi dildən fərqlənən və əsasən, İlisu şivəsində işlənən sözlər aşağıdakılardır: *umma*, *aba*, *ədə* (ana, bəzən nənə), *adaş* (qardaş, bəzən ata), *əməsi* (bibisi), *elti*, *q¹¹əcəm* (qayın arvadı), *oğul*, *ziür-yət* (övlad), *xıdıl* (nəvə, bəzən qardaş oğlu, dayı oğlu), *q¹¹əy* (günü).

Yengəsi. Qardaş arvadı mənasında işlənir. (Yengə sözü İlisu şivəsində də onun ədəbi dildəki mənasını bildirir).

İnisi. Qayın mənasını daşıyır. Bu arxaik söz türk dillərinin əksəriyyətinə bu günə qədər yaşayır.

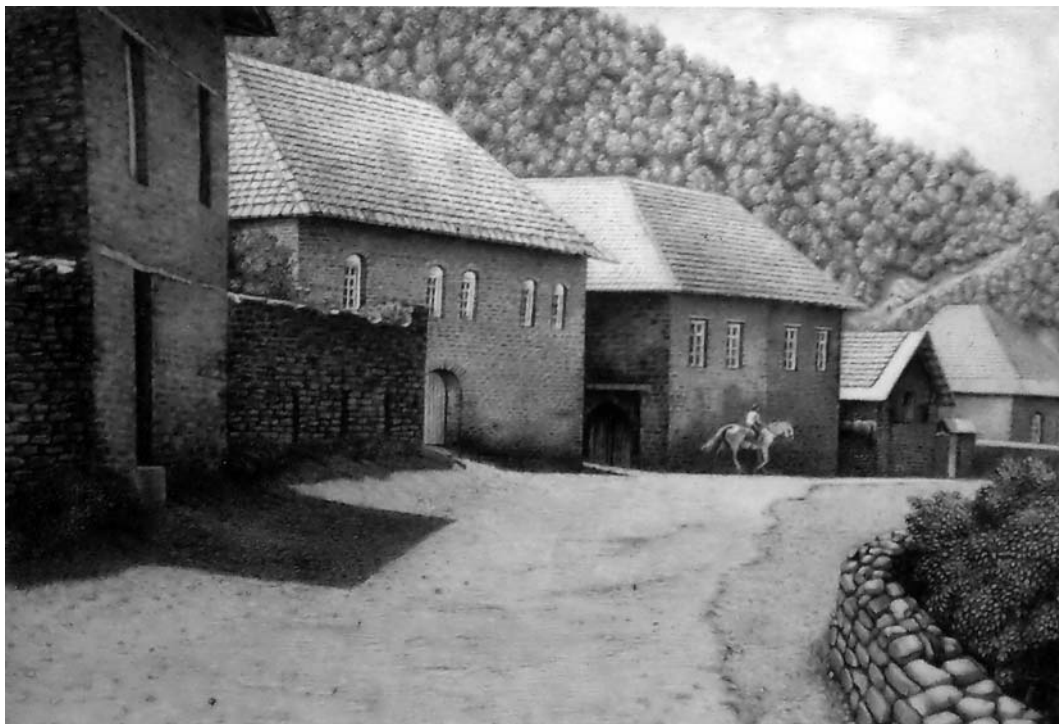
Ogul. Övlad mənasında işlənir. Bu söz özünün qədim və daha geniş mənasını qoruyub saxlamışdır. "Oğul" sözü "Ogul - uşaq" ifadəsində ədəbi dilimizdə arxaikləşmiş mənasında işlənir.

Xatınşı (qadın). Dilimizin qədim dövrləri ilə olaraq bu şivədə qadın "xatın kişi" adlanmışdır. "Xatın kişi" sözü sonralar fonetik dəyişikliyə uğramış "xatınşı" şəklinə düşmüşdür.

Piçə (xanım). İlisuda hörmətli qadın və qıza "piçə" deyirlər. Bu söz Başqırd və tatar dilində də həmin mənada işlənir.

İlisu şivəsində qadın adlarının sonu "t" samiti ilə qurtarır, məsələn: *Cəryət*, *Nazmiyyət*, *Həsərət*, *Mominət*, *Şanət*, *Bəşycət*, *Sarat*, *Səlhət*, *Səfiyyət*, *Səfyət*, *Aşyat*.

İlisu şivəsində yüzlərcə söz mövcuddur ki, bunlara ədəbi dildə, onun dialekt və şivələrində təsadüf edilmir. *Ufanmaq*, *ufaenmək* (sınmaq). Bu arxaik söz "Kitabi - Dədə Qordud"da həmin mənada işlənmişdir. *Örtən* (od, alov, yanğın), *yez* (mis), *yuklu* (hamilə), *küz* (quzu saxlanan yer, payızda qırılan yun), *dap'alamax* (başə vurmaq), *c'oqay* (fındığın göy qabığı), *muqul* (uzun yun), *qoqu* (çobanların qarğıdalı unundan bişirdikləri çörək), *yapağı* (yazda qırılan yun), *məgəş* (kəsmik), *bəbərçin* (qaranquş), *əvrəvuc'* (soxulcan), *şin* (taxtabiti), *q'aşq'ala* (itburnu), *cincar* (gicitan), *g'öləs* (əvəlik), *k'ura* (moruq), *xoşa* (kandalaş), *moz* (yabanı şamın ayı tərəfindən yeyilən meyvəsi), *dör* (balaca döşəkcə), *q'an* (yuxayayan), *qutxa* (səhəng), *d'alənc'ik* (oxlov), *palank'aş* (aşsuzən), *alafa* (başə örtülən zərli örpək), *yeng* (köynəyin qolu), *sürhü* (xəmir xörəyi), *qırs* (xəmir xörəyi), *xunq''* (yağda bişirilmiş təzə pendir), *səllim ağrı* (yatalaq), *hərəg'i*, *saxsızlıx* (ürək getmə). Bunları mənşəyinə görə qruplaşdırmaq çox maraqlıdır. Sözlərin mənşəyinə görə araşdırılması göstərir ki, İlisu şivəsi əsasən türk, çox az hissəsi ərəb-fars, iber - qafqaz dilləri ilə ortaqdır.

“Qaradolaq” – rəssam N.Əzimov

1. Türk mənşəli sözlər

İlisu şivəsində

abal - key
aza - matəm günü bişirilən
xörək
ağlaq - genişlik
əltürgən - dağ adı
başarmax - bacarmaq
ceket - jaket
çorap
degirmi
devran
dört
dügüm
düşman
edip
eski
piçin - məjazi mənada meymun
vidir - çətin keçilən dağ
cığırı
qaq - bir tikə
quşqun - qulağın dibi
inisi - qayın
iq
iq'ar - yoluxucu xəstəlik
yeng - köynəyin qolu
yeltəmə - yüngül xasiyyət
yez - mis
kitap'
kura - moruq
xatınşı - qadın
örtən - od, alov
ufa - sınmaq

Türk dillərində

abal - hal, vəziyyət
aza - matəm
ağlaq - genişlik
yalturğan - dağ
başarmax - başarmaq
ceket - jaket
çorap
degirmi
devran
dört
dügün
düşman
edip
eski
piçin - meymun
vidir - dağ yolu
qaq - bir, tək
quşqun - qulaq
ini - kiçik qardaş
iq
iqar - xəstə
yeng - köynəyin qolu
yeltəmə - rəqs musiqisinin adı
yaz - mis
kitap
kurray - moruq
katun keşe - qadın
örtən - yanğın
ufunmaq - sınmaq

2. Ərəb-fars mənşəli sözlər

umma - ana	um - ana
səil - yetim	sael - yetim
zaftında - öhdəsində	zəbt - zəbt etmək
sərg - ölüm	mərg - ölüm
dasdar - baş örtüyü	dasdar - yaylıq
davat - mürəkkəb qabı	davat - mürəkkəb qabı
duquy - yalan	daqulı - yalan

3. Dağıstan dilləri ilə ortaq sözlər

xıdııl - nəvə, daha çox	xadal - nəvə
qardaş oğlu, bacı oğlu	
məgəş - kəsmik	maqaş - kəsmik
abacur - yerkökü	abadjur - yerkökü
q'an - xəmiryayan taxta	qan - xəmiryayan taxta
q'ud'un - böyrək	quüun - böyrək
abay - ləzgi qadını	abay - qayınana
şin - taxtabiti	şin - taxtabiti
cincar - gicitkən	cincari - gicitkən (gürcü dilində)
uııııy - gəlincik, kukla	uııııy - gəlincik, kukla

4. Mənşəyi məlum olmayan sözlər

Aq'uba (əziyyət), *alad'as* (tez, tələsik), *bid'iy* (xam mum), *bid'al* (ehsan zamanı verilən pay), *vucudu* (tamamilə), *q'ur* (bilək), *vut* (döngə), *q'adamax* (batırmaq), *q'amac'* (köhnə, yaramaz bir şey), *q'atxa* (gözün bəbək hissəsi), *q'imil* (bulannıq su), *q'ac'* (deşik), *d'ursum* (düyünçə), *q'u-da* (pillə), *k'uva* (kif), *xoor* (saçın tağı), *xavalanmax* (simləmək), *uııııqu* (təpə), *uııııli* (iynəyarpaqlı ağac), *şavru* (avara). Belə sözlərin ümumi sayı 200-dən artıqdır. Onlardan yalnız nümunə göstərdik. Yaşlı nəslin dediklərinə görə onların bəziləri qədim alban dilinin qalıqlarıdır. Bəzi ilisuluları "leqi" adlandırırlar. "Leqi" qədim alban tayfalarından biridir. Bəzən heç bir əsası olmadan onu ləzgi sözü ilə qarışdırırlar.

İlisu şivəsində və Dağıstan dillərində təsadüf edilən ortaq sözləri Azərbaycan dilinin fonetik hadisələri əsasında tədqiq etdikdə belə sözlərin bəzilərinin türk mənşəli olduğu aydınlaşır.

İlisu şivəsində özünü göstərən zəngin dil faktları bir daha sübut edir ki, bu şivənin geniş tədqiqata ehtiyacı var.

TOPONİMİKA VƏ COĞRAFİ ADLAR

(İLİSUDA TABUN, MƏHƏLLƏ, NƏSİL, TAYFA ADLARI)

Kənd böyüklü-küçüklü 6 məhəlləyə ayrılmışdır.

Buyurtma uşağı	Murud uşağı
Begtabun	Məhərrəm uşağı
Bəhər uşağı	Qazan Qara uşağı (yeşillər)
Dibxilov uşağı (Sarılar tabunu)	Qazaniş uşağı
Dinilər (Kaslar məhləsi)	Qara Məhmud uşağı
Dərvişlər	Qoja uşağı
Eşşəkçilər	Quzaylar
Həsil uşağı	Qəni uşağı
Kubaçılar	Şamay uşağı
Mamalov uşağı	Seydali uşağı
Mantaş uşağı	Şeytanlar
Mahal uşağı	Təmir uşağı
Molla Yusuf uşağı - Şuq'uyar	Ömər uşağı

1. Qaradolaq. Kəndin şimalından İlisu məktəbinədək olan ərazi. Bu ərazidə olan məhəllə və nəsil adları

2. Qala məhlə - Beş bulaqdan Dabaq məhləyədək

Bac'arlar, Bəylər, Pəti - pütü uşağı, Q'ımay uşağı, Xalıq'verdilər.

3. Dabaq məhlə.

Allahyar Bəy uşağı, Aşix Kazım uşağı

4. Bucaq məhlə

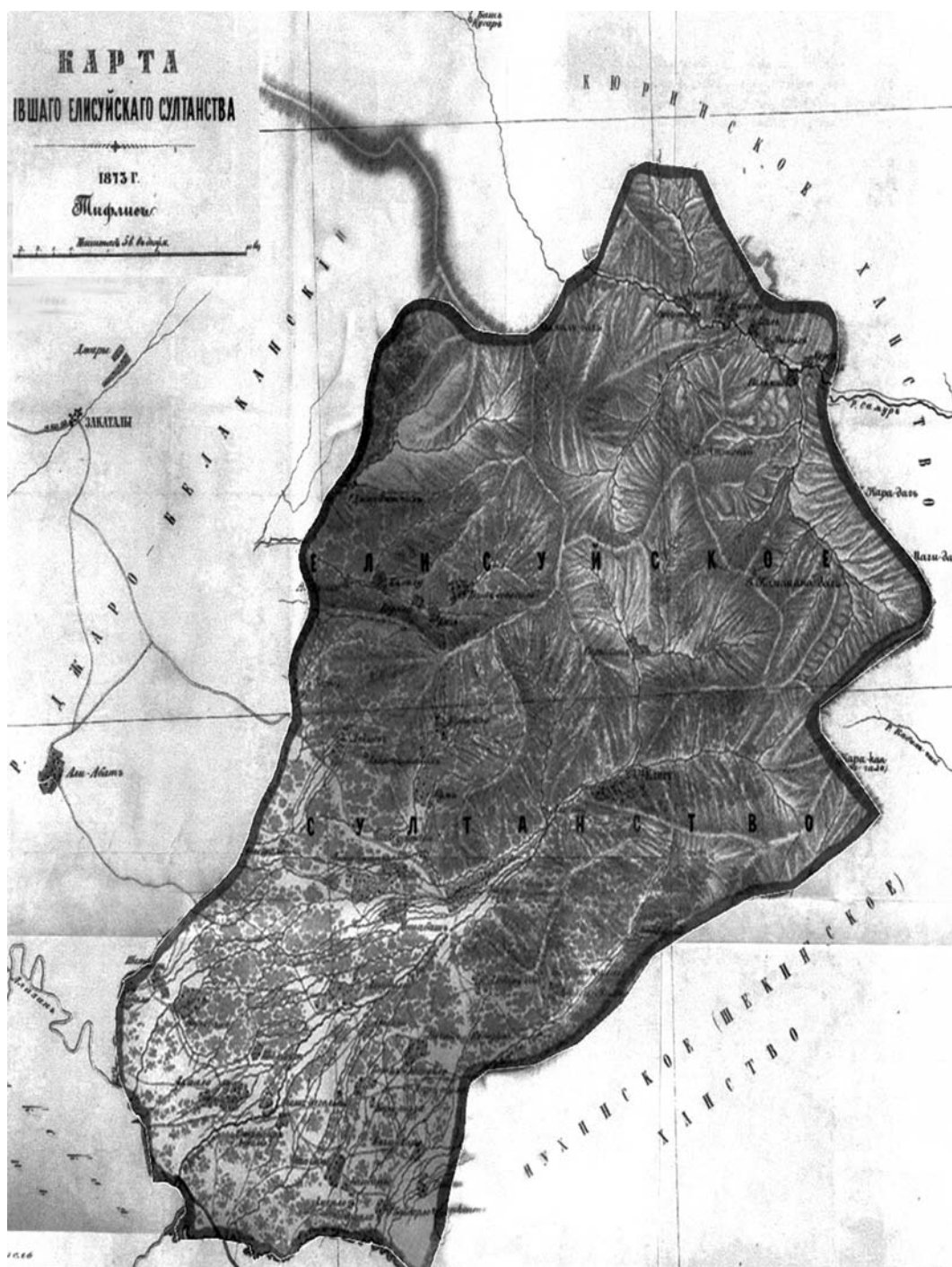
İmaməli uşağı, Quşlar, Q'ədəsər uşağı, Xaşal uşağı.

5. Səngər məhlə

Adamay uşağı, Əşuq' uşağı, Camal uşağı, Güllü uşağı, Alagöz uşağı, Paprus uşağı, Yorgu uşağı, Zuruqlar.

6. Tavlatala - Ağçayın (Hamamçayın) sağ sahilindəki məhəllə

Abdulla uşağı - Cici Qarı uşağı, Bak'k'ar uşağı, Bənövşə uşağı, Cərri uşağı, Murad uşağı, Cılbaq uşağı, Bədəl uşağı.

İlisu sultanlığının xəritəsi, 1845

QƏDİM OĞUZ - "DƏDƏ QORQUD" YADİGARI

İlisunun yaxın keçmişi, xüsusilə, İlisu sultanlığı adı ilə tanınan 300 illik bir tarix və bundan sonrakı XIX əsrin ikinci yarısından başlanan rus istilas, sovet dövrü yaxşı məlum olsa da, kəndin nə vaxt yaranması və burada məskunlaşan adamların etnik mənşəyi barədə bizə gəlib çatan yazılı məlumatlar çox kasaddır.

Az-çox məlum olanı odur ki, bu kəndin adamlarının əsrlər boyu qoruyub saxladıkları dil-ləhcə xüsusiyyətləri bizi Dədə Qorquda, oğuz kökünə aparıb çıxarır.

Böyük dilşünas alimimiz Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvi Əbdüləzəl Dəmirçizadə hər dəfə İlisudan söhbət düşərkən deyərdi: İlisu ləhcəsi "Dədə Qorqud" yadigarıdır. Onu qorumaq, toxunulmaz bir əsəri-ətiqə kimi saxlamaq lazımdır. Bu sözləri elmi rəhbərimiz kimi mənə də, onun rəhbərliyi altında yetişmiş və onun məsləhətilə dissertasiya mövzusu olaraq məhz İlisu ləhcəsini seçmiş filologiya elmləri doktoru professor, Səyyarə Mollazadəyə də, digər yetişdirməsi olan mərhum professor Məmməd Qasımova da, professor Yəhya Kərimova da, tələbəsi olduğu çoxsaylı ilisuluların hər birinə deyirdi.

Təəssüflə deməliyik ki, bu unikal dil ləhcəsi barədə S. Mollazadənin namizədlik dissertasiyası və Y.Kərimovun diplom işi istisna olmaqla elə bir elmi-tədqiqat işi aparılmayıb.

Halbuki bu ləhcə elə bir xəzinədir ki, dilimizin bu yazılı abidəsi "Dədə Qorqud" nümunələri ilə əlaqədar onlarca böyük tədqiqat əsəri yazmaq olar. Yaddan çıxarmaq olmaz ki, İlisuda hazırda bu ləhcəni yaşadan çox az adam qalmışdır və onlar da ömrünü başa vurduqdan sonra tədqiqat üçün canlı mənbələr yoxa çıxa bilər.

Təəssüfdoğurucu haldır ki, Azərbaycan MEA-nın Elmi-Tədqiqat Dilçilik İnstitutu bu məsələni unutmuş və indi də yada salmaq istəmir. Bu tədqiqatla biz oğuz kitabələrinə gedib çıxmaq mənasında çox iş görə bilərik.

Bu sahədə Türkiyədə aparılan elmi axtarışlar böyükdür, Azərbaycan tarixçilərinin və dilçilərinin İlisu və Sarıbaş kimi nadir mənbələrdən istifadə edib elmi axtarışlara başlamalarını təxirəsalmağ iş hesab edirik.

Türk xalqları müstəvisində oğuz kökünü önə çıxarmaq mənasında "Türk standartları İnstitutunun" çox nəhəng bir elmi axtarışın nəticəsi ilə ərsəyə gətirdiyi bir geneoloji şəcərəyə diqqəti cəlb etmək istədim.

Şəcərədə göründüyü kimi türk geneologiyasının burada 37 rüşəsinin, 6 budağının və 47 şəxəsinin adı verilmişdir. Mənsub olduğumuz Oğuz budağının 11 adda şəxələrinin biri də Azəri şəxəsidir. Budaq qardaşlarımız isə aşağıdakılardır:

Balkan türkləri	Qaraqalpaqlar
Kipr türkləri	Türkiyə türkləri
Qaqauz türkləri	Kalaç türkləri
İraq türkləri	Qaşqay türkləri
Türkmənlər	

Maraqlıdır ki, budağın bir şəxəsinin adı tapılmamışdır.

Çox böyük tədqiqat işi olan "Türk-İslam ensiklopediyası" etibarlı və məlumatlı mənbələrdəndir.

Oğuz "Dədə Qorqud" kökümüzdən danışarkən, böyük türk şəcərəsinin Oğuz budağı üzərində pöhrələnmiş Azəri türkləri içərisində öz dil kökünü ("Kitabi-Dədə Qorqud" dilini nəzərə almaqla) qoruyub saxlayan İlisu kəndinin təkcə bu faktoru burada yaşayan insanların tarixi-etnoqrafik dəyərini qiymətləndirmək baxımından əvəzsizdir. "Oğuz" adına ilk dəfə Yenisey kitabələrində rast gəlinir. Orada "Altı oğuz budunda" birləşməsi şəklində təsadüf olunur. Həmin kitabənin yazıldığı dövrdə Oğuzlar "altı boy" halında Barlıq çayı civarlarında yaşamışlar.

Orxon kitabələrində Oğuzlar adı xüsusilə çox çəkilən türk qəbilələrindən biri kimi qeyd edilmişdir. Göy-türk hökmdarı Bilgə Xaqan kitabələrində türk və oğuz qohum və bəylərinə xitab edilir.

Oğuzlar Göy-türk xaqanlığının Kutluq tərəfindən yenidən təşkil olunması zamanı (692) Səlengi çayı ətrafında yurd saldıqları qeyd olunur. Oğuzlar Bilgə Xaqan dövründə Göy-türklərdən qaçıb Barlıq çayı ətrafında səpələndiklərindən xaqanlığın yenidən bərpa edilməsilə təkrarən Göy-türklərin tabeliyinə keçməsinə ehtiyat edərək çinlilər (Tabgaç) və xitaylılar ilə ittifaq bağlamaq niyyətinə düşsələr də, bundan xəbər tutan Göy-türklər dərhal hücumə keçərək Toğla (Tula) çayı ətrafında qanlı bir döyüşdən sonra oğuzları məğlub edirlər. Bundan sonra da onların arasında dəfələrlə toqquşmalar olur və nəhayət onlar İl-Tiriş xaqanın hökmranlığını qəbul edirlər. Bilgə Xaqan dövründə isə onlara "mənim Tayfam" deyə müraciət edilir (716-734). Yenə də ildə 4-5 dəfə düşmən kimi toqquşmuşlar. Hətta bir dəfə 9 boydan üçü (Üç Oğuz) bu toqquşmalarda çox mühüm rol oynayıb, Xaqanın qərargahını dağıtmışlar. Lakin, Gül-Tikin Xaqanın böyük igidliyi sayəsində oğuzlar sakitləşmişlər.

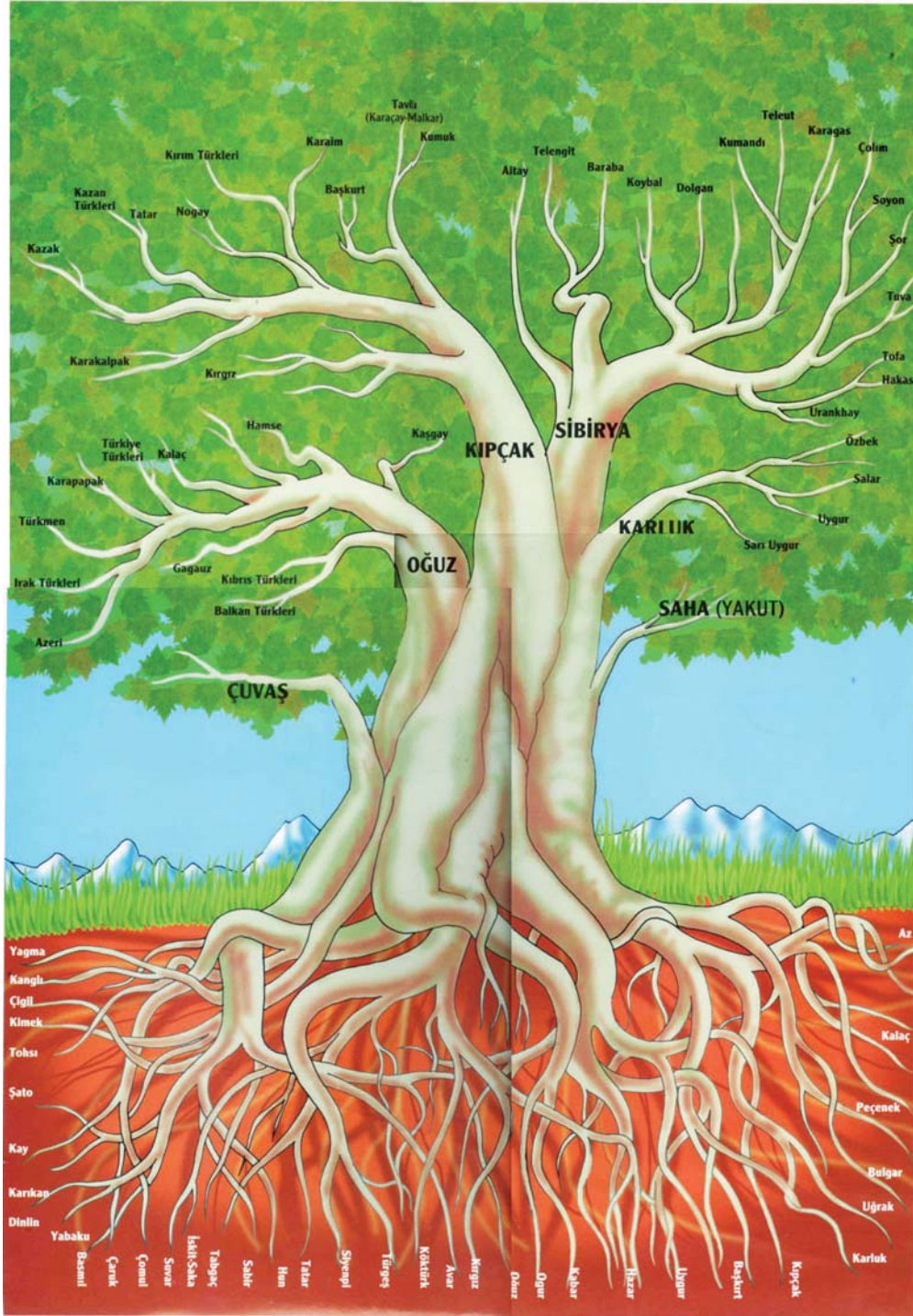
Daha sonra oğuzlar Doqquz tatarlar ilə birlikdə ittifaqa girərək Göy-Türklərə qarşı çıxsalar da, basılmış və buna görə Çinə köçmüşlər. Lakin çox çəkmədən torpaqlarına qayıtmışlar. Bu qardaş müharibələri nəticəsində nəhayət Göy-Türklər zəifləmiş, Oğuzlar isə qüvvətlənmişlər. Uyğurların Basmıl və Qarluqlarla ittifaqda Göy-Türk dövlətini dağıtmış və Doqquz Oğuzlar da onların yerinə keçən uyğurların yanında yer almışlar.

Uyğur xaqanı Moyunçurun Türkcə kitabəsində dövlətin dayağı kimi On Uyğur və Doqquz Oğuzdan bəhs edilir.

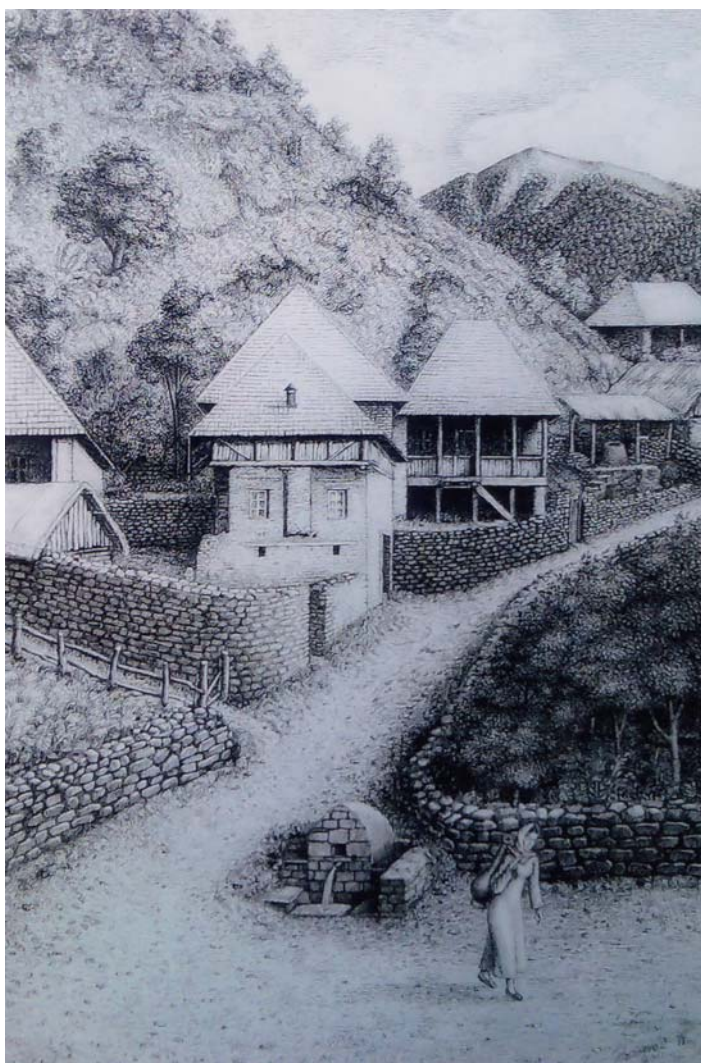
Oğuzlar əvvəllər Göy-Türklərlə ittifaqda olub, yeri düşəndə onlara qarşı üsyanlar etdiyi kimi, indi də uyğurlarla ittifaqda girib lazım gəldikdə onlara da qarşı çıxmışlar.

Beləliklə, oğuzlar heç vaxt öz müstəqilliklərini əldən verməmiş və bunun sayəsində Türkiyənin XIV əsrdən başlayaraq sağlam bir tayfa kökünə söykənməsi də, Türkiyə Türklərindən başqa Azərbaycan, İran, Türkmənistan, Əfqanıstan, İraq və Suriya Türkləri də soykökü baxımından Oğuz elinə mənsubdurlar.

Oğuz mənşəli bu xalqların hamısında Oğuzlara aid dastanlar, Oğuznamələr, Oğuzların ulu babası Oğuz xana və onun oğlu Bayandır xana aid əfsanələr həm yazılı, həm də şifahi mənbələrdə yaşayır.

Türkdilli xalqların şəcərəsi

“Ağ bulaq”. Rəssam N.Əzimov

onların dilində, ləhçəsində elə sözlər, ifadələr, adət-ənənələr var ki, bunları öyrənmək bəlkə də xüsusi bir institut üçün material qaynağı ola bilər.

Türkiyədə bu mənbələr çox geniş şəkildə öyrənilib, yaşadılsa da bizdə bu sahədəki tədqiqat işlərini heç də kafi hesab etmək olmaz.

Doğrudur, mərhum prezidentimiz Həder Əliyevin YUNESKO səviyyəsində "Dədə Qorqudun" 1300 illik yubileyinin keçirilməsinə nail olması çox böyük bir işdir. Lakin "Dədə Qorqud"un lazımı səviyyədə tədqiq olunmaması hələ də bir fakt olaraq qalır.

Professor Ə.Dəmirçizadənin "İlisu "Dədə Qorqud" yadigarıdır" sözlərini bir daha yada salıb deyə bilərik ki, İlisuda, ona qonşu olan Sarıbaşda tarixin ən zəngin yaddaşı olan

İLİSU KƏNDİNİN BULAQLARI

İlisu kəndinin çox gözəl bulaqları var. Onlardan biri də Beşbulaqdır. Azərbaycanın görkəmli şairi, Dövlət Mükafatı laureatı Əliağa Kürçaylı bu bulaq haqqında gözəl deyib:

*Qovub bir-birini bu yerdə illər,
İnsanlar doğulub, dünyadan köçüb.
Sənin atan, baban, neçə nəsillər
Dostum, "Beşbulağ"ın suyundan içib.*

Beşbulaq

"Beşbulaq" İlisunun sanki üzük qaşığıdır. 1863-cü ildə inşa edilmiş bu bulaq əsr yarım bir müddətdə İlisunun mərkəzində buz soyuqluğu, büllur şəffaflığı, gur suyu ilə kəndə xüsusi gözəllik verir. Bu bulaqdan bir içim su içmək həsrəti ilə yüz kilometrərlə məsafəni qət edib bulağa gələn minlərlə adam onun qarşısında heykəlləşib səcdə etmişlər. Mən dünyanın onlarla ölkəsini gəzib dolaşmışam, bu bulağın tayı-bərabəri olan bir su mənbəyinə təsadüf etməmişəm.

Üç “M” işarəsini göstərən bulağı usta Mobin Mehdi oğlu Mehdiyev inşa etmişdir

Ağ bulaq

Digər bulaqlar

Bəhərin bulaq
Həcənin bulaq
Manqanın bulaq

Sarılar bulağı
Səngər bulaq'
Səngər məhlə bulağı

Tovlatala bulağı
Usta Bəşir bulağı
Qazbaşı bulağı

İLİSU KƏNDİNİN MEMARLIQ ABİDƏLƏRİ

*Qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan İlisunun memarlıq abidələri xüsusilə önəmli olduğundan bu sahədə tədqiqat aparmış memarlıq elmləri namizədi, Şərq Ölkələri Beynəlxalq Memarlıq Akademiyasının üzvü **Vidadi Muradovun** yazısına xüsusi fəsil ayırmağı məsləhət bildik.*

Böyük Qafqaz sıra dağlarının cənub ətəklərində dəniz səviyyəsindən 1200-1400 m yüksəklikdə sağlam havası, sərin bulaqları, nəğməli şəlalələri, çiçəkli çəmənləri ilə tanınan dağların qoynuna sığınmış İlisudan Allah öz səxavətini əsirgəməmişdir. Gözəlliyi dillər əzbəri, neçə-neçə şairin, rəssamın və bəstəkarın ilham mənbəyi olmuşdur. Dağ çaylarının şırıltısı, çəmənlərin ətri, şəlalələrin şirin nəğməsi kəndə ilk dəfə ayaq basan hər kəsi sehrli bir nağıl dünyasına aparır. Qax rayonunun bu gözəl kəndini şöhrətləndirən təkcə onun ecazkar təbiəti deyil. Bu kənd özünün tarixi keçmişi ilə də məşhurdur.

İlisu kəndi Şimal-qərbi Azərbaycanın siyasi həyatında mühüm rol oynamış İlisu sultanlığının inzibati, mədəni mərkəzi olmuşdur. Sultanlıq XVI əsrin ikinci yarısında Qafqaz sıra dağlarının şimal yamaqları ilə Alazan çayı arasındakı ərazidə yaranmışdır. O, şərqdə Şəki xanlığı, qərbdə isə Car-Balakən sərbəst camaatlığı ilə həmsərhəd idi. İlisu sultanlığı mövcud olduğu 300 ilə yaxın bir müddətdə müstəqil idarə-üsulunu, demək olar ki, saxlamışdır. Siyasi və hərbi vəziyyətdən asılı olaraq bəzən İranın, bəzən də Osmanlı imperiyasının vassallığını qəbul etməsinə baxmayaraq, XVIII əsrin ortalarında sultanlığın nüfuzu o qədər yüksəlmişdi ki, Osmanlı imperatoru İlisu sultanı Əli Sultan bəyə iki sancaqlı paşa titulu vermişdi. Bu, o dövr üçün çox yüksək rütbə sayılırdı.

XIX əsrin əvvəlləri İlisu sultanlığının tarixində dönüş dövrü oldu. Bu dövrdə Rus imperiyası Cənubi Qafqazda qatı müstəmləkəçilik siyasəti yeridirdi. İlisu sultanlığı əlverişli strateji mövqedə yerləşdiyindən çar hökuməti Dağıstan xalqlarını itaət altına almaq və yeni müstəmləkələr ələ keçirmək üçün onun ərazisindən dayaq nöqtəsi kimi istifadə etməyə çalışırdı.

Rusiyanın hakim dairələri möhkəmlənmiş sultanlıq ənənələrini və mövcud dövlətçiliyi məhv etmək üçün ardıcıl surətdə müxtəlif tədbirlərə əl atırdı. 1803-cü ildə çar Rusiyası sultanlığı imperiyanın tərkibinə daxil etdi. Buna baxmayaraq, sultanlıq bir müddət özünün müstəqilliyini qoruyub saxlaya bildi, lakin çar hökuməti İlisu hakimi Danyal Sultanın hüquqlarını getdikcə məhdudlaşdırırdı. Bununla razılaşmayan sultan rus hakim dairələri ilə yaranmış narazılıqdan sonra üsyan edərək İlisu sultanlığının əhalisini çar hökumətinə qarşı qaldırdı. Lakin Danyal Sultan general Y.Şvartsın komandanlıq etdiyi qoşunlarla döyüşdə məğlub oldu. Sultanlığın paytaxtı vəhşicəsinə dağıdıldı. Bundan sonra sultan dağlıların milli-azadlıq hərəkatının rəhbəri Şeyx Şamilin tərəfinə keçdi.

Çar hökuməti 1844-cü ildə İlisu sultanlığını rəsmən ləğv etdi, onun ərazisi ayrı-ayrı mahallara bölünərək Car-Balakən hərbi dairəsinə tabe edildi. Beləliklə, Azərbaycanda rus imperiyasının müstəmləkə siyasətinə qarşı mübarizənin dayağı qalmadı.

Bu qısa tarixi ekskurs o dövrdə İlisu kəndinin ictimai-iqtisadi vəziyyəti haqqında da müəyyən təsəvvür yaradır. Məlum olduğu kimi, mühüm siyasi hadisələrlə yanaşı ictimai-iqtisadi amillər elmin, mədəniyyət və incəsənətin, o cümlədən, memarlığın inkişafına öz təsirini göstərir. Bu baxımdan, İlisu kəndi istisna təşkil etmir. Kəndin iqtisadi inkişaf səviyyəsi, əhalinin təsərrüfat həyatı, məişət, sosial münasibətlər, yerli ənənələr və s. onun memarlığında öz təəcəssümünü tapmışdır.

İlisu kəndinin memarlığından danışmazdan əvvəl İlisu toponimi haqqında bir neçə kəlmə demək istərdik. Bu coğrafi ad iki hissədən ibarətdir: "il" və "su". Qədim türk yazılı abidələrindən Mahmud Kaşğarının "Divani-lüğət-it-türk" əsərində "il" feli enmək, aşağı düşmək mənasında işlənmişdir. "Su" komponenti isə özünün müasir mənasında deyil, qədim "çay" mənasında verilmişdir. Güman ki, İlisu toponimi "yuxarıdan aşağı axan çay" mənasını verir. Bu xüsusiyyət kəndin memarlıq-plan həllinə də öz möhürünü vurmuşdur.

İlisu sözünü başqa cür şərh edənlər də vardır. N.Q.Vaydenbaum "Qafqaz üzrə bələdçi" əsərində İlisu sözünü "elli - su" - əlli su kimi tərcümə etmişdir. İ.P.Petruşevski də "elli - su" variantını vermişdir. Rus tarixçisi A.Fon-Potto isə İlisu sözünün mənşəyini həm "elli su", həm də "iyli su" - "kükürdlü su" ilə bağlamışdır. Hər halda, kəndin adının "iyli su", "yel - su" və yaxud "ılıq - su" sözlərindən götürüldüyü haqda mülahizə-

lər təbii ki, əsassız deyildir. Bu mülahizələr kəndin  imal-  rqind  - Hamamçay dərəsində çıxan k k rdl  isti sularla izah olunur.

 lisudan təxminən 5-6 km  imal-  rqd  Hamamçay (ona Ağçay da deyirlər) d r sind ki isti mineral sular bir sıra xəstəliklərin (dəri xəstəliklərinin, oyna  ağrılarının, yel xəstəliyinin və s.) müalicəsi üçün təsirli təbii vasitə kimi oldu ca qiymətlidir. Onlar  z m tli da ların, yalçın qayaların dərinliklərindən axıb gəlir, kəndin qeyri-adi land aftından xəbər verməklə b r b r, bir möcüzə təsiri bağışlayır.

Hamamçay dərəsi heyrətamiz təbii abidədir. Onu  lisu kəndinin memarlı ından ayrı təsəvvür etmək çətindir. Zəngin və qalın meşələrlə örtülmüş vüqarlı dağlar, qarlı zirvələr sanki yenilməz, azman ərənlər kimi Ağçayın hər iki sahilində sıraya durmuşdur. Kənddən ba layaraq çayın axarı boyunca yuxarıya doğru getdik  dağlar bir-birinə yaxınlaşır, nəhayət, Hamamçay dərəsində onlar arasında 5-6 m məsafə qalır. Orada qəribə bir mənzərə ilə rastla ırsan, başını qaldırıb g y  baxarkən elə t s v-

vür yaranır ki, dağların zirvələri sanki bir-birinə toxunur.

Dərələrdən axıb çaya tökülən suların, şəlalələrin və durna gözlü bu-laqların şırıltısı, dağların zümrüd rəngli yaşıl donu, təmiz, sağlam hava, adi qum dənəsindən qoca palıda qədər hər şey burada təbii landşaftın toxunulmazlığından söhbət açır. Bu əsrarəngiz gözəllik, saflıq və tərəvət İlisu kəndinin memarlığına bənzərsizlik aşılayır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, nadir təbii abidə olan Hamamçay dərəsi həm də bir növ tarixi abidədir. O, İlisunun keçmişi ilə bağlı bir yerdir, belə ki, yüzillər boyu kənd sakinləri oradakı şəfaverici mineral sulardan bəhrələnmişlər. Çayın sol sahilindəki dağın ətəyində, sal qayanın içəri-sində kükürlü isti suların çıxdığı yerdə geniş mağarayabənzər bir oyuk

var. Güman ki, əski zamanlarda həmin oyuq ön tərəfdən "Q" şəkilli divarla hörülərək xüsusi girişi olan hovuz halına salınmış və vanna qəbul etmək üçün istifadə olunmuşdur. Bu yer, təyinatına uyğun olaraq xalq arasında "hamam" adlanmışdır. Ora həm də müqəddəs bir yer sayıldığı üçün bu gün də qayğı ilə qorunur.

Hamamdan bir qədər aralıda digər abidə - "Oğlan bulaq-qız bulaq" yerləşir. O, yerdən təxminən 2 m yüksəklikdən, qayanın içərisindən axıb tökülən isti (40-45°S) su şırnağından ibarətdir. Qayada yanaşı əyləşmiş iki nəfərin söykənməsi üçün kreslonun söykənəcəyinə bənzər yer var. Bu su özünəməxsus şəfaverici təsirə malikdir.

İlisuda bu gün də yaşayan qədim türk toponimləri, indiyədək qorunub saxlanmış Dədə Qorqud ləhcəsi, oğuz ellərinin ruhu sübut edir ki, hələ eramızın əvvəllərindən etibarən bu yerlər türk etnosları tərəfindən məskunlaşmışdır. Məhz bu yerlər bu gün də qədim Qafqaz Albaniyasının tarixini yaşadır.

Bəllidir ki, yaşayış məskənləri həmişə əlverişli təbii-iqlim şəraiti olan yerlərdə salınırdı. Bu məqsədlə əkinçilik və maldarlığın inkişafı üçün yararlı ərazilərə, təhlükəsiz yerlərə, ticarət yollarının yaxınlığına üstünlük verilirdi. Təmiz hava, içməli su mənbələri və tikinti materiallarının olması da nəzərə alınırdı. İlisu kəndi qədim yaşayış məskəni olmaq etibarilə göstərilən tələblərə tam cavab verir.

Yüzlər boyu mövcud olmuş İlisu kəndi XVII əsrin sonu - XVIII əsrin əvvəllərində İlisu sultanlığının paytaxtı olmuşdur. Bu onun əlverişli coğrafi, iqtisadi və hərbi-strateji mövqeyi ilə izah olunur: birincisi, İlisu kəndi Şirvandan Gürcüstana gedən ticarət yolunun yaxınlığında yerləşirdi. İkincisi, hər tərəfdən əzəmətli dağlarla əhatə olunduğuna görə xarici hücumlardan yaxşı müdafiə olunurdu. Nəhayət, İlisu, sultanlığın dağlıq və dağətəyi düzənlik əraziləri arasında birləşdirici mövqe tuturdu.

Təbii ki, sultanlığın paytaxtına çevrildikdən sonra İlisuda memarlıq-inşaat və abadlıq işləri daha da genişlənməmişdir.

İlisu kəndi Yezli dağının ətəyində, Ağçayın sol sahilində salınmışdır. Çay boyunca şərqdən-qərbə doğru uzanan kəndin ərazisi o qədər də böyük deyil, onun uzunluğu təqribən 3 km-ə yaxındır. Kəndin plan quruluşunun formalaşmasında əsas amil relyefdir, başqa sözlə, ərazinin topoqrafik xüsusiyyətidir. Kənd təbii landşaftla üzvi şəkildə qovuşmuşdur. Onun xətti planlaşma sxemi vardır. Ağçayın sahilindəki ensiz torpaq zolağında

Kəndin küçələrindən biri

İlisu kəndinin baş planlaşma oxu - əsas küçəsi çəkilməmişdir. Bu küçə Qaxdan İlisuya gələn yolun davamıdır. O, kəndin girəcəyindəki "Səngər" adlı yerdən başlayır və kəndin yuxarı başına qədər gedib çıxır. Relyefdən asılı olaraq baş küçənin genişləndiyi yerlərdə meydanlar yerləşir. Demək olar ki, ikinci dərəcəli küçələrin hamısı ümumkənd planının kompozisiya oxunu təşkil edən baş küçə ilə təxminən düzbucaq altında kəsişir. Belə planlaşma üsulu tikinti üçün yararlı torpaq sahəsinin məhdudluğundan irəli gəlir. Bununla belə, yaşayış evlərinin tikilişində ərazidən bacarıqla istifadə olunmuşdur. İlisu kəndinin xarici panoramında və memarlıq-məkan kompozisiyasında təbii formalar fəal rol oynayırdı.

İlisu kəndinin yaşayış hissəsi bir çox məhəllələrə bölünmüşdür.

Səngərməhəllə, Bucaqməhəllə, Qaradolaq məhəlləsi, Tovlatala məhəlləsi, Bəytabun məhəlləsi, Sarılar obası və s. Maraqlıdır ki, kəndin yerli sakinləri - ilisulular bütün bu məhəllələri qədim türk variantı olan "tabun" formasında da adlandırırdılar: "Səngər tabun", "Bucaq tabun", "Qaradolaq tabun" və s.

Bucaqməhlə məscidi (XIX əsr)

Hər bir məhəllə özlüyündə xüsusi yaşayış, məişət vahidi idi. Onlar küçə və dalanlarla birləşən ayrı-ayrı malikanələrdən, evlərdən və onların kiçik həyətyanı sahələrindən təşkil olunmuşdur. Məhəllələrin biçimi kəndin ümumi memarlıq-planlaşma quruluşuna uyğundur. Onlar ölçülərinə görə bir-birindən fərqlənsə də, memarlıq həllinə və ümumi görünüşünə görə oxşardır. Yaşayış evlərinin qırmızı kirəmitlə örtülü damları və həyətlərin yaşıllığı məhəllələrin tikilişinə, bütövlükdə isə kəndin memarlıq simasına xüsusi kalorit verərək onu daha da ifadəli etmişdir. Küçə və meydanların, məhəllələrin mütənasibliyi tikililərin miqyası, memarlıq siluetinin bütövlüyü diqqəti cəlb edir.

Qala məhlə - Cayqovuşan

Məhəllələrin ictimai mərkəzləri olan məhəllə məscidləri kəndin mə-nəvi, ictimai həyatında böyük rol oynayırdı. Orada dini ayinlər yerinə ye-tirilir, mədəni-maarif işləri aparılırdı. Məhəllə məscidləri orada yaşayan əhalini sıx birləşdirirdi. İlisu kəndində keçmişdə 9 məscid olmuşdur, bun-lardan 7-si dövrümüzə gəlib çatmışdır. Kiçik məhəllə məscidləri memar-lığına görə yaşayış evlərinə oxşayır.

Kəndin ən qədim yaşayış evləri bir və ya iki kiçik otaqdan ibarət "da-xal" tipli evlər olmuşdur. Belə evlərin döşəməsi yer səthindən bir qədər aşağıda yerləşirdi. Evlər yerli çaylaq daşından, gil, torpaq məhlulu ilə ti-kilir və ağac tirlər üzərində qurulan yastı torpaq damla örtülürdü. Yağış və qar sularını axıtmaq üçün bir qədər maili düzəldilmiş yastı damlar bə-zən təsərrüfat məqsədilə istifadə olunurdu. Zaman keçdikcə belə evlər yox olub aradan getmişdir. Sonralar tikililər kompozisiya həllinə görə bir qədər müəkkəb bir və ya ikimərtəbəli olmaqla yanaşı, bədii-memarlıq baxımdan daha gözəl və rahat şəraitinə görə seçilir.

Bizə gəlib çatmış yaşayış evləri XVIII əsrin axırlarına, əsasən XIX əs-rin əvvəllərinə aid olsa da, uzun zaman ərzində təkmilləşməklə rəasional planlaşma, kompozisiya və konstruktiv üsulları əks etdirir. İlisunun təbii şəraiti və yerli inşaat materialları, xalq yaşayış evləri memarlığının for-malaşmasını şərtləndirən əsas amillər olmuşdur. Yaşayış evləri fərdilik

xarakteri ilə seçilsə də, onların monumentallığa meyl edən formaları ilə irimiqyaslı dağ landşaftı arasında sıx əlaqə nəzərə çarpır. Böyük və ya kiçikliyindən asılı olmayaraq hər bir yaşayış evinin özünəməxsus gözəlliyi vardır. Bu, onların düzgün tapılmış nisbətləri ilə yığcam formaları və incə detalları ilə izah olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan xalq yaşayış evlərinə xas olan bir çox ümumi xüsusiyyətlər - eyvanlar, interyerdə rəflər, buxarı və taxçalar İlisunun köhnə evlərində konkret şəraitə uyğun tərzdə işlənmişdir. Yaşayış evlərinin divarları yaşılmıtlı-boz rəngli kobud çaylaq daşlarından, eləcə də düzbucaqlı şəkildə kəsilmiş daşlardan əhəng məhlulu ilə tikilmişdir. Bəzi hallarda hörgüdə daşla yanaşı az miqdarda bişmiş qırmızı kərpicdən də istifadə olunmuşdur. Bu hörgü texnikası İlisu kəndində özünü çox qabarıq şəkildə göstərməsə də, Qafqaz Albaniyasının memarlığı üçün xarakterik idi. Həç təsadüfi deyil ki, bu qədim ənənə Qafqaz Albaniyasının torpaqlarında sonralar yaranmış İlisu sultanlığının və Car-Balakən sərbəst (azad) camaatlığının memarlığında geniş yayılmışdır.

İlisunun yaşayış evləri planda, əsasən, düzbucaqlı biçimdədir. Orada "Q" və "P" şəklində tikilmiş evlərə də rast gəlmək mümkündür. Plan həlindən asılı olmayaraq, bütün evlərdə eyvan həyət fasadlarının əsas kompozisiya elementidir. Adətən, cənuba və cənub-şərqə baxan eyvanlar evin bir və ya bəzən iki tərəfində tikilirdi.

Dərin kölgəli eyvanlarda ağac elementlərin (sütun, tağ və sürəhilərin) bədii şəkildə işlənməsi yaşayış evlərinin simasını daha da gözəlləşdirirdi. Yay aylarında eyvanlardan əlavə yaşayış yerləri kimi istifadə olunurdu. Otaqlardan təbii peyzaja açılan görünüş interyerin üzvü hissəsinə çevrilirdi. O, yaşayış evinin memarlığına elə bir estetik keyfiyyət verirdi ki, onu başqa vasitələrlə etmək mümkün deyildi.

Yaşayış evlərinin mühüm memarlıq elementi baş tağ şəklində tikilmiş giriş qapıları və ya darvazalarıdır. Belə qapılar, adətən, düzbucaqlı çərçivəyə alınmış yarımdairəvi və ya sivri tağla işlənirdi. Fasad müstəvisindən bir qədər dərinədə yerləşən qapı açırınının yan tərəflərində divarlarda oturmaq üçün xüsusi tumbalar yerləşirdi. Bu kompozisiya aksentləri yaşayış evlərinin, həm də belə evlərin olduğu küçənin ümumi ansamblına bir rəvnəq verirdi.

İlisu kəndi özünün tarixi-memarlıq abidələri ilə də tanınıb. Burada bir sıra abidələr bu gün də qalmaqdadır: Ulu məscid, Ulu körpü, Sumu qala,

Giriş qapısı

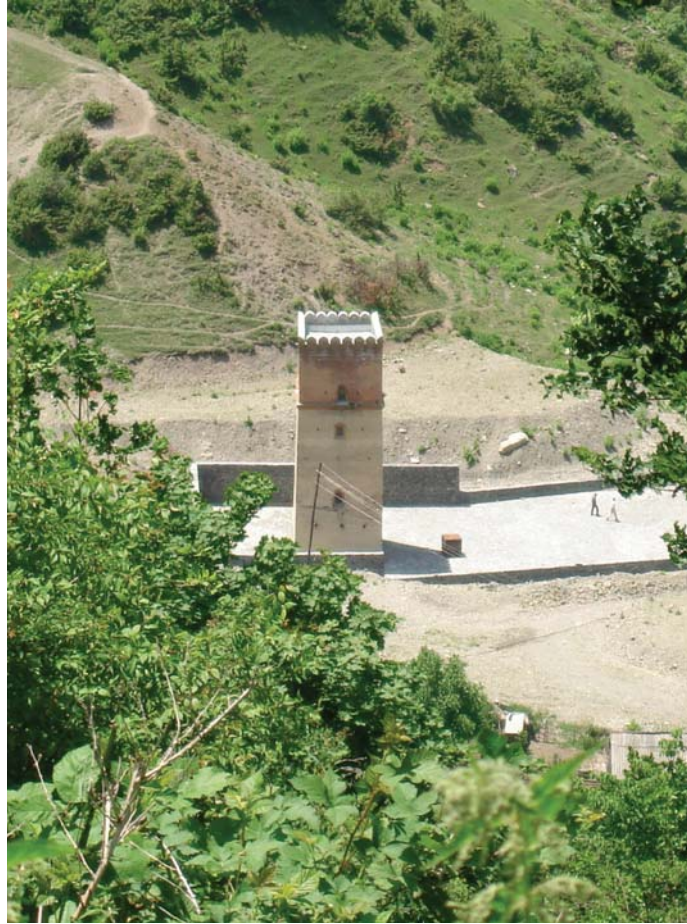
Qalaça, Dairəvi qüllə, qəbirüstü abidələr və s. Bu abidələr kəndin ümumi tikilişində miqyası, monumentallığı və bədii-memarlıq dəyəri ilə seçilir. Onlar yarandıqları vaxtdan başlayaraq sonrakı nəsillərə İlisunun zəngin tarixi haqqında söhbət açır, onun keçmişi ilə bu günü arasında körpü yaradır. Bu abidələr sırayı tikililərlə, təbii landşaftla, kəndin ümumi quruluşu ilə kompozisiya baxımından sıx bağlıdır, buna görə də onlar birlikdə bədii vəhdət yaradır. El sənətkarlarının yaratdıqları nadir memarlıq abidələri öz dövrünün inşaat sənəti haqqında geniş məlumat verir. Onlardan bəziləri özünün ilkin funksiyasını itirsə də, bədii-estetik əhəmiyyətini itirməmişdir.

Yerli əhali arasında "Sumu qala" və ya "Sumuq qala" adı ilə tanınan müdafiə qülləsinin inşa tarixi XVII-XVIII əsrlərə aid edilir. Bu qüllə Dağıstandan Sarıbaşa, oradan İlisuya qədər dağların yamacları və dərələrlə uzanan ticarət və hərbi əhəmiyyətli "yolun" (cığırların) Qaxa burulduğu yerdə tikilmişdir. Rəvayətə görə qala Sumu və ya Usmi xan adlı İlisu hakimi tərəfindən inşa edildiyinə görə belə adlanmışdır. Kəndin sakinləri qülləni bəzən "Sumuq qala", yəni sümük kimi möhkəm qala da adlandı-

rır. Bu onun digər tikililərə nisbətən daha əzəmətli və möhkəm olması ilə əlaqədardır. Yerli ləhcədə sümük sözü "sumuq" kimi tələffüz edilir. Sonralar bu ad təhrif olunaraq "Sumuq qala" formasına düşmüşdür.

Sumu qala plan quruluşuna görə kvadrat (6.22 x 6.02 m) biçimindədir. Onun tikintisində çay daşından və əhəng məhlulundan istifadə olunmuşdur. Xeyli dağılmış axırncı mərtəbə bişmiş kərpicdənədir. Dam örtüyü uçub tökülmüşdür. Qüllənin aşağı hissəsi dağlardan gələn sel suyunun gətirdiyi çınqılla dolmuşdur. Onun yer üstündə qalan hissəsi yaxın zamanlara qədər dörd mərtəbə hündürlüyündə idi.

Dördkünc formalı qüllənin silueti yuxarı qalxdıqca ensizləşir, onun divarları içəriyə doğru bir qədər maili vəziyyətdə tikilmişdir. Bu, qüllənin memarlığına dayanıqlıq verdiyi kimi, qavrama zamanı yuxarıya doğru hərəkət illüziyası yaradır. Qüllənin fasad divarları yuxarı hissədə pilləli qarnizlə həll olunub. Ondan yuxarıda xarici divarlar şaquli vəziyyətdə olub "yolka" hörgü üsulu ilə kərpicdən tikilmişdir. Qüllənin axırncı mərtəbəsi daxildən sivri tağbəndlə örtülmüşdür. Sumu qala sonuncu mərtəbəsinin həllinə görə Zaqatala və Balakən rayonlarının, Car, Matsex və Katex kəndlərindəki eyni tipli müdafiə qüllələrindən fərqlənir. Həmin qüllələrin yuxarı hissəsi xarici divar müstəvisindən xeyli qabağa çıxan maşikul

Sumu qala XVII-XVIII əsr

kronşteynlərin üstündə tikilmiş və ikiyamacılı dam örtüyü ilə tamamlanmışdır.

Divarların qalınlığı yer səthində 0,7-0,8 m, yuxarı mərtəbələrdə isə 0,6-0,7 m-dir. Qüllənin iki mərtəbəsində hər divarın ortasında eni 0,8 m olan pəncərə açırmaları və onların yanlarında mazğallar yerləşir. Pəncərə açırmaları sivri tağlarla tamamlanır. Üçüncü mərtəbədə yalnız günbatan tərəfə bir pəncərə açırımı baxır. Orada mazğallar elə yerləşdirilmişdir ki, qüllənin küncələrindən və yanlarından gözlənilən hücumların qarşısını almaq mümkün olsun. Fasadlara ensiz yarıqlar şəklində çıxan kiçik mazğallar (uzaq məsafədən görünmür) binanın içərisinə doğru genişlənərək içəridən asanlıqla atəş açmağa imkan verirdi. Qüllənin bayır divarları əhəng məhlulu ilə suvanmışdır.

Divarlarda tir başlarının oturduğu oyuqların yerləri onu göstərir ki, qüllənin mərtəbəarası örtmələri ağacdən olmuşdur. Hər mərtəbənin döşəməsində lyuk (oyuq) qoyulmuş və oraya söykənən ağac pilləkənlərlə mərtəbələr arasında əlaqə yaradılmışdır.

Belə müdafiə qüllələrinə Gürcüstanın dağlıq rayonlarında, Dağıstanda və Şimali Qafqazda rast gəlmək mümkündür. Onlar, əsasən, yaşayış evinə bitişik və onun yanında köməkçi müdafiə qurğusu kimi tikilirdi. Gürcüstanın Svanetiya bölgəsində yaşayış evlərinin, demək olar ki, hamısının öz müdafiə qülləsi olmuşdur. Yadellilərin hücumu zamanı hər ailə öz müdafiə qülləsinə sığınaraq düşməyə müqavimət göstərmişdir. İnquşetiya və Osetiyanın olduqca hündür (20-25 m) və pilləvari-piramidial örtüklə tamamlanan qüllələri də bu funksiyanı yerinə yetirmişdir.

Bərpa zamanı Sumu qalanın torpaq altında qalan hissəsi təmizlənərkən və kəşfiyyat xarakterli qazıntı aparılarkən ona bitişik və ya yanında başqa bir tikilinin qalıqları aşkar olunmamışdır. Bu, qüllənin Danyal Sultanın evinə bitişik tikilməsi barədə söylənilən fikirlərin əsassız olduğunu göstərir.

İlk dövrdə sırf müdafiə qurğusu olan qüllə, həm də yaşayış üçün istifadə olunmuşdur. İri ölçülü pəncərə gözləri bunu təsdiq edir. Güman ki, Sumu qala İlisu kəndi sultanlığın mərkəzinə çevrildikdən sonra tikilmişdir. Qafqaz müharibələri dövründə belə müdafiə qüllələrinin hesabına yerli əhali düşməyə müqavimət göstərə bilmişdir.

İlisu kəndinin memarlığında Cümə məscidi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Kəndin mərkəzində yerləşən bu məscidi yerli sakinlər böyüklüyünə və

qədimliyinə görə "Ulu məscid" adlandırmışlar. Məscidin tikintisində çaylaq daşından, bişmiş kərpicdən və əhəng məhlulundan istifadə olunmuş, üstü kirəmitlə örtülmüşdür.

Planda uzunsov dördbucaqlı şəklində (13 x 26 m) olan məscidin əsas kompozisiya oxu şimal-cənub istiqamətindədir. Xaçvari sütunlar və onlara söykənən çatma tağlar vasitəsilə məscidin içərisi 18 gözə bölünmüşdür. Onlardan üçü mərkəzi meydana baxan məscidin şimal fasadında dərin poetik eyvan əmələ gətirir. Məscidin həcm-fəza kompozisiyasında fəal mövqe tutan bu element Qax rayonunun bütün məscidləri üçün səciyyəvidir. Fəza kompozisiyasının aydın ifadə olunmuş sadəliyi, daxili quruluşu ilə fasad bölümlərinin üzvü əlaqəsi məscidin özümlü xüsusiyyətlərindəndir. Fasadların memarlıq həlli sadə və yığcam formaların tətbiqinə əsaslanır. Baş fasadda eyvanın sadə profili, üç sivri tağı dördbucaqlı çərçivəyə almışdır. Divarların belə tərtibatı Azərbaycanın XVII əsr dini tikililərində geniş yayılmışdır.

İlisu Cümə məscidi, kompozisiya oxu aydın nəzərə çarpdırılan və baş girişi şimala baxan məscidlər qrupuna daxildir. Ona yaxın analogiya Dağistanın Saxur rayonundakı məsciddir. Saxur icmasının İlisu sultanlığının tərkibinə daxil olması bu oxşarlığı doğurmuşdur.

Məscidin içərisi sütunlarla uzununa istiqamətdə üç bərabər hissəyə (nefə) bölünmüşdür. Planın dəqiq modul bölgüsü daxili sütunların və xarici divarların konstruktiv addımına uyğundur. İnteryerin həcm-məkan kompozisiyasında dayaqlara söykənən sivri tağların böyük estetik əhəmiyyəti vardır. İbadət salonu məscidin yan divarlarındakı sivri tağlı pəncərələr vasitəsilə işıqlanır. Pəncərələri "cəfəri" tipli şəbəkə ilə tərtib olunmuş yan divarlar, eləcə də interyer sadə görünüşlüdür. Bununla belə memarlıq formalarının, sivri tağlar sisteminin ahəngdar biçimi interyeri xeyli canlı göstərir.

Ulu məscidin eyvanında, giriş qapısının üstündə və yanlarında çaylaq daşı üzərində həkk edilmiş kitabələr divar hörgüsünə daxil edilmişdir. Ərəbcə yazılmış həmin kitabələr tarix elmləri doktoru, MEA-nın müxbir üzvü M.Nemətova tərəfindən tədqiq edilmiş və oxunmuşdur. Tədqiqatlar nəticəsində məscidin inşasına sərəncam vermiş şəxslər, onun inşasında iştirak etmiş ustalar, tikilmə tarixi və s. haqqında dəqiq məlumatlar əldə edilmişdir.

Son illərdə Ulu məsciddə aparılan təmir-bərpa işləri zamanı çardaqdan daş kitabənin bir hissəsi (0,86 x 0,32 m) tapılıb. Kitabənin əvvəli (adətən, orada binanın təyinatı göstərilirdi) tapılmayıb. Süls xətti ilə iki sətirdə yazılmış kitabədə məscidi tikmiş ustaların Məhəmməd, Əli Ağə və Babanın adları yazılmışdır. Kitabəyə əsasən demək olar ki, məscid hələ 1617-1618-ci illərdə mövcud olmuşdur. Bu fakt həm də məscidin yanındakı qəbiristanlıqdan tapılmış epitafiya - məzar kitabələri ilə də təsdiq olunur. Beləliklə, İlisu Cümə məscidinin tikilmə tarixini XVII əsrin birinci rübünə aid etmək olar.

Ulu məscid, XVII əsr

Məscidin baş fasadını bəzəyən dörd kitabə onun təmiri, genişləndirilməsi, əsaslı surətdə yeniləşdirilməsi və bərpası haqqında məlumat verir. Birinci kitabə (0,4 x 0,24 m) qapının üstündə yerləşdirilib. Bu kitabə məscidin bərpasından bəhs edir, lakin bərpa tarixi göstərilmir.

İkinci kitabə (0,90 x 0,32 m) qapıdan sağda pəncərə üzərində qoyulmuşdur. Kitabə gözəl süls xətti ilə dörd sətirdə qabartma üsulu ilə yazılmışdır. Bu kitabə məscidin səxavəti, ağılı və şücaəti ilə məşhur olan İ-

lamın fəxri Saxur - İlisu hakimi Əli Sultanın əmri ilə 1700-1701-ci illərdə əsaslı surətdə bərpa olunduğunu, genişləndirildiyini və demək olar ki, yenidən tikildiyini göstərir. Kitabədən aydın olur ki, məscid Məhəmməd Vəli, Canay təxəllüslü Məmmədxan, Yəşkəri Kurkulu Molla Həsən, Saxur Dərviş, usta Məhəmməd Kunaluy, Saxur Əbdül Vəli və ilisulu usta Übeydulla tərəfindən inşa olunmuşdur.

Üçüncü kitabə (1,02 x 0,53 m) qapıdan soldadır, dörd sətirdə süls xətti ilə həkk olunmuşdur. Kitabədə göstərilir ki, məscid 1700-1701-ci illərdə Əli Sultanın əmri ilə əsaslı şəkildə yenidən qurulduqdan bir qədər sonra onun oğlu

Leyn əd-Din tərəfindən 1701-ci ildə bir daha bərpa olunmuşdur. Kitabədən məlum olan maraqlı fakt odur ki, İlisu sultanlarının nəsləi Əbu Məbrana gedib çıxır. M.Nemətova onları Suriyanın Şam şəhərindən gəlmiş, hərbi-inzibati vəzifələrdə olmuş və sonralar türkləşmiş ərəblərlə bağlayır.

Dördüncü kitabə (0,72 x 0,54 m) qapıdan sol tərəfdə yerləşir. O, məscidin 1734-cü ildə Əli Sultanın digər oğlu Xəlil Sultanın sərəncamına əsasən təmiri barədə məlumat verir. Bu kitabə Saxur xəttat Molla Şixmirzə ibn-Seyfullah tərəfindən yazılıb.

Ulu məsciddə şəbəkə-pəncərə

Daş kitabə

Bu dördüncü kitabə 0,72 x 0, 54 m qapıdan sol tərəfdə yerləşməklə məscidin 1734-cü ildə Əli Sultanın digər oğlu Xəlil Sultanın sərəncamına əsasən təmiri barədə məlumat verir. Kitabə Saxur xəttat Molla Şixmirzə ibn-Seyfullah tərəfindən yazılmışdır.

Məscidin tikintisi ilə bağlı yerli əhali maraqlı bir əhvalat danışır. Guya tikintiyə rəhbərlik edən baş usta ilisulu usta Übeydullaya gənc və təcrübəsiz olduğuna görə məscidin ön fasadında işləməyə icazə verməmiş, ona binanın arxa tərəfində sağ küncü tikməyi tapşırırmışdır. Həmin hissə dağa çox yaxın olduğundan onu ətrafdan seyr etmək çətindir. Baş ustanın bu qərarı məscidin gözə tez nəzərə çarpan baş fasadını gənc ustanın edə biləcəyi səhvlərdən qorumaq məqsədini güdmüşdür, lakin gənc usta binanın ona tapşırılan hissəsini çox məharətlə və dəqiqliklə tikib, başa çatdırmışdır. Bu gün də məscidi seyr edərkən gənc ilisulu ustanın işinə heyran qalmamaq olmur.

Məscidin cənub fasadındakı kiçik bir kitabədə (0,26 x 0,13m) "Ustaların başı Əyyub ibn-Hacə Qumuqlu" sözləri yazılmışdır. Güman ki, o, məsciddə aparılmış təmir işlərindən birinə rəhbərlik etmişdir.

Cümə məscidi üzərindəki kitabələr həm məzmununa, həm də bədii

tərtibatına görə böyük maraq doğurur. Həmin kitabələrdə sənətkarların peşəkarlıq dərəcəsini bildirən "rəs əl - əsatiz" (ustaların başı), "ustad əl - əsatiz" (ustaların ustası), "ustad" (usta) və b. bu kimi ifadələrin olması onu göstərir ki, məscidin tikilməsində, kitabələrin hazırlanmasında yüksək ixtisaslı sənətkarlar - memar, bəna, dülgər, xəttat, rəssam, həkkak və b. iştirak etmişlər. İlisulu sənətkarlar sultanlığın müxtəlif şəhər və kəndlərində də çalışmış, inşa etdikləri tikililərə öz dəst-xəttini vurmuşlar.

Cümə məscidi mühüm tarixi hadisələrin şahidi olmuşdur. 1844-cü ildə general Y.Şvartsın Qafqaz korpusunun general-adyutantu A.Neydqarta və hərbi nazir knyaz Çernışevə İlisudan yazdığı gizli raportdan məlum olur ki, Danyal Sultan Cümə məscidində and içərək ruslara qarşı cihad elan etmişdir. Bundan çox keçməmiş, qanlı döyüşlərdən sonra rus qoşunları İlisunu ələ keçirmiş (21 iyun 1844-cü il) və kəndi dağıdıb talan etmişlər. Orada 600-ə qədər daşdan tikilmiş ev, bağlar, İlisu sultanının iqamətgahı, "Səngər" adlanan yerdə düşmənin yolunu kəsən divar və bir çox başqa tikililər dağıdılmışdır. O zaman yalnız Cümə məscidi - Ulu məscid dağıdılmamışdır.

İlisu kəndinə gedən yolda Kürmük çayının üzərində qədim bir körpü var. Kəndin təxminən iki kilometrliyində yerləşən və Ulu körpü adlanan bu körpünün tikintisi üçün olduqca əlverişli bir yer seçilmişdir; çayın ya-tağının daraldığı sahədə, sal qayalar üzərində çaydaşı, əhəng məhlulu və kvadratşəkilli bişmiş kərpicdən tikilmişdir. Şıltaq dağ çayının gətirdiyi sel suları nəzərə alınmış, körpü çox məharətlə və üzvü şəkildə təbii şəraitə daxil edilmişdir. Dörd kərpic qalınlığındakı tağbəndin aşırımı 14,6 m-dir. Hörgüdə üfüqi və şaquli tikişlərin dəqiq bağlanması sayəsində körpünün tağbəndi vahid monolit konstruksiya kimi "işləyir". Körpünün gündoğana yönəlmiş fasadında tağbəndin əyrisi, çayın axarı istiqamətində çəpinə kəsilərək sanki bir qədər yumurlanmış xüsusi biçim qazanmışdır. Həmin zonada tağbənd həm dərinliyi istiqamətində, həm də aşırım boyunca ikiqat ayrılıya malik olmuşdur. Bu tip konstruksiyaların yüksək möhkəmliyi elmi cəhətdən sübut olunmuşdur. Körpünün bu xüsusiyyəti güclü selə qarşı möhkəmliyini və dayanıqlığını təmin etmiş, tağbəndin altından və dayaqların arasından suyun daha sürətlə axıb getməsinə şərait yaratmışdır.

Körpünün tağbəndi üçün ellipsvari profilin seçilməsi də təsadüfi deyil. Sivri profilli tağbəndin nisbətən hündür və dayaqlarında müdafiə qüvvəsinin az olmasına baxmayaraq, körpünün memarı bu halda ondan imtina

etmişdir. Ağırılıq qüvvəsinin təsirindən tağbəndin dabanlarında yaranan yüklər tərpənməz qaya dayaqqlar vasitəsilə neytrallaşdırılır. Bu zaman elipsvari profilli tağbənd hər iki tərəfdən möhkəm sıxılmış sərt konstruksiyaya çevrilir. Səlis ayrılığı olan elipsvari tağbəndə nisbətən sivri tağbəndin yuxarı hissəsində (qıfılında) iki istiqamətdə tikişləri bağlamaqla hörgünü yumurlanmış şəkildə aparmaq çox çətin olardı.

Ulu körpü (XIX əsr)

Ulu körpü, güman ki, İlisu sultanlığın mərkəzinə çevrildikdən sonra tikilmişdir. Tarixi məlumatların təhlili körpünü XVII əsrin sonu, XVIII əsrin əvvəllərinə aid etməyə əsas verir. Kənd ağsaqqallarının dediklərinə görə, körpü xalq sənətkarı usta Ömər tərəfindən tikilmişdir. Tağbəndin hörgüsündə istifadə olunan kərpic Sumu qalasındakının eynidir. Körpü öz adını ondan bir qədər yuxarıda mövcud olmuş, lakin bizə gəlib çatmamış daha qədim (ulu) körpüdən götürmüşdür.

Körpünün yan divarları daşdandır. Burada müxtəlif dövrlərdə aparılmış təmir işlərinin izlərini görmək mümkündür. Kərpic tağbəndin üzərində

Dairəvi qüllə - Bürc XIX əsr

kəsmə çaylaq daşından səliqə ilə hörülmüş divarın qalıqları nəzərə çarpır. Görünür, həmin hissə ilkin dövrə aiddir.

Ulu körpü ilə bağlı bir tarixi fakt olduqca əhəmiyyətlidir. 1844-cü ildə rus qoşunları İlisuya hücum edərkən sonuncu İlisu hakimi Danyal Sultan Ulu körpünü dağıtmaq fikrindən daşınmışdır. Körpünün dağıdılması bəlkə də rus qoşunlarının uğursuzluğuna səbəb ola bilərdi. Rus tarixçiləri Danyal Sultanın bu hərəkətinə heç cür qiymət verə bilməyərək, sadəcə, təəccüblənmişlər. Bu gün də həmin qərarı qiymətləndirmək çətindir. Ulu körpü İlisu sultanlığını düzənlik əraziləri ilə birləşdirən yeganə körpü idi. Danyal Sultanın həmin qərarı olmasaydı körpü uçurular, kəndin əhalisi çətinlik çəkərdi. Bəlkə də, o, el sənətkarlarının yaratdığı bu nadir abidəni uçurmağa qıymamış və yaxud körpü uçurulsaydı belə rus qoşunlarının kəndi tutacaqlarına qəlbində inandığından həmin hərəkətdən çəkinmişdir.

Ulu körpünün yanında 1980-ci illərdə yeni körpünün tikilməsinə baxmayaraq, bugünkü nəsil yenə də bu nadir abidəni seyr etməklə ondan keçib getmək imkanına malikdir.

Qonşu respublikadan olan tədqiqatçı İ. Adamiya heç bir əsas olmadan Ulu körpünü özününküləşdirib XII-XIV əsr gürcü memarlıq abidəsi kimi

qələmə verərək, "Tamara körpüsü" adlandırır. Belə yazıların heç bir elmi əsası və tarixi kökü yoxdur. Körpü ilusulu usta tərəfindən tikilməklə bu kəndin tarixi abidələrindən biridir.

İlisunun memarlıq abidələri içərisində "Qalaça" adlanan dairəvi bürc ayrıca yer tutur. O, rus qoşunları Qafqazda əsas mübarizə ocaqlarını məhv etmək məqsədilə dağların içərisinə doğru hərəkət etdiyi bir zamanda tikilmişdir.

1800-cü ildə rus imperatoru I Pavelin fərmanı ilə Gürcüstan Rusiyaya birləşdirildi. Bu tarixdən etibarən Qafqazın işğalı başlandı. Rus qoşunları gürcüləri "vəhşi" dağlılardan qorumaq pərdəsi altında Car-Balakən vilayətlərinə soxuldu. Beləliklə, çar Rusiyası narahat və hakimiyyət üçün təhlükəli Car icmalarını və İlisu sultanlığını işğal etmək planlarını həyata keçirməyə başladı. Çar Rusiyası başa düşürdü ki, Dağıstan xalqlarını itaət altına almaq və Zaqafqaziyada möhkəmlənmək üçün Car-Balakən azad camaatlığını və İlisu sultanlığını ləğv etmək vacibdir.

XIX əsrin əvvəllərində Car camaatlığı ilə İlisu sultanlığının siyasi əlaqələri möhkəm idi. Car camaatlığının Rusiya təbəəliyini qəbul etməsi mexaniki olaraq İlisu sultanlığının da təbəəliyi qəbul etməsi demək idi. Onlar hər il Rusiyaya vergi verməli olduqları halda, İlisu sultanlığı tez-tez bundan boyun qaçırırdı. Bu işə Çar məmurlarını hiddətləndirirdi. Hətta, Qafqaz korpusunun Ali baş komandanı qaniçən general Sisianovun hədələri belə cəsur Əli Sultanı qorxutmurdu. İlisu sultanlığı vergi vermədən düşməne qarşı öz mübarizəsini davam etdirirdi.

1805-ci ildə Əli Sultan hakimiyyətdən salınır, onun yerinə Əhməd xan keçir. Onun hakimiyyəti dövründə (1805-1830) sultanlıq ilə Car-Balakən camaatlığı arasında münasibətlər gərginləşir. Bunun əsas səbəbi Əhməd xan Sultanın apardığı ruspərəst siyasət idi. Bundan narazı olan Car-Balakən camaatlığı getdikcə İlisu sultanlığının daxili işlərinə qarışır və onun sərhəd kəndlərinə sahib olmağa çalışırdı. Belə bir şəraitdə Əhməd xan İlisu sultanlığının ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaq üçün Rusiyanın köməyinə bel bağlayırdı. O, ilk növbədə Rusiya ilə münasibətləri qaydaya salmaq istəyirdi. Bu məqsədlə Əhməd xan 1807-ci ildə Tiflisə gedir, oğlu Alxas bəyi amanat verərək, imperator I Aleksandra tabe olduğunu və ona sadıq qalacağını bildirir. Bundan sonra Çar hökuməti İlisuda öz qoşunlarını yerləşdirir və qalalar tikdirir. Güman ki, "Qalaça" və digər iki müdafiə tikilisi o dövrdə inşa edilmişdir.

Dağın belində vüqarla yüksələn Qalaça bütün kəndin, dərin dərələrin və gizli dağ cığırlarının üzərində hakim kəsilmişdir. Oradan ətraf ərazinin yaxşı müşahidə edilməsi qalanın nümunəvi keşikçi məntəqəsi olduğunu göstərir. Strateji baxımdan çox əlverişli mövqedə yerləşən qala, demək olar ki, əlçatmazdır. Onu tutmaq üçün qaladakı keşikçilərin gözləri önündə dağın yamacı ilə yuxarıya doğru qalxmaq lazım idi. Qaladan atılan atəş altında dik yoxuşu qalxmaq demək olar ki, mümkün deyildi.

Diametri 9,2 m olan dairəvi bürc ikimərtəbəlidir. Qalada top və tüfəng mazğalları elə yerləşdirilmişdir ki, sərt yamaclar boyu aşağıya doğru atəş açmaqla dağın yamaclarını və ətəyini müdafiə etmək mümkün olsun.

Qalaça (XIX əsr)

Bürc xarici perimetri üzrə 24 hissəyə bölünmüşdür; onların birində - gündoğana baxan bölümündə giriş qapısı yerləşir. Yer səthindən 1,3 m yüksəklikdə, fasad müstəvisinə perpendikulyar şəkildə yerləşən mazğallar vardır. Bürcün şaquli və içəriyə doğru maili vəziyyətdə tikilmiş divar bölümləri növbə ilə bir-birini əvəz edir. Maili bölümlərdə ikinci mərtəbənin döşəməsi səviyyəsində tüfəng atəşi üçün mazğallar yerləşdirilmişdir. Onlar bilavasitə qalanın yaxın ətrafına, yerə doğru atəş açmağa imkan verir. Mazğallar sistemi olduqca düşünülmüş tərzdə tikilmişdir. Qalaçanın tikintisində rus hərbi mühəndislərinin fortifikasiya sahəsində zəngin təcrübəsindən istifadə olunmuşdur.

Qalaçanın ikinci mərtəbəsi çox uçulmuşdur. Orada divarın qalınlığı 0,7 m-dir və birinci mərtəbəyə xas bölgü üsulu yoxdur. Mazğallar sayca azdır və müşahidə üçün geniş pəncərə gözləri qoyulmuşdur. Şaquli və maili divar bölümlərinin növbə ilə yerləşməsi irimiqyaslı tikiliyə dinamik xarakter vermişdir. İşıq - kölgə effekti sayəsində divarların plastik həlli səmanın fonunda uzaqdan nəzərə çarpır.

Qalaçanın mərtəbəarası örtməsi ağac tirlər üzərində qurulmuşdur. O, güman ki, çadırvari ötrüklə tamamlanmışdır. Qalaçaya müxtəlif silahlar, top və hərbi sursat gətirmək üçün şərq tərəfdən dağın döşü ilə düz və geniş yol çəkilib.

Qalaça hərbi tikili olduğu üçün onun memarlıq dəyəri o qədər də yüksək deyil. Lakin torpağımıza rus təcavüzünün sübutu kimi tarixi əhəmiyyəti böyükdür.

O dövrdə İlisuda tikilmiş ikinci rus qalası Sarıbaşa və oradan da Dağıstana gedən yola nəzarət edirdi. Qala dövrümüzə gəlib çatmamışdır, onun yalnız cüzi bir hissəsi - mərkəzi dayağı və ona söykənən yarımdairəvi şəkilli bir tağı qalmışdır. Qalanın yerləşdiyi ərazi hündür uçurumun kanarında olduğundan zaman keçdikcə torpaq tökülmüş, qala tamamilə dağılıb getmişdir. Onun son qalıqları da uçurumdan düşmək təhlükəsi altındadır. Qalanın plan quruluşu və memarlığı haqqında əlimizdə dəqiq məlumat yoxdur.

Bu qalanın yaxınlığında diametri 28 m, hündürlüyü 6 m olan silindr formalı bir qüllə qalmışdır. Bu qüllə güman ki, haqqında bəhs etdiyimiz qala ilə bağlı olmuşdur. O, ikimərtəbəlidir.

Divarlarda qalmış tir yerləri, yüksəkdə qoyulmuş pəncərə gözləri və ikiqatlı mazğallar bunu təsdiq edir. Hündür yarıqlar şəklindəki

mazgalların düzlüyü qüllənin dairəvi müdafiəyə hesablandığını göstərir. Divarların qalın (0,9 m) olması da bununla bağlıdır. Qalaçadan fərqli olaraq bu qüllənin divarları sadə tikilmişdir. O, dəmir damla örtülmüşdür.

İlisunun tarixi-memarlıq irsi olduqca zəngindir. Onun hər daşı, hər kərpicini bir tarixdir, bir abidədir. Tək-tək abidələrlə yanaşı kəndin qədim yurdsalma quruluşu daha böyük dəyərə malikdir. Kəndin yerləşdiyi təbii landşaft özü bir abidədir. İlisu həm də Şeyx Şamilin rəhbərlik etdiyi milli-azadlıq hərəkatının iştirakçısı və şahididir. Bənzərsiz memarlıq simasının pozulmasının qarşısını almaq məqsədilə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin 26 mart 2002-ci il tarixli 100 sayılı əmrinə əsasən İlisu kəndinin tarix-mədəniyyət qoruğu elan edilməsi təqdirəlayiqdir.

İlisu ta qədimdən abad kənd olmuşdur. Onun abadlığından bəhs edərkən yaşıllığını, bütün məhəllələrin içməli su ilə yaxşı təmin olunmasını, həyətlərin və bəzi küçələrin tava şəkilli yastı çaylaq daşları ilə döşənməsini qeyd etmək lazımdır. Kəndin içməli suya olan tələbatını ödəmək üçün ora keramik (saxsı) borularla bir neçə su kəməri çəkilmişdir. Bundan əlavə, yaxınlıqdakı dərələrdə yerdən qaynayıb çıxan çeşmələrin sularını kəndə gətirmək üçün yeraltı kəhrizlərdən istifadə olunmuşdur. Onların çəkilməsində su sütununun statik təzyiqi nəzərə alınmışdır.

Bir qayda olaraq su kəmərləri bulaqlar üstündə qurulurdu. Adi və ya çeşmə çaydaşından müxtəlif formada tikilmiş bulaqlar kəndin memarlıq mühitini zənginləşdirirdi. Kiçik memarlıq formaları olan bulaqlar yerləşdiyi ərazidə məkanın təşkilinə də xidmət edirdi. Onlar funksional təyinatına görə mühüm əhəmiyyət daşımaqla yanaşı kənd ansamblının bədii-estetik xüsusiyyətlərinin formalaşmasına təsir göstərirdi.

Bir vaxtlar İlisuda çoxlu bulaqlar vardı. Buz kimi soyuq suyu ilə məşhur olan həmin bulaqların ən yaxşı nümunələri Həcənin bulağı, Mollasının bulağı, Bəhərin bulağı (güman ki, bulaqlar onları tikdirmiş şəxslərin adları ilə tanınıb), Ağ bulaq, Beşbulaq və s. idi.

Beşbulaq kəndin baş meydanında yerləşir. Üstündəki yazılı daşa görə o, 1863-cü ildə tikilmişdir. Bulaq meydanının bir tərəfində yüksələn dağa bitişik, kəsmə çaydaşından səliqə ilə tikilmiş divardan ibarətdir. Su divarda qoyulmuş 5 borudan axıb töküldüyündən "Beşbulaq" adlanır. Deyilənə görə, o, öz mənbəyini zirvəsi həmişə qarla örtülü dağlardan götürdü-yü üçün suyu digər bulaqlara nisbətən daha soyuqdur. Bəzi illərdə onun suyu tam kəsilir, sonra yenidən gəlir. Beşbulağın bu xüsusiyyəti təbiət ha-

disəsi kimi maraqlıdır, səbəbi məlum deyil, Beşbulaq kəndin ən böyük və suyu çox olan bulağıdır.

Təəssüf ki, İlisunun məşhur bulaqlarından bir neçəsi quruyub aradan getmişdir. Son dövrlərdə kəndin girəcəyindəki Səngər adlanan yerdə eyni adlı bulaq tikilmişdir.

Füzuli bağından bir görünüş

Kəndin yuxarı hissəsində bağsalma mədəniyyətinin tarixi örnəyi - Füzuli bağı yerləşir. Bu bağ 1935-1940-cı illərdə salınmışdır.

İlisu kəndində bir neçə qəbiristanlıq vardır. Bu qəbiristanlıqlarda qədimliyi və yüksək bədii dəyəri ilə seçilən qəbirüstü abidələr - yazılı məzar daşları mövcuddur. Bu epigrafiq abidələr, əsasən, ərəbcə nəsx və süls xətləri ilə yerinə yetirilmişdir. Onlar yüksək zövqlü mahir xəttatlar tərəfindən yazılmışdır. Hər bir yazılı məzar daşı nadir kalligrafiya və daş üzərində oyma sənəti əsəridir.

Kəndin Tovlatala adlanan məhəlləsindəki qəbiristanlıq nisbətən böyük bir sahədə yerləşir. Oradakı qəbirlərin təqribən 2 m hündürlüyündə (1,85 x 0,74 m; 1,75 x 0,86 m) olan başdaşları xüsusi formada inşa edilmiş qəbirüstü tikiliyə daxil edilmişdir. Yağış və qar sularından qorumaq üçün

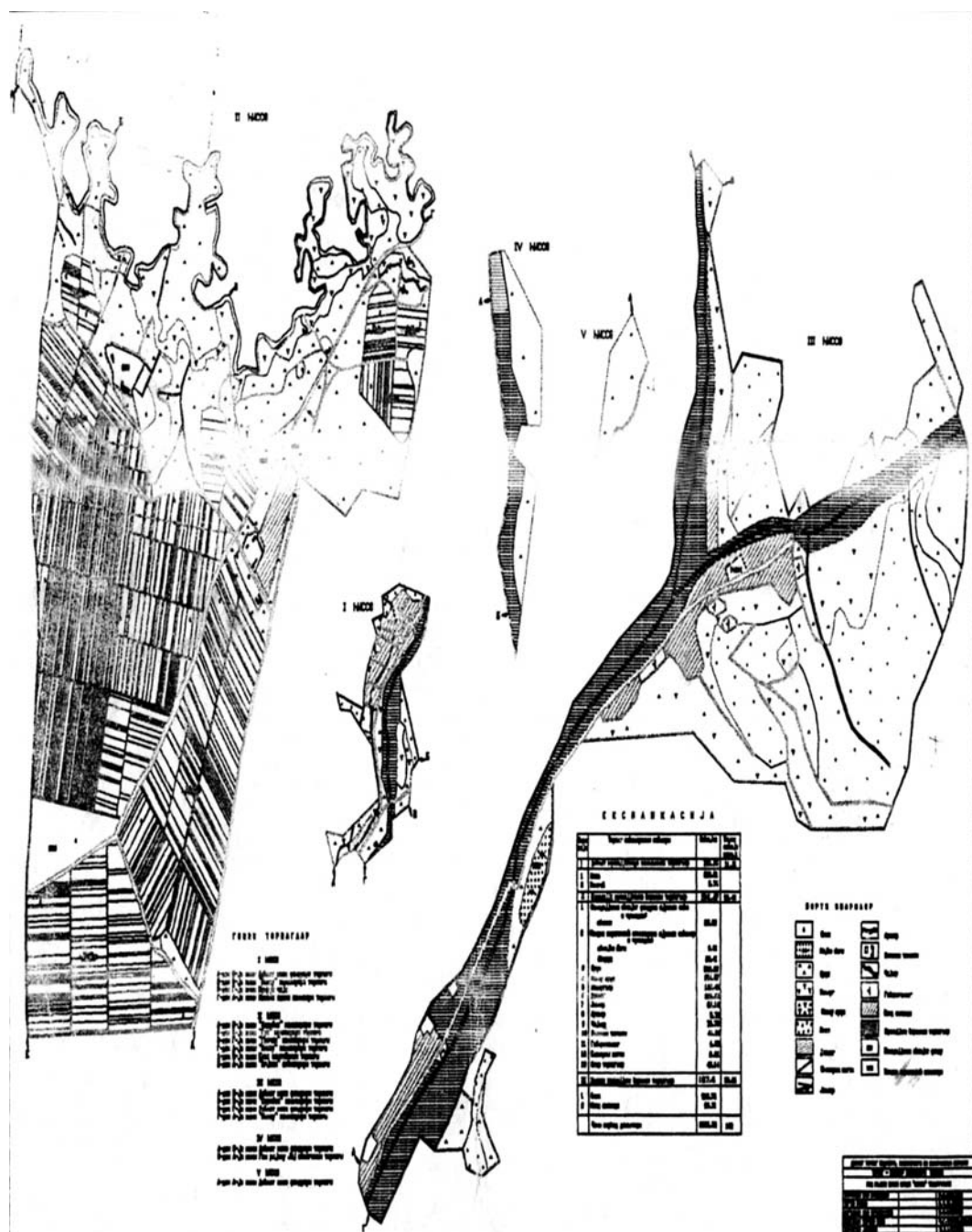
Tavlatala məhəlləsində İlisu sultanlarının qəbirləri

yazılı başdaşlar dərin taxça-larda yerləşdirilmişdir.

Yerli əhali bu qəbirlərə ehtiram göstərir, onları ziyarətgah kimi yad edir. Orada azadlıq uğrunda ruslarla müharibədə şəhid olmuş sultanlar və bəylər uyuyur. Abidə - məzarlar M.Nemətova tərəfindən araşdırılmışdır. O, burada İlisu sultanlarından Əli Sultan, Xəlil Sultan, Əhməd xan Sultan, Əbdülsəməd bəy, Məhəmməd bəy və başqalarının dəfn olunduğunu müəyyən etmişdir. Kitabələrdən məlum olduğu kimi, dəfn tarixləri, əsasən XVIII əsrə aiddir.

İlisu hakimləri lazım gəldikdə yerli əhalini müqəddəs müharibəyə - cihada çağırmış və döyüş əməliyyatlarının başında durmuşlar. Onlar müharibədə şəhid olduqlarına görə əhalinin nəzərində müqəddəslik dərəcəsinə yüksəlmişlər. "Şəhid sultanlar ziyarətgahı" adı da buradan yaranmışdır.

Sultanların məzar daşları ustad - xəttat, oymaçı - rəssam Əli tərəfindən yazılmışdır. Onun ən yaxşı əsəri Qaxbaş qəbiristanlığında dəfn olunmuş Həsən xanın başdaşıdır. Çox güman ki, İlisuda xəttat Əlinin məktəbi olmuşdur.

İlisu kəndinin planı

İLİSUDA İSLAMŞÜNASLIQ

İlisuda islamın təşəkkül tarixi özünün spesifikliyi ilə seçilir. İlisu əhli müsəlmanlığı qəbul etdikdən sonra burada, onun mahiyyətini açıb göstərən, tədqiq edən şeyxlər, alim və üləmalar yetişmiş, onlar nəinki bu kənddə, həm də qonşu Dağıstanda islamı şərh edərək, onun inkişafına müsbət təsir göstərmişlər.

Bu ərazilərdə əhali İslam dinini IX əsrdə qəbul etmiş olsa da İlisuda islami biliklərin təşəkkül tapması XV əsrə təsadüf edir. İlk məscid və mədrəsələrdən, İslam dini təhsil ocaqlarından əvvəl dini prinsipləri, ərəb dilini və Qurani-Kərimi evlərdə öyrədən təhsil qurumları olmuşdur. Burada on yaşına qədər olan oğlan uşaqları təhsil alırmış. Sonradan Azərbaycanda ilk dəfə İlisuda qızlara dini təhsil verən Qəmər adlı bir qadın (Kor Qəmər adı ilə tanınıb) öz evində məktəb açmışdır. Türkiyədə dini təhsil alıb İlisuya qayıdan Molla Əhməd Hacıməhəmməd oğlu Hacızadə, Molla Yusif, Molla Nazim XIX əsrin axırlarında həm dini, həm də dünyəvi fənlər tədris edən məktəblərin baniləri olmuşlar. Xalıqverdilər məhəlləsində Hacı Mamay Əfəndinin evində Qazax mahalının, habelə Dağıstanın qonşu rayonlarının din xadimlərinin yığıncaqları olurdu. Onlar burada dini diskussiyalar keçirir, yeni elmi və dini əsərlərin əlyazmalarını oxuyub müzakirə edir, zikr məclisləri keçirirdilər. İlisuda dini şura mövcud idi. Bu şuranın zamanəti və İlisu bəylərinin maddi yardımı ilə istedadlı gənclər seçilib dini təhsil almaq üçün Türkiyəyə, Misirə, Səudiyyə Ərəbistanına göndərilirdi. Sovet repressiyasından, güllələnmədən salamat çıxan Molla Mahmud, Saleh Əfəndi bu məktəblərin məzunları idilər. Sovet rejimi dövrü Molla Mahmud avtomobil sürücüsü, Saleh Əfəndi bənna işləmək məcburiyyətində qalsalar da islamı dövlətdən gizli şəkildə gənclərə öyrədirdilər. Molla Mahmudun Qurani mükəmməl bilməsi və onu qüsursuz avazla oxumasına Türkiyənin, İranın və Ərəbistanın məşhur ruhani alimləri heyran qalırdılar.

XX əsrin əvvəllərində İlisunun əzəmətli cümə məscidindən başqa 15 məhəllə məscidi fəaliyyət göstərirdi. İlisuda nəqşbəndilik, sufilik və müridizm mövcud idi. Bu təriqətlərlə bağlı əlyazmalar dəyərli tədqiqat əsərləri kimi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Əlyazmaları İnstitutunun fondunda saxlanılır.

Nəqşibəndliyin prinsiplərinə uyğun olaraq İlisuda Dağıstanın məşhur nəqşibənd alimi, Qafqaz canişinini lərzəyə salan, allahsızlara və imansızlara qarşı, ilk növbədə isə Azərbaycanın şimal-şərqində Rus çarizminin müstəmləkəçilik siyasətinə qarşı qiyamlar qaldıran Şeyx Şamilin mübarizəsinin ideya rəhbəri nəqşibəndilik təriqətinin banilərindən biri olan Molla Məhəmməd Yaraqlı bir müddət İlisuda olmuşdu. Onun çoxlu tərəfdarları arasında kürdəmirli Hacı İsmayıl Şirvani, Gimrili I İmam Qazı Molla Məhəmməd, avar Şeyx Şaban, ilisulu Molla Yusif, qumuxlu Molla Cəmaləddin və b. var idi. Onların müridləri əllərindəki əsaları havada yelləyərək əhali arasında ruslar əleyhinə şüarlar səsləndirib, onları torpaqlarımızdan qovub çıxarmağı təbliğ edirdilər. Müridizm və nəqşibəndi din xadimləri çarizmin işğalçılıq siyasətinə qarşı əhalini mübarizəyə qaldırdılar. 1825-ci ildə Yermolov din xadimləri hərəkətinin qarşısını almaq üçün Qazıqumux xanı Aslan xan vasitəsilə Molla Məhəmməd Yaraqlını yanına gətirtmək üçün həbs etməyi Aslan xana tapşırırmışdı. Molla Məhəmməd Yaraqlı fürsət tapıb Təbəristanın ucqarlarına çəkilməmişdi. Sonralar öz mərkəzlərini Şəkiyə köçürərək, burada Baqqal bağlarında - Baş Layışqda Şeyx İsmayıl Siracəddin Kürdəmirlinin başçılığı ilə Car-Balakən mahalında sünni və şiələr birləşmiş şəkildə çarizmə qarşı mübarizə aparmışdılar. Nəticədə bir çox Azərbaycan xanları, ilk növbədə İlisu sultanı Danyal Bəy Şamilin tərəfinə keçmişdi. İlisunun yüzlərlə igid süvari dəstələri Şeyx Şamil hərəkətinin ən cəsur döyüşçüləri kimi şücaət göstərirdi. İlisu həm din xadimlərinin, həm də çarizmə qarşı mübarizə aparan qoşun birləşmələrinin hərbi və dini qərargahına çevrilmişdi. Bu işdə İlisu qadınları da kişilərdən geri qalmırdılar. Onlar ruslar tərəfindən əsir alınmış ərllərinin, qardaşlarının azad edilməsi üçün Hamamçay dərəsindən sapandla rusların başına daş yağıdırırdılar.

Akademiyanın müxbir üzvü Məşədi xanım Nemətovanın İlisuda apardığı araşdırmalarında buradakı qəbristanlıqlarda kəndin görkəmli din xadimləri ilə yanaşı İlisuda qalmış 1873-cü ildə dünyasını dəyişmiş qazı Qazan bəyin, Dağıstandan gəlmiş ruhanilərin, İlisunun qazı, mürid, sufilərinin (Sufilik təriqətinin mürşüdləri), nəqşibəndi alimləri olan Əbu-Bəkrin, Həsən bəyin, Xanbaba bəyin, Bürhan ağanın, 1792-ci ildə İlisu cümə məscidini inşa etdirən Polad Ağa bəy Molla Kərim Ağanın, Xəlil oğlu Aydəmir bəyin, Şeyx Məhəmməd Tahirin və onlarca başqa din xadimlərinin, qəbir abidələrindəki kitabələri tədqiq etmiş, çox dəyərli izahlar vermişdir.

Ulu məscid ərazisindəki, Xalıqverdilər və Tovlatala qəbristanlıqlarındakı məzar abidələri İlisunun islam dininin özünəməxsus mərkəzlərindən biri olduğundan xəbər verir.

Hər məhəllənin öz məscidi olub: Səngər məhlə məscidi; Dabağ məhlə məscidi; Bucaq məhlə məscidi; Ulu məscid; Bəytabun məscidi (Quzay məhlə); Bəhərin məscidi; Tovlatala məscidi; Qaradolaq məscidi.

Sovet dövründə Ulu məscid də daxil olmaqla bütün məscidlər anbarlara çevrilmişdi. Müharibədən əvvəl Bəytabun məscidini rayon kommunal təsərrüfatı şöbəsinin Ərtün adlı erməni mühəndisi sökdürüb, yerində klub inşa etmək istəmiş, lakin müharibə başladığından tikinti dayandırılmışdı.

"Ulu məscid" – rəssam N.Əzimov

Şükürlər olsun ki, bu gün artıq 20 ildir müstəqilliyə qovuşmuş, dini abidələrimiz, məscidlərimiz dindarların ixtiyarına verilərək, bərpa edilmiş və xalq burada rahatlıqla ibadətlə məşğul olur.

İLİSU MƏKTƏBİ

İlisu məktəbi Azərbaycanın ən qədim təhsil ocaqlarından biridir. 1899-cu ilin payızında İlisuda fəaliyyət göstərən 4 ibtidai dünyəvi və dini məktəbin birləşməsi nəticəsində dünyəvi və dini təhsil verən bir məktəb təşkil olunmuş, bu təhsil ocağı tarixə İlisu məktəbi adı ilə düşmüşdür. Bir əsrdən çox tarixə malik bu məşhur elm ocağı bir çox görkəmli alim, dövlət xadimi, təsərrüfat rəhbərlərinin ilk təhsil aldığı məktəbdir.

Bu bölmədə İlisu məktəbi ilə bağlı qısa məlumatla bərabər kəndin yetirməsi, İlisu Sultanlarının nəslindən olan görkəmli ziyalı Harun bəy Sultanovun özü və Azərbaycan dilində yazdığı ilk dərslik olan “Vətən yolu” kitabı ilə bağlı Azərbaycan Dövlət Universitetinin professoru, pedaqoji elmlər doktoru Camal Əhmədovun məqaləsi və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Ümummilli Lider mərhum Heydər Əliyevin 1999-cu ildə İlisu məktəbinə ünvanladığı məktubun mətni verilir.

"Müasir məktəbin vacib problemlərindən biri də dərslərlə bağlıdır. Elmlərin əsasını əhatə edən və yeni pedaqoji-metodik prinsiplər üzrə tərtib olunan məktəb dərslərinə indi böyük ehtiyac var. Bu işdə, heç şübhəsiz, inqilabdan əvvəl və sonra yaradılmış məktəb dərslərini əməlli-başlı araşdırmaq, onların tərtibi prinsiplərini üzə çıxarmaq, yaxşı və faydalı nə olubsa, onlara əsaslanmaq çox vacibdir. Təəssüf ki, bu sahədə az iş görülmüş, dərslərimizin tərtibi prinsiplərinin tarixi, görkəmli maarif xadimlərimizin bu sahədəki axtarışları indiyə qədər xüsusi tədqiqat obyektinə olmamışdır. Bunlardan biri də Harun bəy və onun "Vətən yolu" dərslidir.

Harun bəy Azərbaycanın səfəli bir gənəində dünyaya gəlmişdir. Qax rayonunun məşhur İlisu kəndi Azərbaycan elminə, mədəniyyətinə çox görkəmli şəxsiyyətlər vermişdir. Həyat və yaradıcılığı indiyə qədər tam öyrənilməmiş Harun bəy də bu kənddə doğulmuşdur. Onun çoxsahəli yaradıcılığının mühüm bir sahəsini məktəb dərsləri tərtib etmək təşkil edir. Bu cəhətdən "Vətən yolu" dərsləri səciyyəvidir. Azərbaycan maarifinin ağır və böhranlı illərində belə bir dərslər yaratmaq və nəşr etdirmək xalqa xidmət yolunda ən faydalı addımlardan biri sayılmalıdır. "Harun bəy İlisulu" imzası ilə 1907-ci ildə Tiflisdə "Qeyrət" mətbəəsində çap olunmuş bu dərslərin məzmunu, qayəsi və onun müəllifinin açıqfikirli bir ziyalı olması ilk baxışdan diqqəti cəlb edir.

"Vətən yolu" dərsləri "Bir-iki kəlmə" başlıqlı kiçik müqəddimə ilə açılır. Bu müqəddimədə dərslər müəllifi qarşısına qoyduğu nəcib məqsədləri haqqında müəllim və şagirdlərə məlumat verir. Buradan biz İlisunun nəcib, təşəbbüskar adamlarından biri ilə tanış oluruq. O, molla Yusif Ramazan oğludur. Harun bəy bu açıqfikirli insandan ağızdolusu, hörmət və ehtiramla bəhs edir, onun hümmət göstərərək öz hesabına kənd məktəbi üçün bina tikdirməsini təqdir edir, bu cür təşəbbüsləri alqışlayır, xalqa xidmətin ən yaxşı əlamətlərindən biri hesab edir. Açıqını deyərək ki, inqilabdan əvvəl kəndlərə maarif toxumu səpən bu cür xeyirxah adamları üzə çıxarmaq, onların xidmətlərini layiqincə qiymətləndirmək işində də hələlik az iş görülmüşdür. Harun bəy yazır ki, Yusif Ramazan oğlu kimi maarifpərvər adamlara xalqın böyük ehtiyacı vardır. Bu cür adamlar təşəbbüs etməsə idilər "Vətən yolu" kimi dərslər də yaranmazdı. Harun bəy İlisulu göstərər ki, "İlisu kəndində Yusif Ramazan oğlunun xeyirxahlığı ilə tikilmiş məktəbdə dərslər oxumağa bizim uşaqların dilində yazılmış bu kitab çox gərəkli oldu. Və həmin həzrətin (Yusif Ramazan oğlunun - C.Ə.) köməyi ilə bəndə də bu kitabı çıxartdı, "Vətən yolu" işıq üzünə çıxdı".

Müqəddimədə kitabın qüsurlarından da bəhs olunur. Müəllif yazır: "Vətənimizin yazısı hələ doğru yol tutmadığı üçün kitab da bəzi eyblərdən azad deyil". Müəllif təlimdə və tərbiyədə, eləcə də məktəb dərslərlərində özünü göstərən nöqsanları bir pedaqoq, metodist kimi aradan qaldırmağın səmərəli yollarından da bəhs edir. O, göstərir ki, nöqsanları aradan qaldırmaq üçün əvvəlcə onu törədən səbəbləri müəyyənləşdirmək lazımdır. Belə olduqda nöqsanlara qarşı mübarizə asan olar.

Harun bəyin metodik qənaətlərindən biri də bu olmuşdur ki, məktəb dərsləri əsas dəyərini və qiymətini pedaqoji təcrübədə alır. Təcrübə onun məzmununu, tərtibi prinsiplərini sınaqdan keçirir. Məktəb dərsləri gəncliyi gələcəyə, xoş günlərə istiqamətləndirməlidir. Humanist, vətənpərvər bir maarif xadimi olan Harun bəy bu fikirlərini belə yekunlaşdırır: "Vətən yolu" işıq üzü gördü. Dünyanın işığı onun üstünə düşdü. Bu işıqdan onun hər bir açılmış eybləri üstündən götürülüb. "Vətən yolu"nın daha doğru yola düşməsinə biz gələcəkdə daha artıq səy edəcəyimizə əmin varıq".

"Vətən yolu" dərslisinin özünəməxsus metodik məzmunu, tərtibi prinsipləri var. Dərslər doxsan iki dərslə nümunəsindən ibarətdir. Hər dərslə əlifba təlimi və onunla əlaqədar mətnlər verilmişdir. Mətnlər öz məzmunu, təlim-tərbiyəvi rolu baxımından dərslər müəllifinin pedaqoji və metodik bacarığını aşkara çıxarır. Dərsləyin 33-cü səhifəsində 84-cü dərslənin məzmunu verilir. Bu dərslənin təlim materiallarını, başlıca olaraq, atalar sözü təşkil edir: 1) Qazax, gözdən uzaq; 2) Ac toyuq yuxusunda darı görər; 3) İnsanın canı dilinin ucundadır və s.

Yaxud dərsləkdə yumoristik məzmunlu mətnlərə, şagirdləri müstəqil düşünməyə və səmərəli nəticə çıxarmağa imkan verən yazılara, xüsusilə, dialoqlu parçalara geniş yer verilir. Kar nənə ilə uşağın söhbətləri, mollaının acgözlüyünü və s. göstərən mətnlər maraqla oxunur. Dərslər müəllifi təlim və tərbiyəni korlayan tufeyli həyat şəraitini kəskin tənqid edir və pisləyir. Budur, harın böyüyən bir uşağın hərəkəti. O, zəhmətə, əməyə xor baxır və hər şeyi hazır görmək istəyir. "Xəzinə" adlı mətnlə isə uşaqlarda zəhmətlə qazanılan pulun qədrini bilmək təbliğ olunur.

Dərsləyin "Bəzi hadisələr" adlı hissəsi də yaxşı düşünülmüş sistemlə, pedaqoji və metodik ardıcılıqla tərtib olunmuş elmi məzmunlu məlumatlardan ibarətdir. Burada elmin əhəmiyyəti haqqında verilən hikmətlər diqqəti cəlb edir: 1) Elmin əvvəli acıdır, axırı bal kimi şirin; 2) Elm axtarmalıdır: beşikdən başlayıb, qəbrə qədər; 3) Elm qiyməti olmayan bir cəvahiratdır; 4) Hər kişinin qədrini və qiyməti onun elmi və biliyi qədərincədir; 5) Uşaqlıqda öyrənilən elm daşa yazılan naxış kimidir və s.

İlusu məktəbində dərs demiş və buradan pöhrələnmiş görkəmli müəllimlərin sayı onlarcadır. Bu elm ocağında dərs deyən – bu ali sənətin sahibləri İlusudan ölkəmiz üçün 18 görkəmli dövlət xadimi, 120-dən çox - elm adamı, akademik, elmlər doktorları və namizədləri, neçə-neçə tanınmış din xadimi, 50-dən artıq respublika və rayon miqyaslı məmur və rəhbər kadr, 40-dan çox tanınmış mütəxəssis, ziyalı və yaradıcı şəxslər, nə qədər görkəmli zabitlər, Böyük Vətən müharibəsi və Qarabağ veteranları, 6 idmançı dünya çempionu, onlarla iş adamı xeyriyyəçilər yetişdirib. Bu məktəbin onlarla məzununu Böyük vətən müharibəsində və Qarabağ döyüşlərində vətən yolunda rəşadətlə döyüşərək şəhidlik zirvəsinə yüksəlmişlər. Bu məktəbi bitirən ali təhsilli mütəxəssislərin sayı 1200-dən çoxdur. Sadaladıqlarımız bizə məlum olanlardır. Neçəsi haqqında məlumatımız yoxdur. Bu gün İlusu məktəbinin yetirmələri dünyanın dörd tərəfində fəaliyyət göstərməklə ölkəmizin şöhrətini göylərə ucaldırlar.

Heç də təsadüfi deyil ki, 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Ümummilli Lider mərhum Heydər Əliyev cənabları İlusu məktəbinə 110 illik yubileyi və qazandığı nəaliyyətlərilə bağlı təbrik məktubu ünvanlamışdı.

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Ümummilli Lider Heydər Əliyev
İlusu məktəbinə 110 illiyi ilə əlaqədar ünvanladığı təbrikdə
çox gözəl sözlər söyləmişdi:*

İLİSU KƏND ORTA MƏKTƏBİNƏ

**HÖRMƏTLİ MÜƏLLİMLƏR!
ƏZİZ ŞAGİRDlər!**

Azərbaycanın milli təhsil sisteminin inkişafında xüsusi yeri və rolu olan İlisu kənd orta məktəbinin 110 illik yubileyi münasibətilə Sizi, habelə məktəbinizin məzunlarını və ölkəmizin bütün təhsil işçilərini təbrik edirəm. Dünyəvi təhsil, keçən əsrin 2-ci yarısında müsəlman Şərq ölkələri arasında ilk dəfə məhz Azərbaycanda reallaşmağa başlamışdır.

Azərbaycanın geosiyasi vəziyyəti və burada cərəyan edən ictimai-siyasi proseslər maarifçilik hərəkətinin inkişafına güclü təkan vermiş, iqtisadi və mədəni tərəqqi üçün daha əlverişli şərait yaratmışdır. Ədəbiyyat, mədəniyyət və incəsənət sahələrində baş verən köklü forma və məzmun dəyişiklikləri ilə yanaşı, dünyəvi məktəb də Azərbaycan gerçəkliyinin mühüm amillərinə çevrilmişdir.

Bu gün yaradılmasının 110-cu il dönümünü təntənə ilə qeyd etdiyimiz məktəbiniz də həmin dövrdə Azərbaycan maarifçiliyinin böyük səylərinin, fədakarlığının və vətənpərvərliyinin canlı mücəssəməsidir. Azərbaycanın ən gözəl guşələrindən biri olan İlisu kəndində yaradılmış bu məktəb öz sələflərinin layiqli davamçıları olan neçə-neçə maarifpərvər nəslin zəhməti sayəsində uzun illərdir ki, ölkəmizin ən qabaqcıl təhsil ocaqlarından biri hesab olunur. Respublikamızın bu qocaman təhsil mərkəzinin məzunları arasında 100-dən çox elmlər doktoru və elmlər namizədi, 1000-ə yaxın ali təhsilli mütəxəssis vardır.

Bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemində geniş islahatlar proqramı həyata keçirilir. Əminəm ki, öz uzunmüddətli fəaliyyətilə ölkəmizin təhsil salnaməsinə unudulmaz səhifələr yazmış İlisu məktəbi islahatların uğurla həyata keçirilməsi işinə öz töhfəsini verəcək. Azərbaycanımızın gələcək inkişafı naminə savadlı, bilikli, vətənpərvər gənclər yetişdirilməsi vəzifəsinin öhdəsindən bundan sonra da ləyaqətlə gələcək.

Bu əlamətdar gündə sizə - İlisu kənd orta məktəbinin müəllim və şagirdlərinə nəcib fəaliyyətinizdə uğurlar, həyatda xoşbəxtlik və səadət arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti,
Bakı şəhəri

22 oktyabr 1999-cu il.

May 1960-cı il İlisu orta məktəbinin IX-X sinif şagirdləri Neft-Kimya İnstitutunun rektoru - bu kəndin yetirməsi Saleh Balay oğlu Qocayevin otağında.

*1950-ci il İlisu məktəbinin müəllimlərindən bir qrup.
Soldan 3-cü bu təhsil ocağının tarixində yaxşı ad-san qazanmış
direktoru Rəmzi Salmanov*

"Üfüqdə parıltı" hərbi idman oyunlarında qalib gələn İlisu məktəbliləri

Bu gün İlisu məktəbi respublikanın ən qabaqcıl təhsil ocaqlarından biridir. Bu məktəbin bir çox məzunları və onların başqa məktəblərdə təhsil almış övladları dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayıb çalışmaqla İlisunun, bu bölgənin və bütövlükdə Azərbaycanın şöhrətini göylərə qaldırırlar.

İlisu məktəbi respublikanın ictimai həyatında fəal iştirak etmiş, məktəblilər olimpiadalarda, idman yarışlarında yüksək nailiyyətlər qazanmışlar. Respublikada keçirilən hərbi idman oyunlarında fəal iştirak etməklə uzun illər "Üfüqdə parıltı" hərbi idman oyunlarında birinci yerdə olmuşlar.

Qax-İlisu Turizm Kompleksi
PREZİDENT İLHAM ƏLİYEV
Füsunkar Turizm Diyarı İlisuda

İlisunun sel daşqınları və aşınmalardan qorunması üçün İşçi Layihə yeni nəşrin ən dəyərli mövzularındandır.

16 noyabr 2011-ci ildə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Sarıbaş yolunda Hamamçay üzərində salınmış tağvarı metal körpünün açılış mərasimində iştirak etdiyi bu körpü "İşçi Layihə"nin tərkib hissələrindən biridir.

Tədbirdə Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC-nin sədri Əhməd Əhmədov İlisu kəndinin daşqınlardan və aşınmalardan mühafizəsinə dair "İşçi Layihə" barədə məlumat verdiyi layihəyə Kürmükçay və Hamamçay çaylarının sol sahillərində yerləşən İlisu kəndinin sel sularından mühafizəsi -xüsusilə, çayların yataqlarının sol yamaclarında baş verən təhlükələrin, geoloji çökmə-aşınma proseslərinin qarşısının alınması daxildir. Layihəyə əsasən Kürmükçay və Hamamçay çayları boyu tikintisi nəzərdə tutulan 3470 metr uzunluğunda dəmir-beton örtüklü istinad divarlarının 1335 metrlik hissəsində işlər başa çatdırılmış, İlisu kəndi ərazisində 410 metrlik drenaj şəbəkədə isə işlərin bir hissəsi görülmüşdür.

Prezident İlham Əliyev yeni tikilən körpünün açılış lentini kəsərkən

XVII-XVIII əsrlərə aid Qalaməhəllə kompleksinin ətəyindəki bu körpünün tikintisinə 2009-cu ilin avqust ayında başlanmışdır. Milli memarlıq ənənələrinə uyğun inşa edilən körpü rayonun Sarıbaş kəndinə, İlisunun Tovlatala obasına avtomobillərin və piyadaların rahat, maneəsiz hərəkətini təmin etməklə yanaşı, gözəl görünüşü habelə möhkəmliyi ilə də diqqəti cəlb edir. Körpünün metal aşırım qurğusu tağvari quruluşda, hərəkət hissesi isə kəsilən tir sistemli olmaqla uzununa metal tirlərlə birləşdirilmişdir.

Qurğunun hər iki tərəfində piyada keçidi inşa olunmuşdur. İnşaat işləri zamanı yüksək keyfiyyətli tikinti materiallarından istifadə edilmişdir. Körpünün yanaşma yolları ilə birlikdə uzunluğu 110 metr, körpü hissəsinin uzunluğu 56 metr, eni 6,8 metrdir. Burada yamacların gücləndirilməsi məqsədilə 110 metr uzunluğunda istinad divarları inşa olunmuş, körpünün yanaşma yollarında təhlükəsizliyi təmin etmək məqsədilə metal borulardan hasar çəkilmişdir. Hərəkətin təhlükəsizliyinə hərtərəfli imkan yaradan bu möhtəşəm qurğu eyni zamanda orijinal dizaynı ilə seçilən memarlıq nümunələrindəndir.

Layihələr üzrə görülən işlər yalnız yerli şirkətlər və qurumlar tərəfindən icra olunmuşdur. Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC-nin sifarişi ilə

təcrübəli yerli mütəxəssislər tərəfindən hazırlanmış layihələr "Azərkörpü" SC tərəfindən həyata keçirilmişdir. Bu layihə rayonun yol-nəqliyyat strukturunun təkmilləşdirilməsi və xüsusilə də regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair dövlət planının bir göstəricisidir.

Yeni tikilən körpünün ayrı bir görünüşü

Prezident İlham Əliyev körpünün açılışı ilə əlaqədar qırmızı lenti kəsdikdən sonra yerli əhalini bu münasibətlə təbrik etmişdir.

Uzun illər idi ki, bu qədim ulu kəndin üstünü tez-tez alan yağış dolu buludlar kəndə qənim kəsilir əhalidə vahimə yaradırdı. Hər dəfə yağğan gur yağışlardan sonra Hamamçay və Kürmükçay öz məhvərindən çıxır, sel suları kəndin 5-6 km-ə qədər uzanan sol sahilini tədricən yuyub aparırdı. Bir zaman hər gün yanından keçərək şirin qoşmalarına qulaq kəsilib sazını dinlədiyimiz aşiq Kazımın barlı-bəzəkli geniş bağçası və ev-eşiyi də sel sularına qərq olmuşdu.

Əsrlərin yadigarı olub bu yeni körpünün qənşərində uçuqları görünən qala da həmin fəlakətin qurbanlarından biridir. Daha dəhşətli isə kəndin Bucaqməhlə və Səngərməhlə adlanan obalarının söykəndiyi dağ ya-

maclarının qar və yağış sularının çöküntülərin yaratdığı uçqunlar elə bir həddə çatmışdı ki, bunun qarşısı vaxtında alınmasaydı həmin obalar 30-40 metr dərinlikdəki Kürmükçay-Hamamçay yarğanına birləşərək tamamilə məhv olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalacaqdı. Bu da respublikanın ən füsunkar turizm mərkəzlərindən birinə çevrilməkdə olan İlisu kəndini bütünlükdə fəlakət qarşısında qoyurdu.

Yuxarıda adı çəkilən İşçi Layihənin icrası yaranacaq bütün bu fəlakətlərin qarşısını almaqla İlisu sağlamlıq turizm kompleksinin mühafizəsi və inkişafı üçün yeni bir mərhələnin başlanmasından xəbər verir. Bu böyük və tarixi hadisənin əsasında dayanan bir vacib məqamı, - layihənin həyata keçirilməsində həlledici amil dövlətin qayğısı olmuşdur. İlisunun qədim Ulu körpüsünə yeni bir memarlıq abidəsi - Hamamçay körpüsü də əlavə olundu. Onun da Ulu körpü kimi əsrlər boyu sel sularının qarşısında dayanacağına şübhə yoxdur.

Bu körpünün və onun davamı kimi İlisu-Sarıbaş avtomobil yolunun tikintisi həm də böyük strateji əhəmiyyətə malikdir. İkinci Dünya Müharibəsi dövründə Bakı-Maxaçkala yolunun təhlükəli vəziyyət aldığı dövrdə Rusiyaya ən yaxın və təhlükəsiz yol Sarıbaş kəndi üzərindəki dağ keçidi idi. O zaman bu yolla at, eşşək və qatırla daşınmış hərbi sursat və ərzağın, döyüşən ordunun maddi texniki təminatında çox böyük rolu olmuşdu. İndi Sarıbaşa qədər avtomobil yolunun və yeni körpünün salınması Rusiya ilə əlaqələrimizin daha da genişlənməsinə xidmət edəcəkdir.

Sonda bu hadisəni bir el bayatısı ilə tamamlamaq yəgin ki, yerinə düşər:

*Bu qala, bizim qala,
Həmişə bizim qala,
Tikmədim özüm qalam,
Tikdim ki, izim qala.*

Belə körpülərin və yolların salınmasının dəyəri heç də böyük və əzəmətli müdafiə qalalarının dəyərindən az deyil. Bu gün dövlət və əhali üçün belə əhəmiyyətli işlər görənlərin adları da heç şübhəsiz, İlisu tarixinin səhifələrində silinməz izlərini saxlamaqla xalqın yaddaşında əbədi qalacaqdır.

"İlisu" kitabının ensiklopedik toplu xarakterli bu yeni nəşrində onun təkmilləşdirilməsi, əvvəlki çapında olan bəzi irad və təkliflərlə yanaşı həm də son illər Qax-İlisu turizm kompleksinin formalaşması, İlisu kəndinin yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyması ilə əlaqədardır. Qaxda olarkən Azərbaycan respublikasının prezidenti İlham Əliyev demişdir: "Qax özünün füsunkar gözəllikləri ilə dünyanın heç bir yerində rast gəlmək mümkün olmayan prioritet diqqəti cəlb etməyə bilməz."

Beynəlxalq turizmin diqqəti respublikamıza yönəldiyi bir məqamda bu bölgənin və xüsusilə böyük əhəmiyyət kəsb edən və bu "füsunkar gözəllik ərazisinin" brilyant qası olan İlisunun dünyaya tanıtılması üçün hər-tərəfli işlər görülməlidir. Bu kitabın yeni nəşrini də bu istiqamətdə atılan mühüm addımlardan biri hesab etmək olar.

"Ulu dağ"-istirahət mərkəzində turistlərin sevimli məkanı

Son zamanlar Qax rayonunda və eləcə də İlisuda həyata keçirilən quruculuq tədbirləri beynəlxalq turizmin bütün tələblərini ödəyəcək bir səviyyədə dəyərləndirməyə layiqdir. İlisunun təbii gözəllikləri fonunda burada tikilib istifadəyə verilən "Uludağ" sanatoriya-müalicə kompleksi, kəndin 5-6 km-ində yerləşib möcüzəyə bənzəyən və "İlisu hamamı" adı ilə

Tarixi keçmişimizi əks etdirən "Səngərqala" turizm mərkəzi

əsrilər boyu bəlkə də yüz minlərlə xəstəyə şəfa verən müalicə suyunun buraya nəql edilməsi, "İlisu", "Almabağı", "Yaşıl Park", "Səngərqala" istirahət mərkəzlərində fərdi, ailəvi və kollektiv istirahətə gələnlər üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Qax-İlisu yolu üstündə istifadəyə verilən və dünyanın ən məşhur 5 ulduzlu mehmanxanaları səviyyəsində dəyərləndirilə biləcək mehmanxana kompleksi, öz milli-tarixi-etnoqrafik görkəmi ilə böyük şöhrətə layiq "İçəribəzar", milli kulinariyasının zəngin və yüksək keyfiyyətli nümunələrilə şöhrət tapan "Laçınqaya", "Tovlatala" və onlarca başqa iaşə obyektləri beynəlxalq turizmin tələblərinə cavab verir.

Təkrarsız müalicə suyu ilə şöhrət tapıb sovetlər dönmindən fəaliyyət göstərən "Şəfa" sanatoriyası da bu kompleksin mühüm tərkib obyektlərindən biridir. Bütün bunlarla yanaşı son illərin ən əzəmətli tədbiri kimi "Hamamçay" körpüsünün və onun tikinti kompleksi, İlisuya uzun illər ərzində qənim kəsilib onu tədricən uçulub məhv olmağa doğru aparan Ağçay və Kürmük çayın yaratdığı sel uçqunlarının, ildən-ilə artmaqda olan aşınmaların qarşısını alan qoruyucu bəndlərin və digər tədbirlərin həyata keçirilməsi, zəngin tarixə malik bu kəndin yeni bir inkişaf mərhələsinin başlanğıcından xəbər verir. İndi Qax-İlisu turizm kompleksini beynəlxalq turizm mərkəzlərindən birinə çevirmək üçün real imkanlar yaranmışdır.

İlisuda uzun illər Ev turizmi mövcud olmuş və son dövrlər bu, xüsusilə böyük intişar tapmışdır. Bu, daha çox respublikanın aran zonası-Yev-

lax, Bərdə, Ağcabədi, Beyləqan, İmişli kimi rayonlarından gələnlərin yay-istirahətilə əlaqədardır. Vaxtilə bu rayonların əsas yay istirahət yerləri Kəlbəcərin Dəlidağ yaylaqları idi. Mənfur erməni qonşularımızın bu əraziləri işğalından sonra həmin rayonların əhalisi üçün İlisu böyük bir tapıntı oldu.

Ev turizminin özü də beynəlxalq turizmin çox diqqətəçəkən komponentlərindən biri hesab olunur. Bu turizm növü İlisuda bir çox ailələr üçün əsas qazanc yeri kimi maddi təminat mənbəyinə çevrilməklə, ictimai təsərrüfatların ləğvindən sonra yaranan boşluğu doldurmağa xidmət edən vasitədir. Dünya turizm təcrübəsində də belə nümunələr az deyil: Şimali Qafqazda və Qara dəniz sahillərində yerləşən əksər istirahət və müalicə mərkəzlərində ev turizmi on illər boyu mövcud olmaqla yerli əhalinin əsas dolanacaq mənbələrindən birini təşkil edir. Beynəlxalq turizmdə böyük şöhrət qazanmış Bolqarıstanın Qara dəniz sahillərində yerləşən məşhur "Qızıl qumlar"-Varna şəhərinə məxsus kurort-sanatoriya kompleksinə olan tələbatı ödəmək üçün dövlətin maliyyə dəstəyi ilə burada minlərlə ailə

İlisuda ev turizmi on illər boyu mövcud olmuşdur.

üçün turizmin tələblərinə cavab verən abad fərdi evlər tikilməsi, turist axınının dəfələrlə artmasına səbəb olmuşdur. Əgər İlisu kəndinin sakinlərinə belə yardım göstərilərsə həm qədim yerli memarlıq nümunəsi olan evlərin abadlaşdırılması, həm də yeni mənzil tikintisi yolu ilə əhalinin yaşayış sahəsini genişləndirmək və turist axınını dəfələrlə artırmaq olar.

İlisunun sosial inkişafındakı bəzi boşluqlar, - xüsusilə təbii qazla təminatı, habelə dövlət tərəfindən mənzil tikintisi və mövcud mənzillərin abadlaşdırılmasına dəstək veriləcəyi halda bu yerlərə tək cə respublikamızdan deyil, xarici ölkələrdən də turist axını geniş vüsət almış olar. Nəticədə əhalinin maddi rifah halı yüksəlməklə buradakı ticarət dövrüyyəsindən yerli büdcəyə ödəmələrin məbləği də artmış olar. Bu ərazilər özünün zəngin tarixi keçmişiyə də beynəlxalq turizm üçün çox maraqlıdır.

Azərbaycan milli Elmlər Akademiyasının apardığı ilkin arxeoloji tədqiqatlar Qafqaz Albaniyasının bir çox şəhərlərinin qalıqlarını aşkara çıxarmışdır.

Saqqızlıq nekropolunda e.ə. I minilliyə aid məişət əşyaları

Arxeoloji qazıntılar və etnoqrafik tədqiqatlar nəticəsində tapılmış maddi - mədəniyyət nümunələri habelə tarixi abidələr beynəlxalq turizm üçün çox önəmlidir.

*Qafqaz Albaniyasına aid otuz abidənin ən möhtəşəmi olan
Kürmük kilsə.*

*Kürmük kilsə qübbə-
sinin görünüşü.*

Daha çox diqqətçəkən beş şəhər barədə qısa məlumat:

Minbərək - Minbarak

Alazan çayı vadisində Qafqaz Albaniyasının türk tayfa birləşmələrinin karvan yolları qovşağında orta əsrlərin ilk dövrünə təsadüf edir. Aparılan qazıntı işləri sayəsində Yalovlu təpə, Kür-Araz mədəniyyətinin qalıqları olan qablar, əmək və məişət qabları tapılmışdır.

Ləkit şəhəri

V-VI əsr ticarət yolları üzərində Qafqaz Albaniyasına məxsus möhtəşəm bir şəhər kimi tarix səhifələrinə düşmüşdür. Memarlıq sənətinin yadigarı olan məbədlər, qalalar, iri ticarət bazarlarının qalıqları, Hindistan,-Çin kimi ölkələrlə ticarət əlaqələrinin olmasından xəbər verir.

VI-VII əsrlərə aid məbəd kompleksi - monastır və iki kilsə.

Lakit şəlaləsi

Qum şəhəri

V əsrin yadigarıdır. Füsunkar təbiəti, bağlı -bağatlı torpağı, tarixi abidələri ilə zəngindir. Sonrakı əsrlərdə karvan yollarının üstündə olduğundan inkişaf edib daha da məşhurlaşmışdır. Qumun xalqımızın dahi sənətkarı Nizami Gəncəvinin vətəni olduğu da öz tarixi təsdiqini tapmışdır. Şair Parisdə saxlanılan əl yazmasında belə yazır: " Mən Qaxstanın Qum şəhərində dünyaya göz açdım. Altı yaşım olar-olmaz o zaman yaşadığım evin önündəki dağ silsiləsindən aydın səmada böyük şəhərin işıqlı binalarını gördüm. Və mənim oranı görmək arzumu Gəncə xanının mirzəsi dayım Ömər həyata keçirib məni özü ilə Gəncəyə apardı.

Torpaqqala

Qax şəhərinin 25 km-də Minbərək səmtinə yaxın olan Torpaqqala Azərbaycanın qədim şəhərlərindən biridir. Bura qədim Qafqazda kürələrdə

Əyriçayın sol sahilindən Torpaqqala yaşayış məskəninin görünüşü

Torpaqqala yaşayış məskəni

Torpaqqalada antik dövrə aid məişət əşyaları.

şüşə qablar istehsal edən ilk mərkəz olmuşdur. Torpaqqalada istehsal olunan şüşə qablar satış üçün qonşu dövlətlərə aparılırdı. Samux səmtindən Gəncəyə gedən karvan yolu üstündə düşərgə kimi də xatırlanır.

Minbirsaray

Qaxın lap yaxınlığında orta əsrlərin sonuna yaxın Dağıstandan qədim Şəkiyə, oradan da Şamaxıya, Bakıya və Şabrana gedən ticarət karvanlarının uzunmüddətli düşərgə yeri kimi də tarixə düşüb. Dəli Kürmük çayının vaxtaşırı kükrəyən sel daşqınları nəticəsində dağılmış, sağ sahilində salamat qalmış hissəsində indi Qaxmuğal əhalisi yaşayır.

Oğlan qala, Qız qala

*Ağçay kəndinin yaxınlığında əsrlərin yadigarı
Oğlan qala Qız qala abidəsindən görüntülər.*

"İçəribazar-Qala" kompleksi

Qax-İlisu turizm, müalicə və sağlamlıq kompleksində bu obyektin xüsusi yeri vardır. Tarixi sənədlərə istinad etdikdə onun inşası XVI əsrin ortalarına təsadüf edir. 1562-ci ildə Səfəvi hökmdarı I Şah Təhmasib xüsusi fərmanla İlisu Sultanı Adıgörlü bəyin feodal hüququnu və həm də İlisu sultanlığını müstəqil dövlət quruluşuna malik bir subyekt kimi təsdiq etmişdir.

30 il sonra 1592-ci ildə Zaqafqaziyada siyasi vəziyyətin dəyişməsi ilə əlaqədar Adıgörlü bəy nəslə torpaqlarında Meşəbaş və Qax kəndlərinin əsasını qoymuşdu. Qaxın inşa tarixi XVI əsrə aid inventar № 4545 olan sənədlə indiki "İçəribazar -Qala" kompleksi adlandırılan ərazidə yerləşdiyi və onun yenə həmin sənədlə təsdiq olunan Qaxmuğal məscidinin ərazisi daxilində XVIII əsrdə genişləndirilib müasir görkəmini alması ehtimal edilir.

1844-ci ildə Çar Rusiyanın İlisu sultanlığını tam işğal etməsindən sonra "İçəribazar" rus əskərlərindən ibarət qarnizon üçün çox münasib olduğundan burada yerləşdirilmiş və onun "İçəribazar-Qala" adlandırılması da bununla bağlıdır.

Qarnizonun komandanı general-mayor Burno olmuşdur. Çar Rusiyası Zaqafqaziyayı tam işğal etdikdən sonra qarnizonun burada saxlanılmasına ehtiyac olmadığından, qala divarları uçulub dağılmışdır. Onun şimal və cənub qapıları müəyyən qədər mühafizə olunduğundan Qax əhalisi onu "İçəribazar" adlandırmış, ətrafdakı yaşayış evləri də abadlaşdırılmışdır.

XXI əsrin əvvəllərində Qaxın yetişdirməsi Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin sədri Əhməd Əhmədzadənin təşəbbüsü və yaxından iştirakı ilə "İçəribazar-Qala" kompleksi bərpa olunduqdan sonra müasir görkəmini almışdır.

"İçəribazar-Qala" kompleksinin 2011-ci il noyabrın 16-da Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin iştirakı ilə rəsmi açılışı olmuş və bu, nəinki rayon və İlisu turizm kompleksi üçün, bütövlükdə respublika turizminin çox dəyərli bir obyektini kimi qiymətləndirilmişdir. Burada aparılan bərpa işlərində böyük sənətkarlıq səriştəsi ilə tanınan adamın adının Adıgörlü, həm də İçəribazarın əsasını qoyan İlisu sultanı Adıgörlü bəyin nəslindən olması da tarixin maraqlı bir təsadüfüdür.

"İçəribazar-Qala" kompleksi özünün çox orijinal yerli-tarixi memarlıq

nümunələri ilə diqqət çəkməsiylə yanaşı burada fəaliyyətə başlamış sənət-məişət köşkləri də tiristlər üçün böyük maraq doğurur. "İçəri-bazar-Qala" kompleksinin maraqlı epizodlarından biri kimi burada böyük Azərbaycan bəstəkarı Müslüm Maqomayevin atasına məxsus olan dəmirçixananın bərpası, digər korifeyimiz Üzeyir Hacıbəyov ilə burada olmalarına dair tarixi faktların öz yerini tapması da turistlər üçün maraqlı məqamlardandır.

Tarixi keçmişimizin görkəmli tədqiqatçısı filologiya elmləri doktoru, professor Rafael Hüseynovun Müslüm Maqomayevin ömür yolundan bəhs edən sənədlərə istinadən qələmə aldığı "Vaxtdan uca" kitabında işıq üzü görən "Yaşıl yarpaq" adlı əsərindən bir parçanı olduğu kimi burada verməyi məqbul bildik:

- Müslüm, öz aramızdı, dünən hamını heyran qoydun ha!
- Nəylə?
- Gözəl piano çalmağın, söhbətçiliyin heç kimə sirr deyil. Camaatı heyrləndirən başqa şey oldu – rəqs eləməyin. Sonra hamısı mənə deyirdilər ki, Müslüm bəy bu qədər gözəl oynaya bilir.
- Atamdan keçib də mənə. O da gözəl rəqs eləyərmiş. Elə anamla evlənmələrinə də səbəb rəqs eləməyi olub.
- Dayan görüm, bəyəm sənə atan dəmirçi deyildi?
- Canım nə olar dəmirçi olanda. Yetimə qoğal haramdı.
- Qatı açılmamış sözlər varmış ki, səndə ay Müslüm! Danış görək nə əhvalatıdı o?
- Mənim atam Qaxdandı axı – Qaxın İlusı kəndindən.
- Belə de... Bəs Vladiqafqaza necə gedib düşmüşdü?
- Qaxda ortağ dükanı varmış. Kasıbkarlığını eləyərmiş. Bir gün yaz vaxtı şiddətli yağışlardan sonra sel gəlir o dükanı da aparır. Ortağı ilə belə şərtləşirlər ki, atam Vladiqafqaza gedib təzə dükan açmaq üçün lazım olan şeyləri alıb gətirsin. Necə olursa Vladikafqazda bir tanışını toya dəvət eləyir. "Şamili Ləzginka"nı oynamaqda atamın əvəzi yox imiş. Həmin toyda da böyük məhərtlə rəqs eləyir. Elə bu rəqsin hesabına da anam Saqibət onda bənd olur atama. Ortaya məhəbbət söhbəti düşür. Dükan-mükan yaddan çıxır. O qalmaqla qalır orda. Az sonra köçür Qroznıya. Rəhmətlik həmişə mənə deyirdi ki, ata yurdunu - Qaxbazarını, kəndini unutma.
- Əməl eləyirsən kişinin vəsiyyətinə?

- Qoridə oxuyanda bu söhbəti eləmişdim Üzeyirə. O da dedi ki, Tiflisdən Qaxa kəsmə yol var. İstəyirsən gedək. İcazə alıb getdik. İki gün İlusuda olduq.

Göründüyü kimi Müslüm Maqomayev Üzeyir bəylə Qoridə təhsil aldıqları dövrdə Tiflisdən kəsmə yolla Qaxa gəlib İçəribazarda atasının işlədiyi dəmirçixanada fəaliyyət göstərən yeni dəmirçi dükənini tapmış və iki gün İlisuda olmuşlar. Şübhə etmirik ki, bu söhbət də turistlər üçün maraqlı olar.

Prezident İlham Əliyev "İçəribazar Qala" kompleksi ilə tanış olarkən

Qaxda XVI əsrdən mövcud olan "İçəribazar Qala" kompleksinin qapıları və divarları maddi-mədəniyyət abidəsinin yenidən qurulması tarixi irsimizin qorunması istiqamətində hazırda ölkəmizin bütün bölgələrində həyata keçirilən tədbirlərin bariz nümunəsidir. Aparılan tikinti və yenedənqurma işlərindən sonra "İçəribazar Qala" kompleksi müasir və füsun-

kar görkəm almışdır. Burada əsrlərdən bəri qorunub saxlanılan bir çox maddi-mədəniyyət abidələri müasir Qax şəhərinin bir hissəsi olmaqla yanaşı, onun tarixinə verilən dəyəri də təsdiq edir. Burada nümayiş etdirilən qədim araba, müxtəlif məişət əşyaları, xalçalar, palazlar və digər eksponatlar böyük maraq doğurur. Küçə boyunca qədimliyi özündə ehtiva edən qala divarları, drenaj sistemi, yerli təbii daşlardan hörülmüş və böyük sənətkarlıq nümunəsi olan divarlar heç şübhəsiz turistlərin diqqətini cəlb edəcəkdir. Mükəmməl layihə əsasında açıq səma altında yaradılan 300 yerlik teatr, təbii sənət ustaları üçün 10 emalatxana binası inşa

İcra başçısı Musa Şəkiliyev "İçəribazar-Qala" kompleksində görülmək işlərlə bağlı Prezident İlham Əliyevə məlumat verir.

olunmuş və İçəri-bazar küçəsi yenidən qurulmuşdur. Kompleksdəki 4,4 min kvadratmetr sahədə düzülən salbənd döşəmə bu ərazinin görkəminin rəngarəngliyinə əlavə çalarlar qatmışdır. Ərazidə 225 metr uzunluğunda su arxı da yenidən qurulmuşdur.

İçəri-bazar küçəsindəki fərdi evlərin dam örtükləri təzələnmiş, darvaza, pəncərə, tavan, sütun, balkonlardakı sürahilər yüksək sənətkarlıqla yenidən işlənmişdir.

Milli memarlıq üslubunda çapma daş və qırmızı kərpiclə nəfis şəkildə işlənən, dekorativ suvaq vurulan küçə divarları da diqqəti cəlb edir. Qalanın giriş və çıxış qapıları ölkəmizin memarlıq ənənələrinin təbliği baxımından maraqlı nümunələrdir. Kompleksdə yerli əhalinin və turistlərin istirahəti üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Ərazinin yaşıllıq zolağı, kompleksin işıqlandırma sistemi dizaynı və mükəmməlliyi ilə diqqəti cəlb edir. Teatrın səhnəsində də orijinal işıqlandırma sistemi quraşdırılmışdır.

Kompleksə xüsusi gözəllik verən Nəsimi parkı yenidən qurulmuşdur. İçəri-bazar küçəsinin içməli su və qaz xətləri də yenilənmişdir. Bir sözlə, əsaslı tikinti və yenidənqurmada sonra "İçəri-bazar Qala" kompleksi görkəmini tamamilə dəyişmiş və ölkəmizin çox maraqlı turizm obyektlərindən birinə çevrilmişdir.

Azərbaycan Prezidenti Qaxın baş planını, şəhərin qədim hissəsinin bərpasını, perspektiv planını və yeni küçələrin abadlaşdırılmasını əks etdirən stendlərlə tanış olmuşdur.

"İçəri-bazar Qala" kompleksində fəaliyyət göstərən tətbiqi sənət, ağacçılıq, toxuculuq, şərq şirniyyəti sexi və tənərxana ilə tanış olan Prezidenti İlham Əliyev demişdir:

"Bizim tarixi bölgələrimiz çoxdur, bu cür gözəl tarixi binalarımız da, abidələrimiz də vardır. Ancaq tarixi binaları bu səviyyədə bərpa etmək üçün, əlbəttə ki, böyük səylər göstərilmişdir. Bu kiçik qəsəbə böyük məhəbbətlə, zövqlə və tarixi həqiqəti saxlamaq şərti ilə yaradılmışdır. Əslində burada gördüklərimiz qədim tarixdən bizə miras qalan əsərlərdir. Ancaq bax bu gözəl binaları bu səviyyədə bərpa etmək, burada sözün əsl mənasında turizm mərkəzinə yaratmaq böyük peşəkarlıq və məharət tələb edirdi".

Prezident Qax şəhərində yeni istifadəyə verilmiş beşulduzlu mehmanxana ilə də tanış olmuş və söyləmişdi: - "Deyə bilərəm ki ən inkişaf etmiş ölkələrdə olan şəraitlə bu mehmanxanadakı şərait arasında heç bir fərq yoxdur".

Qaxda yeni istifadəyə verilən beşulduzlu mehmanxana

İlisu kəndi yerləşdiyi coğrafi ərazi, əsrarəngiz gözəllikləri ilə sanki insanın ruhi rahatlığı – turizm və istirahət üçün yaranmışdır. Hər tərəfdən uca dağlarla əhatə olunmuş, çağlayan buz kimi soyuq və termal bulaqlar, İlisudan çox da uzaq olmayan yüzillər boyu balta səsi eşidilməyən əzəmətli, minillik palıd və qovaq ağacları ilə insanı heyrətdə qoyan Xəlil bəy meşəsi və İlisu kəndinin başlanğıcının dəniz səviyyəsindən 1200 metr yüksəklikdən başlayıb 1400 metrə Ram-rama şəlaləsinin yaxınlığında qurtarması özü də bir möcüzədir.

Xəlil bəy meşəsindən ecazkar bir mənzərə. Burada minillik palıd və qovaq ağacları baş-başa verib

*Yüzillər boyu balta səsi eşidilməyən
Xəlilbəy meşəsindəki əzəmətli minillik palıd*

Bu kəndin iki dövlətin sərhəddində dağlar qoynunda yerləşməsi və Qaxın dövlətlərin və iqlimlərin qovşağında füsunkar təbiət qoynunda yerləşməsi, tarix boyu böyük şəxsiyyətləri valeh etmiş və tarix bölməsində qeyd etdiyimiz kimi həm də geostrateji əhəmiyyətinə görə qonşu böyük dövlətlərin də maraq dairəsində olmuşdur.

Türkiyə Cumhuriyyətinin Prezidenti Abdullah Gül cənabları böyük el aşığı Yunis Emrenin (İmrə) qəbrini ziyarət edərkən.

Bütün türk dünyasında ən böyük təsəvvüf şeyxlərindən, türk dili ədəbiyyatı və tarixinin tanınmış şəxsiyyəti, adı hörmətlə yad edilən Yunis Emrənin ömrünün sonunu bu diyarda keçirib və burada uyuması qəbrinin ziyarətəgah kimi qorunub saxlanması da turistlər üçün maraqlıdır.

Türkiyə prezidenti Abdullah Gül cənablarının respublikamıza səfəri çərçivəsində bu bölgədə olub Yunis Emrənin qəbrini ziyarət etməsi də çox önəmli hadisədir.

"Səngərqala" İstirahət Mərkəzi

Kəndin "Səngər məhlə" adlanan yerindəki eyni adlı bulağın yanında salınan bu möhtəşəm kompleksin hər bir daşının qoyuluşu qalanı simvolizə edən üslubda inşa edilən tikililər və bütövlükdə burada olan bütün atributlar İlisunun - bu ulu məkanın şanlı tarixi keçmişinin təzahürünü bugünkü nəsələ nümayiş etdirilməsinə xidmət edir. Kompleksin otaqlarındakı quruluş və buradakı ab-hava da bütövlükdə İlisunu xarakterizə edir. İlisuda belə bir kompleksi inşa etdirərək respublikamızdan və dünyanın müxtəlif ölkələrindən ailəvi istirahətə üstünlük verən turistləri bu cənnət-

Səngərqaladan bir görünüş

məkan diyara cəlb etməyi qarşısına məqsəd qoyan sahibkar Fizuli Nəcəfov yaxın gələcəkdə burada əlli adamın mövsümü işlə təmin etmək istəyilə həm də bu kəndə maddi dəstək olmaq arzusundadır. İnşaat işlərinə də daha çox yerli əhəlinin cəlb olunmasına səy edilir. Kompleks tam istifadəyə verildikdə turizm mövsümü olmadıqda belə texniki və digər xidmətlərin icrası üçün burada iş yeri olacaqdır.

Səngərqala adının xoş bir təsadüfdən: kəndə istirahətə gələn bir qonağın Səngər bulağın yanında telefonla danışdığı şəxsə " burada. qala kimi bir yer var" deməsindən sonra yaranmış, o gündən kompleksi bütövlükdə

Səngərqaladan görüntülər

Səngərqalada hər şey tarixi keçmişimizi xatırladır

qalaya oxşatmağa çalışmaqla buranı Səngərqala adlandırmışlar.

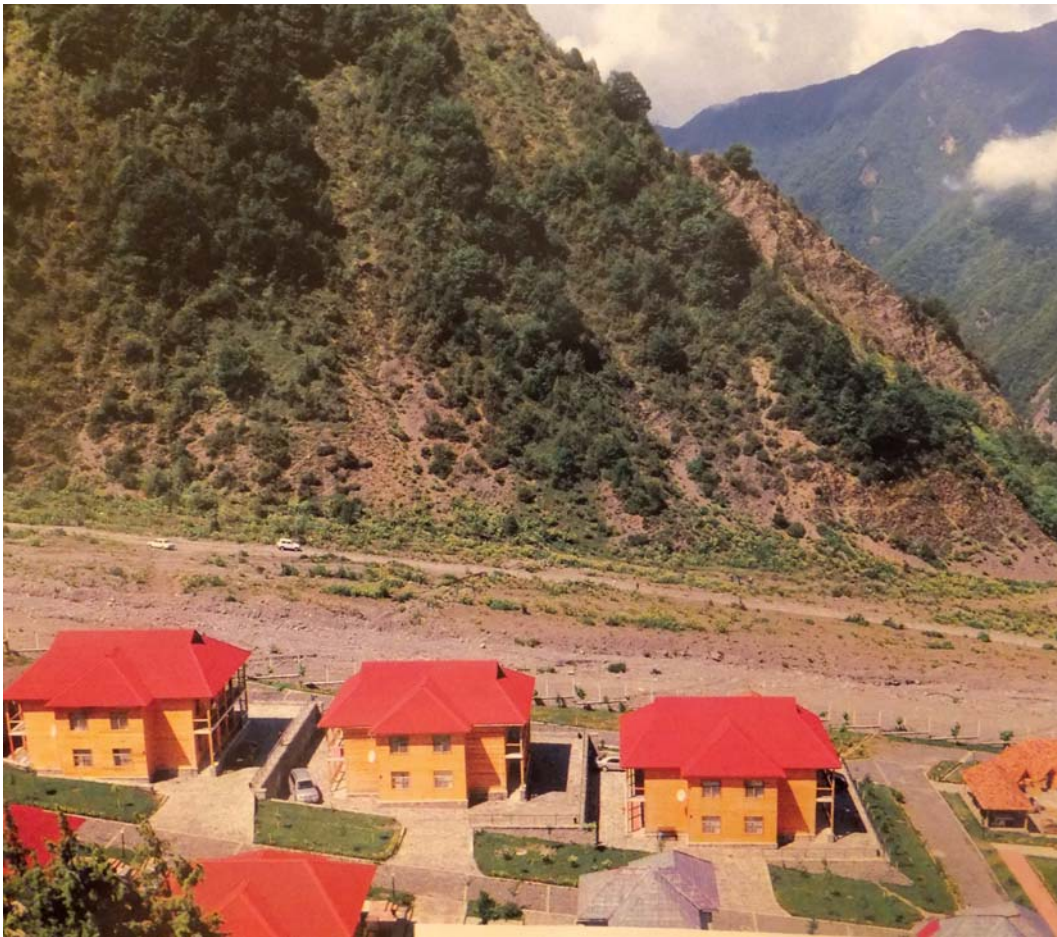
Aran rayonundan olan sahibkar uşaqlıq və gənclik yaşlarında Kəlbəcər və Dəlidağ yaylaqlarında ailəliklə dincəldiklərini xatırlayaraq bu gün o yerlərin düşmən tapdağı altında qaldığını həsrət və ürək ağrısı ilə yada salmaqla indi o yerlərin ətrini İlisudan aldığını və yerli camaatın, buradakı ağsaqqalların Bakı şəhərində yaşayan İlisu ziyalılarının başladığı bu işdə ona dəstək olmalarını dönə-dönə minnətdarlıqla qeyd edir.

Turizm kompleksində işlər tam başa çatdıqdan sonra burada eyni zamanda otuz yeddi ailə uşaqları ilə birgə dincəlmək imkanı əldə ediləcəkdir. İsrirahət mərkəzindəki qiymətlər də münasibdir. Burada yaxın gələcəkdə yerli əhalini elə evlərindəcə işə cəlb etmək və ya ayrıca kiçik emalatxanalar tikib burada müxtəlif məişət əşyalarının, əllə toxunmuş kiçik xalçaların və İlisunu simvolizə edən suvenirlərin-sənətkarlıq nümunələrinin istehsalı təşkil edilərək onların xarici ölkələrdən gələn turistlərə satışını və bununla daha çox iş yeri açmağı və ilisuluların gəlirlərinin artmasına xidmət edən işlərin görülməsi planlaşdırılır. Turizm mövsümü ərzində Səngərqala kompleksində yer problemi yaranacağı təqdirdə qonaqların yaxın evlərdə yerləşdirəcəyi də nəzərdə tutulur. Bütün bunlar İlisu camaatının rifahının yaxşılaşdırılmasına xidmət edən məqamlardır.

“Ulu Dağ” istirahət kompleksi

İlisu kəndinin qurtaracağındakı məşhur Ram-rama şəlaləsinin yaxınlığında Yarpızbasan dağının ətəyində tikilmiş "Ulu dağ" istirahət kompleksi 2005 - ci ildə istismara verilmişdir. Beşi 2 mərtəbəli, ikisi 1 mərtəbəli olmaqla 7 kottecdən ibarət olub eyni vaxtda 72 nəfərin dincəlməsinə imkan yaradır.

"İlisu hamamı" adlanıb kəndin 5 - 6 km də olan müalicə suyunun hermetik borularla buraya nəql edilməsilə kompleksin müalicəvi dəyəri dəfələrlə artmışdır.

“Uludağ” turizm kompleksi

"YAŞIL PARK" istirahət kompleksi

2005 - ci ildə istifadəyə verilən "Yaşıl park" istirahət mərkəzi Ulu körpünün yaxınlığında əzəmətli Laçın qaya adlanan dağın ətəyində yerləşmişdir. Eyni vaxtda burada 84 nəfərin dincəlməsi üçün tam təminatlı şərait yaradılmışdır.

"Yaşıl park" istirahət mərkəzi - Burada hər yer yaşıllığa - yaşıl rəngə büründüyündən insanın ruhuna bir rahatlıq gətirir

Şahverdi şölaləsi

Bir dəfə bu mənzərənin seyrin  dalan hər il onu görməyi arzulayır.

Ram-rama  lal si

İLİSU MƏKTƏBİNDƏ DƏRS DEMİŞ VƏ BURADAN OLAN GÖRKƏMLİ MÜƏLLİMLƏR

Arif Nurməhəmməd oğlu Əfəndiyev (1910-1972)

Görkəmli riyaziyyatçı pedaqoq kimi tanınmışdır.

Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Zaqatalanın 1 saylı orta məktəbində əmək fəaliyyətinə başlamışdır.

1941-45-ci illər Böyük Vətən müharibəsində Berlinədək döyüş yolu keçmişdir.

Ordudan təxris olunduqdan sonra ömrünün sonunadək Zaqatala Pedaqoji Texnikumunda və 1 saylı orta məktəbdə müəllimlik etmişdir.

Minlərlə şagird və tələbəsi indi də bu gözəl insanı, dərin biliyə malik müəllimlərini böyük məhəbbətlə xatırlayırlar.

Balay Qoca oğlu Qocayev (1917-1993)

1936-cı ildə Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu, 1951-ci ildə Şəki Müəllimlər İnstitutunu, 1956-cı ildə Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunu bitirib. 1936-90-cı illərdə Nizami adına İlisu kənd orta məktəbində sinif müəllimi olmuş, kimya, biologiya fənlərindən dərs demişdir.

Yüksək səriştəsi, gözəl insani keyfiyyətləri ilə şagirdlərinin və kənd əhalisinin dərin hörmətini qazanmışdı.

Tələbkarlığı və qayğıkeşliyi ilə şagirdlərinin xatirində əsl müəllim kimi yaşayır.

Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısı olmuşdur.

S.Murtuzayev: "Balay müəllim mənim ilk müəllimim olmuşdur. Təh-

sil sahəsindəki bütün sonrakı uğurlarım onun adı ilə bağlıdır. 1936-37-ci dərs ilində ikinci sinfi bitirərkən mənə bir şapka mükafatı verilmişdi. O zaman, əsasən, geydiyimiz çoban papağına qarşı şapkanın qızğın təbliği dövrü idi. Mənim də çox gözəl, uzun saçaqlı, bir çoban papağım var idi. Heç cür ondan ayrılı bilmirdim. Balay müəllim şapkanı elə sözlərlə mənə təqdim etdi ki, onu bir daha başımdan çıxara bilmədim, papağımı isə pencəyimin altında gizlədərək böyük qürurla evə gəldim".

Balay müəllim İlisu məktəbində çalışan bütün müəllimlərin müəllimi kimi tanınmışdır. Dərs dediyi şagirdlər içərisindən yüzlərlə görkəmli alim, ziyalı, dövlət xadimləri çıxmışdır.

Əli Adışirin oğlu Adışirinzadə (1911-1981)

1932-ci ildə Şəki Pedaqoji Texnikumunu bitirmiş, Marsan kənd məktəbində direktor işləmişdir. 1939-cu ildə ADPI-nun tarix fakültəsini bitirmiş, Almalı və İlisu orta məktəblərində direktor, RXMS-də inspektor, 1955-65-ci illərdə Qax-Muğal və şəhər 2 saylı orta məktəbində, 1970-80-ci illərdə Qıpçaq kənd orta məktəbində direktor işləmişdir.

1964-cü ildə rayonlar birləşərkən Zaqatala rayonunun Qax ərazisi üzrə Xalq Nəzarəti Komitəsinin sədri olmuşdur.

Azərbaycanın "Əməkdar müəllim"i adına layiq görülməsi, çoxsaylı təltifləri Əli müəllimin gözəl pedaqoq, böyük vətəndaş olduğuna nümunədir.

Əminə Məmməd qızı Mehdiyeva (1935)

Zaqatala pedaqoji texnikumunda təhsil almış, Şəki ikiillik Müəllimlər İnstitutunu və Lenin adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirmişdir. Kəlbəcər rayonunda müəllimlik etmiş, bu sahədəki uğurlarına görə "Qabaqcıl Maarif Xadimi" adına layiq görülmüşdür.

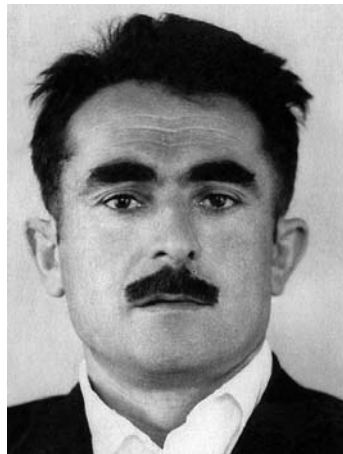
S.M: 1949-50-ci illərdə Zaqatala pedaqoji texnikumunda ona dərs demişəm və ən yaxşı tələbə kimi yaddaşımda qalıb.

**Əmrullah Qeybullah oğlu Bayramov
(1926-2011)**

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısıdır.
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirmişdir.

1945-ci ildə Qax 1 saylı uşaq evində pioner baş dəstə rəhbəri kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, institutu bitirdikdən sonra Mingəcevir şəhər orta məktəbində, 1953-cü ildən İlisu orta məktəbində müəllimlik etmiş, 10 il həmin məktəbin direktoru, sonra təlim tərbiyə işləri üzrə direktor müavini vəzifəsində işləmişdir.

Çoxsaylı şagirdlərinin yaddaşında yüksək ixtisaslı dil-ədəbiyyat müəlimi, qayğıkeş tərbiyəçi kimi yaşayır. Bir çox dövlət təltifləri, mükafatları, fəxri fərmanları var.

**Əkrəm Soltan oğlu Hacıyev
(1912-2004)**

Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirib, Qax orta məktəbində müəllimliyə başlamışdır. 1941-1942-ci illərdə məktəbdə müdirlik etmiş, 1942-ci ilin noyabrından orduya çağırılmış, hərbi hava donanmasının tərkibində Qafqazdan Berlinədək döyüş yolu keçmişdir.

Krımın, Belarusiyanın Babruysk, Qomel, Brest, Polşanın Lublin, Lobs, Varşava şəhərlərinin azad edilməsində iştirak etmiş, ordu hissələrində onun rəssamlıq istedadı sayəsində hazırladığı plakatlar böyük şöhrət qazanmışdır.

Elba çayı üzərində görüş zamanı asılan 4 müxtəlif dövlətin - SSRİ, ABŞ, İngiltərə və Fransanın bayraqları onun tərəfindən hazırlanmışdır.

Almaniyanın Frankfurt, Münxen şəhərlərinin alınmasından sonra Berlinə olan hücumda iştirak etmiş, Reyxstaqın divarlarında yazmışdır:

"Azərbaycanın Qax rayonunun İlisu kəndindən Hacıyev Əkrəm Soltan oğlu buraya gəldi və getdi".

Almaniyanın Leypsik və Erfrut şəhərlərində - 9 may qələbə bayramında iştirak etmişdir.

1945-ci ilin noyabrında ordudan tərxis olunub vətənə qayıtmış, müəllimlik və rəssamlıqla əmək fəaliyyətini davam etdirmişdir.

Böyük Vətən müharibəsinin adlı-sanlı döyüşçüsü kimi sinəsini 20-dən çox orden və medal bəzəmiş, şəxsi arxivində çoxsaylı fəxri fərmanları, mükafatları olmuşdur.

"Qabaqcıl maarif xadimi", "Əlaçı müəllim" döş nişanı da bu sahədəki fədakar əməyinin göstəricisidir.

Qax rayonu əməkçiləri arasında müdrik el ağsaqqalı kimi böyük nüfuz sahibi olmuşdur.

Əziz Bədrəddin oğlu Abbasov
(1907-1973)

İşıqlı, xeyirxah, Azərbaycan xalqının maariflənməsində böyük xidmətləri ilə yaddaşlarda yaşayan, çox görkəmli bir şəxsiyyət olmuşdur.

1924-cü ildə orta məktəbi, 1927-ci ildə Nuxa (Şəki) Pedaqoji Məktəbini bitirib, Zaqatala rayonunun Varxiyan kənd ibtidai məktəbinə müdir təyin olunmuş, az zamanda çox görkəmli bir ictimaiyyətçi kimi tanınmışdır.

Xüsusilə yaşlılar üçün savad kurslarının təşkili sahəsində böyük iş görmüşdür.

1931-32-ci illərdə Qax rayonunun məktəblərində müəllim işləmişdir.

V.İ.Lenin adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Zaqatala 1 saylı orta məktəbdə, sonra pedaqoji texnikumda müəllim olmuş, 1940-66-cı illərdə həmin texnikumun direktoru işləyərək respublikada maarifin inkişafında çox böyük rol oynamış bu pedaqoji təhsil

ocağının ən adlı-sanlı məktəblərdən birinə çevrilməsində yüksək xidmətləri olmuşdur.

1942-ci ildə "Azərbaycan SSR-nin əməkdar müəllimi", 1957-ci ildə "Qabaqcıl maarif xadimi" adına layiq görülmüş, "Qırmızı əmək bayrağı" ordeni, bir çox medallarla təltif edilmişdir.

Əziz müəllimin minlərlə tələbəsi içərisində görkəmli alimlər, dövlət xadimləri, sevilib-seçilən çoxsaylı pedaqoqlar onu hörmətlə yad edirlər.

**Fazil Nurməmməd oğlu Əfəndiyev
(1907-1986)**

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirmiş, 1936-38-ci illərdə Zaqatala Pedaqoji Texnikumunda müəllim kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, 1938-ci ildə ali təhsilli müəllim kimi Xalq Maarif Komissarlığı tərəfindən Cəlilabad rayonuna müəllim göndərilmiş, şəhər məktəbində dil-ədəbiyyat müəllimi işləmiş, 1940-cı ildən yenidən Zaqatala Pedaqoji Texnikumuna qaytarılmışdır. 1967-ci ilə qədər həmin məktəbdə dil-ədəbiyyat müəllimi və tədris hissə müdiri olmuş, 1967-ci ildə təqaüdə çıxmışdır.

Tələbələri Fazil müəllimin biliyi və tədris ustalığından indi də heyranlıqla danışırlar.

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyasının dosenti, tarix elmləri namizədi Rəsul Tahirzadə: "Fazil müəllim mənim qəlbimdə ideal bir müəllim kimi yaşayır. Onun müəllimliyi məndə bu peşəyə vurğunluq yaradıb və üstündən onillər keçməsinə baxmayaraq bu gün də onun tədris üsullarından böyük həvəslə istifadə edirəm. Son dərəcə təmkinli olub, hər bir fərdə xüsusi qayğı ilə yanaşması tələbələrdə ona qarşı yüksək məhəbbət yaratmışdı".

Fazil müəllim "Respublikanın əməkdar müəllimi" adına layiq görülmüş ilk müəllimlərdən olmuşdur.

Harün bəy Sultanov

İlusu sultanlarının nəslindən olan görkəmli ziyalı, İlusunun ən mötəbər müəllimlərindən biri, Azərbaycan dilində yazılmış ilk dərslik olan “Vətən yolu” kitabının müəllifi olmuşdur. İlusu məktəbinin yaradıcılarından biridir. Bütün İlusuda və Qax mahalında adı hörmətlə xatırlanır.

İlusu məktəbi bölməsində haqqında geniş məqalə verilmişdir.

Həbibullah Qüvvət oğlu Muradov (1917-1946)

İlusu məktəbinin görkəmli müəllimlərindən olmuşdur.

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısıdır. Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirmiş, İlusu məktəbində fizika-riyaziyyat müəllimi kimi əmək fəaliyyətinə başlamışdır, 1944-cü ildə orduya getmişdir.

S.N.Murtuzayev: "Mənim ilk müəllimim olmuş və bütün həyatım boyu onun mehriban çöhrəsi, böyük təmkini, birdə ki, gənc yaşlarında, həm də qanlı-qadalı müharibədən qayıtdıqdan sonra qəflətən vəfat etməsilə şagirdlərini ağlatmışdı".

Həmzət bəy Məhəmməd bəy oğlu Əfəndiyev (1880-1963)

İlisunun adlı-sanlı bəy nəslindəndir.

İlk təhsilini kənd məktəbində almış, Qori Müəllimlər Seminariyasına daxil olmuş, 1899-cu ildə oranı bitirmişdir. Zaqatala qəzasında həmin seminariyanı bitirən ilk məzundur.

İlusu kəndində öz hesabına məktəb açıb kasıb balalarına savad öyrətmişdir.

1904-1907-ci illərdə qardaşı çar ordusunun

polkovniki Zeynəl bəy Əfəndiyevlə birlikdə orduda xidmət etmiş, Rus-Yapon müharibəsində Port Arturda, Azərbaycanlı general Əliağa Şıxlinski-nin yanında teleqraf rəisi olmuşdur.

Vətənə qayıtdıqdan sonra Zaqatala qəzası üzrə poçtmeyster (1906-1910) işləmiş, Zaqatala və Qax rayonlarında ibtidai məktəblərin açılma-sında böyük fəallıq göstərmişdir.

Çox böyük müqavimətlərə baxmayaraq, oğlanlarla qızların birgə təhsil almalarına nail olmuşdur.

1910-1928-ci illərdə maarifin inkişafında coşqun fəaliyyət göstərmiş, xeyli müddət Zaqatala Qəza Maarifinə rəhbərlik etmişdir.

1928-ci ildə əsası Firidun bəy Köçərlinin həyat yoldaşı Badisəba xanım tərəfindən qoyulmuş Zaqatala pedaqoji məktəbində, həmçinin Zaqatala Kənd Təsərrüfatı Texnikumunda rus dili müəllimi işləməyə başlamış, 30 il ərzində minlərlə həmvətənlilərinin sevimli müəllimi olmuşdur.

Onun fədakar əməyi sayəsində o zaman tüğyan edən repressiyalara baxmayaraq, böyük bəy nəslindən olan Həməzət bəy respublikada "Lenin" ordeni ilə təliff olunan ilk müəllim olmuş və bu ordeni ona 1936-cı ildə Bakıya gələn SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri M.İ.Kalinin təqdim etmişdi.

Həşim Fərəculla oğlu Abbasov (1917-1996)

İlisunun məşhur bəylərindən Allahyar bəyin nəsil şəcərəsindən olan çoxsaylı ziyalılardan biridir.

Zaqatala pedaqoji texnikumunu 1939-cu ildə bitirdikdən sonra Qax rayonunun Qıpçaq, Qaradağ, Qaratala Dəymidağlı kəndlərində müəllim işləməklə böyük nüfuz qazanmış, 1951-ci ildən başlayaraq 18 il ərzində Dəymədağlı kənd orta məktəbinin direktoru olmuşdur.

Çoxsaylı şagirdlərinin xatirələrində qayğıkeş müəllim, istedadlı pedaqoq kimi yaşayır.

**İbadulla Cəbrayıl oğlu
Məmmədov (1919-2009)**

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun kimya fakültəsində oxumuş, kadr ehtiyacı və təhsildə uğurları nəzərə alınaraq IV kursdan Balakən rayonuna müəllim göndərilmişdir.

Böyük Vətən müharibəsində (1942-45) iştirak etmiş, ordudan tərxis olunduqdan sonra Qax Azərbaycan-rus məktəbində direktor işləmişdir.

**Mantaş Sultan oğlu Mantaşov
(1927-1989)**

1942-ci ildə könüllü olaraq cəbhəyə getmiş, Qızğın döyüş bölgələrində vuruşmuş, 1943-cü ildə Zaparovedə gedən döyüşlərdə ağır yaralanmış, 6 ay Maxaçqalada hospitalda müalicə olunduqdan sonra müharibə əlili kimi ordudan tərxis olunmuşdur.

Ordudan qayıtdıqdan sonra rayonda bir sıra vəzifələrdə çalışmış, gecə məktəbində orta təhsilini başa vuraraq Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun tarix fakültəsini bitirmişdir. Rayonda müəllimliyə başlamış, uzun müddət tədris hissə müdiri, məktəb direktoru olmuş, metodist müəllim adına layiq görülmüşdür.

Çoxsaylı döyüş ordenləri və medalları, o cümlədən, "I dərəcəli Vətən müharibəsi" ordeni və fəxri mükafatlarla təltif olunmuşdur.

Rayon müəllimləri arasında böyük nüfuz sahibi idi.

Məmməd Mehdi oğlu Məhərrəmov
(1907-1973)

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı, Əməkdar müəllim, adlı-sanlı ziyalı. Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirib, Qax rayonu məktəblərində müəllimlik etmiş, 1942-ci ildə cəbhəyə səfərbərliyə alınmış, müharibənin sonunadək döyüşlərdə iştirak etmişdir.

1945-ci ilin sentyabrında ordudan tərxis olunaraq vətənə qayıtmış, Qax 2 saylı uşaq evinə müdir təyin olunmuşdur.

1966-cı ildə "Əməkdar müəllim" adına layiq görülmüşdür.

Uşaq evinin çoxsaylı məzunları tərəfindən qayğıkeş tərbiyəçi, gözəl təşkilatçı kimi yad edilir.

Çoxsaylı döyüş, əmək orden və medalları, fəxri fərmanları ləyaqətli ömür yolundan yadigardır.

Məmməd Şeyx oğlu Əfəndiyev
(1892-1975)

İlk təhsilini İlisuda əmisi Həmzət bəyin açdığı ibtidai məktəbdə almışdır. Atasını kiçik yaşlarında itirən Məmməd əmisi Həmzət bəyin himayəsində böyümüşdür.

Elmə, təhsilə xüsusi maraq və həvəsi ilə fərqlənən Məmmədi əmisi Həmzət bəy əvvəl Qori seminariyasına, sonra isə Vladıqafqaza göndərmişdir. Qori Müəllimlər Seminariyasında Səməd Vurğunla tətil günlərində Qazaxa gəlib bir çox maarifçilərlə yaxından tanış olduqdan sonra maarifçiliyə marağı daha da artmışdır.

Qori Müəllimlər Seminariyasını bitirib, Qaxa qayıdan Məmməd müəllim Zərnə kənd ibtidai məktəbində işə başlamışdır. 1910-cu ildən Vladıqafqazda təhsilini davam etdirmiş və 1913-cü ildə yenidən Almalı kəndində işləmişdir. 1920-ci ildən Qıpçaq kəndində məktəb müdiri və müəl-

lim işləmiş, 1928-ci ildə doğma kəndi İlisuya qayıtmışdır. Fəal pedaqoji işə başlayan Məmməd müəllim təhsil məsələləri ilə əlaqədar Respublika Xalq Maarif Komissarlığına dəfələrlə yazılı müraciət etmişdir.

1932-38-ci illərdə Güllük, 1939-42-ci illərdə yenidən Zərnə kəndində pedaqoji fəaliyyətini davam etdirərək rayon və kənd ictimaiyyətinin dərin hörmətini qazanmışdır. O, burada sonralar Azərbaycanın Xalq Artisti adına layiq görülmüş İsmayıl Dağıstanlı (Hacıyev) təhsilə cəlb etmiş, onun gələcək həyatında mühüm rol oynamışdır. Sonralar onların arasında möhkəm dostluq yaranmışdır.

Müxtəlif illərdə (1910-1940) və müxtəlif kəndlərdə onun açdığı və dərs dediyi məktəblərin şagirdləri ilə yanaşı yaşlı nəslin nümayəndələrinin də maariflənməsinə kömək etmişdir.

1942-43-cü illərdə İlisuda və sonralar 1960-cı ilədək Qax şəhər 1 saylı orta məktəbdə rus dili müəllimi işləmişdir.

1944-cü ildə Məmməd Əfəndiyev o zaman SSRİ məmləkətinin ən yüksək ordeni olan "Lenin" ordeni ilə təltif olunmuşdur.

1960-cı ildə təqaüdə çıxmışdır.

Maarif xadimi, Maarif əlaçısı, Qabaqcıl müəllim, Əməkdar metodist müəllim və s. yüksək titullara layiq görülmüşdür.

Qax maarifinin böyük fədaisi Məmməd Şeyx oğlu Əfəndiyev bu yazının müəllifi professor Yəhya Kərimovun və bu ensiklopedik toplunun tərtibçisi Sadıq Murtuzayevin də sevimli müəllimi olmuşdur. Biz bununla iftixar duyuruq.

**Mikayıl Cəbrayıl oğlu Əsgərov
(1919-1994)**

Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirib, Qax rayonunun Ləkit kənd məktəbində işləmişdir.

1940-cı ildə ordu sıralarına çağırılmış, Tbilisi şəhərində komandirlik məktəbini bitirib, 1941-43-cü illərdə Böyük Vətən müharibəsi cəbhələrində vuruşmuşdur. Dəfələrlə yaralandıqdan sonra ordudan tərxis olunmuş, Qax Rayon Hərbi Komissarlığında çalışmışdır. 1944-50-ci illərdə Qax 1 saylı

uşaq evinin direktoru, RPK-da təlimatçı, 1960-cı ildən Kirov adına Kolxoz Partiya Komitəsinin katibi, kolxoz sədrinin müavini işləmişdir.

Dövlət Pedaqoji İnstitutunu qiyabi bitirmişdir.

Qax rayonunun Qıpçaq, Əmircan, Zəyəm kənd məktəblərində direktor müavini, direktor işlədiyi illərdə xalq maarifinin istedadlı təşkilatçısı kimi tanınmışdır.

Respublikanın "Qabaqcıl maarif xadimi" fəxri adına layiq görülmüş, çoxsaylı orden və medallarla təltif olunmuşdur.

Mücahid Məhəmməd oğlu Qocayev
(1927-1990)

1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə daxil olmuş, 1950-ci ildə oranı bitirmişdir. Həmin ildən pedaqoji fəaliyyətə başlayıb. 1968-ci ildən 1990-cı ilədək Ş.Qurbanov adına Zaqatala 3 saylı məktəbdə direktor vəzifəsində işləyib.

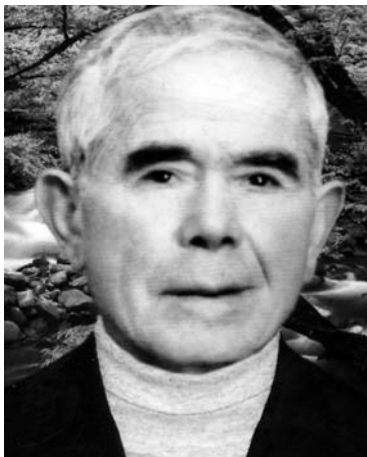
Çox gözəl insani keyfiyyətləri və bacarıqlı pedaqoq kimi xatirələrdə yaşayır.

Münəvvər Məhərrəm qızı Kərimova
(1931)

İlisu kəndində doğulmuşdur. 1948-ci ildə orta məktəbi, 1950-ci ildə ikiillik Şəki Müəllimlər İnstitutunun fizika-riyaziyyat fakültəsinə, 1955-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun qiyabi şöbəsini bitirmişdir. Qax-Muğal, Yellik, habelə İlisu məktəblərində müəllim və direktor işləmiş, adlı-sanlı pedaqoq və direktor kimi böyük nüfuz qazanmışdır. Çoxsaylı yetirmələri adını hörmətlə yad edirlər. Hazırda təqaüdədir.

**Nəzir Xalıq oğlu Murtuzayev
(1913-1998)**

Şəki Pedaqoji məktəbini və Azərbaycan Dövlət Universitetinin Coğrafiya fakültəsinin qiyabi şöbəsini bitirmişdir.

Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısıdır. Döyüşdə yaralanmış və almanlara əsir düşmüşdür. Əsir düşərgəsi başqa yerə köçürülərkən qatardan özünü ataraq əsirlikdən qaçıb xilas olmuş, Fransa və İtaliyada partizan hərəkətinə qoşularaq qələbə gününədək partizan dəstələrində çoxsaylı əməliyyatlarda iştirak etmişdir. Müharibəyə gedənədək Şəkinin Baş Şabalıd kənd məktəbində direktor olmuş, ordudan qayıtdıqdan sonra İlisu, Ağçay, Sarıbaş, İbadlı məktəblərində müəllimlik etmiş, Ağyazı qışlaqlarında fəaliyyət göstərərək maldarların təhsildən kənarda qalan uşaqları üçün məktəbin yaradılmasında və fəaliyyətində önəmli rol oynamışdır.

**Nurməhəmməd İbrahimxəlil
oğlu Xəlilov
(1873-1941)**

Görkəmli maarifçi, İlisunun Səngər məhəlləsində ilk ibtidai məktəbin yaradıcısıdır. Nurməhəmməd bu məhəllədə savadsızlığın ləğvi ilə əlaqədar böyük fəallıq göstərmiş, qadınlar üçün ilk savad kursları açmışdır. Bir çox şagirdləri ad-san sahibi olmuşlar. Xatirəsi uca tutulur.

**Rəsul Xəlil oğlu Kərimov
(1931-2001)**

Orta məktəbi bitirdikdən sonra orduya çağırılmış, 1955-ci ilədək Hərbi Dəniz Donanmasında xidmət etmişdir.

1960-cı ildə Azərbaycan DPİ-ni bitirmiş, Qax rayonunun müxtəlif məktəblərində müəllim, direktor müavini, direktor vəzifəsində işləmişdir.

1989-cu ildən ömrünün sonunadək RXMŞ-də inspektor vəzifəsində işləmişdir.

Bir çox təltifləri olmuşdur.

Xatirəsi hörmətlə yad edilir.

**Salam Xəlil oğlu Xəlilov
(1931)**

Şəki Müəllimlər İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirib, Sarıbaş məktəbində müəllimliyə başlamış, sonralar Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirmişdir. Uzun illər İlisu məktəbinin direktoru vəzifəsində çalışmışdır.

İllisu məktəbinin tarixinin araşdırılmasında (Bakıda, Tiflis və sair şəhərlərdə) və sistemləşdirilməsində böyük xidmətləri olmuşdur.

"Maarif əlaçısı" fəxri adına layiq görülmüş, 45 dəfə rayon və respublika səviyyəli fəxri fərman və başqa təltiflərə layiq görülmüşdür.

Yetirmələri içərisində onlarla görkəmli alimlər, pedaqoqlar vardır.

**Süleyman Burhan oğlu Harunov
(1892-1984)**

İlisunun məşhur Xalıqverdilər nəslindən olub bu nəslin peşəsi olan dəmirçiliklə əmək fəaliyyətinə başlamış 1929-cu ildə pedoqoji kurslarda məşğul olmuş daha sonra Zaqatala pedoqoji texnikumunu bitirərək müəllimlik etmiş, 1948-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedoqoji institutunun coğrafiya fakültəsinin qiyabi şöbəsini bitirmişdir.

1929- 1935 -ci illərdə Qax rayonu Armudlu kənd ibtidai məktəbinin müdiri, 1935-1941-ci illərdə İlisu orta məktəbində müəllim, 1941-1956-cı illərdə Srıbaş orta məktəbində direktor, 1947-1961- ci illərdə İlisu orta məktəbində dərs hissə müdiri, həmin ildən 1966-cı ilə qədər müəllim işləmişdir. 1952-ci tədris ilində Qax rayon xalq maarif şöbəsinin müdiri olmuşdur. Çoxsaylı şagirdlərinin xatirələrində gözəl bir pedaqoq kimi yaşayır. S.N.Murtuzayev: mənim ilk müəllimim olmuş və üstündən 77 il keçməsinə baxmayaraq çox nurlu siması və qayğıkeş davranışları indi də xatirəmdə yaşayır.

Həyatımdakı böyük uğurlarımda onun da payı vardır.

**Süleyman Əbdürrəhman oğlu
Süleymanov (1904-1970)**

İlk təhsilini İlisu kənd məktəbində aldıqdan sonra 1919-cu ildə Bərdə şəhərində sənət məktəbini bitirmişdir. 16 yaşından inqilabi fəaliyyətə başlamış, Zaqatala İnkılab Komitəsində işlər müdiri işləmiş, 1920-ci ildə partiya sıralarına qəbul olmuşdur. 1922-23-cü illərdə Bakı Mərkəzi Partiya-Sovet məktəbində, 1923-25-ci illərdə Tbilisidə Zaqafqaziya Kommunist məktəbində oxumuş, 1925-26-cı illərdə Zaqatala qəza PK-də

təlimatçı, 1927-30-cu illərdə Bakı II dərəcəli Sovet-Partiya məktəbində tələbə və sonra Zaqatala RİK-də əmək şöbəsinin müdiri işləmişdir.

1931-32-ci illərdə Moskvada Sverdlov adına Kommunist Universitetində dinləyici, 1932-ci ildə Azərbaycan KP Orconikidze Rayon Komitəsində təlimatçı, 1933-cü ildə Zaqatala Sovet-Partiya məktəbində direktor, 1933-35-ci illərdə Zaqatala RXMŞ-nin müdiri, 1935-36-cı illərdə Zaqatala fındıq zavodunda partiya komitəsinin katibi, 1937-ci ildə Zaqatala yol idarəsinin müdiri işləmişdir.

Bu illərdə o, Azərbaycan Dövlət Siyasi İdarə sistemində Zaqatala və Balakən bölgələrində bir sıra mühim dövlət tapşırıqlarının həyata keçirilməsində fəaliyyəti olmuşdur.

S.Süleymanov dövrün dözülməz ab-havasından irəli gələn adi bir təsadüf - dostu həbs edilərkən "dostum tezliklə bəraət alıb qayıdacaq" deməsi onun da həbsinə səbəb olur.

Bir ildən sonra həbsdən azad olunsa da, "damğalı" olduğundan Gəncə şəhərində kiçik bir vəzifədə - su təsərrüfatı idarəsində onbaşı işləyir. 1939-cu ildə Zaqatalanın ən ucqar kəndi olan Suvagil kəndinə müəllim göndərilir. 1940-41-ci illərdə Bakı M.F.Axundov adına ikiillik Müəllimlər İnstitutunda təhsil alır. 1941-45-ci illərdə İlisu kənd sovetində katib, 1945-55-ci illərdə Nizami adına İlisu kənd orta məktəbində tarix müəllimi işləmişdir.

Respublika əhəmiyyətli fərdi təqaüdçü olan Süleyman müəllim ömrünün sonuna kimi rayonun ictimai həyatında fəal iştirak etmiş, həm də çox incə zövqlü şeirləri ilə tanınmışdır.

Şakir Tahir oğlu Əfəndiyev (1922-1960)

Görkəmli pedaqoq, Böyük Vətən Müharibəsinin şöhrətli döyüşçüsü, incə ruhlu şair.

Şəki Pedaqoji Texnikumunu bitirib, Qax məktəblərində müəllimlik etmiş, 1939-cu ildə hərbi xidmətə çağırılmış, Moskvada komandirlər məktəbində oxumuşdur.

Döyüş şücaəti "İgidliyə görə" medalı, "Qızıl ulduz" ordeni ilə qeyd olunmuş, rota ko-

mandiri kimi kapitan rütbəsinə ucalmışdır. Bir döyüş qələbəindən sonra təşkil olunan məclisdə Quşin familiyalı bir rus zabiti Qafqaz millətinin ünvanına təhqiramiz sözlər deyir, Şakir Əfəndiyev ondan üzr istəməsini tələb edir, Quşin onun tələbinə məhəl qoymadan Şakirə doğru atəş açır, Şakir Əfəndiyev cavab atəşi ilə onu susdurur. Hərbi Tribunal onu mühakimə edib cərimə batalyonuna göndərir, partiya sıralarından xaric olunur. Oder çayının şərq sahillərində gedən döyüşlərdə Şakir Əfəndiyev əsl qəhrəmanlıq göstərir, Xenendorf yaşayış məntəqəsində almanların gizləndiyi zirzəmini partladır.

Müharibədən sonra qiyabi yolla ali təhsil alır, rus, alman, gürcü, fars, ləzgi dillərində sərbəst danışır.

Uzun yazışmadan sonra döyüş ordenləri, hərbi rütbəsi, partiya üzvlüyü bərpa edilir. Rayon müəllimləri onu həmkarlar təşkilatı rayon komitəsinin sədri seçir. 1960-cı ildə Maarif Nazirliyində işləmək üçün təyinat alan Şakir müəllim rayona qayıdarkən avtomobil qəzasında həlak olur. Ömrünün çox parlaq illərini yaşadığı bir vaxtda gözəl insan əbədiyyətə qovuşur.

Ölməz xatirəsi onu tanıyanların qəlbində yaşayır.

Şəfi Əhməd oğlu Qocayev
(1922-1986)

Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirmiş, İlisu məktəbində müəllim olmuşdur. Respublikanın əməkdar müəllimi adına layiq görülmüşdür.

1941-1945-ci illərdə Böyük Vətən müharibəsi cəbhələrində vuruşmuş, 1946-cı ildən İlisu məktəbində əmək fəaliyyətini davam etdirmişdir.

"Böyük Vətən müharibəsi", "Qırmızı ulduz" ordenləri, bir çox döyüş və əmək medalları ilə təltif olunub.

Şərif Müslüm oğlu Əfəndiyev
(1902-1961)

İlk təhsilini doğma İlisu məktəbində aldıqdan sonra Qori Müəllimlər Seminariyasını bitirib. Oğlu, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin professoru Paşa Əfəndiyevin dediklərindən: "Əslən şəkili olan Rəşid bəy Əfəndiyev, istedad axtarışı ilə Qoridən İlisuya gəlib, kiçik yaşlı uşaqlar içərisindən atamı seçib seminariyaya aparır".

O dövr üçün Zaqafqaziyanın bu mədəni mərkəzində təhsil almış Şərif müəllim 1920-ci ildə Zaqatala qəzasının Varxiyan kəndində müəllimliyə başlamışdır. Səkkiz il bir çox çətinlikləri dəf edən gənc müəllim bu kiçik məktəbdə bütün işləri təkbaşına idarə etmiş, kənd maarifçiliyinin əsasını qoymuşdur.

1928-ci ildə İlisuya qayıdaraq məktəb müdiri işləməklə yanaşı, Zaqatala Pedaqoji Məktəbinin qiyabi şöbəsinə daxil olmuş, 1932-ci ildə oranı bitirmişdir.

Şərif müəllim rus dilini tədris etdiyi 30 illik bir dövrdə təkə müəllim kimi deyil, eyni zamanda kəndin təsərrüfat, sosial, mədəni həyatında yaxından iştirak edir. 1920-1940-ci illərdə kənd sovetinin, kolxoz idarəsinin bütün sənədlərində, seçki siyahılarında onun gözəl xətti görünürdü.

Böyük qayğıkeşliyi, pedaqoji istedadı, 1940-43-cü illərdə uşaq evinin müdiri işlədiyi dövrdə daha yüksək səviyyədə üzə çıxır.

Ömrünün 42 ilini xalqın maarifi, təhsili, gənc nəslin tərbiyəsi yolunda sərf etmiş Şərif müəllim Respublikanın "Əməkdar Müəllimi" adını almış, "Lenin", "Qırmızı əmək bayrağı" ordenləri, bir çox medallarla təltif olunmuşdur.

Yusif İsaq oğlu Əfəndiyev
(1902-1957)

İlk təhsilini İlisu məktəbində aldıqdan sonra Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirmiş, 1932-ci ilə qədər rayonun müxtəlif məktəblərində işləyir və həmin ili Azərbaycan Pedaqoji İnstitutuna daxil olur. 1938-ci ildə Zaqatala rayonunun Mosul kəndinə kimya müəllimi

göndərilmişdir. Onun tədris üsullarındakı böyük səriştəsi rayonun bütün məktəblərində böyük şöhrət qazanmışdı.

1941-1944-cü illərdə Qax rayonunun Güllük və Qaşqaçay orta məktəblərində direktor işlədiyi zaman bacarıqlı məktəbsünas, təhsilin mahir təşkilatçısı olduğunu sübut etmişdir. "Qoca Yusif müəllim" adı ilə bütün rayonun sevimlisinə çevrilən bu təvazökar insan 1957-ci il noyabrın 19-da qəflətən vəfat etmişdir.

Yetirmələri pedaqoji elmlər doktoru professor Y.Kərimov, tibb elmləri doktoru, professor B.Aşurov, görkəmli dövlət xadimi, filologiya elmləri namizədi S.Murtuzayev, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor İ.Nəcəfov, kimya elmləri namizədi R.Yusifov, tibb elmləri namizədi S.Səlimov, texnika elmləri namizədləri L.Nəcəfov, X.Nəcəfov, İ.Rəsulov və onlarla tanınmış ziyalılar Yusif Əfəndiyevin xatirəsini böyük hörmətlə yad edirlər.

**Yusif Məhəmməd oğlu Məmmədov
(1920-1980)**

Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutununun fizika-riyaziyyat fakültəsini bitirmişdir.

Müəllimliyə Ucar rayonunda başlamış, İlisu orta məktəbində direktor müavini işləmiş, Böyük Vətən müharibəsində şücaətlər göstərmiş, bir sıra orden və medallarla təltif olunmuşdur. Ordudan tərxis olunduqdan sonra yenidən doğma kəndinə qayıdıb direktor müavini olmuşdur.

Qax-Muğal, Almalı orta məktəblərində direktor müavini, direktor kimi fəaliyyətini davam etdirmiş, RXMŞ-də metodkabinə müdiri, müxtəlif məktəblərdə fizika-riyaziyyat müəllimi işləmişdir.

Öz ixtisasının kamil bilicisi, gözəl təşkilatçı, yüksək mədəniyyət sahibi, qayğıkeş müəllim kimi böyük nüfuz qazanmışdır.

Onunla bir kursda oxumuş EA-nın sabiq prezidenti, akademik H.B.Abdullayev tələbəlik illərinin yaxın dostu Yusif müəllimin yüksək intellek-

tindən, insani keyfiyyətlərindən dönə-dönə danışardı.

Şəkidən SSRİ Ali Sovetinə deputat olan Həsən Abdullayev hər dəfə Şəkiyə gələrkən Yusif müəllimlə görüşməyi özünə borc bilərdi.

Bakı Dövlət Universitetinin professoru, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru İsmət Nəcəfov özünün bu sahədəki uğurlarını Yusif müəllimdən eşidib götürdүklərilə bağlayır.

Yüzlərlə yetirməsi Yusif müəllimin xatirəsini əziz və uca tutur.

Tahir Qüvvət oğlu Muradov
(1942-1984)

1912-ci ildə İlisuda doğulmuşdur. Kənd məktəbindən sonra, Zaqatala pedaqoji texnikumunu bitirmiş, Qax, Balakən və Zaqatala rayonlarında müəllimlik etmişdir. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda qiyabi ali təhsil almışdır. Hər üç rayonda məktəb direktoru kimi, ad-san qazanmışdır. Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısıdır. Çoxsaylı orden və medallarla təltif olunmuşdu. Çox görkəmli pedaqoq və yaxşı insan kimi xatirələrdə yaşayır.

Zalxa Saleh qızı Hacızadə
(1916-1999)

1933-cü ildə Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirmiş, Qax-Muğal 7 illik məktəbində müəllimliyə başlamışdır.

1941-44-cü illərdə Qax 7 illik rus məktəbinin direktoru, 1944-49-cu illərdə rayon XDS İcraiyyə Komitəsində katib işləmişdir. 1954-cü ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun qiyabi şöbəsini bitirmişdir.

1952-ci ildən Qax RPK-də raykom katibinin köməkçisi, 1971-ci ildən Qax 1 saylı orta məktəbdə direktor müavini işləmişdir.

Rayonda savadsızlığa qarşı fəal mübariz, bu sahədə çoxlu kursların təşkilatçısı olmuş, gənc yaşlarından maarifpərvər qadın kimi tanınmışdır.

Respublikanın "Qabaqcıl maarif xadimi" adına layiq görülmüş, çoxlu medallarla, fəxri fərmanlarla təltif olunmuşdur.

**Zahid Abdurza oğlu Məhərrəmov
(1900-1979)**

Zaqatala rus-tatar məktəbini, Nuxa (Şəki) müəllimlər İnstitutunu bitirmişdir. Rayon məktəblərində müəlim, məktəb direktoru kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Ötən əsrin 40-cı illərində Qax Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri, XMS-nin müdiri, 50-ci illərdə İlisu məktəbinin direktoru olmuşdur.

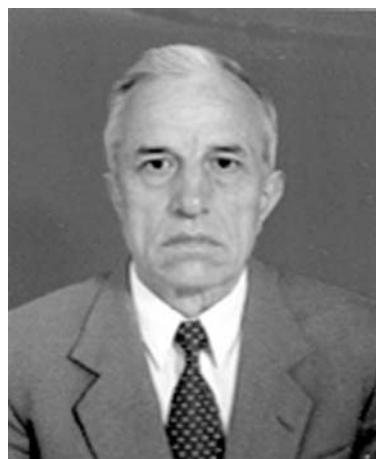
Yetirmələri arasında MEA-nın həqiqi və müxbir üzvü, elmlər doktoru və namizədlər var. İndi haqq dünyasında olan qızları Əminə və Nəzakət də atalarının yolunu davam etdirərək uzun illər rayonun müxtəlif kəndlərində müəllimlik etmişlər.

Yüksək ad-san qazanmış bu prinsipial, təmiz adamın xatirəsini çoxsaylı şagirdləri və İlisu camaatı hörmətlə yad edir.

DÖVLƏT, SİYASİ VƏ İCTİMAİ XADİMLƏR

İlisu ölkəyə bir sıra görkəmli dövlət və ictimai-siyasi xadimlər verməsilə də şöhrətlidir. Bu da kənddə doğulub boya-başa çatan adamların intellektual səviyyəsilə əlaqədardır. Belə diqqət çəkən faktı qeyd etmək kifayətdir ki, bir zamanlar eyni vaxtda bu kənddən 4 nəfər respublika naziri olmuşdur. Saleh Qocayev, Hətəm Əhmədov, Həzrət Süleymanov, Mahmud Qocayev kimi məşhur dövlət xadimləri bu sıradandır.

Abbas Veysəl oğlu Məmmədov
(1939-2008)

Bakı Energetika Texnikumunu bitirib. Bakı 4 saylı dəyirmanda əmək fəaliyyətinə başlayıb, nazirin I müavinliyinə qədər yüksəlmişdir.

1964-cü ildə Neft və Kimya İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, Ət və Süd Sənayesi Nazirliyinin Bakı ət kombinatında baş energetik, nazirliyin texniki şöbəsinin rəisi və kollegiya üzvü olmuşdur.

1977-ci ildə Stavropol Politexnik İnstitutunun texnologiya fakültəsini bitirərək mühəndis-texnoloq ixtisasına yiyələnmişdir.

1979-cu ildə Ət və Süd Sənayesi nazirinin müavini, 1982-ci ildən I müavin olmuşdur.

1986-cı ildə Aqrar Baş Sənaye Kompleksinin yaradılması ilə əlaqədar Heyvandarlıq Məhsulları İstehsalı və Emalı İdarəsi rəisinin I müavini, Kənd Təsərrüfatı Məhsulları Emalı Baş İdarəsi rəisinin I müavini, sonra rəisi təyin olunur.

1993-cü ildən Yeyinti Sənayesi Dövlət Şirkətinin prezidentinin müavini vəzifəsində işləmişdir. Bir çox dövlət təltifləri var.

Çoxsaylı beynəlxalq elmi istehsalat konfranslarında məruzələrlə çıxış etmiş, respublikada emal sənayesinin yenidən qurulmasında, çoxlu yeni zavod və fabriklərin inşa olunmasında layiqli əməyi olmuş, bu sahənin kamil mütəxəssisi və təşkilatçısı kimi böyük nüfuz qazanmışdır.

**Asiyət Nəcməddin qızı Yusifova
(1923)**

Görkəmli partiya və dövlət xadimi.

Nizami adına İlisu kənd orta məktəbini, 1952-ci ildə Şəki ikiillik Müəllimlər İnstitutunu 1954-cü ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun qiyabi şöbəsini bitirmişdir.

1942-ci ildə İlisu kəndində müəllim kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, 1950-ci ildə Qax Rayon Komsomol Komitəsinin ikinci katibi seçilmişdir. 1952-ci ildə Azərbaycan KP MK yanında Ali Partiya məktəbinə göndərilmiş, 1954-cü ildə oranı fərqlənmə ilə bitirmişdir. Rayon partiya komitəsində şöbə müdiri, 1954-cü ildən "Kolxoz səsi" indiki "Şəlalə" rayon qəzetinin redaktoru, eyni zamanda Qax rayon partiya komitəsində qadınlar arasında iş aparan şöbənin müdiri olmuşdur. 1954-cü ildən rayon partiya komitəsi təşkilat şöbəsinin müdiri, 1958-ci ildən Azərb. KP MK-da məsul vəzifədə çalışmış, 1959-cu ildən Qax Rayon Partiya Komitəsinin ikinci katibi, az sonra birinci katibi seçilmişdir.

1963-cü ildə Qax, Zaqatala, Balakən rayonlarının birləşməsi ilə əlaqədar üç rayonun XDS İcraiyyə Komitəsinin sədri, 1964-cü ildə Qax rayonunun yenidən bərpasından sonra rayon partiya komitəsinin, 1970-ci ildən Balakən rayon partiya komitəsinin birinci katibi, 1974-cü ilin fevralından Azərbaycan SSR NS-də referent işləmişdir. 1981-ci ildə təqaüdə çıxmış, ittifaq əhəmiyyətli fərdi təqaüdəçü olmuşdur.

Azərbaycan KP MK-nın XXV, XXVI, XXVII, XXVIII qurultaylarının nümayəndəsi olmuş və MK-nın tərkibinə seçilmişdir.

Sov. İKP XXIII qurultayının nümayəndəsi, üç çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı olmuş, "Lenin", "Oktyabr inqilabı", "Qırmızı əmək bayrağı" ordenləri, 1941-45-ci illərdə "Arxa cəbhədə fədakar əməyə görə" medalı, çoxsaylı digər medallar, Ali Sovetin fəxri fərmanları, SSRİ XTNS-nin iki qızıl və bir bürünc medalı ilə təltif olunmuş, respublikanın "Qabaqcıl maarif xadimi" fəxri adına layiq görülmüşdür.

Azər Məmməd oğlu Qasimov
(1966)

Üzun illər diplomatik vəzifələrdə çalışmış, hazırda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Mətbuat katibidir.

Həbibullah Məhəmməd oğlu Sofiyev
(1923-1999)

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısıdır.

Moskva Meşə Texniki Akademiyasını və aspiranturasını bitirmişdir. 1952-58-ci illərdə Zaqatala, İsmayilli, Qəbələ meşə təsərrüfatlarının direktoru işləmiş, 1959-cu ildən Dövlət Meşə Təsərrüfatı Komitəsində şöbə rəisi, 1977-ci ildən sədrin birinci müavini təyin olunmuş, 1989-cu ilə qədər həmin vəzifədə çalışmış, səhhəti ilə bağlı olaraq təqaüdə çıxmışdır.

Yüksək insani məziyyətləri ilə böyük nüfuz sahibi olmuşdur. Çoxsaylı orden və medalları, o cümlədən, cəbhə xidmətlərinə görə mükafat və təltifləri olmuş, respublikanın "Əməkdar meşəçi"si adına layiq görülmüşdür.

Büllur tək təmiz, dostluqda əvəzsiz bir şəxsiyyət idi.

**Həlimət Məhəmməd qızı Davudova
(1908-1977)**

1928-30-cu illərdə Zaqatala Pedaqoji Texnikumunda, 1930-32-ci illərdə Bakı fəhlə fakültəsində təhsil almışdır.

1937-ci ildə Azərbaycan Tibb İnstitutunu bitirib, aspiranturada təhsilini davam etdirmiş və həm də Bakı Farmakologiya Məktəbinin direktoru işləmişdir.

1940-41-ci illərdə Bakı Dzerjinski Rayon Partiya Komitəsinin katibi, 1941-42-ci illərdə səhiyyə nazirinin müavini, 1942-45-ci illərdə Semaşko adına Mərkəzi xəstəxanada baş həkimin müavini, həm də, qulaq, burun boğaz kafedrasının assistenti olmuşdur.

1944-1952-ci illərdə Bakı Vorosilov Rayon Səhiyyə Şöbəsinin müdiri, 1952-67-ci illərdə Bakı 3 sayılı Tibb Texnikumunun direktoru işləmişdir.

Dəfələrlə RPK üzvü və rayon sovetinin deputatı seçilmiş, Ali Sovetin fəxri fərmanları, medallarla təltif edilmişdir.

Çox qayğıkeş bir insan kimi böyük nüfuz qazanmış, onlarla ilisulunun həyat yolunun müəyyənləşməsində və inkişafında əməyi olmuşdur.

**Həsən Musa oğlu Əliyev
(1924)**

İqtisad elmləri namizədi, tanınmış komso-mol, dövlət-partiya işçisi, təsərrüfat rəhbəri olmuşdur.

Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirmişdir.

1940-cı ildən İlisu kənd orta məktəbində işləmiş, Böyük Vətən müharibəsi başlayandan cəbhəyə getmiş, 1944-cü ilə qədər orduda xidmət etmişdir. Təxris olunandan sonra Qax rayonunun Qorağan kənd yeddiillik məktəbində dərs hissə müdiri, 1947-53-cü illərdə rayon komsomol komitəsinin II və I katibi, Gəncə Vilayət Komsomol Komitəsinin katibi, Azərbaycan komsomolunun MK-sında şö-

bə müdiri işləmişdir. 1954-55-ci illərdə Zaqatala Rayon Partiya Komitəsində katib, 1955-62-ci illərdə İlisu kolxozunun sədri olmuşdur.

1963-66-cı illərdə Moskva Ümumittifaq Elmi-Tədqiqat Kənd Təsərrüfatı İqtisadiyyatı İnstitutunda aspirant olmuş, orada "Şəki-Zaqatala zonasında kənd təsərrüfatının ixtisaslaşdırılması və inkişafı perspektivləri" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1966-70-ci illərdə Respublika Xalq Nəzarəti Komitəsində şöbə müdiri, 1970-75-ci illərdə Ağdam Rayon Partiya Komitəsinin I katibi, 1975-82-ci illərdə Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Kənd Təsərrüfatı İqtisadiyyatı İnstitutunda baş elmi işçi, 1982-88-ci illərdə İlisu kolxozunda sədr, 1988-ci ildən həmin institutda baş elmi işçi işləyir.

"Qırmızı əmək bayrağı" ordeni, çoxsaylı medallar, Ali Sovetin fəxri fərmanları ilə təltif olunmuş, 1971-76-cı illərdə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı olmuşdur.

Adamların tələblərinə həssaslığı, aldığı tapşırıqə yüksək məsuliyyətlə yanaşması ilə böyük nüfuz qazanmışdır.

Hətəm Abdulla oğlu Əhmədov (1903-1970)

Görkəmli dövlət xadimi olmuşdur. Moskva Şərq Zəhmətkeşləri Kommunist Darülfünunda təhsil almış, uzun illər rəhbər partiya-sovet orqanlarında məsul vəzifələrdə çalışmış, Qax, Qusar, Zaqatala rayon partiya komitələrinin birinci katibi olmuş, Azərbaycan SSR Xalq Ticarət Komissarının müavini və Ticarət Komissarı vəzifələrində yüksəlmiş, Böyük Vətən müharibəsi illərində bu ağır və mürəkkəb sahəyə bacarıqla rəhbərlik etdiyinə görə "Lenin" ordeninə layiq görülmüş, çoxsaylı digər təltifləri olmuşdur.

On ildən çox Azərbaycan Ticarət Nazirliyinə rəhbərlik etmişdir (1941-1953). 1953-63-cü illərdə nazir müavini, 1959-cu ildən ömrünün sonundak (1970) Azərbaycan Ticarət Palatasının sədri işləmişdir.

**Həzrət Əbdürrəhman oğlu Süleymanov
(1902-1970)**

1920-ci ildən Zaqatala rayonunda dövlət orqanlarında işləmiş, rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri olmuş (1931-34), Azərittifaqın yaranması ilə İdarə Heyətinin üzvü seçilmiş və idarə rəisi təyin olunmuşdur. Böyük təşkilatçılıq səriştəsi göstərdiyinə görə, 1938-ci ildə Göyçay Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri, 1940-cı ildən rayon partiya komitəsinin I katibi seçilmişdir.

1942-ci ildə SSRİ Xalq Tədarük Komissarlığının Azərbaycan müvəkili (nazir hüquqlu) vəzifəsinə irəli çəkilmişdir (1942-1962).

Böyük Vətən müharibəsi illərində cəbhənin təchizatı ilə əlaqədar mühüm dövlət tapşırıqlarını müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmişdir.

1953-cü ildə Moskva şəhərində Sov. İKP MK yanında Ali Partiya Məktəbinin qiyabi şöbəsini bitirmişdir. 1962-ci ildə Azərbaycan Dövlət Plan Komitəsinin sədr müavini təyin olunmuşdur.

II, IV, V çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı seçilmiş, Azərb.KP MK-nın üzvü olmuş, "Qırmızı Əmək Bayrağı", "Şərəf Nişanı", "I Dərəcəli Böyük Vətən müharibəsi" ordenləri, çoxsaylı medallar, habelə Ümumittifaq Kənd Təsərrüfat Nailiyyətləri Sərgisinin qızıl medalı ilə təltif edilmişdir.

**İbadi Abdul oğlu Məmmədov
(1919-1997)**

Gəncə Toxuculuq Texnikumunu və İvanovo Toxuculuq İnstitutunu bitirmişdir. Həmin ildən Şuya şəhərində Tezinski toxuculuq fabrikində sex rəisi, Şuya Proletariy fabrikində baş mühəndisin müavini olmuş, 1938-ci ildən ordu sıralarına çağırılmış, 1940-cı ildə ordu-dan tərxis olunub, Şuya Tezinski fabrikində baş mühəndis, 1942-ci ildən Proletariy fabrikinin direktoru, RSFSR Toxuculuq Sənayesi

Nazirliyinin Şuya tədris kombinatında direktor, yenidən SSRİ Yüngül Sənaye Nazirliyinin Şuya fabriklər birliyində istehsalat mühəndisi olmuşdur.

1947-ci ildə SSRİ Nazirlər Soveti sistemində rəhbər vəzifəyə irəli çəkilir və 1948-ci ildə Rumıniya Xalq Respublikasına ezam edilərək 1953-cü ilədək pambıq-kağız kombinatında baş direktor işləyir.

1953-cü ildən yenidən Şuya toxuculuq fabriklərində müxtəlif vəzifələrdə işləmiş və 1954-cü ildən Azərbaycan Respublikasının sərəncamına göndərilərək respublikanın ən nəhəng müəssisələrindən olan Lenin adına toxuculuq kombinatının direktoru, Yüngül Sənaye Nazirliyində idarə rəisi, nazirliyin kollegiya üzvü və digər müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır.

Azərbaycan Respublikasının əməkdar mühəndisi, çoxsaylı təltifləri, respublikada yüngül sənayenin inkişafında böyük xidmətləri olmuşdur.

Çox gözəl insani keyfiyyətləri ilə xatirələrdə yaşayır.

Kərim Xan oğlu Kərimov
(1936)

Görkəmli siyasi xadim, 1995-2000, 2000-2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvü, parlamentin İnsan Haqları Komitəsinin İntizam Komissiyasının sədri.

Şəki Pedaqoji Texnikumunu (1955) və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin tarix-dil-ədəbiyyat fakültəsini (1960) və Ali Partiya məktəbini (1978) hər üçünü fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Gənc yaşlarından ictimai fəaliyyətlə məşğul olmuş, Şəki Pedaqoji Texnikumunun və Pedaqoji İnstitutda fakültə komsomol komitəsinin katibi olmuşdur.

Əmək fəaliyyətinə tədris-kurs kombinatının direktoru kimi başlamış sonra, Yüngül Sənaye Nazirliyi Kommunal-Təsərrüfat İdarəsinin rəisi işləmişdir (1960-1995).

1988-ci ildən milli-azadlıq hərəkatına qoşulmuş, məşhur 91-lərin tərkibində Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasının təşəbbüskarlarından və təşkilatçılarından olmuşdur. Partiyanın Naxçıvanda keçirilən birinci təsis konfransında Siyasi Şuranın və

İdarə Heyətinin üzvü seçilmişdir (1992). 1993-cü ildə YAP-ın Bakının Nərimanov rayonunda birinci konfransının təşkilatçısı olmaqla onun ilk sədri seçilmişdir.

1995-ci ildə müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk parlamentinə deputat seçilmiş və onun İnsan Haqları Komissiyasına rəhbərlik etmişdir.

İctimai-siyasi fəaliyyəti dövründə daim müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk konstitusiyasında təsbit olunmuş demokratik prinsiplərin insan hüquq və azadlıqlarının praktikada reallaşması istiqamətində ardıcıl fəaliyyət göstərmişdir.

2000-ci ildə Milli Məclisin ikinci çağırışına yenidən deputat seçilmiş, 2000-2005-ci illərdə parlamentin İntizam Komissiyasının sədri olmuşdur.

ABŞ, İngiltərə, Fransa, Almaniya, Belçika, İtaliya, Çin Xalq Respublikası, Türkiyə, İran və bir sıra digər ölkələrin parlamentlərinin dəvəti ilə həmin ölkələrdə işgüzar səfərlərdə olmuşdur.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Nebraska Ştatının və Linkoln şəhərinin fəxri vətəndaşıdır.

2006-cı il yanvar ayından Yeni Azərbaycan Partiyası İcra Katibliyinin müşaviri vəzifəsində çalışır.

2006-cı ildə Azərbaycan respublikasının ictimai-siyasi həyatında fəal iştirakına görə "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilmişdir.

Respublika Prezidentinin 15.02.2011-ci il tarixli sərəncamı ilə Kərim Xan oğlu Kərimov Azərbaycan respublikası prezidentinin fərdi təqaüdü ilə layiq görülmüşdür.

Mahmud Davud oğlu Davudov
(1900-1936)

Tanınmış siyasi və dövlət xadimi olmuş, Gədəbəy, Xaçmaz və Qusar Rayon İcraiyyə Komitələrinin sədri olmaqla bu yerlərdə quruculuq işləri ilə məşğul olmuş, əhalinin qayğısına qalmışdır. 1936-cı ildə repressiyaya uğrayaraq güllələnmişdir. Işıqlı xatirəsi onu tanıyanların qəlbində yaşayır.

Mahmud Məmmədhəsən oğlu Qocayev
(1899- 1969)

1914-cü ildə Bakıya gəlib mexaniki emalatxanada çilingər kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, 1919-cu ildə Zaqatalada kommunist təşkilatında fəaliyyət göstərmiş, Zaqatala mahalının hərbi komissarı vəzifəsində işləmişdir. Sonra Zaqatala mahalının milis rəisi, fəvqəladə komissiyada məlumat şöbəsinin rəisi, 1921-23-cü illərdə qəza ərzaq komissarı, daha sonra qəza İcraiyyə Komitəsinin sədri, Xalq Maliyyə Komissarlığında baş müfəttiş, Bakı Kənd Sənaye İdarəsinin müdiri, Qasım İsmayılov (Goranboy), Masallı, Biləsuvar (Puşkin), Zaqatala, İsmayıllı Rayon İcraiyyə Komitələrinin sədri, Azərbaycan Xalq Sovxozlar Komissarının müavini, SSRİ-nin İrandakı Ticarət nümayəndəliyinin idxal şöbəsi rəisinin müavini, SSRİ Taxıl Tədarükü İdarəsinin Azərbaycan kontorunun müdiri, 1956-cı ildən Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Baş Taxıl Məhsulları İdarəsinin rəisi olmuşdur.

Mədyail Vəli oğlu İmaməliyev
(1938)

Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu bitirmişdir. Hidromeliorasiya mühəndisidir.

1960-65-ci illərdə Su Təsərrüfatı Nazirliyinin "Azərdövlətlayihə" İnstitutunda mühəndis, 1965-1992-ci illərdə Nazirlər Sovetində referent, şöbə müdirinin I müavini, şöbə müdiri və həmin ildən Meliorasiya və Su Təsərrüfatı komitəsində trest müdirinin müavini işləyir.

Yüksək ixtisaslı, səriştəli dövlət məmuru kimi böyük nüfuz qazanmışdır.

"Şərəf Nişanı", "Qırmızı Əmək Bayrağı" ordenləri və müxtəlif medallarla təltif edilmişdir.

**Məmməd Abdulla oğlu Abdullayev
(1957)**

Dövlət xadimi. Azərbaycan Dövlət Material Ehtiyatları Komitəsi sədrinin müavini vəzifəsində çalışmışdır.

Azərbaycan Dövlət Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmişdir.

Taxıl Məhsulları Nazirliyinin Hacı Zeynalabdin Tağıyev adına Taxıl məhsulları kombinatında usta kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, sonra baş iqtisadçı, şöbə müdiri, direktor müavini, "Dəyirman" kooperativinin direktoru, 1991-93-cü illərdə Həmkarlar Təşkilatının taxılçılıq işçiləri üzrə sədri, 1993-2006-cı illər ərzində Dövlət Material Ehtiyatları Komitəsinin sədr müavini, 2006-2008-ci illərdə "Azmelsutəsərrüfat" ASC-nin nəzdində Asiya İnkişaf Bankının "Sələ Qarşı Tədbirlər" Layihəsinin rəhbəri, 2008-2009-cu illərdə "Azərkörpü" ASC-nin vitse-prezidenti vəzifələrində çalışmışdır. 2009-cu ildən bəri "Azmelsutəsərrüfat" ASC-nin nəzdində Dünya Bankının "Milli Su Təchizatı və Kanalizasiya Xidmətləri" Layihəsinin rəhbəri vəzifəsində işləyir.

"Fəxri dövlət ehtiyatçısı", "Rusiya və Ukraynanın fəxri xilasedicisi" adlarına layiq görölüb, çoxsaylı elmi məqalələrin və elmi əsərlərin müəlifidir. Amerika, Rusiya və Ukrayna dövlətlərinin medalları ilə təltif olunub. İlisu kəndinin qədim tarixinin qorunmasında, müasir inkişafında və digər xeyriyyə tədbirlərində yaxından iştirak edir. Bu nəşrin təşkilatçılardanındır.

Rəsul Balay oğlu Qocayev
(1897-1973)

1913-cü ildə Bakıya gəlib müxtəlif sənaye müəssisələrində fəhləlik edən R.Qocayev 1918-ci ildə Qızıl Ordu sıralarında xidmət etmiş, Sovet hakimiyyətinin ilk illərindən dövlət vəzifələrində çalışmışdır. Qax-Almalı inqilab komitəsinin birinci sədri olmuş, 1921-ci ilin sonundan Zaqatala qəza komitəsi sədrinin müavini vəzifəsində işləmişdir. 1923-cü ildə Zaqafqaziya Kommunist Universitetinə oxumağa göndərilmiş, təhsilini bitirdikdən sonra 1935-ci ilədək həmin universitetdə dosent, kafedra müdirinin müavini, sonra Zaqafqaziya Ölkə Komitəsində təlimatçı, Balakən Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, Azərbaycan KP MK-da təlimatçı, mühazirəçi, bölmə müdiri işləmiş, 1945-ci ildən 1968-ci ilədək Bakı Ali Partiya Məktəbində direktor müavini, kafedra müdiri və başqa vəzifələrdə çalışmış, sonra təqaüdə çıxmışdır.

İşgüzarlığı, prinsipiallığı, həssaslığı, mənəvi saflığı ilə böyük nüfuz qazanmışdır. "Qırmızı əmək bayrağı" ordeni, medallar, Ali Sovetin fəxri fərmanları ilə təltif olunmuşdur.

Sadıq Nəbi oğlu Murtuzayev
(1927)

Filologiya elmləri namizədi, görkəmli partiya-dövlət xadimi. 1949-cu ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə Zaqatala Pedaqoji Məktəbində müəllimliklə başlamış, 1952-ci ildən rəhbər partiya işinə irəli çəkilməmiş, 1953-cü ildən Pedaqoji İnstitutun aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş, 1956-cı ildən Zaqatala Rayon Partiya Komitəsində ikinci katib, 1959-cu il-

dən birinci katib işləmiş, Zaqatala, Qax və Balakən rayonları üzrə MK-nın partiya təşkilatçısı, 1962-cı ildə Azərbaycan KP MK-nın ideologiya şöbəsinin müdiri, 1963-cü ildən 1990-cı ilin sonunadək Abşeron, Şəki, Ağdam, yenidən Abşeron Rayon Partiya Komitələrinin I katibi işləmişdir. Azərbaycan KP MK-nın büro üzvü seçilən yeganə raykom katibi olmuşdur.

1961-ci ildə Zaqatala, Qax və Balakən rayonlarından SSRİ Ali Sovetinin deputatı və 6 dəfə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı seçilmiş, Ali Sovetin elm və mədəniyyət daimi komissiyasının sədri olmuşdur. İlisu kəndinin tarixində SSRİ deputatı seçilmiş yeganə adamdır.

30 ilə yaxın MK-nın üzvü, Sov. İKP-nin XXII, XXIII qurultaylarının, XIX Ümumittifaq partiya konfransının nümayəndəsi olmuşdur.

1979-cu ildə Liviya Cümhuriyyətində və 1989-cu ildə Danimarkada Azərbaycan günləri keçirilərkən Azərbaycan nümayəndə heyətinə başçılıq etmişdir.

Respublikanın geridə qalmış iri rayonlarına göndərilmiş və onun rəhbərliyi ilə həmin rayonlar qabaqcıllar sırasına çıxmışdır. Respublikada yenilikçi raykom katibi kimi tanınmışdır.

Respublikada heyvandarlığın, bağçılığın sənaye əsaslarına keçirilməsinin təşəbbüskarı və yaradıcısı olmuşdur.

Şəkiddə və Ağdamda nümunəvi sağlamlıq komplekslərinin inşası, xeyriyyəçilik yolu ilə İlisuya Ram-rama şlaləsindən su kəməri çəkilişi onun adı ilə bağlıdır. Onun təşəbbüsü ilə Ağdamda dünyada ikinci, SSRİ-də birinci Çörək Muzeyi, ilk Muğam məktəbi, Muğam teatrı təşkil olunmuş, Natəvan qızlar bayramı keçirilmişdir.

Rəhbərlik etdiyi rayonların təcrübəsi dəfələrlə Ümumittifaq, Zaqafqaziya və respublika seminar müşavirələrinin müzakirə mövzusu olmuşdur.

Beynəlxalq dostluq əlaqələrinin möhkəmlənməsi sahəsindəki xidmətlərinə görə Bolqarıstan Xalq Respublikasının Razqrad şəhərinin fəxri vətəndaşı seçilmiş, Bolqarıstanın və Hizbi Tudə Partiyasının yubiley medalları ilə təltif edilmişdir.

Akademik İmam Mustafayevlə birlikdə yazdığı "İmam Şamil" kitabı oxucular arasında böyük rəğbət qazanmışdır. Bu kitab, Beynəlxalq İmam Şamil mükafatları Komitəsinin böyük qızıl medalına layiq görülmüşdür.

Gərgin əmək fəaliyyətinə baxmayaraq, elmi tədqiqat işindən ayrılmamış, "M.F.Axundovun komediyalarının frazeologiyası" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş, "Molla Nəsrəddin" jurnalının üslub və frazeologiyası" mövzusunda doktorluq işini başa çatdırmış, lakin Azərbaycan KP MK-nın qərarı ilə (1969) rəhbər işçilərə müdafiə etmək qadağan olunduğundan hazır mövzu müdafiə olunmamışdır. O, həm də SSRİ Kənd Təsərrüfat Nazirliyinin İxtisasartırma İnstitutunda ekstern yolu ilə elmi iş müdafiə edərək kənd təsərrüfatı mütəxəssisi adı almışdır.

On elmi-publisistik kitabın, 100-dən çox elmi-publisistik məqalənin müəllifidir.

Onun qələmindən çıxan "Ağsaqqalın hikmət dünyası" kitabı çox böyük əks-səda doğurmuşdur.

Görkəmli yazıçı Seyran Səxavətin 2003-cü ildə çap olunmuş "Palıd toxumu" adlı bədii romanı Sadıq Murtuzayevin keçdiyi həyat yolundan bəhs edir.

1991-ci ildə təqaüdə çıxandan sonra Azərbaycan Müharibə və Əmək Veteranları Şurası sədrinin müavini seçilmiş, Veteran müəssisələri Respublika Birliyinin sədri olmuş, daha sonra Azərbaycan Kəndli (fermer) Təsərrüfatları İttifaqı İdarə Heyətinin ilk sədri, Respublika Ağsaqqallar Şurası sədrinin birinci müavini seçilmişdir.

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin qərarı ilə iki dəfə sosialist əməyi qəhrəmanı adına layiq görülmüş və qərarlar Sov. İKP MK-ya göndərilmişdir. Lakin bəzi adamların bədxah əməlləri nəticəsində işin icrası baş tutmamışdır. Hər iki təqdimatın surəti verilir.

İki Lenin ordeni, "Oktyabr inqilabı", "Qırmızı əmək bayrağı", "Şərəf nişanı" ordenləri və başqa mükafatlarla təltif olunmuşdur.

ЦК КПСС

В соответствии с постановлением Президиума ЦК КПСС № 226 от 23 декабря 1965 года ЦК КП Азербайджана вносит предложение о присвоении звания Героя Социалистического Труда, награждении орденами и медалями СССР особо отличившихся в увеличении производства и заготовок овощей, плодов, винограда и сортового чайного листа колхозников, рабочих совхозов, работников районных организаций и специалистов сельского хозяйства.

Всего представляется к награждению 712 человек, из них к присвоению звания Героя Социалистического Труда 7 человек, орденом Трудового Красного Знамени - 99, орденом "Знак Почета" - 164, медалью "За трудовую доблесть" - 189 и медалью "За трудовое отличие" - 220 человек.

К присвоению звания Героя Социалистического Труда представляются два рабочих совхоза, два бригадира, два директора совхоза и первый секретарь Апшеронского райкома партии тов. Муртузаев С.Н.

ЦК КП Азербайджана просит поддержать внесенные предложения о награждении передовиков овощеводства, плодоводства, виноградарства и чаеводства.

В.Ахундов

Fond 1, fil. 53, is 156, st. 262
Əli iltisatdır.
Arxivin direktoru - Bəyrov M. B.

ЦК КПСС

В соответствии с постановлением Президиума ЦК КПСС № 226 от 23 декабря 1965 года "О награждении орденами и медалями ряда передовиков сельского хозяйства" ЦК КП Азербайджана вносит предложение о присвоении звания Героя Социалистического Труда, награждении орденами и медалями СССР особо отличившихся в развитии животноводства, увеличении производства и заготовок мяса, молока, яиц, шерсти и другой продукции за последние годы, колхозников, рабочих совхозов, работников партийных, советских и сельскохозяйственных органов.

Всего представляется к награждению 834 человека, из них к присвоению звания Героя Социалистического Труда 6 человек, орденом Ленина - 32, орденом Трудового Красного Знамени - 96, орденом "Знак Почета" - 208, медалью "За трудовую доблесть" - 277 и медалью "За трудовое отличие" - 215 человек.

К присвоению звания Героя Социалистического Труда представляются: две доярки, два старших чабана, председатель колхоза "Бакинский рабочий" Куткашенского района тов. Алимурзов А.О. и первый секретарь Апшеронского РК КП Азербайджана тов. Муртузаев С.Н.

ЦК КП Азербайджана просит поддержать внесенные предложения о награждении передовиков животноводства, а также дать разрешения 32 работников животноводства республиканских министерств и ведомств.

П.Елистратов

Fond 1, fil. 53, is 156, st. 263
Əli iltisatdır.
Arxivin direktoru - Bəyrov M. B.

Т.Елистратов
15.12.1966.

П.Елистратов
Вручено 2 экземпляра
1. Мурадову 15.12.66
2. М.Б.Б.

Saleh Balay oğlu Qocayev
(1899-1984)

XX əsr Azərbaycan tarixində görkəmli dövlət xadimi, qüdrətli bir şəxsiyyət, prinsipiallığı ilə qeyri-adi fenomen, dünya şöhrətli ixtiraçı alim, xalqını, Vətənini sonsuz məhəbbətlə sevən bir insan olub. Saleh Qocayev əmək fəaliyyətinə Bakının Balaxanı qəsəbəsində Nobel qardaşlarının mexaniki zavodunda çilingərlikdən başlamış, 1918-ci ildə Balaxanı Rayon Gənclər İttifaqı sədrinin müavini, 1919-cu ildə Zaqatala bolşeviklərinin I konfransında Mahal Komitəsinin katibi, 1920-ci ildə inqilab komitəsinin sədri, Zaqatala Qəza Komitəsinin katibi, Azərbaycan KP MK-da təlimatçı, Şamaxor (Şəmkir) qəza və Bakı şəhəri Kirov Rayon Partiya Komitələrinin birinci katibi, "Kirovneft", "Azərneftmaş" trestlərinin müdiri, Xalq Avtomobil Nəqliyyatı Komissarı, Xalq Komissarları Soveti sədrinin müavini olmuşdur. 1932-ci ildə Azərbaycan Qırmızı Bayraqlı Neft İnstitutunu bitirir, 1941-ci ildən 1960-cı ilədək həmin institutun direktoru, sonra Elm və Texnika Komitəsi sədrinin müavini olmuşdur.

Dəfələrlə Azərbaycan K(b)P və MK üzvü, habelə Bakı Sovetinin deputatı, Azərbaycan MİK və Zaqafqaziya MİK üzvü, 4 çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Ali Sovetin Rəyasət Heyətinin üzvü olmuşdur.

Onun təkcə respublika üçün deyil, bütün SSRİ məkanı üçün neft sənayesi kadrları hazırlanmasında xüsusilə böyük xidmətləri olmuş, rəhbərlik etdiyi institut SSRİ-nin ən məşhur ali təhsil ocaqlarından biri kimi tanınmışdır.

Yuxarıda deyilənlər Saleh Qocayevin daha çox görünən tərəfləri olub. Onun daha böyük xidmətləri məxfi xarakter daşdığından gizli saxlanılmışdır. Bunlara az da olsa işıq salmaq üçün şəxsi arxivində saxlanan bəzi sənədlərə müraciət etməyimiz bu böyük şəxsiyyəti bizə daha yaxından tanıtmış olar.

Saleh Qocayevin SBQ-8 konstruksiyası artıq geniş tətbiq olunur. Məhz bu səbəbdən SSRİ neft sənayesi naziri N.Baybakovun əmri ilə həmin konstruksiyanın kütləvi şəkildə hazırlanması təklif olunmuş və xalq təsərrüfatının inkişafında olduqca böyük əhəmiyyəti olmuşdur.

Sənədlərin birində SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyi "Azneftrazvedka" bir-

liyinin rəisi S.A.Orucov belə yazıb: ""Azneft" Birliyində tətbiq olunmuş Saleh Balay oğlu Qocayevin SBQ-8 qazma aqreqatı neft sənayesində ən təkmilləşmiş qazma mexanizmi olmaqla çox böyük təcrübi əhəmiyyətə malikdir və onun istehsalata tətbiqi sözsüz ki, dövlət vəsaitinin böyük həcmdə qənaətinə səbəb olacaq.

Mühəndis Saleh Qocayev müasir qazma aqreqatı yaratmaq üçün qarşısına çox çətin məsələ qoymuş və onu müvəffəqiyyətlə həll etmişdir. Azərbaycan xalqı belə oğulları ilə fəxr edə bilər".

Bu aqreqata SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü professor B.M.Saydarov (SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyi Cənub-Qərb rayonları texniki Qazma Birliyinin rəisi), SSRİ Neft Sənayesi Naziri və SSRİ DPK-nın sədri SSRİ nazirlər soveti sədrinin müavini olmuş N.Baybakov, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, Stalin Mükafatı Laureatı akademik Ə.A.Əlizadə və onlarca görkəmli alim, mütəxəssis, habelə neft sənayesində çalışan sırası adamlar yüksək qiymət vermiş, onun neft sənayesinin inkişafındakı müstəsna rolundan dönə-dönə danışmışlar.

SSRİ Neft Sənayesi naziri N.Baybakovun bir əmrindən:

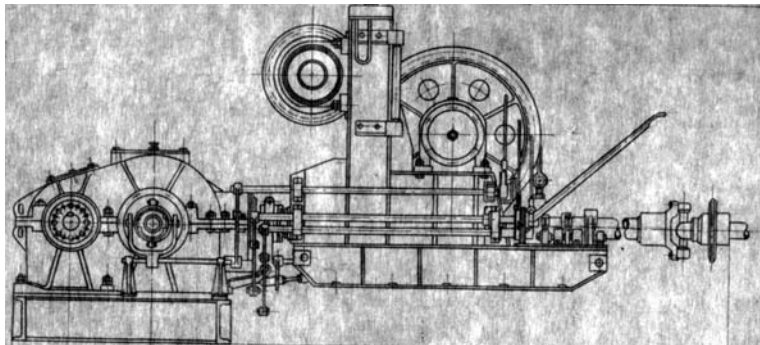
"Qocayev sisteminə aid dəzgahların kütləvi buraxılışına başlansın. 1948-49-cu illərdə ən azı 120 dəst dəzgahın buraxılması təmin edilsin".

"Başneftçixarma" idarəsinin rəisi S.A. Vəzirovun əmrindən:

"Cənub-Qərb Neft Sənaye birliyinin sahələrində SBQ-8 sürət dəzgahının sənayedə geniş tətbiqinə başlansın".

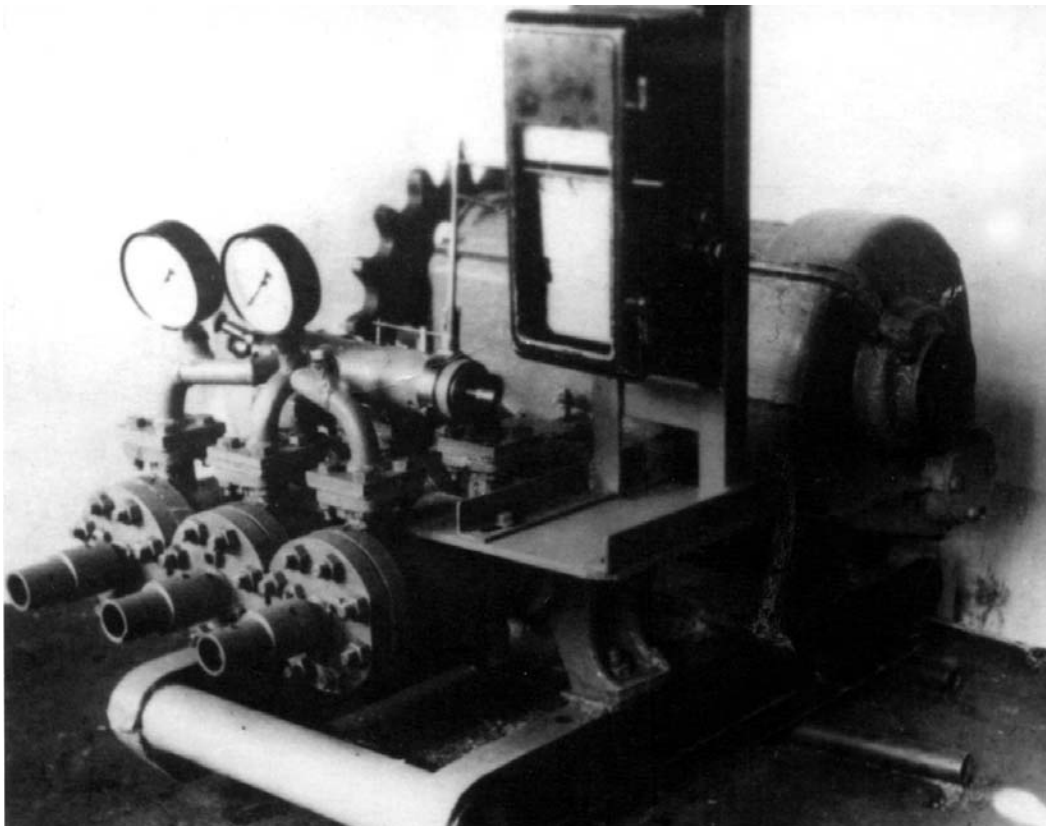
Saleh Qocayevin 26-dan çox məşhur ixtirası olmuş, onların bir çoxu SSRİ hüduqlarından kənara çıxıb, dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində, o cümlədən ABŞ-da böyük şöhrət qazanmışdır.

S.Qocayev bir dəfə A.N.Kosiginə müraciət edir ki, bu necə ola bilər ki,

"SBQ-8" qazma dəzgahı

patenti məndə olan avtomat "hidroregulyator" mənim xəbərim olmadan Amerikada tətbiq olunur. Kosiginin göstərişi ilə SSRİ ilə ABŞ arasında yazışmalar nəticəsində məsələ həll olunmuşdu.

Avtomat tənzimləyici

S.Qocayevin şəxsi arxivində "Tam məxfi" qrifli sənədlərdən biri SSRI Ağır Sənaye Üzrə Xalq Komissarı L.M. Kaqanoviçin 11 oktyabr 1938-ci il 1130 sayılı əmridir. Burada Saleh Qocayevin həmin dövrün böyük bir hadisəsi hesab olunan ixtirasının təcili sınaqdan keçirilməsi üçün şərait yaradılması, işin gedişi barədə hər gün məlumat verilməsi tələb olunur.

Məşhur ixtiraçı Saleh Qocayevin nadir ixtira hesab olunan yeni kəşfi Ümumittifaq "Maşino-ekspert" kataloquna daxil edilmişdi.

İkinci Dünya müharibəsi illərində müasir silah növləri yaradılması sahəsində Saleh Qocayevin xüsusi xidmətləri olmuşdur. Bu silah bir dəqiqə ərzində yüzlərlə mina atmaqla güclü atəş sahəsi yaradan və düşmənin məhv edilməsində həlledici rol oynayan yeni çoxlüləli avtomat pulemyot və çoxlüləli avtomat minomyotlar idi. Hər iki silah növü ordu mütəxəssislərinin iştirakı ilə sınaqdan keçirilmiş və müəlliflik şəhadətnaməsi almışdır. Bu ixtiraların sənədləri hazırda Moskvada "Tam məxfi" qrifli ilə Müdafiə Nazirliyinin ixtiralar şöbəsində saxlanılır.

Onun prinsipiallığı qarşısında M.C.Bağırov kimi dönməz bir şəxsiyyətin də geri çəkildiyinə dair maraqlı bir epizod: M.C.Bağırov gecədən xeyli keçmiş Nazirlər Soveti sədrinin müavini işləyən S. Qocayevi çağırıdır ona deyir ki, səni NKBD (Daxili İşlər Komissarı) təyin etmiş və bu barədə İosif Vissarionoviç Stalinə raport vermişəm. S.Qocayev qəti etiraz edir ki, mən texniki sahənin adamıyam, hüquqşünas deyiləm, orada işləyə bilmərəm.

Bu cavabına görə M.S.Bağırov S.B.Qocayevi gecəyə işdən azad edir, lakin az sonra onu çağırır, Neft Sənaye İnstitutuna rektor göndərir.

Görkəmli jurnalist Zülfüqar Şahsevənli Saleh Qocayevin ömür yoluna həsr etdiyi yazısında deyir: "Saleh Qocayevin - bu parlaq istedad sahibinin, qüdrətli türk oğlunun bir insan ömrünə sığmayan qeyri-adi istedadına, zəhmətinə, əzab-əziyyətinə, dəmir iradəsinə, axtarışlarına heyran kəsilmişəm. Beynimdən "böyüklərin faciəsi böyük olur" fikri və "biz böyüklərimizi niyə görmürük?" sualı keçir... Biz dünənə niyə boylana bilmirik? Böyükələrimizi niyə belə unuduruq?

S.Qocayevin tələbəsi tanınmış mühəndis-yazıçı Manaf Süleymanov:

"Saleh Qocayev son dərəcə ciddi adam idi. Zarafatı, yersiz söhbəti xoşlamazdı. Onu yaxından tanıyanlar danışirlar ki, o, büllur kimi saf, sağlam əqidəli, sözbütöv, haqqı nahaqqın ayağına verməyən, dönməz, işıqlı bir insan olub. İxtiralarından ona çatması qonorarı son qəpiyinəcən cəbhə fonduna köçürüb və körpələr evinə bağışlayıb.

Onun prinsipiallığı haqqında xatirələrdə belə bir epizod yaşayır:

S.M.Kirov Azərbaycanda birinci katib olanda təsadüfən danışmaq vaxtı telefonlar bir-birinə calanmış, mübahisə başlayıb ki, kim birinci olaraq dəstəyi yerinə qoysun. Saleh Qocayev təkidlə: - Siz gərək dəstəyi qoyasınız ki, mən başladığım söhbəti sona çatdırım. Kirov dəstəyi yerə qoymalı olmuşdur".

Görkəmli yazıçımız Mehdi Hüseynin hələ 1959-cu ildə yazdığı "Qabar" hekayəsinin qəhrəmanı - həyatının mənasını öz millətinə, xalqına ləyaqətlə xidmətdə görən Saleh Balay oğlu Qocayevin yüksək ətərlı ömür yolu həqiqətən bugünkü gəncliyə, xalqını sevən, onun taleyini düşünən hər bir kəsə nümunədir" (Zülfüqar Şahsevənli, "Günay" qəzeti).

Yuxarıda Saleh Qocayevin SBQ-8 qazma qurğusundan bəhs edildi. Bundan başqa onun ixtiraları içərisində böyük elmi və iqtisadi dəyərə malik "Bronza - babitin alüminiumla əvəz edilməsi", "Altı lüləli avtomat-minom-yot", "Hidrotənzimləyici avtomat", "Qazma borularını açan və bağlayan

avtomat", bütünlükdə on beş görkəmli ixtirası xalq təsərrüfatında geniş tətbiq olunmuş və indi də davam edir.

Saleh Qocayevin xidmətləri "Qırmızı ulduz", dörd dəfə "Qırmızı Bayraq", "Şərəf nişanı" ordenləri, çoxsaylı medallar və fəxri fərmanlarla qeyd edilmişdir.

Onun nadir keyfiyyətləri, yüksək tələbkarlığı, nümunəvi intizam yaratması, qayğıkeşliyi, büllur təmizliyi barədə əfsanəyə bənzər həqiqətlər indi də dillərdə doluşmaqdadır.

Nəzirmahmud Qocayev onun ömür yolu, elmi-texniki fəaliyyəti və ixtiraları ilə bağlı fundamental bir kitab yazaraq 2010-cu ildə nəşr etdirmişdir.

Sultan Məhəmməd oğlu Qasimov

(1959)

Uzun illər daxili işlər orqanlarında çalışmış, hazırda Rusiyanın Yekaterinburq şəhərində konsuldur.

Vahid Hüseynəli oğlu Hacıyev

(1904-1959)

Biologiya elmləri namizədi, respublikanın əməkdar müəllimi.

1920-ci ildən Zaqatala şəhərində müəllim kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, 1925-ci ildə Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirmiş, 1930-cu ildən həmin institutda baş müəllim işləmiş, təbiət fakültəsinin dekanı, daha sonra Qiyabi Pedaqoji İnstitutda direktor müavini, 1942-ci ildən Bakı Şəhər rayonu XMS-nin müdiri, rayon sovetinin sədri, 1948-51-ci illərdə Bakı şəhər rayon partiya komitəsinin I katibi, 1951-ci ildən Azərbaycan KP MK-nın elm və ali məktəblər bölməsinin müdiri, respublika "Bilik" cəmiyyətinin sədri, EA-nın Zoologiya İnstitutunda şöbə müdiri işləmişdir. Bir çox dövlət təltifləri olmuşdur.

Vaqif Vəli oğlu Qocayev
(1941-2000)

Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputatı olmuşdur (1989-1991).

1959-cu ildə Azərbaycan Sənaye İnstitutunun geoloji-kəşfiyyat fakültəsinə daxil olmuş, fakültənin Azərbaycan Dövlət Universitetinə keçməsilə əlaqədar 1962-64-cü illərdə həmin universitetdə təhsilini başa vurmuşdur. 1964-cü ildə AMEA-nın ET Geoloji Kəşfiyyat İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamış, 1969-cu ildə Azərbaycan Yeyinti Sənayesi Nazirliyinə işə keçmiş, 1970-ci ildə Moskva Yeyinti Sənayesi İnstitutunun Gəncə filialında (qiyabi) ikinci ixtisas almışdır. 1970-ci ildə Balakən konserv zavodunda baş mühəndis, 1971-ci ildən direktor, 1972-82-ci illərdə Qax konserv zavodunun direktoru, 1982-85-ci illərdə Qax taxıl məhsulları kombinatının direktoru, 1985-88-ci illərdə Naxçıvan MR İliç rayonu konserv zavodunun direktoru, 1989-91-ci illərdə Qax Rayon İcra hakimiyyətinin başçısı, 1992-96-cı illərdə Qax rayon TTS idarəsinin direktoru, 1992-94-cü illərdə YAP-ın Qax rayon şöbəsinin sədri, 1996-98-ci illərdə Əmək və Sosial Müdafiə Nazirliyinin rayonlararası əmək müfəttişliyinin sədri və başqa vəzifələrdə çalışmışdır. SSRİ idman ustası, güləş üzrə dəfələrlə respublika çempionu olmuşdur.

İLİSULU ALİMLƏR

Müqəddəs kitabımız "Qurani Kərim"də və ulu Peyğəmbərimiz Muhəmməd Əleyhissalamın hədisi-şəriflərində elmə və alimlərə verilən qiymət bütün başqa kəlamlardan əsaslı surətdə seçilir.

Heç də təsadüfi deyil ki, Muhəmməd (s.ə.s.) peyğəmbərə Allah tərəfindən nazil olan ilk söz oxu!, ilk ayə "Ələq" surəsinin birinci ayəsi olan "oxu! yaradan rəbbinin adı ilə" olmuşdur.

Allah-təala "Qurani-Kərim"də elmə, alimə yüksək qiymət vermiş, alimin mürəkkəbini şəhidin qanından üstün tutmuş, qələmə və onun yazdıqlarına and içmişdir.

- *"Alimin mürəkkəbi şəhidin qanından üstündür".*
- *"And olsun qələmə və onun yazdıqlarına".*
- *Bu, elmə, alimə verilən ən ali qiymətdir.*

Həzrət Peyğəmbərin dediklərindən:

- *Ömrünü elmə sərf edən adam heç vaxt ölmür.*
- *Bir saat elm öyrənmək 60 illik ibadətdən üstündür.*
- *Hikmət - imanun itmiş dəvəsidir: tapdığınız yerdə onun ovsarından yapışıb əldən buraxmayın.*
- *Elm öyrənmək üçün dünyanın ən uzaq güşəsinə qədər gedin.*
- *Elmi beşikdən qəbrədək öyrənin.*
- *Qabiliyyətsizlərin elmi tələf etmələri donuzun boynundan mirvari, cavahir və qızıl asmaq kimidir.*

- Bu kəlamlara başqa müqəddəslərimizin dediklərindən bir neçəsini əlavə etmək istədik.

Həzrət Əli (ə.s) :

Əgər mömin şəxs öləndə elm yazılmış bir vərəq qoyub getsə, o vərəqdəki yazıların hər hərfi üçün Allah-təala ona dünyadan 7 dəfə böyük bir şəhər bağışlayar.

Kim mənə bir hərf öyrətmiş olsa, mənə özünə qul etmiş olar.

İmam Zeynül-Abdin:

Əgər insanlar bilsələr ki, elm tələb etməkdə nə var, qanlarının tökülməsi və dənizlərin dibinə baş vurmaları ilə də olsa, onun tələbinə gedərlər.

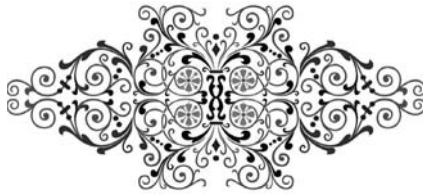
İmam Cəfər Sadiq:

Elm öyrənin, onunla birlikdə həlimliklə özünüzü zینətləndirin.

Elmin və elm dalınca getməyin böyüklüyünü çoxsaylı İlisulu alimlərinin nümunəsində bir örnək kimi göstərməklə bu kəndin cəmiyyətimizə necə böyük xidmət etdiyini təsəvvür etmək çətin deyil.

Çox cəsarətlə demək olar ki, ölkəmizin heç bir kəndi, xalqımıza İlisu qədər alim verməmişdir. Biz bu məlumat kitabının indiki ikinci nəşrində bəzi əlavələr etsək də İlisulu alimlərinin heç də hamısını əhatə edə bilməmişik və şübhəsiz ki, kitabın növbəti nəşrlərində soydaşlarımızın köməyi ilə onları xeyli artırmaqla biləcəyik.

İlisunun çoxsaylı tarixi məziyyətləri içərisində onun alimlərini birinci dərəcəli kimi dəyərləndirməklə, onlara daha geniş yer ayırmağı məqbul bildik.

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASININ HƏQİQİ VƏ MÜXBİR ÜZVLƏRİ

Ələsrəf Veysəl oğlu Məmmədov (1931-2003)

Akademik, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, H.Z.Tağıyev adına Azərbaycan Milli mükafatının laureatı.

Azərbaycan Dövlət Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

1953-cü ildən AEA-nın Geologiya İnstitutunda işə başlamış və institutun aspiranturasına daxil olmuşdur. Aspiranturayı bitirmədən vaxtından əvvəl "Kür və İori çayları arasında geoloji şəraitlə əlaqədar təbii-neft qaz təzahürlərinin tədqiqi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1958-70-ci illərdə EA-nın Geologiya İnstitutunda baş elmi işçi kimi bir sıra elmi xəritələrin, çoxsaylı dəyərli elmi təkliflərin müəllifi olmuşdur. Xüsusilə orta Kür çökəkliyində neft-qaz yataqları axtarışının elmi əsasları, Mezozoy və Paleogen çöküntü komplekslərinin zəngin neft-qaz ehtiyatlarına malik olduğunun əsaslandırılması kimi böyük elmi kəşflər onun adı ilə bağlıdır.

1969-cu ildə "Orta-Kür çökəkliyinin neftlik və qazlıqla əlaqədar geoloji quruluşu və inkişaf tarixi" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Azərbaycanın geoloji inkişaf tarixinin öyrənilməsində böyük xidmətləri olan akad. Ə.Məmmədov çox qiymətli 1:2500000 miqyasında tərtib olunmuş litoloji-paleocoğrafi xəritələr atlasının əsas müəlliflərindən biridir.

AEA-nın akademik H.Ə.Əliyev adına coğrafiya İnstitutunun paleocoğrafiya şöbəsinə müdir seçilmişdir. Planetimizin formalaşmasında çox mühüm rolu olan Yerin dördüncü dövrünün öyrənilməsi və bu dövrə dair 1:500000 miqyasında tərtib olunmuş xəritə onun adı ilə bağlıdır. Onun bu sahədəki fəaliyyəti 1978-ci ildə Azərbaycan Dövlət Mükafatına layiq görülmüşdür. Akademik Ə.Məmmədovun Xəzər dənizinin geoloji quruluşuna, geoloji inkişaf tarixinə və neftlik perspektivinə dair bir sıra sanbalı elmi əsərləri bu gün Xəzərdə böyük neft-qaz istismarı sahəsində aparılan işlərdə böyük rol oynayır. Akademik Ə.Məmmədovun elmi rəhbərlik sahəsindəki göstəriciləri: keçmiş SSRİ EA-nın Dördüncü dövrün öyrənilməsi üzrə komissiyasının üzvü, Azərbaycanda neft və qaz geoloji-kəşfiyyat işlərinin səmərəliliyinin artırılması üzrə mütəxəssislər şurasının üzvü, Azərbaycan Prezidenti yanında Ali Attestasiya komissiyasının Yer Elmləri üzrə ekspert şurasının üzvü, Azərbaycan EA Geologiya İnstitutunun müdafiə üzrə ixtisaslaşdırılmış Şurasının həmsədri, H.Ə.Əliyev adına ET Coğrafiya İnstitutu direktorunun müavini, MEA-Yer Elmləri Bölməsinin akademik katibinin müavini, Azərbaycan MEA-nın "Xəbərlər" jurnalının Yer Elmləri seriyasının baş redaktorunun müavini, təhsil cəmiyyətinin "Bilgi" dərgisi seriyasının redaksiya heyətinin üzvü, Rusiyanın İdarələrarası Stratiqrafiya Komitəsinin Neogen və Dördüncü dövr sistemləri komissiyasının üzvü, Azərbaycan geoloqları Milli Komitəsinin büro üzvü, Azərbaycan İdarələrarası Stratiqrafiya Komitəsinin Neogen komissiyasının sədri, AMEA H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun müdafiə üzrə ixtisaslaşdırılmış Şurasının üzvü olmuşdur.

30 ildən çox Bakı Dövlət Universitetində müəllimlik fəaliyyəti, 20-dən çox elmlər doktoru və elmlər namizədi yetişdirməsi, 230-dan çox elmi əsərin, o cümlədən, 12 monoqrafiyanın, 6 atlasın, 10 xəritənin müəllifi olması - bütün bunlar akademik Ə.Məmmədovun fəvqəladə bir elmi korifey, böyük təşkilatçılıq səriştəsinə malik şəxsiyyət olmasına dəlalət edir.

**Əzəl Cəfər oğlu Sultanov
(1905-1990)**

Akademik, geologiya-minerologiya elmləri doktoru (1944), professor (1949), Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü (1959), Bakı Dövlət Universitetinin prorektoru, (1952-1956) kafedra müdiri, 1958-1970-ci illərdə Azərbaycan EA-nın Geologiya İnstitutunun direktoru. SSRİ Elmlər Akademiyası Yer Elmləri Bölməsinin çökmə süxurlar komitəsinin üzvü, 1961-ci ildə Böyük Britaniya və İrlandiyanın (İngiltərə Elmlər Akademiyası) Mineraloji cəmiyyətinin fəxri üzvü seçilmişdir. 1971-ci ildə Bakıda keçirilən neft və qaz kollektorlarına dair 4-cü Ümumittifaq Müşavirəsinin Təşkilat Komitəsinin, Respublika "Bilik cəmiyyəti"ndə geoloji-coğrafiya bölməsinin sədri olmuşdur.

Çökmə və vulkanogençökmə mənşəli qeyri-filiz yataqlarının və tikinti materiallarının öyrənilməsi, neft və qaz yataqlarının axtarışı və onların proqnozu sahəsində böyük tədqiqat işləri aparmış, Böyük Qafqazın cənub ətəklərinin mis, gümüş, sink və polimetal yataqlarının, həmçinin respublika ərazisində poleozoy, mezazoy, kaynazoy çöküntülərinin litologiyasını öyrənmişdir. Balakən rayonu ərazisindəki məşhur filiz yataqlarının kəşfində iştirak etmişdir.

Azərbaycan geologiyası haqqında bir çox kitabların müəllifi, elmi kadr-lar hazırlanmasında çox qayğıkeş, təvazökar, zəhmətkeş alim kimi dərin hörmət qazanmışdır. 20-dən çox doktorluq və namizədlik dissertasiyalarının rəhbəri olmuşdur.

Azərbaycan geologiya elminin ilk yaradıcılarından biri kimi bu sahədə qazanılmış böyük elmi nailiyyətlərdə Ə.Sultanovun layiqli və özünəməxsus yeri vardır.

O, həm də məşhur İlisu sultanlarının nəslindəndir.

Dəmir Vahid oğlu Hacıyev
(1929-1999)

Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, biologiya elmləri doktoru, professor.

Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Krım vilayəti Marfa rayon xəstəxanasında baş həkim kimi başlamışdır. Vətənə qayıtdıqdan sonra EA-nın Geologiya İnstitutunun Təbiət-Tarix muzeyində elmi katib kimi işə başlayır, 1961-ci ildə Tiflis

Dövlət Universitetində namizədlik dissertasiyası müdafiə edərkən əsərin paleontologiya sahəsində çox mühüm elmi dəyəri nəzərə alınaraq ona namizədliklə yanaşı həm də biologiya elmləri doktoru dərəcəsi verilir. Bu, elm aləmində nadir hadisələrdəndir.

1964-cü ildən ömrünün axırınadək Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun Ümumi Biologiya kafedrasına rəhbərlik etmişdir.

1972-ci ildə EA-nın müxbir üzvü seçilmişdir. Nyu-York Akademiyasının üzvü olmuşdur.

Tibbi-bioloji elmlərin ən müxtəlif sahələri ilə məşğul olub çox qiymətli elmi axtarışlar aparmışdır. O cümlədən: paleontologiya, stratigrafiya, zoologiya, arxeologiya, arxeozoologiya, morfologiya, müqayisəli anatomiya, tibbi genetika və s.

Paleontologiya elmində yeni istiqamətlər kəşf etmiş, Eldar, Binəqədi qədim fauna qalıqları yataqlarının kəşfi, Azıx mağarasında tapılan ibtidai insan çənəsinin kəşfi onun adı ilə bağlıdır.

"Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi" (1981) S.İ.Vavilov medalı (1983), "Qırmızı əmək bayrağı" ordeni (1971) və çoxsaylı başqa təltifləri olmuşdur.

Dəmir Hacıyevin həyatından bəzi epizodlar:

Onun anası Xanım Nərimanova Nəriman Nərimanovun qardaşı qızı idi. "Nərimanovşına" ilə mübarizə illərində Nərimanovun bütün qohumları repressiyaya uğramış, institutu qurtaran kimi Dəmirin və qardaşının Krıma göndərilməsi də bununla əlaqədar idi. Bu sürgün idi. O, Bakıya M.C.Bağırovun məhkəməsindən sonra qayıda bildi.

ABŞ-ın Filadelfiya universitetinin professoru, fəlsəfə doktoru Murad Axundovun dediklərindən: "Dəmir Hacıyev dostluqda əvəzsiz bir insan idi. Onun həyat şkalasında birinci yeri ailə tuturdu elmdəki nailiyyətlərinə isə bircə nəfər də irad tuta bilən yox idi. Onun Azıx tapıntısı olan tarixəqədərki insan çənəsinin kiçik bir hissəsi və 2 diş haqqında Moskva Universitetinin Antropoloji muzeyində söylədiyi 1 saatlıq məruzəsi dünyaya elmi üçün nadir hadisə idi. O, burada iştirak edən görkəmli mütəxəssis alimləri valeh etmişdi. Bu hadisə bir zirvə idi. Bütün dünya bu kəşfi böyük məmuniyyətlə qəbul etdi".

Dəmir Hacıyevin elmi nailiyyətləri barədə cildlərlə əsər yazmaq olar və şübhəsiz yazılacaqdır. Onun arxivində bir sıra elmi problemlər qarşıya qoyulub və bunların həlli yolları göstərilib ki, xüsusi elmi əhəmiyyətə malikdir. Heç şübhəsiz, onun sədaqətli və istedadlı şagirdləri bu işi başa çatdırıb onun nurlu şəxsiyyətini daha da işıqlandıracaqlar.

**Kərim Nəzir oğlu Ramazanov
(1947-2012)**

Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, texnika elmləri doktoru, professor.

Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının energetika fakültəsini bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Elmi-Tədqiqat Energetika İnstitutunda başlamışdır. 1978-ci ildə SSRİ Elmlər Akademiyasının Sibir filialında namizədlik, 1991-ci ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

2001-ci ildən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvüdür.

1996-2002-ci illərdə Ali Attestasiya Komissiyası yanında doktorluq dissertasiya üzrə ixtisaslaşdırılmış müdafiə şurasının sədri kimi 50-dən çox namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının müdafiəsinin təşkilatçısı olmuşdur.

1995-2000-ci illərdə 60 sayılı Qax-Zaqatala seçki dairəsindən birinci çağırış Azərbaycan Milli Məclisinin deputatı kimi respublikada enerji-

ka sahəsinin fəaliyyətini tənzimləyən qanunların yazılmasının bilavasitə iştirakçısı, Milli Məclisin Büdcə komissiyası ilə yanaşı, 5 il Milli Məclisin intizam komissiyasının üzvü olmuşdur.

1981-93-cü illərdə Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Energetika İnstitutunda elmi işlər üzrə direktor müavini, 1993-2002-ci illərdə həmin institutun direktoru vəzifəsində işləmişdir.

AMEA-nın fizika-riyaziyyat və texnika elmləri bölməsinin büro üzvü; "Energetikanın Kompleks Problemləri" Elmi Şurasının sədri, Beynəlxalq yayıma malik "Energetikanın Kompleks Problemləri" jurnalının baş redaktoru, Azərbaycan Respublikasının Yanacaq-Enerji Kompleksinin 2004-2015-ci illər ərzində perspektiv inkişafı üzrə "Dövlət Proqramının" tərtibi məqsədilə hökumət tərəfindən təşkil edilmiş "İşçi qrupu"n sədri və Proqramın elmi rəhbəri olmuşdur. Beynəlxalq qurumlarla enerji sahəsində aparılan danışıqlarda Azərbaycanın işçi qrupunun üzvü, ekspert olmuşdur.

2002-ci ildən Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirinin enerji məsələləri üzrə müşaviri vəzifəsində, Elmi-Tədqiqat Energetika İnstitutunda elmi və Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasında pedoqoji fəaliyyət göstərmişdir.

Azərbaycanda energetika elminin inkişafı sahəsində əldə edilən nailiyyətlərlə bağlı dəfələrlə ABŞ, İngiltərə, Fransa, Almaniya, İtaliya, Hollandiya, Avstriya, İrlandiya, Cexiya, Türkiyə, İran, Pakistan və b. ölkələrdə keçirilən beynəlxalq konfrans və simpoziumlarda məruzə etmişdir.

100-ə qədər elmi əsərin, 3 ixtiranın müəllifidir.

Çoxsaylı mükafatlara, dövlət təltiflərinə layiq görülmüşdür.

Doğma və ulu kəndimiz üçün əvəzsiz xidmət olan bu toplumun təşəbbüskarlarından, həmçinin İlisu məktəbinin 110 illiyinin təntənəli şəkildə qeyd olunmasının təşkilatçılarından olmuşdur.

ELMLƏR DOKTORLARI VƏ PROFESSORLAR

Abdolvahab Şərif oğlu Muxtarov (1950)

Elmlər doktoru, professor.

1972-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirib, Qax rayonunun Almalı və İlisu kənd orta məktəblərində fizika müəllimi işləmişdir. 1976-cı ildən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunda elmi işçi, 1977-ci ildən Akademiyanın Geologiya İnstitutuna elmi işə keçmiş və Moskvaya SSRİ EA Yer Fizikası İnstitutuna ezam olunmuş, 1979-cu ildə həmin institutda məqsədli aspiranturaya daxil olaraq 1985-ci ildə orada "Azərbaycanın seysmik aktiv vilayətlərinin geotermik rejimi" mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək elmlər namizədi dərəcəsi almış, 1974-cü ildən baş elmi işçi olmuşdur. 1985-ci ildən Azərbaycan MEA-nın Geologiya İnstitutunda çalışır. 2010-ci ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Bir sıra elmi problemlərin araşdırılmasında fəal iştirak edir, iki ixtiranın, iki səmərələşdirici təklifin, 60-dan çox elmi əsərin müəllifidir. Bir çox beynəlxalq layihələrin iştirakçısıdır.

Ağalar Sultanmurad oğlu Hacıqasımov (1935)

Geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, professor, Fəxri neftçi, "Neftootdaça" Rusiya elmi texniki kompleksi MMC "Elmi-texniki kompaniyasının" vitse-prezidenti.

1957-ci ildə Azərbaycan Sənaye İnstitutunu bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə "Azmozneftazvedka" trestində başlayıb, NPU Ləninneftdə geoloq, sonra baş geoloq, müdir müavini olmuş, aspiranturayı bitirib, namizədlik dissertasiyasını müdafiə etdikdən sonra Geologiya və Neft və Qaz Yataqlarının Kəşfiyyatı kafedrasında geoloq-geofizika problemləri laboratoriyasının mühəndisi işləmişdir.

1981-ci ildə İ.M.Qubkin adına MNKQS neft və qazın kəşfiyyatı və axtarışının nəzəri əsasları kafedrasına dəvət alıb və orada professor, kafedra müdirinin müavini işləyib. A.S.Hacıqasımov "Xalqlar dostluğu" və digər orden, medallarla təltif olunmuşdur.

Aydın Məmməd oğlu Əfəndiyev

Elmlər doktoru, professor. Buxarada çalışır. Görkəmli pedaqoq Məmməd Şeyx oğlu Əfəndiyevin oğludur

Barxal Şaban oğlu Barxalov (1944)- ana xətti

Fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor. Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir. Azərbaycan EA-nın Fizika İnstitutunda və A.F.İoffe adına Leninqrad Fizika-Texnika İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş, 1975-ci ildə namizədlik, 1992-ci ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1972-76-cı illərdə Bakı Dövlət Universitetində, 1977-ci ildən MEA-nın Fotoelektronika İnstitutunda laboratoriya müdiri işləmiş, hazırda MEA-nın Fizika İnstitutunda çalışır. ATU-nun professoru olmuşdur. Yarımkəçiricilər fizikası, bərk cisim fizikası və fiziki elektronika sahəsində görkəmli tədqiqatçı alim kimi Almaniya, İsveçrə, Türkiyə və Rusiyada 110 elmi əsəri çap olunmuş, 2 ixtiranın müəllifidir. Bir sıra beynəlxalq konfranslarda məruzələrlə çıxış etmişdir.

Cəfər Əzəl oğlu Sultanov (1935-2001)

Geologiya elmləri doktoru professor.

1957-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmiş, EA-nın Geologiya İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamış, 1961-ci ildə namizədlik, 1969-cu ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1977-1988-ci illərdə Bakı su kəmərləri idarəsində rəhbər vəzifələrdə, 1988-ci ildən ömrünün axırına kimi BDU-nun professoru olmuşdur. Elmi monoqrafiyanın, 80-dən çox elmi məqalənin müəllifidir. İlisu sultanları nəslinin layiqli davamçılarından olmuşdur.

**Elmir Bayram oğlu Bəşirov
(1951)**

Tibb elmləri doktoru, professor.

Orta məktəbi qızıl medalla, N.Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

1976-1982-ci illərdə Şəki şəhər və Qax rayon xəstəxanasında həkim-cərrah işləmiş, 1982-1984-cü illərdə klinik ordinatura keçdikdən sonra Bakı Xəzər Hövzə xəstəxanaları sistemində çalışmışdır.

1985-ci ildə Moskva şəhərində Mərkəzi Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş və irinli yaraların kompleks müalicəsi problemi ilə əlaqədar namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1989-cu ildən Azərbaycan Tibb İnstitutunun ümumi cərrahiyyə kafedrasında baş laborant, 1990-cu ildən assistent işləmişdir.

1990-cı il 20 yanvar faciəsi zamanı yaralıların müalicəsində fəal iştirak etmişdir.

1993-cü ildən Türkiyə Respublikasına elmi ezamiyyətə getmiş, orada doktorluq işini başa çatdırmış, əvvəlcə Harra Universitetində, sonra isə Mustafa Kamal Universitetində kafedra müdiri (professor) kimi çalışmışdır.

75 elmi işin, 3 ixtiranın, 7 kitabın müəllifidir.

1998-ci ildə Türkiyədə elmi-tədqiqat işləri müsabiqəsində birinci mükafata layiq görülmüşdür.

1993-cü ildə Ankara yüksək ixtisas xəstəxanasında laparoskopik əməliyyat aparan ilk Azərbaycan cərrahıdır.

**Əmrullah Adışirin oğlu
Adışirinzadə (1922)**

Tibb elmləri doktoru, professor.

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı. Ordu-dan tərxis olunduqdan sonra Moskva I Tibb İnstitutunu bitirmiş, (1952) Kuybişev (Samara) Tibb İnstitutunda aspirant olmuşdur.

1955-ci ildə "Öd yollarının innervasiyası"

mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş və həmin institutda normal anatomiya, topoqrafik anatomiya və cərrahiyyə kafedralarında dosent kimi işləmişdir.

1971-ci ildə "Ağ ciyərlərin mikrosirkulyator sistemi normada və patologiyada" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1972-1992-ci illərdə institutun anatomiya kafedrasının müdiri, 1992-ci ildən həmin kafedranın professoru olmuşdur.

18 elmlər namizədi, 2 elmlər doktoru hazırlamışdır.

Bir çox elmi qurultay, simpozium və konfranslarda, o cümlədən, 1978-ci ildə Bakıda keçirilən həkimlərin II Zaqafqaziya konfransında, I Zaqafqaziya simpoziumunda iştirak etmişdir.

150-dən çox elmi əsərin və məqalənin müəllifidir. Onun rəhbərliyi altında qan-damar sisteminə həsr olunmuş 5 elmi topla, 4 dərs vəsaiti hazırlanmışdır.

Fəzli Əmrullah oğlu Hacıyev
(1934-1999)

Coğrafiya elmləri doktoru, professor.

Azərbaycan Dövlət Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun Meşəçilik fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. 1962-ci ildə namizədlik, 1977-ci ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1964-69-cu illərdə EA-nın Elmi-Tədqiqat Eroziya bölməsində elmi katib işləmişdir.

BDU 1969-84-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetində dosent, professor, kafedra müdiri, 1982-84-cü illərdə həm də EA Coğrafiya İnstitutunda elmi işlər üzrə direktor müavini, 1986-89-cu illərdə Elmi-Tədqiqat Tərəvəzçilik İnstitutunun direktoru, 1989-97-ci illərdə Aqroekologiya Elmi Mərkəzinin direktoru olmuşdur.

Təbiəti Mühafizə cəmiyyətinin sədr müavini, Ekologiya Assosiasiyasının vitse-prezidenti, Dünya Bankının eksperti olmuşdur. Bolqarıstan, Macarıstan, Yəmən Ərəb Respublikası, Həştərxan, Moskva, Türkiyə və s. ölkə və şəhərlərdə elmi konfranslarda, simpoziumlarda iştirak etmiş, müxtəlif mövzularda məruzələrlə çıxış etmişdir.

1992-93-cü illərdə SSRİ Nazirlər Kabineti yanında Xalq Təsərrüfatı İdarəetmə Akademiyasında təhsil almışdır.

1983-cü ildə Respublika Dövlət Meyvə-Tərəvəz Təsərrüfatı Komitəsi sədrinin müavini işləmişdir.

Müxtəlif ölkələrdən olan 20-dən çox aspirant və doktorantın elmi rəhbəri olmuşdur.

Uzun sürən ağır xəstəlikdən sonra vəfat etmiş, məzarı İlisu kəndindədir.

Fikrət Seydəli oğlu Seydəliyev
(1934)

Texnika elmləri doktoru, Moskva Polad və Poladəritmə İnstitutunun professoru, SSRİ dövlət mükafatı laureatı. 1950-ci ildə orta məktəbi qızıl medalla, sonra Moskva Polad və Poladəritmə İnstitutunu bitirmiş və aspiranturada təhsilini davam etdirmişdir. Aspiranturada oxuyarkən Nikopol şəhərinə ölkənin nəhəng metal zavodlarına göndərilir. O zaman ölkənin bir çox vacib sənaye sahələrinin xüsusi polada ciddi ehtiyacı var idi və buna görə xaricdən çoxlu dəzgah alınır. Gənc mütəxəssiz bu problemin həlli ilə məşğul olmalı idi. Problemin həlli üçün bir çox institutlar, o cümlədən, Fikrətin aspirant olduğu Moskva Polad və Poladəritmə İnstitutu layihə düşünmüş və Fikrət Seydəliyev 2 ay Kolçugin və Leninqrad (Sankt-Peterburq) zavodlarının sexlərində təcrübə apardıqdan sonra problemin həllinə aid layihələrlə Nikopola gəlmişdir. Onun təklifləri zavodda böyük razılıqla qarşılanır. Lakin zavodun yüksək ixtisaslı poladəridən ustaları ilə xeyli vaxt dil tapa bilmir, özü təkliddə işləməli olur, lakin ruhdan düşür.

Məşhur poladəridənlər tədricən ona inanır və onların köməyi ilə ilk soyuqyayma üsulu öz nəticəsini verir. Zavodda bunu hamı böyük qələbə kimi qarşılayıb onu təbrik edir.

Zavoda çağırılmış ekspert komissiyası bu işə yüksək qiymət verir.

Sonra SSRİ-nin 3 nazirliyinin birgə əmri olur. Fikrət Seydəliyevin elmi-təcrübə nailiyyətinin nəticəsində ancaq qara metallurgiya zavodlarında

ölkəyə 25 milyon metr soyuqyayma üsulu ilə alınmış boru verilmişdir.

Daha sonra ölkənin böyük metallurq alimləri - İ. Pavlov, V.Yelyutin, İ. Kudin, Y. Sevolkin və həmçinin institutunun direktoru A. Selikovun yüksək rəylərindən sonra həmyerlimizin işi SSRİ dövlət mükafatı laureatı adına təqdim olunur.

Bundan sonra daha neçə-neçə yeniliklərin, ixtiraların, onlarla elmi əsərlərin müəllifi olmaqla bu gün də dünya şöhrətli bir alim kimi kəndimizin şan-şöhrətini yüksəklərə qaldırır.

**Qafar Əli oğlu Adışirinzadə
(1944)**

Tibb elmləri doktoru, professor. Kazan şəhərində yaşayır və fəalliyət göstərir

**Mikayıl Həmid oğlu Həmidov
(1938)**

Elmlər doktoru, professor.

Zaqatala Kənd Təsərrüfatı Texnikumunun baytarlıq şöbəsini bitirib, bir müddət İlisunun Kirov adına kolxozunda işlədikdən sonra orduya çağırılmış, tərxis olunduqdan sonra Rusiyanın Blaqoveşşensk şəhərində Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun baytarlıq fakültəsini bitirmişdir (1969).

Rusiyanın Amur vilayətinin təsərrüfatlarında baş baytar həkimi işləmişdir. 1974-cü ildə Amur vilayətinin Blaqoveşşensk şəhərində Uzaq Şərq Elmi-Tədqiqat Baytarlıq İnstitutunda kiçik elmi işçi, baş elmi işçi, laboratoriya rəhbəri, şöbə müdiri olmuş, Moskva

Baytarlıq Sanitariya İnstitutunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş, 1999-cu ildən Uzaq Şərq Dövlət Kənd Təsərrüfatı Universitetində əmək fəaliyyətini davam etdirməklə 2004-cü ildə Ulan-Ude şəhərində doktorluq dissertasiyası müdafiə edib baytarlıq elmləri doktoru adı almışdır. Əsas elmi istiqaməti mal-qara xəstəliklərinin qarşısını almaq yolları olmaqla yerli şəraitə uyğun maldarlıq binalarının layihələrinin, bir sıra dərman preparatlarının, 110 elmi işin müəllifidir. Bir çox mükafatları və təltifləri var.

Hazırda Blaqoveşşensk Dövlət Universitetinin professorudur.

Məmməd Şamxal oğlu Qasimov
(1933-2000)

Filologiya elmləri doktoru, professor.

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu və aspiranturanı bitirdikdən sonra "Azərbaycan dilçiliyinin tarixi" mövzusunda namizədlik (1958) və "Azərbaycan dili terminologiyasının əsasları" mövzusunda doktorluq dissertasiyası (1973) müdafiə etmişdir.

1963-69-cu illərdə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunda, 1988-1993-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Dillər İnstitutunda kafedra müdiri və həmin institutların professoru olmuş, həm də Azərbaycan Elmlər Akademiyası Terminologiya Komitəsi sədrinin müavini işləmişdir.

Terminologiyaya dair Azərbaycan, rus, ingilis və s. dillərdə 100-dən çox elmi əsərin, o cümlədən, "Azərbaycan dili terminologiyasının əsasları", "Azərbaycan dilində termin yaradıcılığı" monoqrafiyalarının, bir sıra lüğətlərin müəllifidir.

Otuza qədər elmlər namizədi və elmlər doktoru yetişdirib, dilçilikdə terminşünaslıq məktəbinin yaradıcısıdır.

Dəfələrlə terminologiya məsələlərinə dair beynəlxalq konfranslarda məruzələri və çıxışları dinlənilmişdir.

Son dərəcə zəhmətsevər, prinsipiallığı ilə seçilən alim kimi xatirələrdə yaşayır.

S.Murtuzayev: " Məmmədlə 3 il aspiranturada, bir kafedrada, hər ikimiz AEA-nın müxbir üzvü, professor Ə.Dəmirçizadənin rəhbərliyi altında elmi tədqiqatla məşğul olmuş bir mənzildə yaşamış , uzun müddət

duz-çörək kəsmişik. Yoldaşlıqda, dostluqdakı sədaqəti, böyük işgüzarlığı, prinsipial təbiəti, mübarizliyi ilə xatirəmdə yaşayır. Onun dilçilik elminin çox mühüm sahəsi olan terminologiyaya xidmətləri böyükdür. Ən böyük xidmətlərindən biri isə vətəninə 3 ləyaqətli övlad qoyub getməsidir. Sultan diplomat Mehman polkovnik-leytenant, Azər Prezidentin mətbuat katibidir".

**Məsud Arif oğlu Əfəndiyev
(1953)**

Fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor.

Orta məktəbi qızıl medalla bitirib, Azərbaycan Dövlət Universitetinə daxil olmuş, təhsilini M. Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetində davam etdirmiş, universiteti bitirdikdən sonra aspiranturaya daxil olmuşdur.

1980-ci ildə namizədlik, 1991-ci ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1991-ci ildə dünyanın mötəbər elmi mükafatı olan Aleksandr Fon Humbolt mükafatına layiq görülmüş ilk Azərbaycan alimidir və həmin ildən Almaniya Federativ Respublikasına aparıcı professor kimi dəvət olunmuşdur. 1993 -cü ildən Almaniya elmi nailiyyətləri nəzərə alınaraq professor kimi daimi işə keçmiş, əvvəlcə Ştutqart, sonra Berlin, yenə Ştutqart Universitetlərində professor kimi çalışmış və indi də orada işləyir.

Elmi əsərləri dünyanın aparıcı jurnallarında dərc olunmuş, riyaziyyata dair 2 monoqrafiyası çap olunmuşdur.

Bir çox beynəlxalq elmi konfranslarının təşkilat komitəsinin üzvü olmuşdur. 1998-ci ildə Riyaziyyatçıların Dünya Konqressinin 9-cu bölməsinin həmsədri seçilmişdir.

Riyaziyyat sahəsində dünyanın aparıcı elmi jurnallarının redaktorlarından biridir.

Tez-tez Yaponiya, ABŞ, Fransa, İngiltərə, İtaliya və s. ölkələrin aparıcı universitetlərində mühazirələrlə çıxış edir. Yüksək şəxsiyyəti, qeyri-adi təvazökarlığı ilə də böyük nüfuz qazanmışdır.

Dünya şöhrətli ilisulu alimin daha böyük gələcəyinə inanır və iftixar edirik.

Nicat Davud oğlu Abdullayev
(1933-2001)

Texnika elmləri doktoru, professor.

Azərbaycan Dövlət Sənaye İnstitutunu (Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası) bitirmişdir.

1966-cı ildə "Mürəkkəb elektrik sistemlərində iri sinxron hidrogenatoru elektromexaniki işə buraxarkən gedən keçid hadisələrinin tədqiqi" mövzusunda namizədlik, 1987-ci ildə "Elektrik sistemlərin idarə edilməsi üçün stoxastik qanunların sintezi nəzəriyyəsi" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Elmi əsərləri İngiltərə, Fransa, Almaniya, Polşa, Macarıstan və s. ölkələrdə nəşr edilmişdir, hər il beynəlxalq simpoziumlarda iştirak etmiş, Afinada, Lozannada, Vroslavda, Münhendə, Romada, Şanxayda, Sürixdə, Tuluzada, Mançesterdə, Brüsseldə, Tehrandə, İstanbulda və s. şəhərlərdə elmi məruzələrlə çıxış etmişdir.

Yüksək ixtisaslı elmi kadrların hazırlanmasında böyük fədakarlıq göstərmişdir. "Azərenerji" ASC-nin Elmi-Texniki Şurasının üzvü, Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası nəzdində İxtisaslaşdırılmış Şuranın sədr müavini, Neft Akademiyası Elmi Şurasının, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Energetika və Enerjilayihə İnstitutunun Elmi Şurasının üzvü, Neft Akademiyasının "Elektrik Stansiyaları" kafedrasının müdiri olmuşdur.

"Optimal tənzimləyicilərin layihələndirilməsinin nəzəriyyə və metodları" monoqrafiyasının (P. Petrovla), yüzlərlə elmi məqalənin müəllifidir.

Bütün bunlarla yanaşı son dərəcə təvazökar bir insan, bitgin şəxsiyyət, gözəl pedaqoq kimi tanınmışdır.

**Nəzirə Müslüm qızı Əfəndiyeva
(Mansurova) (1930-1994)**

Pedaqoji elmlər doktoru, professor.

Azərbaycan Dövlət Xarici Dillər İnstitutunu bitirmişdir.

1954-cü ildə Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamış, 1956-cı ildən 1975-ci ilə qədər baş müəllim, 1971-ci ildən dosent işləmişdir.

1975-ci ildən Azərbaycan Dövlət İnşaat İnstitutunda xarici dillər kafedrasının müdiri seçilmiş və ömrünün sonunadək həmin vəzifədə çalışmışdır.

1971-ci ildə namizədlik, 1988-ci ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. Elmi istiqaməti ingilis və Azərbaycan dillərinin terminalogiya-sına aid olmuşdur.

1966-cı ildə ilk azərbaycanlı mütəxəssis kimi İngiltərəyə ali təhsil məktəbləri üzrə təkmilləşmə kurslarına ezam edilmiş, əvvəlcə Londonun Xolbok kollecində, sonra Oksford, Kembridge universitetlərində olmuş, kraliça Yelizaveta tərəfindən qəbul olunmuşdur.

1968-cı ildən Danimarka, Fransa, İtaliya və Türkiyədə elmi ezamiyyətlərdə olmuş, 1989-94-cü illərdə dəfələrlə muhazirə oxumaq üçün Amerikaya dəvət almış, lakin ailə vəziyyətinə görə gedə bilməmişdir.

1977-1994-cü illərdə Azərbaycan Ali Təhsil Nazirliyinin Avropa Dilləri üzrə Elmi-Metodiki Şuranın üzvü, 1980-1990-cı illərdə Dövlət Xarici Dillər Pedaqoji İnstitutunda Dövlət İmtahan Komissiyasının Sədri, 1990-1994-cü illərdə Ali Attestasiya Komissiyasının üzvü olmuşdur.

20-dən çox beynəlxalq konfranslarda və simpoziumlarda terminologiya məsələləri üzrə elmi məruzələrlə çıxış etmiş, 100-dən çox elmi əsərin müəllifidir. 20-dən çox elmlər namizədinin, 10-dan çox elmlər doktorunun elmi rəhbəri olmuşdur. Əməyi "Şərəf nişanı" ordeni, çoxsaylı medallar, fəxri fərmanlar, mükafatlarla qeyd olunmuşdur. Çoxsaylı tələbələrini xatirəsində gözəl pedaqoq, nadir istedadlı alim, təvazökar şəxsiyyət kimi yaşayır.

Paşa Şərif oğlu Əfəndiyev
(1928)

Filologiya elmləri doktoru, professor.

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu və aspiranturasını fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Namizədlik dissertasiyası "Koroğlu Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq dastanıdır" olmuşdur.

Doktorluq dissertasiyası: "Azərbaycan folklorşünaslığının tarixi" adlanır.

Pedaqoji universitetin qiyabi və əyani şöbələrində dekan işləmiş, on beş il Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasının müdiri olmuşdur.

150-dən çox elmi-metodiki məqalənin və 20-dən çox dərslik və monoqrafiyanın müəllifidir.

Böyük aşiq Mola Cümənin yaradıcılığının tədqiqatçısı olmaqla onun şeirlərini toplayıb bir kitabda çap etdirmişdir.

Ramiz Həsən oğlu Sultanov
(1926-1989)

Geologiya elmləri doktoru, professor.

Azərbaycan Dövlət Neft-Kimya İnstitutunun dağ-mədən mühəndisliyi fakültəsinin mühəndis-geoloq ixtisası şöbəsini bitirmiş, uzun müddət elmi-tədqiqat axtarışlarında qrup rəhbəri olmuşdur. Cənubi Xəzər və aşağı Kür neft-qaz yataqlarının tədqiqi ilə məşğul olmuşdur.

1954-cü ildə "Bakı arxipelaqının cənub hissəsinin geoloji quruluşu və neft ehtiyatı perspektivləri" mövzusunda namizədlik, 1968-ci ildə "Bakı arxipelaqının quruluşu və neft-qaz ehtiyatlarının yeni göstəricilər üzrə perspektivləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmişdi.

Azərbaycan Dövlət Universitetinin namizədlik müdafiəsi üzrə xüsusi şurasının sədri və xarici tələbələrin təhsili üzrə geoloji-coğrafiya fakültəsində sədr olmuşdur.

1976-cı ildə Çexoslovakiyada, 1979-cu ildə Yugoslaviyada ezamiyyət-də olmuş, elmi məruzələrlə çıxış etmişdir.

1969-87-cı illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetində xarici tələbələrin təhsili üzrə rektor müavini olmuşdur.

Yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması sahəsində nailiyyətlərinə görə "SSRİ Ali Təhsil əlaçısı" medalı və bir çox fəxri fərmanlarla təltif edilmişdir.

7 elmi kitabın, 2 monoqrafiyanın, 80-dən çox elmi məqalənin müəllifidir.

Rəsul Hacı oğlu Sultanov
(1899-1970)

Elmlər doktoru, professor.

Məşhur İlisu sultanlarının nəslindən olan çar polkovniki Hacı xanın oğludur. Sankt-Peterburqda gimnaziya, 1930-cu ildə Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunun dağ mühəndisləri fakültəsini bitirmiş, sonra ET Geologiya İnstitutunda çalışmışdır.

Uzun illər Azərbaycanın, Gürcüstanın və Dağıstanın geologiya və geometrologiyası sahəsində böyük elmi tədqiqat işləri aparmış, 1957-ci ildən ömrünün axırınadək AEA-nın Coğrafiya İnstitutunda çalışmış, uzun illər Azərbaycan Dövlət Universitetində və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda coğrafiya kafedrasına rəhbərlik etmişdir.

1942-43-cü illərdə Dağıstan Muxtar Respublikasında böyük hərbi əhəmiyyətli fosforit yataqlarını kəşf etmişdir. Çox qiymətli Filizçay kolçedan polimetal yatağının, Katex-mazımçay və onlarca başqa yataqların kəşfinin müəllifidir. Şimali Qafqaz, Gürcüstan, Özbəkistan və başqa respublikalardan olan onlarla aspirantın rəhbəri olmuşdur.

100-dən çox elmi məqalənin, bir neçə monoqrafiyanın, "Nuhun tufanı" (1971) adlı qiymətli kitabın müəllifidir.

**Səyyarə Məmməd qızı Mollazadə
(Fərhadova) (1933)**

Filologiya elmləri doktoru, professor.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmiş və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun aspiranturasında təhsil almışdır. Əmək fəaliyyətinə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun "Azərbaycan dili" kafedrasında müəllim kimi başlamışdır.

1966-cı ildə "Azərbaycanın Qax rayonunun şivələri" mövzusunda namizədlik, 1979-cu ildə "Azərbaycanın Şimal rayonlarının toponomiyası" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. Respublikada elmlər doktoru adı almış ilk qadın toponomçi, dialektoloqdur. 1970-ci ildən dosent, 1988-ci ildən professordur. 1969-cu ildən Azərbaycan Tibb Universitetinin "Azərbaycan dili" kafedrasına rəhbərlik edir.

170-dən çox elmi məqalənin, 5 monoqrafiyanın, 7 metodiki göstərişin müəllifidir. "Azərbaycanın şimal rayonlarının toponomiyası", "Azərbaycan toponomiyası", "Coğrafi adlar və Azərbaycan dili tarixi", "Azərbaycan dilində coğrafi adlar necə yaranmışdır?", "Azərbaycan dilində bəzi toponimlər", "Azərbaycanın şimal rayonlarının bəzi toponimlərinin etimologiyası", "Rus dili mənbələrində Azərbaycan toponimləri" əsərləri toponomiya elminin dəyərli nümunələridir.

Moskva, Sankt-Peterburq, Tiflis, Ufa, Daşkənd, Volqaqrad və Türkiyədə keçirilən elmi konfranslarda məruzələrlə çıxış etmişdir. 40-dan çox elmlər doktoru və namizədə opponentlik, 14 dissertanta rəhbərlik etmişdir.

Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunda çalışdığı 40 ilə yaxın müddətdə onlarca ilisulu tələbəyə xüsusi qayğı göstərmişdir.

Şərif İslam oğlu Mahalov
(1939)

Tibb elmləri doktoru, professor. Azərbaycan Dövlət Tibb Universiteti-nin sinir xəstəlikləri kafedrasının müdiri.

Timur Sadəddin oğlu Bəşirzadə
(1953)

Tibb elmləri doktoru.
Moskva Biofizika İnstitutunun əməkdaşı,
çoxsaylı elmi əsərlərin müəllifidir.

Tofiq Yusif oğlu Baharov
(1935)

Geologiya mineralogiya elimləri doktoru, AMEA-nın Dərin Neft və Qaz Yataqlarının İşlənməsi İnstitutunun əməkdaşı.

Yəhya Şəfi oğlu Kərimov
(1927)

Pedaqoji elmlər doktoru, professor, akademik. Beynəlxalq Pedaqogika Akademiyasının həqiqi üzvü.

Orta məktəbdə oxuyarkən əmək fəaliyyətinə başlamış, rayon komsomol komitəsində uçot-statistika şöbəsinin müdiri olmuş, fəal ictimaiyyətçi, komsomol fəalı kimi tanınmışdır. Şəki Pedaqoji Texnikumunda müəllimlik kursunu bitirib. Qax orta məktəbində pioner baş dəstə rəhbəri və müəllim işləmişdir. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirmişdir. 1950-ci ildən Quba, Qazax Müəllimlər İnstitutunda, 1953-cü ildən Gəncə (Kirovabad) Pedaqoji İnstitutunun Şəki filialında müəllimlik etmiş, 1955-ci ildən Elmi-Tədqiqat Pedaqoji İnstitutunun aspiranturasında təhsil almış, 1958-ci ildən həmin institutda kiçik elmi işçi, 1961-ci ildən şöbə müdiri işləmişdir. 1962-ci ildə namizədlik, 1975-ci doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1976-cı ildən Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunda elmi işlər üzrə direktor müavini, 1984-88-ci illərdə direktor vəzifəsində çalışmışdır. Hazırda Təhsil Problemləri İnstitutunun elmi tədqiqatlar bölümü üzrə direktor müavini.

Uzun illər Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər institutunun müdafiə şurasının sədr müavini və sədri, ADPU-nun müdafiə şurasında həmsədr olmuşdur. 50-dən artıq elmlər namizədi, 3 elmlər doktoru yetişdirmişdir.

1972-90-cı illərdə SSRİ Pedaqoji Elmlər Akademiyası Elmi şurasının, SSRİ Maarif Nazirliyi ibtidai təlim problemləri üzrə komissiyanın üzvü olmuşdur.

1962-ci ildən Respublika Təhsil Nazirliyi ibtidai təlim üzrə elmi-metodik şuranın sədr müavini, 1973-cü ildən sədridir.

1972-ci ildən Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyətinin ibtidai təlim şöbəsinin müdiri, pedaqoji və psixoloji tədqiqatları əlaqələndirmə şurasında Azərbaycan dili və ədəbiyyatının tədrisi metodikası üzrə məsul katib, respublika "Bilik" cəmiyyəti pedaqogika bölməsinin sədr müavini olmuşdur.

Fundamental və tətbiqi xarakterli yüzlərlə əsərin, o cümlədən, "Savad təlimi", "İbtidai siniflərdə inşalar", "Altıyaşlıların məktəbə hazırlanması-

nın nəzəri və praktik problemləri", "Əlifba dərsliyinin tərtibi prinsipləri", "İbtidai təlim: problemlər, vəzifələr", "Məktəbəqədər yaşlı uşaqların nitq inkişafının problemləri" , "I sinifdə islahat", "Uşaq məktəbə gedir", "İfadə təliminin metodikası", "Ana dilinin tədrisi metodikası", "Hüsnxət təliminin metodikası" "Təlim metodları", "Pedaqoji tədqiqat metodları" və s. monoqrafiyaların müəllifdir.

1959-cu ildən ibtidai siniflər üçün ana dili proqramlarının tərtibçisi, bütün proqramların redaktoru olmuşdur. Həmçinin Dağıstan məktəbləri üçün ana dili proqramlarının tərtibində, ibtidai siniflər üzrə islahatların keçirilməsində böyük fəaliyyət göstərib.

1963-cü ildən 2008-ci ilədək "Əlifba", birinci siniflər üçün "Ana dili" (Oxu) dərsliyinin müəllifidir. Tərtib etdiyi 30 dərslik və 5 dərs vəsaitindən istifadə olunub.

Bir çox kütləvi eksperimentlərin təşəbbüskarı və təşkilatçısı olmuşdur.

1970-ci ildən "İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə" jurnalının redaktorudur.

Yəhya müəllimin ADU, "Müəllimləri Təkmilləşdirmə İnstitutu", özəl universitetlərdəki pedaqoji fəaliyyəti də təqdirəlayiqdir.

Səkkiz cildlik seçilmiş əsərləri çapdan çıxmışdır.

"Qabaqcıl maarif xadimi", "SSRİ maarif əlaçısı", "Azərbaycanın Əməkdar Müəllimi" adına, "Şöhrət" ordeni və akademik M.Mehdizadə adına mükafata, bir çox digər orden və medallara, həmçinin fəxri fərmanlara layiq görülmüşdür.

Prezident təqaüdəsüdü.

ELMLƏR NAMİZƏDLƏRİ

Abdulla Abiddin oğlu Həşimov (1929-1992)

Baytarlıq elmləri namizədi.

1951-ci ildə Azərbaycan Dövlət Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun zootexnika fakültəsini bitirib. Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutunda elmi işçi kimi əmək fəaliyyətinə başlamış və Ümumittifaq Kənd Təsərrüfat Nazirliyinin Heyvandarlıq İnstitutunun aspiranturasına daxil olub 1955-ci ildə elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. 1956-cı ildə Zaqatala zonal təcrübə stansiyasında şöbə müdiri, elmi hissə üzrə direktor müavini, 1956-cı ildə Gəncə (Kirovabad) şəhərində Elmi-Tədqiqat Heyvandarlıq İnstitutunda böyük elmi işçi, şöbə müdiri, direktor müavini və direktor, 1961-ci ildən Azərbaycan Kənd Təsərrüfat nazirinin müavini, Baş Heyvandarlıq İdarəsinin rəisi, 1969-cu ildən ömrünün sonunadək Azərbaycan Yemçilik, Çəmənçilik və Otlaqlar Elmi-Tədqiqat İnstitutunda laboratoriya rəhbəri işləmişdir.

70-ə qədər elmi əsərin və 1 ixtiranın müəllifidir.

Rəhbərliyi ilə 6 nəfər elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

Yüksək intellektli, universal təfəkkürlü bir alim kimi tanınmış, prinsipliliyi ilə ətrafındakılara nüsxə olmuşdur.

**Abdulla Mola Lətif oğlu Əhmədov
(1932-1993)**

Filologiya elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman İnstitutunu bitirmişdir (1957). 1960-cı ildən Bakı Şəhər Partiya Komitəsində təlimatçı, uzun illər Dövlət İdman Komitəsində şöbə müdiri işləmiş, 1980-ci ildən Azərbaycan Dövlət Politexnik İnstitutunda, sonra Dövlət Xarici Dillər İnstitutunda kafedra müdiri və dosent olmuşdur.

1988-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş, 1962-ci ildə Azərbaycan Respublikasının əməkdar məşqçisi, 1989-cu ildə "Əməkdar bədən tərbiyəçisi və idman işçisi" adı verilmişdir.

1980-ci ildə M.Torez adına Moskva Dövlət Pedaqoji İnstitutunda fransız dili kursunu bitirmişdir.

1992-ci ildə Əlcəzair Respublikası Universitetinə kafedra müdiri vəzifəsinə təyin olunmuş, lakin insult keçirməsilə əlaqədar gedə bilməmişdir.

Yüksək intellekti, dostluqda sədaqəti, bütöv şəxsiyyəti ilə xatirələrdə yaşayır.

**Aida Cabbar qızı Əliyeva
(1963)**

Tibb elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir. 1990-1998-ci illərdə Bakı 1 saylı uşaq yolxucu xəstəliklər xəstəxanasında həkim, 1998-ci ildən Azərbaycan Tibb Universitetində assistent olmuş, 2003-cü ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. ATU-də baş müəllimdir.

**Allahverdi Əliəşrəf oğlu
Məmmədov (1959)**

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunun "Kvant sahələri" laboratoriyasının baş laborantı kimi başlamış, 1983-cü ildən kiçik elmi işçi kimi çalışmış, 1987-ci ildə SSRİ EA-nın Fizika İnstitutuna uzun müddətli elmi məzuniyyətə göndərilmiş, 1991-ci ildə "2 və 3 səviyyəli sistemlərdə ultrayüksək şüalanmalar" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1990-91-ci illərdə Almaniya və Türkiyədə keçirilən beynəlxalq elmi konfranslarda iştirak etmiş, elmi tədqiqatları Beynəlxalq Elm Cəmiyyəti tərəfindən qəbul olunmuşdur.

Əsərləri Qərb dövlətlərinin bir sıra populyar elmi jurnallarında dərc edilmişdir. 1991-ci ildən AMEA-nın Fizika İnstitutunda baş elmi işçi işləmiş, 1994-ci ildən AZEL (Azərbaycan Elektronikası) səhmdar cəmiyyətinə daxil olmuşdur.

**Amaliya Əziz qızı Bayramova
(Abbasova) (1941)**

Filologiya elmləri namizədi.

Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu 1959-cu ildə bitirərək bir müddət orada müəllim işləmişdir. 1968-ci ildə M.F.Axundov adına Dillər İnstitutunu bitirib Bakı Dövlət Universitetində müəllimliyə başlamış və "Leksik alınmaların dilin zənginləşməsində rolu" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Dissertasiyasının böyük elmi dəyəri nəzərə alınaraq monoqrafiya şəklində çap olunması qərara alınmışdır.

Bir çox elmi-metodik məqalələrindən, "Alınmalar" adlı monoqrafiyasından müəllimlər və tələbələr tərəfindən dəyərli mənbələr kimi istifadə olunur.

1973-1976-cı illərdə Əlcəzair Demokratik Respublikasında, 1986-1989-cu illərdə Vyetnam Sosialist Respublikasında o zamankı sovet səfirliklərinin nəzdində olan məktəblərdə müəllim vəzifəsində çalışmış, orada qadınlar şurasının təşəbbüsü ilə yaradılmış ədəbiyyat məşğələlərinin daimi müəhazirəçisi olmuş və Azərbaycanı yüksək səviyyədə təmsil etmişdir.

Bu gün Bakı Dövlət Universitetinin humanitar fakültələr üzrə rus dili kafedrasının dosenti minlərlə məzunun sevimli müəlliməsidir.

Anatoli İbadi oğlu Məmmədov
(1937)

Texnika elmləri namizədi, dosent. Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasında çalışmışdır. Hal-hazırda Bauman adına Moskva Ali Texniki Məktəbində və Qubkin adına Neft İnstitutunda çalışır.

Ayaz Barxal oğlu Barxalov
(1975) - ana xətti

Filologiya elmləri namizədi.

1997-ci ildə Bakı Dövlət Universitetini bitirmiş, MEA-nın Şərqsünaslıq İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmişdir. 2000-ci ildən həmin institutun ərəb filologiyası şöbəsində əmək fəaliyyətinə başlamış, "İlkin Abbasilər dövründə ərəb filologiyası" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Bir çox elmi məqalənin müəllifidir.

Bədircahan Əmrullah qızı
(1957)

Elmlər namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetinin geoloji coğrafiya fakültəsini bitirmişdir.

1986-91-ci ildə Azərbaycan Xalq Biliciləri və Ekstrasenslər İttifaqının nəzdində fəaliyyət göstərən parapsixologiya kursunda təhsil almışdır.

Parapsixoloq-tarixçi, coğrafiyaşünas ixtisaslarına yiyələnərək 1997-ci ilə qədər pedaqoji fəaliyyət göstərmiş, eyni zamanda Mədəniyyət Nazirliyinin nəzdində yerləşən abidələrin mühafizəsi şöbəsində müfəttiş vəzifəsində çalışmışdır. 1997-ci ildən Qax, Zaqatala, Balakən rayonlararası tarix və mədəniyyət abidələrinin mühafizəsi və istifadəsi müfəttişliyinin rəisi vəzifəsində işləmişdir.

Hal-hazırda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunda elmi işçi vəzifəsində çalışır.

Kürmükçay və Alazançay hövzələrinin arxeoloji abidələrinin tədqiqi ilə məşğuldur.

Bəsti Ənvər qızı Hacıyeva
(1946)

Texnika elmləri namizədi.

1968-ci ildə ADPI-nin avtomatika və hesablama texnikası fakültəsini bitirmişdir. 1965-85-ci illərdə "Azərenerjisazlama" müəssisəsində mühəndis, böyük və aparıcı mühəndis, laboratoriya müdiri olmuşdur. 1978-80-ci illərdə ANKI-nda "Avtomatik informasiya sistemləri və ölçmə metodları" üzrə ixtisaslaşaraq ikinci diplom almışdır. Azərbaycan ET Energetika İnstitutunda çalışmış, 1987-90-cı illərdə Moskva Energetika İnstitutunun dissertantı olmuş, 1990-cı ildə "Neytral izolə edilmiş 6-35 kv-luq üçfazlı sistemlərdə zədə yerinin təyin edilməsi" mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək texnika elmləri namizədi elmi dərəcəsini almışdır.

18 elmi məqaləsi, 5 müəlliflik şəhadətnaməsi var.

Xətai Rayon İcra Hakimiyyətində çalışır. Azərbaycan Ziyalı Qadınlar Birliyi sədrinin I müavini.

Cabir Emin oğlu Şabanov
(1932-2012)

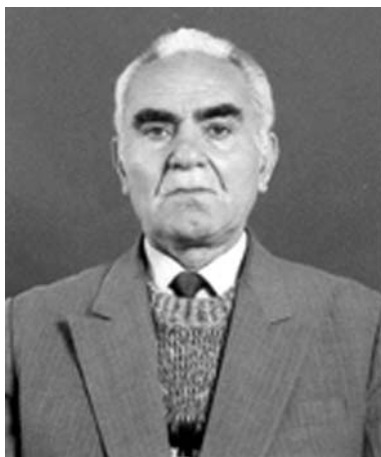
Biologiya elmləri namizədi.

Zaqatala Kənd Təsərrüfatı Texnikumunu bitirib. İlisu kənd Telman adına kolxozda baytar feldşeri, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Baytarlıq İnstitutunda lobarant, Respublika antibiotik sexində rəis, Elmi-Tədqiqat Baytarlıq İnstitutunda aspirant olmuş, 1972-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Ümumittifaq Ət-Süd Sənaye İnstitutunun Bakı filialında baş elmi işçi və laboratoriya rəhbəri işləmişdir.

1975-1995-ci illərdə Tədarük Nazirliyinin respublika laboratoriyasında rəis olmuşdur.

10 elmi əsərin müəllifidir. Bir çox medallar və təltiflərlə mükafatlandırılmışdır.

Cahid Mamalov oğlu Hacızalov
(1931-2003)

Biologiya elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir.

1973-76-cı illərdə Mikrobiologiya İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş və namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Ömrünün sonunadək Mikrobiologiya İnstitutunda çalışmışdır.

Bir çox elmi məqalələrin müəllifi, elmi konfransların iştirakçısı olmuşdur.

Cəmil Səlahəddin oğlu Xəlilov
(1940-2011)

Tibb elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun Əczaçılıq fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

"Azərbaycan SSR florasında bəzi xaçgülü növlərinin və Qafqaz buzulnikinin farmakoloji tədqiqi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Tibb İnstitutunun müəllimi, dekan müavini, fakültə elmi şurasının üzvü, fakültə dövrü metodkomissiyasının üzvü, dosenti olmuşdur.

46 elmi məqalənin, "Botanika kursu", "Botanika praktikumu" dərs vəsaitlərinin ortaqlı müəllifi, "Şəfa" təqviminin tərcüməçisidir.

Dövlət Bayram qızı Bəşirova
(1944)

Tibb elmləri namizədi, dosent.

Kuybişev Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir (1967).

Əmək fəaliyyətinə Rusiyanın Mari Muxtar Respublikasında həkimlikdən başlayıb, sonra Kuybişev Dövlət Tibb İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirib.

1972-74-ci illərdə həmin İnstitutun insan anatomiyası kafedrasında assistent işləmişdir.

1974-ci ildə "Qarın aortasıyanı və yuxarı paraqonqlionların qan-damar sistemi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1974-ci ildən N. Nərimonov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunda assistent, baş müəllim, dosent vəzifələrində çalışır.

Bir çox beynəlxalq elmi konfransların və simpoziumların iştirakçısıdır.

1978-ci ildə 2-ci Zaqafqaziya elmi konfransının və 1-ci Zaqafqaziya

simpoziumunun məsul katibi olmuşdur. 1969-74-ci illərdə SSRİ Morfoloqlar, Anatomlar, Histoloqlar və Embrionoqlar cəmiyyətinin üzvü olmuş, 1974-cü ildən isə Azərbaycan Ziyalılar Cəmiyyətinin üzvüdür.

Azərbaycan Ziyalılar Cəmiyyətinin 1-ci qurultayında Azərbaycan Tibb Universitetinin təmsilçilərindən olub. Universitetin normal fiziologiya, patoloji fiziologiya, farmakologiya, anatomiya, histologiya ixtisasları üzrə Aprobasiya Şurasının üzvüdür. 2 tədris-metodik vəsaitin, 34 elmi işin müəllifidir.

Elçin Namiq oğlu Sultanov
(1963)

Fəlsəfə elmləri namizədi.

Kiyev Dövlət Universitetini bitirmişdir (1985). 1994-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetində "Elmin humanistləşdirilməsində integrasiya funksiyası" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. İnstitutu bitirdikdən sonra Azərbaycan İnşaat Mühəndisləri İnstitutunda işləmiş və hal-hazırda Rusiyada yaşayır və işləyir. 10-dan çox elmi məqalənin müəllifidir.

Elman Əmrulla oğlu Adışirinzadə
(1967)

Tibb elmləri namizədi.

Kuybışev (Samara) Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Samara şəhər mərkəzi xəstəxanasında cərrah kimi başlamış, 2004-cü ildə namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmişdir.

Emilya Yəhya qızı Kərimova
(1953)

Pedaqogika elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun Azərbaycan dili və ədəbiyyatı fakültəsinin bitirmişdir (1974).

Əmək fəaliyyətinə müəllimlikdən başlamış, 1976-83-cü illərdə Bakı Plan-Uçot Texnikumunda, 1983-93-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda laborant-müəllim, 1993-2001-ci illərdə Bakıdakı Naxçıvan Universitetində və 276 saylı orta məktəbdə müəllim, 2001-ci ildən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində və Müəllimlər İnstitutunda müəllim, hazırda Azərbaycan Beynəlxalq Universitetində kafedra müdiri işləyir.

1997-ci ildə "Oxu və ədəbiyyatın tədrisi prosesində varislik və perspektivlik" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1 monoqrafiyanın, 7 kitabçanın, 20-dən çox elmi məqalənin müəllifidir

Emin Tahir oğlu Əfəndiyev
(1933)

Ədəbiyyatşünas, tərcüməçi, biblioqraf, filologiya elmləri namizədi, dosent. Jurnalistlər və Yazıçılar Birliklərinin üzvü, SSRİ mədəniyyət əlaçısı.

M.F.Axundov adına Dövlət kitabxanasında baş biblioqraf, şöbə müdiri, elmi işlər üzrə direktor müavini, Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında mətbuat, xalq maarifi və pedaqogika elmi redaksiyasında müdir, M.A.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət Universitetində baş müəllim, kafedra müdiri, dekan müavini, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası elmi kitabxanasının direktoru. Həzrə Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda şöbə müdiri vəzifəsində çalışır.

şır. "Azərbaycan-latış ədəbi əlaqələri" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir (1972). İlk mətbu əsəri "Amerika ədəbiyyatı Azərbaycan dilində"dir ("Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1959, 29 sentyabr). Dövri mətbuatda 150-dən çox ədəbi, elmi, publisistik məqaləsi, müxtəlif mövzularda 12 monoqrafik əsəri, o cümlədən, "İmadəddin Nəsimi" (1973), "SSRİ xalqları ədəbiyyatı Azərbaycan dilində" (1973), "İlyas Əfəndiyev" (1985), "Azərbaycan-80" (2004) və s. bibliografiyaları, ümumiyyətlə, 20 kitabın və 200-dən çox elmi məqalənin müəllifidir. İ.S.Turgenevin üç cildə, İ.Əfəndiyevin 7 cildə "Seçilmiş əsərləri"ni ni tərtib etmişdir. Respublikada ilk dəfə yaradılmış "Azərbaycan ədəbiyyatının antologiyası" adlı elektron kitabxanasının müəllifidir.

Əsərləri türk, ingilis, rus, latış, slavak, gürcü, özbək və s. dillərdə nəşr edilmişdir.

Moskva, Leninqrad, Rıqa, Tbilisi, Daşkənd və s. şəhərlərdə keçirilmiş bir çox beynəlxalq konfranslarda, simpoziumlarda iştirak etmiş, məruzə və çıxışları olmuşdur.

Əkrəm Səlahəddin oğlu Sultanov (1930-1953)

Moskva Dövlət Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, diplom işinə elmlər namizədi elmi dərəcəsi verilmişdir.

Məşhur akademik, SSRİ Elmlər Akademiyasının prezidenti Mstislav Keldışın tələbəsi olmuşdur.

Pilotsuz təyyarələrin yerdən idarə olunması nəzəriyyəsinin müəllifidir.

Moskva Dövlət Universitetində işləmək üçün saxlanması barədə əmr veriləndən 5 gün sonra Moskva çayında batmışdır.

**Əmrah Süleyman oğlu Abdurahmanov
(1939)**

Texnika elmləri namizədi.

Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu və Azərbaycan İctimai Patentşünaslıq İnstitutunu bitirmişdir.

26 Bakı Komissarı mexaniki-təmir zavodunda mühəndis-konstruktor işləmiş, az sonra Xüsusi Konstruktor Bürosuna şöbə müdiri vəzifəsinə irəli çəkilmişdir.

Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunda mühəndis konstruktor, şöbə müdiri işləmişdir. Dövlət Kənd Təsərrüfat Komitəsində idarə rəisi, hazırda Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin aqrar-elm mərkəzində şöbə müdürüdür.

Kənd təsərrüfatının mexanikləşdirilməsi sahəsində bir sıra ixtiraların, 50-dən çox elmi əsərin müəllifidir.

SSRİ Kənd Təsərrüfatı Nailiyyətləri Sərgisinin medalları ilə təltif edilmişdir.

**Əsmayə Məcid qızı Hacıyeva
(1929-2009)**

Zoologiya elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir (1951).

1951-54-cü illərdə Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunda elmi işçi işləmiş, 1955-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda aspirant, 1958-ci ildən müəllim, 1965-ci ildən dosent olmuşdur.

"Vəhşi donuzların parazit qurdlarının öyrənilməsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

2 kitabın, 30 elmi məqalənin müəllifidir.

**Fatma Nəcməddin qızı Rəsulova
(Yusifova) (1939)**

Tibb elmləri namizədi.

1961-ci ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu (universiteti) bitirmişdir.

Praktik fəaliyyətə Qax rayon Mərkəzi doğum evində mama-ginekoloq kimi başlamışdır, 1964-1970-ci illərdə Bakı şəhərindəki 19 saylı poliklinikada çalışmış, 1971-ci ildən 6 saylı doğum evində fəaliyyətini davam etdirmişdir. Müxtəlif illərdə 6 saylı doğum evində şöbə müdiri, baş həkimin müavini və baş həkim vəzifələrində işləmişdir. Doğum evinin nəzdində yaradılmış Elmi-Tədqiqat Mama-ginekologiya institutunda uzun illər partiya təşkilat katibi və ambulator-diaqnostika şöbəsinin müdiri kimi çalışmışdır. Hazırda həmin institutun həmkarlar təşkilatının sədridir.

Çoxillik təcrübə fəaliyyətinin əsas istiqamətini qadın sonsuzluğunun profilaktikası, operativ və konservativ müalicəsi təşkil etmişdir.

Ömrünün böyük bir qismini körpə səsinə həsrət qalmış ailələrə sevinc bəxş etməyə həsr etmişdir.

**Fəridə Arif qızı Sultanova
(1942)**

Tibb elmləri namizədi.

Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir. 1986-cı ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Dövlət Tibb İnstitutunda dosentdir. 40-dan çox elmi əsəri dərc olunmuşdur. İlisu sultanlarının nəslindəndir.

Güldanə Əmrullah qızı Pənahova
(1948)

Filologiya elmləri namizədi.

M.F.Axundov adına Pedaqoji İnstitutu bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə Ağdam internat məktəbində müəllim kimi başlamış, 1947-78-ci illərdə M.F.Axundov adına Respublika kitabxanasında çalışmışdır.

1978-92-ci illərdə "Yazıçı" nəşriyyatında, 1992-94-cü illərdə "Azad Azərbaycan" qəzetində şöbə müdiri, 94-99-cu illərdə isə "Şərq-Qərb" nəşriyyatında aparıcı redaktor vəzifəsində işləmişdir. 1999-cu ildən Azərbaycan Respublikası Milli Aviasiya Akademiyasının dosentidir. 2 kitab ("Nəriman Həsənzadənin lirikası", "Gerçəkliyin fəlsəfi poetikası") və 30-dan çox məqalə müəllifidir.

1989-cu ildən Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür.

1998-ci ildən elmi-ədəbi-bədii, ictimai-siyasi, beynəlxalq "Prometey" jurnalının baş redaktorudur.

Gürsel Namiq oğlu Sultanov
(1961)

Hüquq elmləri namizədi.

T.Q.Şevçenko adına Kiyev Dövlət Universitetini bitirmişdir. Azərbaycan EA Şərqşünaslıq İnstitutunda işləmiş, 1985-ci ildə Moskvada SSRİ EA Şərqşünaslıq İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş və "Sovet müasir siyasi münasibətləri və tənzimlənmə problemləri" mövzusunda dissertasiya müdafiə etmişdir. "Beynəlxalq İslam təşkilatları" kitabı və 10-dan çox elmi məqaləsi çap olunmuşdur.

Hazırda ABŞ-da yaşayır.

**Hacıbrahim Mollaməhəmməd oğlu
Həsənov (1927-2012)**

İqtisad elmləri namizədi.

Zaqatala Kənd Təsərrüfatı Texnikumunu və Azərbaycan Dövlət Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

İnstitutu bitirdikdən sonra Kənd Təsərrüfatının iqtisadiyyatı və təşkili kafedrasında assistent saxlanmış, Xarkov Kənd Təsərrüfat İnstitutuna məqsədli aspiranturaya göndərilmiş və orada namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1969-1974-cü illərdə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda (KT Akademiyasında) kafedra müdiri olmuş, "Aqrar iqtisadiyyat və xarici iqtisadi əlaqələr" kafedrasının dosenti olmuşdur.

İnstitutun ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etmiş, dəfələrlə partiya, həmkarlar, xalq nəzarəti orqanlarına rəhbərlik etmişdir.

60-a qədər elmi əsərin, məqalənin müəllifidir.

**Həbibullah Tahir oğlu Əfəndiyev
(1932-1987)**

Biologiya elmləri namizədi.

İlisuda ruhani ailəsində doğulmuşdur. Gəncə (Kirovabad) Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu bitirib (1953). 4 il İlisu Kirov adına kolxozda baytar həkimi, sonralar akademik Abdulla Qarayevin fiziologiya laboratoriyasında işləmiş, 1970-ci ildə Xarkov şəhərindəki Zoobaytar İnstitutunda "Azərbaycana gətirilmiş lebedin cinsli iribuynuzlu mal-qaranın iqlimə uyğunlaşmasının fizioloji əsasları" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək biologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. Sonra respublika baytarlıq idarəsində çalışaraq istedadlı mütəxəssis alim kimi

tanınmışdır. Ömrünün axırlarına yaxın Dəvəçi Rayon İstehsalat İdarəsinin rəisi işləmiş, 1987-ci ildə Nabranda avtomobil qəzasında həlak olmuşdur.

H.Əfəndiyev həm də ədəbi yaradıcılıqla məşğul olmuş, bədii, publisistik məqalələri respublika mətbuatında dərc olunmuşdur.

**Hənif Əbdürrəhman oğlu Süleymanov
(1914-1972)**

1935-ci ildə Azərbaycan Sənaye İnstitutunun tikinti fakültəsini bitirmişdir.

1935-40-cı illərdə Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamış, assistent, baş müəllim, kafedra müdiri, hidromeliorasiya fakültəsinin dekanı işləmişdir.

1940-cı ildə ordu sıralarına çağırılmış, firlərlə müharibə başa çatandan sonra ordudan tərxis olunaraq yenidən Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda işləməyə başlamışdır.

1942-ci ildən yenidən orduya çağırılaraq Böyük Vətən müharibəsində iştirak etmiş, ağır yaralandığına görə 1944-cü ildə II qrup əlil kimi ordudan tərxis olunmuşdur. Döyüşlərdəki şücaətlərinə görə "Qırmızı ulduz" ordeni və medallarla təltif olunmuşdur.

1945-ci ildən Azərbaycan Sənaye İnstitutunda baş müəllim kimi işləmiş, 1947-ci ildə elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

Ç.İldırım adına Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutu yarandığı gündən ömrünün sonunadək həmin institutda kafedra müdiri işləmişdir.

Onlarla elmi məqalənin, ixtiraların, ali məktəblər üçün "Materiallar müqaviməti" dərsliyinin müəllifi olmuşdur.

Çoxsaylı yetişdirmələri onu son dərəcə prinsipial, tələbkar, öz işinin yüksək səriştəli mütəxəssisi, bəllur təmizliyilə seçilən bir şəxsiyyət kimi yad edirlər.

**Xəyyam Paşa oğlu Məmmədov
(1946)**

Tibb elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir. Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı şurasında etimadlı həkim kimi əmək fəaliyyətiyə başlamış, 1974-cü ildən Elmi-Tədqiqat Vərəm Xəstəlikləri İnstitutunda kiçik elmi işçi, 1976-cı ildən Moskvada Ümumittifaq Elmi-Tədqiqat Vərəm Xəstəlikləri İnstitutunda aspirant olmuşdur.

1979-cu ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş və Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Vərəm Xəstəlikləri İnstitutunda elmi işçi, baş həkim, Elmi-Tədqiqat Fiziatriya və Pulmonologiya İnstitutunda direktor müavini, 1993-2002-ci illərdə Qax Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı işləmişdir.

"Tibb əlaçısı" nişanı və "Xalqlar dostluğu" ordeninə layiq görülmüşdür.

**Xuraman Ənvər qızı Abdullayeva
(Hacıyeva) (1958)**

Kənd təsərrüfatı elmləri namizədi.

Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunu bitirmişdir.

Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Hidrotexnika və Meliorasiya İnstitutunda elmi işçi, 1995-ci ildə aspiranturaya daxil olmuş, 1999-cu ildə həmin institutda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

24 elmi məqalənin müəllifidir.

İbrahim Yusif oğlu Əfəndiyev
(1933)

Texnika elmləri namizədi.

1957-ci ildə Azərbaycan Sanaye İnstitutunun Neft-mədən fakültəsini bitirib dağ-mədən mühəndisi ixtisasını almışdır.

1957-1967-ci illərdə Pirallahı adasında müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. 1967-ci ildən Azərbaycan Neft-qaz Elmi-Tədqiqat və Axtarış-Layihə İnstitutunda çalışır. 1980-cı ildən texnika elmləri namizədidir. Elə həmin ildən institutun şöbə müdiri vəzifəsində çalışır. 70-ə yaxın elmi əsərin, 30 ixtiranın və 1 kitabın müəlifidir.

İbrahimxəlil Məhsim oğlu Xəlilov
(1928)

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

1942-1947-ci illərdə dəmirçi dayısının yanında şagird və usta köməkçisi olmuş, sonralar Qax rayonunun mərkəzində yerləşən "Bir may" sənaye artelində dəmirçi işləyib.

40-cı illərdən şeir yazır. 1949-cu ildə orta məktəbi gümüş medalla bitirib, elə həmin il Lenin adına Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun fizika-riyaziyyat fakültəsinə daxil olur. 1953-cü ildə institutu fərqlənmə diplomu ilə bitirib. Qax rayonunun Qum kənd orta məktəbində fizika-riyaziyyat müəllimi işləyir.

1955-ci ildə mərhum akademik İ.İ.İbrahimovun çağırışı ilə API-nin riyazi analiz kafedrasına assistent dəvət olunur və elə həmin ilin sentyabrından müəllimlik fəaliyyətinə başlayır.

Hazırda ADPU-nun funksiyalar nəzəriyyəsi kafedrasının dosentidir.

İlahə İsrafil qızı Kərimova (Rəsulova)
(1964)

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru

1981-ci ildə orta məktəbi qızıl medalla, 1988-ci ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun (indiki Universitetin) müalicə-profilaktika fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş və həmin institutda baş laborant vəzifəsində saxlanılmışdır.

Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun (indiki universitetin) aspirantı olmuşdur. Elmi işini Rusiya TEA-nın A.A.Vişnevski adına Cərrahiyyə institutunun Patomorfolojiya şöbəsində yerinə yetirmişdir. 1997-ci ildə "Yanık xəstəliyi zamanı ürəyin innervasiyasında baş verən patomorfoloji dəyişikliklər" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Hazırda Azərbaycan Tibb Universitetinin Patoloji Anatomiya kafedrasının dosentidir.

1988-ci ildən 20-yə yaxın Ümumittifaq, Ümumrespublika konfranslarında iştirak etmişdir, həmçinin dəfələrlə avropa ölkələrində seminarlarda, elmi məzuniyyətlərdə və təkmilləşdirmə kurslarında olmuşdur.

4 kitabın (3-ü ingilis dilindədir), 6 metodik və dərs vəsaitinin, 90-a dək elmi məqalənin müəllifidir.

İsrafil Rəsul oğlu Rəsulov
(1938-2008)

Texnika elmlər namizədi, Beynəlxalq Ekoenergetika Akademiyasının üzvüdür. Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu bitirmişdir. "Yüngül dəmirbetonun sənaye tikintisində korroziyası və mühafizəsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1960-cı ildən həmin institutda müəllim, dosent olmuşdur.

Tikinti konstruksiyalarına dair elmi-tədqiqat işləri respublika komssolu mükafatına layiq görülmüş, bir sıra xarici ölkələrdə istehsalata tətbiq olunmuşdur.

Ətraf mühitin mühafizəsinə dair ümumittifaq müsabiqəsinin laureatıdır. Onun korroziyadan qorunmaya dair tədqiqatları böyük elmi dəyərə malikdir.

190-dan çox elmi əsərin və məqalənin, 4 ixtiranın müəllifi, onlarla beynəlxalq, ümumittifaq və respublika elmi konfranslarının iştirakçısı olmuşdur.

Yüksək iqtisadi səmərə vermiş çoxsaylı layihələrin müəllifidir.

Kəndinin çilgün vurğunu idi.

İzzət Rəmzi oğlu Salmanov
(1940) - ana xətti

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi

AMEA Şəki Regional Elmi Mərkəzin baş elmi işçisi, astronom. Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun baş müəllimidir. İlisu kənd orta məktəbində oxumuş, Zaqatala 1N-li orta məktəbini bitirmişdir. 1964-cü ildə fizik-astrofizik ixtisası üzrə Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirdikdən sonra, Şamaxı Astrofizika Rəsədxanasında elmi fəaliyyətə başlamışdır. 1968-1971-ci illərdə aspiranturada təhsil almışdır. 1976-cı ildə Yerevan Dövlət Universitetinin Müdafiə Şurasında "T" Buga tipli Ulduzların spektrofotometrik tədqiqi mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Əsas fəaliyyəti qeyri-sabit ulduzların atmosferinin tədqiqi sahəsindədir. İlk dəfə olaraq rentgen sahəsində partlayan ulduzun yerini optik sahədə müşahidə etmişdir. Şamaxı Astrofizika Rəsədxanasının Elmi katibi, laboratoriya müdiri vəzifələrində çalışmışdır. 1992-ci ildən baş elmi işçidir. 1991-ci ildən AMEA Şəki Regional Elmi Mərkəzində çalışır, 30-a yaxın elmi məqalənin müəllifidir. Bir sıra ölkələrdə - Almaniya, Çexoslovakiya, Polşada elmi konfrans və simpoziumların iştirakçısı olmuşdur.

**Kamil Əziz oğlu Cəfərov
(1952)**

Riyaziyyat elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetinə daxil olmuş və üçüncü kursdan Sankt-Peterburq (Leninqrad) Universitetinə göndərilmişdir.

Universiteti bitirdikdən sonra Novosibirsk Politeknik İnstitutuna müəllimliyə göndərilmiş, 1992-ci ildə Sankt-Peterburq Dövlət Universitetində namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

**Lalə Fuad qızı Mustafayeva
(1957) - ana xətti**

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Azərbaycan MEA-nın Mexanika-riyaziyyat İnstitutunda baş laborant kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, 1989-cu ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1993-cü ildən Qərb Universitetində baş müəllim olmuş, hazırda Azərbaycan Dövlət

Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində "İqtisadiyyat və İnformatika" kafedrasının dosentidir.

12 elmi məqalənin müəllifidir.

**Leyla Mamalov qızı Sadıqova
(1926)**

İqtisad elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmişdir (1953).

"Şəxsi mülkiyyət" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Azərbaycan Dövlət Universitetində iqtisadi nəzəriyyə kafedrasının dosenti olmuş, hazırda təqaüdçüdür.

**Lütviyar Nurməmməd oğlu Əhmədov
(1959) - (ana xətti)**

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetinin mexanika-riyaziyyat fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. (1982)

Əmək fəaliyyətinə Kosmik Tədqiqatlar Elm-İstehsalat Birliyində mühəndis kimi başlamış, böyük mühəndis, kiçik elmi işçi kimi işləmiş, 1986-1989-cu illərdə SSRİ EA-Okeanalogiya İnstitutunun Leningrad filialının aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş, Moskvada institutun elmi şurasında "İşığın dalğalanmış dəniz səthindən əks olunması prosesinin riyazi modernləşdirilməsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir (1991). Hazırda Milli-Aviasiya Akademiyasında baş müəllim kimi çalışır.

**Məhəmməd Nemət oğlu Hacızalov
(1953)**

Texnika elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu bitirmişdir.

Elmi-Tədqiqat Layihə İnstitutunda işləmiş, 1985-ci ildə Kiyev şəhərində Y.O.Paton adına Qaynaq İnstitutunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1988-98-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasında assistent, baş müəllim, dosent kimi çalışmışdır. 1994-98-ci illərdə dekan müavini olmuşdur.

1998-ci ildən Azərbaycan Dövlət İqtisad İnstitutunun dosentidir.

Bir çox beynəlxalq elmi konfransların iştirakçısı, 20-yə qədər elmi məqalənin müəllifidir.

**Məhəmmədrasul Hacı Məhəmməd oğlu
Əfəndiyev (1937-2004)**

Filologiya elmləri namizədi.

Zaqatala şəhərində rusdilli orta məktəbi bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Bakıda leytenant Şmidt adına maşınqayırma zavodunda başlamışdır.

Bakı Dövlət Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, bir çox ali məktəblərdə və Bakı Dövlət Universitetində ingilis və ərəb dillərindən dərs demişdir.

Sovet hakimiyyəti illərində 5 il ərzində SSRİ-nin Livan Ərəb Respublikasındakı səfirliyində çalışmışdır.

Son illər BDU-nun Azərbaycanda təhsil alan xarici tələbələrle iş kafedrasında çalışmışdır.

Rayonda böyük nüfuza malik Hacı Məhəmməd Əfəndinin oğludur.

**Məlahət Mustafa qızı Murtuzayeva
(1952)**

İqtisad elmlər namizədi.

Orta məktəbi qızıl medalla və Azərbaycan Dövlət Universitetinin mexanika-riyaziyyat fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirərək Azərbaycan EA-nın Kibernetika İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamışdır.

1986-cı ildə "İnzibati rayonda istehsal faktorlarının və əkinçiliyin strukturunun kompleks iqtisadi-riyazi təhlili" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

20-dən çox elmi məqalənin müəllifidir.

Hazırda həmin institutda baş elmi işçi kimi fəaliyyət göstərir.

**Məlahət Cahangir qızı Sultanova
(1973)**

Tibb elmləri namizədi.

Orta məktəbi qızıl medalla, Dövlət Tibb Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, 1996-cı ildən orada çalışır. 2000-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Bir çox fəxri fərmanlarla təltif edilmişdir.

Nüvə sahəsində zərrəciklərin yaratdığı qeyri-elastiki elektromaqnit proseslərə və yüksək enerjili lepton və qamma kvantların kristal mühitlərdə yaratdığı proseslərə aid tədqiqat aparır.

Əmək fəaliyyətinə Fotoelektronika İnstitutunda başlamış, sonra AEA-nın Mexanika və Riyaziyyat İnstitutunda çalışmış, 1990-cı ildən BDU-nun nəzəri fizika kafedrasının əməkdaşdır.

Həm də ali hüquq təhsilinə malikdir.

**Məmməd Rəcəb oğlu Rəcəbov
(1962)**

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi

Azərbaycan (Bakı) Dövlət Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, 1987-ci ildə həmin universitetin aspiranturasına daxil olmuş, "Kristal mühitlərdə yüksək enerjili qeyri-elastik elektromaqnit proseslər" mövzusunda dissertasiya müdafiə etmişdir.

50-dən çox elmi məqalənin müəllifi, bir çox beynəlxalq konfransların iştirakçısı olmuşdur.

Əlavə ali hüquq təhsili almışdır.

**Məmmədiyə Xəlilullah oğlu
Əfəndiyev (1911-1940)**

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

Nuxa (Şəki) Pedaqoji Texnikumunu fərqlənmə diplomu ilə bitirib bir müddət müəllimlik etmiş, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirdikdən sonra aspiranturada təhsilini davam etdirmiş, çox istedadlı riyaziyyatçı kimi tanınmış, namizədlik dissertasiyasının müdafiəsindən sonra ağır xəstələndiyindən İlisuya gəlmiş, bir müddət İlisuda dərs demiş və

vəfat etmişdir.

S.Murtuzayev: "Onu məktəbin dərs hissə müdiri bizə alim kimi təqdim edərkən hamımız ilk dəfə alim-müəllim gördüyümüzdən böyük qürur duyduq, çox keçmədən eşitdiyimiz ölümü isə göz yaşlarımıza səbəb olmuşdu. Ölümündən 60 ildən çox keçməsinə baxmayaraq uşaq hafizəmə həkk olunmuş nurlu siması indi də göz önümdədir".

**Müzəffər Məhsim oğlu Xəlilov
(1939-2008)**

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, İlisu məktəbində əmək fəaliyyətinə başlamışdır. 1967-ci ildə AEA-nın Fizika İnstitutunun aspiranturasına daxil olmuş, 1970-ci ildən pedaqoji institutda laboratoriya müdiri, müəllim, baş müəllim, dosent olmuşdur. 1978-ci ildə Belorusiya Dövlət Universitetində namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Otuza qədər elmi məqalənin, 3 dərs vəsaitinin, 5 şeir kitabının müəllifidir. Çoxsaylı elmi konfransların iştirakçısı olmuşdur.

Əsasən, sərbəst radikalların quruluş spektrlərinin öyrənilməsi problemləri ilə məşğul olmuşdur.

**Naimə Qaflan qızı Xəlilova
(1932)**

Kimya elmləri namizədi.

Orta təhsilini Zaqatala rus orta məktəbində (1954) aldıqdan sonra D.Mendeleyev adına Moskva Kimya Texnologiya İnstitutunu, daha sonra SSRİ Elmlər Akademiyasının Qeyri-Üzvi Kimya İnstitutunun aspiranturasını bitirmiş, 1968-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1954-69-cu illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Kimya İnstitutunun elmi əməkdaşı, 1969-cu ildən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosentidir.

50-dən çox elmi məqalənin, 4 dərs vəsaitinin müəllifidir.

Natəvan Rəsul qızı Sultanova
(1942)

Kimya elmləri namizədi.

1966-cı ildə Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir. Həmin ildən EA Kimya Aşqarlar İnstitutunda çalışmış, 1976-cı ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1980-cı ildən həmin institutun böyük elmi işçisidir.

50-dən çox elmi məqalənin, 10 müəlliflik şəhadətnaməsinin müəllifidir.

Nazim Əzim oğlu Əzimov
(1938)

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

Azərbaycan Politeknik İnstitutunu (Texniki Universitet) bitirmişdir. Bakı Baş Tikinti Trestinin 6 saylı tikinti idarəsində əmək fəaliyyətinə başlamış, 1968-69-cu illərdə layihə institutunda mühəndis-qrup rəhbəri işləmişdir.

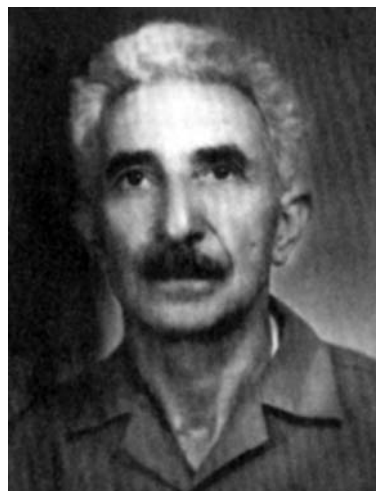
1969-cu ildən Texniki Universitetin "Materialların müqaviməti" kafedrasında, 1975-ci ildən İnşaat Mühəndisləri Universitetinin "Materialların müqaviməti" kafedrasında assistent, baş müəllim, dosent vəzifələrində çalışır.

1987-ci ildə "İxtiyari orta müstəvili, dövrəsi üzrə elastiki qabırğaya bərkidilmiş yataq qabıqların sərhəd məsələlərinin həllinə dair" namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. 7 elmi əsərin, 2 metodik tövsiyənin müəllifidir.

Nemət Bilal oğlu Hacızalov
(1921-1998)

Texnika elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu bitirmişdir. 1955-ci ildə həmin institutda materiallar müqaviməti kafedrasında laborant kimi işə başlamış, 1961-ci ildən Neft-Kimya İnstitutunda laboratoriya müdiri olmuş, bu laboratoriyada çoxsaylı təkliflərin, metodiki göstərişlərin müəllifi olmuş, kollektivdə böyük hörmət və nüfuz sahibi kimi tanınmışdır.

Nəzir Kərim oğlu Ramazanov
(1981)

Texnika Elmləri Namizədi

1997-ci ildə texniki fənlər təmayüllü orta məktəbi bitirərək Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının əyani şöbəsinə daxil olmuş, 2003-cü ildə magistraturanı bitirmişdir. Təhsil aldığı dövrdə Tələbə Elmi Cəmiyyətinin sədri, Elmi Şuranın üzvü olmuşdur. 2003-cü ildə Azərbaycan Elmi-Tədqiqat və Enerji Layihə İnstitutunun aspiranturasına daxil olmuşdur. 2006-cı ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş, 16.02.2007-ci ildə Ali Attestasiya Komissiyasının qərarı ilə Texnika Elmləri Namizədi elmi dərəcəsi almışdır. Əmək fəaliyyətinə 2002-ci ildə "Azərenerji" ASC-də "Perspektiv Layihələr və İnkişaf" şöbəsində başlamış, 2003-cü ildə şöbə rəisinin müavini olmuşdur.

2003-cü ildən USAID, ADB, Avropa İttifaqı kimi bir sıra beynəlxalq təşkilatların layihələrində enerji məsələləri üzrə aparıcı mütəxəssis olmuşdur. Azərbaycanın enerji sektoruna dəstək verən bir çox irimiqyaslı enerji layihələrində çalışmışdır. 2008-ci ildə Azərbaycanda ilk dəfə ola-

raq külək parkının inşası ilə ölkəmizdə alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrinin inkişafına tökan verən layihəyə öz imzasını atmışdır.

Elmi və əmək fəaliyyəti dövründə ölkə daxilində və xaricdə - ABŞ, Avropa, BƏƏ və sair ölkələrdə təşkil olunmuş beynəlxalq konfrans və simpoziumlarda çıxış edərək respublikamızı layiqincə təmsil etmişdir. Bir sıra beynəlxalq, yerli mükafat və diplomlara layiq görülməklə yanaşı iyirmidən artıq elmi məqalənin və iki ixtiranın müəllifidir.

Nigar Rəsul qızı Sultanova
(1939)

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir (1961).

1961-ci ildən Azərbaycan EA Fizika İnstitutunda çalışmış, həmin institutun aspiranturasında təhsilini davam etdirmişdir.

1976-cı ildən Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasında fizika kafedrasının dosentidir.

50-dən çox elmi əsərin müəllifidir.

Nilufər Zakir qızı Əfəndiyeva
(1925-2001)

Tarix elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir. Türkoloq tarixçidir.

EA-nın Şərqşünaslıq İnstitutunda elmi işçi kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, 1958-68-ci illərdə Moskvada SSRİ EA-nın Şərqşünaslıq İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş, 1964-cü ildə həmin institutda "Türkiyə xalqının fransız işğalçılarına qarşı mübarizəsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. "Türk xal-

qının Anadolunun cənubunda fransız işğalçılarına qarşı mübarizəsi" (1966), "Türkiyədə milli azadlıq hərəkatı" və Türkiyə tarixinə dair bir neçə kitabın orta q müəllifidir.

60-a qədər elmi məqaləsi dərc edilmişdir.

15 beynəlxalq konfransda, o cümlədən, 8 dəfə Türkiyədə və Kiprdə çıxış etmişdir.

Azərbaycan EA Şərqşünaslıq İnstitutunda elmi işçi, baş elmi işçi, Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin dosenti olmuşdur.

Niyal Şaban qızı Barxalova
(1946) - ana xətti

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

Azərbaycan (Bakı) Dövlət Universitetini bitirmiş, AEA-nın Fizika İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmişdir.

1978-ci ildə bərk cisimlərin fizikası üzrə dissertasiya müdafiə etmişdir. 1974-cü ildən Bakı Dövlət Universitetinin "Maddə quruluşu" kafedrasının dosentidir.

Niyazi Mollaməhəmməd oğlu
Məmmədov (1926-2001)

Biologiya elmləri namizədi.

Zaqatala Pedaqoji Texnikumu və Azərbaycan Dövlət Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun aqronomiya fakültəsini bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Zaqatala rayon kənd təsərrüfat şöbəsində aqronom kimi başlamış, elmi-tədqiqat təcrübə stansiyasında elmi işçi, Zaqatala fındıq zavodunda baş aqronom, çay sovxozunda baş aqronom, 1955-59-cu illərdə Azərbaycan Çoxillik Bitkilər Elmi-Tədqiqat İnstitutunda aspirant olmuş,

"Zaqatala Nuxa (Şəki) zonasında fındıq bitkisinin aqrobioloji xüsusiyyətləri" mövzusunda dissertasiya müdafiə etmişdir.

Onun elmi axtarışları ilə "ata-baba" fındıq sortunun dünyada analogiyası olmayan keyfiyyətləri və onun tarixən ölkəmizə məxsus olduğu sübut olunmuşdur.

Elmi axtarışlarını Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Bitkiçilik İnstitutunun Zaqatala dayaq məntəqəsinin müdiri kimi (1959-1968) davam etdirmiş, daha sonra 1 №-li fındıq sovxozunun direktoru kimi (1972-76) əldə etdiyi elmi nəticələrin təcrübədə tətbiqinə nail olmuşdur.

1970-72-ci illərdə Elmi-Tədqiqat Botanika İnstitutunda çalışmış, yenedən rayona qayıdaraq əvvəlcə 2, sonra 1 saylı fındıqçılıq sovxozlarının direktoru, fındıq zavodunda şöbə müdiri işləmişdir.

Rayonun ictimai-siyasi həyatında fəal iştirakı, yüksək təvazökarlığı, dəyərli insani keyfiyyətləri ilə böyük nüfuz qazanmışdır.

Azərbaycanın çox qiymətli sərvəti olan fındıqçılığın inkişafındakı böyük əməyi çoxsaylı mükafatlar və təltiflərlə qeyd edilmişdir.

Nizami Rasim oğlu Yusifov
(1960)

Texnika elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət İnşaat Mühəndisləri İnstitutunu bitirmişdir (1982).

Əmək fəaliyyətinə Azərdövlətlayihə İnstitutunda başlamış, "Xəzərdəniznefttikinti" trestində mühəndis, 1982-84-cü illərdə ordu sıralarında xidmət, 1984-85-ci illərdə Meşə Sənayesi Nazirliyinin Tikinti trestində mühəndis, 1985-ci ildən Elmi-Tədqiqat İnşaat və Məmarlıq İnstitutunda elmi işçi və hazırda həmin institutda direktor müavini işləyir.

Respublika və Bakı şəhərində 100-dən çox bina və mühəndis qurğularının, 60-dan çox elmi əsərin müəllifidir.

**Ömər Əbdürrəhman oğlu Sadıqov
(1947)**

Kimya elmləri namizədi.

1974-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin kimya fakültəsini bitirmiş, EA-nın Xlor Üzvi Sintez İnstitutunda işə başlamış, 1985-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1994-2003-cü illərdə Ali Attestasiya Komissiyasında şöbə müdiri olmuş, hazırda MEA-nın Y.Məmmədəliyev adına Neft-Kimya Prosesləri İnstitutunda çalışır.

10 elmi işinə müəlliflik şəhadətnaməsi verilmiş, 30-dan çox elmi əsərin müəllifidir.

**Ramiz Vahid oğlu Babayev
(1932-1999)**

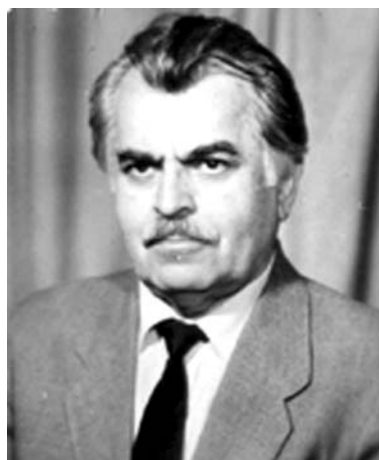
Texnika elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Sənaye İnstitutunun neft-mədən fakültəsini bitirmişdir.

Azərbaycan EA-nın Neft Ekspedisiyasında əmək fəaliyyətinə başlamışdır. 1959-cu ildə Sənaye İnstitutunun aspiranturasında oxumuşdur.

1962-66-cı illərdə Neft-Kimya İnstitutunun "Neft sənayesinin energetikası" problem laboratoriyasında elmi işçi, 1966-cı ildən "Elektrotexnika və neft sənayesinin energetikası" kafedrasının assistenti, 1967-ci ildən dosent, 1982-93-cü illərdə həmin kafedranın müdir müavini və müdiri olmuşdur.

1975-ci ildə Moskvada Xarici Dillər İnstitutunda fransız dili kursu və Fransanın Monpelye şəhərində təcrübə keçmiş və Əlcəzair Demokratik

Respublikasının Neft İnstitutunda müəllimlik etmişdir. Ali məktəb tələbələri üçün "Elektrotexnika, sənaye elektronika və elektrik avadanlığı" dərslisinin, "Sənaye müəssisələrinin elektrik təchizatı", "Neft və qaz sənayesinin elektroenergetikası" (Moskva, 1988) monoqrafiyalarının, onlarla elmi əsərin və məqalənin müəllifidir.

1997-ci ildə Nyu-York Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdir.

Rasim Nəcməddin oğlu Yusifov
(1930-2011)

Kimya elmləri namizədi.

Şəki Müəllimlər İnstitutunu və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Qax rayon məktəblərində işləmişdir. 1960-cı ildə Pedaqoji İnstitutun aspiranturasına daxil olmuş, 1964-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetində namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. 80-ə yaxın elmi məqalənin, "Kimyadan olimpiada məsələləri" vəsaitinin müəllifidir.

Azərbaycan EA-nın Qeyri-üzvi və Fiziki Kimya İnstitutunda böyük elmi işçi, laboratoriya müdiri, qrup rəhbəri işləmişdir.

10-a qədər elmlər namizədinin rəhbəri olmuşdur.

Medal və fəxri fərmanlarla təltif olunmuşdur.

Rasim Həzrət oğlu Süleymanov
(1925-1969)

Texnika elmləri namizədi.

Azərbaycan Sənaye İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş (1947), 1953-cü ilə qədər Bakının müxtəlif sənaye müəssisələrində mühəndis kimi çalışmış, 1953-cü ildən Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş, 1958-ci ildə Belorusiya SSR-nin Minsk şəhərində namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək texnika elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

15 elmi məqalənin, 2 ixtiranın müəllifidir. Ömrünü çox tez başa vurmuş, lakin gözəl şəxsi keyfiyyətləri ilə xatirələrdə yaşayır.

Rauf Məmməd oğlu Sofiyev
(1936-2008)

Memarlıq elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu bitirmişdir (1960).

Əmək fəaliyyətinə "Azdövlətlayihə" Baş Layihə İnstitutunda böyük memar kimi başlamış, 1962-ci ildə Politeknik İnstitutun aspiranturasına daxil olmuş, həm də institutda müəllimlik etmişdir. 1960-cı ildə Çexoslovakiyanın (indiki Slovakiya) Bratislava şəhərinə elmi təcrübəyə göndərilmiş və orada namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1971-80-ci illərdə Bakı şəhərinin rəssamı, Baş Memarlıq və Planlaşdırma İdarəsində rəis müavini işləmiş və onlarca görkəmli binaların, parkların, o cümlədən, Şıxovdakı məşhur "Xalqlar dostluğu" parkının, H.Cavid bağının, Dağüstü parkın, S.Vurğun bağının, Ə.Vahid bağının,

Dənizkənarı bulvarın yenidənqurulmasının və s. obyektlərin layihələrinin müəllifidir.

1981-82-ci illərdə "Azərdövlətlayihə" İnstitutunda qrup rəhbəri işləməklə İnşaat Mühəndisləri İnstitutunda müəllim, 1983-cü ildən Dövlət İnşaat Mühəndisləri İnstitutunda dosent, 1994-cü ildən memarlıq fakültəsinin dekanı işləmiş, 1997-ci ildə səhhəti ilə əlaqədar təqaüdə çıxmışdır.

Dəfələrlə Bakı Şəhər Xalq Deputatları Sovetinə deputat seçilmişdir.

Çoxsaylı beynəlxalq konfransların və simpoziumların iştirakçısı olmuşdur.

1994-cü ildə Şərq ölkələrinin Beynəlxalq Memarlıq Akademiyasının müxbir üzvü seçilmişdir.

1963-cü ildən SSRİ Memarlar İttifaqının üzvü, 1969-cu ildən Azərbaycan Memarlar İttifaqı idarə heyətinin üzvü olmuşdur.

Çoxlu təltif və mükafatları, o cümlədən, beynəlxalq təltifləri vardır, 30-dan çox elmi əsərin, 40-a qədər görkəmli obyektin layihə müəllifidir.

Rauf Ramiz oğlu Sultanov
(1954)

Ekologiya elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir.

1983-cü ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Abşeron yarımadasının geokimyasının tədqiqi ilə məşğul olmuşdur.

40-dan çox elmi əsəri nəşr edilmiş, 30-dan artıq elmi hesabatın müəllifidir.

Bir sıra elmi konfransların iştirakçısı olmuş, məruzələrlə çıxış etmişdir.

1981-ci ildən BDU-nin Paleobiogeokimya elmi-tədqiqat laboratoriyasında aparıcı elmi işçi kimi çalışır.

Rəfael Seyfəl oğlu Abulllayev
(1949)

Coğrafiya elmləri namizədi

1966-cı ildə Nizami adına İllusu kənd ota məktəbini, 1968-ci ildə Bakı Politexnik Texnikumunun “Sənaye və mülki tikinti” fakültəsini bitirib. Azərbaycan Dövlət Universitetinin geoloji-coğrafiya fakültəsinə qəbul olunmuşdur. 1974-cü ildə institutun “Faydalı qazıntıların plana salınması və istismarı” ixtisası üzrə bitirərək bir il müddətində (1974-1975) Uzaq Şərqdə qiymətli metalların səpinti yataqlarında təcrübə mübadiləsi keçmişdir. AEA Coğrafiya İnstitutunun Geomorfologiya şöbəsində müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır.

1984-cü ildə aspiranturanın qiyabi şöbəsinə daxil olmuş 1988-ci ildə “Kiçik Qafqazın çay dərələrinin inkişaf və formalaşma xüsusiyyətləri” mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1990-cı ildən Bakı Dövlət Universitetinin Geodeziya və kartoqrafiya kafedrasında xüsusi kurslar üzrə dərs aparır.

Çoxsaylı elmi hesabatların, məqalə və monoqrafiyaların müəllifidir. AMEA akad. H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya institutunun aparıcı elmi işçidir.

**Rəfiqə Məmməd qızı Sofiyeva
(1927-1969)**

Biologiya elmlər namizədi.

Orta məktəbi qızıl medalla, Gəncə Dövlət Pedaqoji İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir (1949).

Əmək fəaliyyətinə 1949-cu ildə Zaqatala Pedaqoji Texnikumunda müəllimlikdən başlamış, 1950-ci ildə EA-nın Elmi-Tədqiqat Botanika İnstitutunun aspiranturasına daxil olmuş və az sonra təhsilini SSRİ Elmlər Akademiyasının Leningrad filialının Botanika İnstitutunda davam etdirmiş, 1954-cü ildə Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyasının V.L.Komarov adına Botanika İnstitutunda "Qafqazın xaçyarpaqlıları" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Müdafiədən sonra Bakıya qayıtmış, Elmi-Tədqiqat Botanika İnstitutunda elmi fəaliyyətini davam etdirmiş, "Azərbaycan florası" adlı çoxcildli əsərin tərtibində fəallıq göstərmiş, "Qafqazda fındıq sortları" mövzusunda doktorluq işi üzərində işini davam etdirmiş, lakin 29 mart 1969-cu ildə amansız ölüm bu gözəl insanın, böyük elmi potensialı olan alimin həyatına qəflətən son qoymuşdur.

20-dən çox elmi əsəri və məqaləsi botanika elminin dəyərli nümunələri kimi onun xatirəsini yaşadır.

**Rəhimə İsrəfil qızı Qabulova (Rəsulova)
(1966)**

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru

1983-cü ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun (universitetin) müalicə-profilaktika fakültəsinə daxil olub. 1989 -cu ildə fərqlənmə diplomu ilə bitirib.

10 ilə qədər təcrübi təbabətdə çalışdıqdan sonra Azərbaycan Səhiyyə Nazirliyinin Elmi-

Tədqiqat Kardiologiya institutunun əyani aspiranturasına daxil olmuşdur. Elmi işini Rusiya TEA-nın Bakulev adına Ürək-Damar cərrahlığı institutunda yerinə yetirmişdir. 2005-ci ildə "Ürəyin işemik xəstəliyinin ağrısız forması zamanı miokardın elektrik qeyri-sabitliyi amilləri" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Azərbaycan Tibb Universitetinin Daxili Xəstəliklərin Propedevtikası kafedrasının dosentidir.

ABŞ, Avstriya, Almaniya, Böyük Britaniya və Rusiyada elmi-təcrübi ezamiyyətlərdə olmuşdur. 60-a yaxın elmi əsərin, o cümlədən ingilis dilində 1 dərsləyin müəllifidir.

Azərbaycan Tibb Universitetinin xarici əlaqələr şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışır.

**Rəna Mehrac qızı Hacıyeva
(1963)**

Biologiya elmləri namizədi.

Orta məktəbi qızıl medalla, Azərbaycan Dövlət Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə AMEA-nın Botanika Elmi-Tədqiqat İnstitutunda başlamış, həmin institutun aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş, bitkilərin fiziologiyasına dair namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Botanika İnstitutu tərəfindən SSRİ Elmlər Akademiyasına ezam edilmişdir. İl yarım Moskva şəhərində Elmlər Akademiyasında işlədikdən sonra Almaniya Demokratik Respublikasının Biologiya və Biokimya Mərkəzlərində işləmək üçün müsabiqədə qalib gələrək orada 2 il işlədikdən sonra İsveçrənin Lund şəhərindəki elmi mərkəzə işə dəvət olunmuş və indiyədək orada fəaliyyət göstərir. Bir çox elmi məqalələrin müəllifidir.

**Rəna Paşa qızı Əfəndiyeva
(1959)**

Tarix elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Azərbaycan EA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunda elmi işçi kimi işə başlamış, Bakıda, Moskvada, Sankt-Peterburqda, Bişkekdə keçirilən elmi konfranslarda və simpoziumlarda məruzə və çıxışlar etmişdir.

1990-cı ildə "XIX əsrin sonları və XX əsrin əvvəllərində azərbaycanlıların ənənəvi dəfn-ehsan mərasimləri" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Hazırda Amerikada yaşayır. Kolumbiya Universitetinin dekanıdır.

**Sabir Əhməd oğlu Qocayev
(1930-1984)**

Baytarlıq elmləri namizədi.

1953-cü ildə Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmiş, Alim-zootexnikdir. ET Heyvandarlıq İnstitutunda elmi işçi, şöbə müdiri və direktor müavini işləmişdir.

Qonur Qafqaz qaramal cinsini yetişdirmişdir. Həmin cins yüksək südlük-ətlik, yerli şəraitə yaxşı uyğunlaşan cins kimi şöhrət qazanmışdır.

1962-ci ildən elmlər namizədi, 70-dən çox elmi əsərin müəllifidir.

"Əməkdə igidliyinə görə" medalı və başqa təltiflərlə mükafatlandırılmışdır.

Sadiq Nəbi oğlu Murtuzayev

Filologiya elmləri namizədi (*bax: dövlət xadimləri*)

Sabir Tahir oğlu Əfəndiyev (1933)

Şair, publisist, nasir, bibliofil, sosioloq filologiya elmləri namizədi, etnoqrafiya professorudur. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin və Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür. Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir.

Uzun illər "Şəki fəhləsi" qəzetində, yerli radio qovşağında çalışmış, şöbə müdiri, baş redaktor, Azərbaycan Televiziya və Radio verilişləri komitəsinin xüsusi müxbiri, Şəki şəhər partiya komitəsinin təbliğat şöbəsinin müdiri, 1980-ci ildən Elmlər Akademiyasının Şəki Zona Elmi Bazasının elmi katibi, Arxeologiya və Etnoqrafiya sektorunda baş elmi işçi, Şekidə elmi - texnoloji folklorunun rəhbəridir.

Bir çox felyeton, очерк, publisistik yazıları, "Şəki lətifələri", "Əsgər marşları", "Dərinamə" "Məhəmmədin meracı" , Allahın 99 ismi haqqında "Təsbehnəmə Dastanı" , "Ermənilər kimdir? Gürcülər kim? Bəs biz kimik?" sənədli povesti və digər kitabları ilə tanınmışdır.

1994-cü ildə Həcc ziyarətində olmuşdur. Tanınmış bibliofilin şəxsi kitabxanasında ötən əsrin əvvəllərində nəşr olunmuş "Molla Nəsrəddin", "Tuti", "Kəlniyyət", "Azərbaycan" və digər qəzet və jurnalların habelə klassiklərin əsərlərinin nadir nüsxələri saxlanılır. Respublika "Kitab cəmiyyətinin" İdarə Heyətinin üzvüdür. Bir sıra təltiflərlə mükafatlandırılmışdır.

Bu ensiklopediyanın ərsəyə gəlməsində redaksiya heyətinin üzvü kimi çox böyük iş görmüşdür.

**Saqিদət Yusif qızı Yusifova
(1958)**

Tibb elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, (1975) Əmək fəaliyyətinə Mingəçevir şəhərində həkimlikdən başlamışdır.

1989-cu ildən 3 saylı Bakı Kliniki xəstəxanasında işləyir.

"Ürəyin işemik xəstəliyi ilə artıq bədən kütləsi olan xəstələrdə mərkəzi hemodinamika və böyrəklərin funksional vəziyyətinin pozulması, diaqnostikası və müalicəsi" mövzusunda dissertasiya müdafiə etmişdir.

Azərbaycan, Türkiyə və Qazaxıstanda 10-dan çox elmi məqaləsi çap olunmuşdur.

**Saleh Əfəndi oğlu Əfəndiyev
(1953)**

Texnika elmləri namizədi.

1976-cı ildə Azərbaycan Dövlət Neft-Kimya İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

1976-87-ci illərdə Elmi Tədqiqat Energetika İnstitutunda müxtəlif vəzifələrdə, 1987-90-cı illərdə Dövlət Plan Komitəsinin Elmi-Tədqiqat İqtisadiyyat İnstitutunda qrup rəhbəri, bölmə müdiri işləmişdir.

1990-98-ci illərdə Dövlət Neft Akademiyasında dosent, 1998-ci ildən "Azərenerji" ASC-də aparıcı mühəndis olmaqla Neft Akademiyasında pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir.

1985-ci ildə "Mürəkkəb elektrik enerji sistemlərinin, onların əsas elementlərinin riyazi modellərinin seçilməsinin formalaşdırılması ilə elektromexaniki ekvivalentləşdirilməsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

50-dən çox elmi məqalənin, metodik vəsaitin və dərs vəsaitinin müəlifidir. Bir çox beynəlxalq konfranslarda məruzə etmiş, elmi kadrların hazırlanmasında iştirakı olmuşdur

**Saleh Fuad oğlu Sultanov
(1952)**

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

1974-cu ildən Azərbaycan EA-nın Fizika İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamış, 1985-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

AEA-nın Fizika İnstitutunda baş laborant, kiçik elmi işçi, elmi işçi, baş elmi işçi, aparıcı elmi işçi olmuşdur.

1979-1989-cu illərdə SSRİ Yüksək Enerjilər Fizikası İnstitutunda (Rusiya, Serpuxov şəhəri), 1993-1999-cu illərdə Ankara Universitetinin fizika bölümündə professor, 1999-2000-ci illər DESY, Hamburq (Almaniya) professor, 2000-ci ildən Türkiyənin Qarı Universitetində (Ankara) professor kimi çalışır.

120-dən çox elmi əsərin, o cümlədən, 40 elmi məqalənin müəllifidir.

**Sevil Qurban qızı Adışirinzadə
(Şabanova) (1936)**

Kimya elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunun hidromeliyorasiya fakültəsini bitirmişdir.

Həmin ildən ailə vəziyyətilə əlaqədar Kuybışev (Samara) şəhərinə getmiş, orada Politeknik İnstitutun kimya fakültəsini bitirərək, Tibb İnstitutunda kimya laboratoriyasının müdiri işləmiş, 1976-cı ildə dissertasiya müdafiə etmişdir.

Bir çox elmi əsərlərin müəllifidir. Hazırda Samara şəhərində yaşayır.

Səbirə Əzəl qızı Sultanova
(1938-1988)

Kimya elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmiş, EA-nın Kimya İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamış və ömrünün sonunadək orada çalışmışdır.

Bir çox elmi məqalələrin, 10-dək ixtiranın müəllifidir.

Səmayə Məmməd qızı Fərhadova
(1930-2006)

Kimya elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir. Universitetin Kimya kafedrasında laborant olmuş, 1958-61-ci illərdə aspiranturada təhsilini davam etdirmişdir.

1961-68-ci illərdə universitetin Kimya fakültəsinin problemlər laboratoriyasında kiçik elmi işçi, 1981-92-ci illərdə baş elmi işçi vəzifələrində çalışmışdır.

1975-ci ildə "Daşıyıcı üzərində çökdürülmüş sink halogenidlərin iştirakı ilə aromatik karbohidrogenlərin alkenilhalogenidlərlə alkilləşdirilməsi və reaksiya məhsullarının bəzi çevrilmələri" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. 30 elmi əsərin, 9 şəhadətnamənin müəllifidir.

Süleyman Bədrəddin oğlu Camalov
(1940)

Tibb elmləri namizədi.

1963-cü ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir.

1963-66-cı illərdə Zaqatala rayonunda həkimlik etmiş, 1967-ci ildə aspiranturaya daxil olmuş və 1970-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Aspirantura dövründə Moskva şəhərində akademik B.V.Petrovskinin rəhbərlik etdiyi klinikada elmi təcrübə keçmiş, Azərbaycanda ilk dəfə spiroqrafiya, karnoqrafiya, oksihemometriya, pnevmotexometriya, bronehosprometriya üsullarını tətbiq etmişdir.

1970-72-ci illərdə Respublika döş qəfəsi cərrahiyəsi klinikasında həkim-terapevt və funksional diaqnostika kabinetinin rəhbəri olmuş, 1972-ci ildən Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda çalışmış, 1982-ci ildən dosent seçilmiş, dəfələrlə SSRİ-nin ən məşhur elmi-tədqiqat institutlarında elmi axtarışlarda olmuşdur.

102 elmi məqalə, 3 metodik tövsiyə, 1 monoqrafiyanın müəllifidir.

1980-cı ildə "SSRİ-nin Səhiyyə Əlaçısı", "Əməkdar həkim" fəxri adlarına layiq görülmüşdür. "Qızıl Fonendoskop" diplomu ilə təltif edilmişdir. Qayğıkeş, həssas, yüksək ixtisaslı həkim kimi böyük şöhrət qazanmışdır. İlisulu soydaşlarına xüsusi qayğısı ilə seçilir.

Svetlana Məcid qızı Məcidova
(1957)

Psixologiya elmləri namizədi.

Leninqrad Dövlət Universitetini bitirmiş, aspirant olmuş, "Cinayətkarların sosial-psixoloji tipologiyası" mövzusunda 1985-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1986-cı ildən Azərbaycan Pedaqoji Elmi-Tədqiqat İnstitutunda baş elmi işçi, 1988-1992-ci illərdə psixoloji kooperativin sədri, 1992-ci ildən Azərbaycan Dövlət Universite-

tində dosentdir. Bir çox psixoloji və sosial elmi tədqiqatlar əsasında 2 monoqrafiyası - "Psixoloji tiplər" (2001), "Küçə uşaqları" (2003), üç kitabça və 30-a yaxın elmi məqalənin müəllifidir.

"Sosial psixoloji tiplər 69" doktorluq işi üzərində çalışır. "Psixoloji mərkəz" özəl ictimai təşkilatın yaradıcısı (1999) və sədridir. Mərkəzdə 4 böyük layihə üzrə tədqiqat işi aparır.

Şahid Tahir oğlu Yusifov
(1963)

Texnika elmləri namizədi.

Azərbaycan Texniki Universitetini bitirmişdir (1985). Neft-Maşınqayırma Elmi-Tədqiqat İnstitutunda mühəndis, kiçik və baş elmi işçi işləmiş, 1989-92-ci illərdə Texniki Universitetin aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş, 1992-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş və hazırda universitetin dosentidir.

15 elmi məqalənin, 2 dərs vəsaitinin, 1 ixtiranın müəllifidir.

Şahin Şahid oğlu Muxtarov
(1965)

İqtisad elmləri namizədi.

Kiyev Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmişdir (1987).

Əmək fəaliyyətinə Azərbaycan Dövlət Plan Komitəsində kiçik elmi işçi kimi başlamış, 1992-ci ildə "Milli iqtisadiyyatın bazar mexanizminin fəaliyyətinin təhlili üçün dinamik imitisiya modeli" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1992-1997-ci illərdə Xarici İqtisadi Əlaqələr Nazirliyində aparıcı mü-təxəssis, şöbə müdiri işləmişdir. Bir neçə elmi məqalənin müəllifidir.

**Şəkər Cəlal qızı Muxtarova
(1956)**

Biologiya elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir.

Azərbaycan EA Nəbatat İnstitutunda baş laborant kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, 1986-cı ildən kiçik, 1997-ci ildən böyük elmi işçi kimi çalışır.

1982-83-cü illərdə SSRİ EA Botanika İnstitutunda (Sankt-Peterburq) elmi ezamiyyətdə olmuşdur.

1989-cu ildə "Şəki-Zaqatala zonasının su hövzələrinin aqroflorası" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

34 elmi əsərindən 26-sı xarici elmi jurnallarda çap olunmuşdur.

Sporlu bitkilər üzrə VII Qafqaz konfransında, gənc alimlərin simpoziyunda və respublika konfranslarında məruzələri dinlənilmişdir.

**Şəkər Vəli qızı Hasilova (Qasımova)
(1919)**

Filologiya elmləri namizədi.

1959-cu ildə S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirmişdir. 1963-cü ildən ümumi dilçilik kafedrasında laborant, sonra müəllim işləmişdir.

1982-ci ildə Aşıq Ələsgər yaradıcılığı ilə bağlı apardığı tədqiqatlarla əlaqədar namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1983-cü ildən ümumi dilçilik kafedrasının dosenti olmuşdur.

Onlarla elmi məqalə və dilçiliklə bağlı bir neçə kitabın müəllifidir.

**Şəkərxanım Nurməhəmməd qızı
Ömərova (1928)**

Pedaqogika elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu və həmin institutun aspiranturasını bitirmişdir.

1973-cü ildə "Orta məktəbin 9-11-ci siniflərində epik əsərlərin tədrisi metodikası" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1962-ci ildən institutda müəllim, 1979-cu ildən baş müəllim, 1992-ci ildən dosent işləyir. 20 elmi məqalənin və 1 kitabın müəllifidir.

**Şəfiqə Əmrullah qızı Abdullayeva
(1923)**

Filologiya elmləri namizədi.

1947-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun qərbi avropa dilləri fakültəsini alman dili ixtisası üzrə fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında başlamışdır.

1968-ci ildə "Alman dilində tabeli mürəkkəb cümlə və onun Azərbaycan və rus dillərində ifadə formaları" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş, Azərbaycan Dövlət Xarici Dillər İnstitutunda tərcümə sahəsində çalışmışdır.

1974-cü ildə Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun xarici dillər kafedrasının müdiri, sonra dosenti olmuşdur.

50-dən çox elmi əsərin və məqalənin müəllifidir. Bir çox beynəlxalq konfransların iştirakçısı olmuşdur.

1976-cı ildə Almaniyanın Drezden şəhərində keçirilən germanistlərin beynəlxalq seminar kurslarının iştirakçısı olmuşdur.

Çoxsaylı elmi-pedaqoji kadrların yetişməsinə rəhbərlik etmişdir.

Azərbaycan, alman və rus dillərində funksional üslub problemləri sahəsində aparılan yaradıcılıq işlərinə rəhbərlik etmişdir.

**Şərqiyyə Həmid qızı Sadıqzadə
(1925)**

Tarix elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmiş, 1969-cu ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Tarix muzeyinin arxeologiya fondunun müdiri kimi əmək fəaliyyətinə başlamış və 1971-ci ildən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun dosenti işləyir. Şeyx Şamilin naibi Hacı Muradın qəbiri onun tərəfindən tapılmışdır.

"Qədim Azərbaycan bəzəkləri" (1971), "Arxeoloji qazıntılar zamanı Azərbaycanda tapılmış qızıl və gümüş əşyaların kataloqu" (1966), "Xaçbulaqda Xocalı-Gədəbəy mədəniyyətinə aid abidələrin tədqiqi" (1968) kitablarının, böyük tarixi şəxsiyyətlərə aid tədqiqat işlərinin, 30-a yaxın arxeoloji tədqiqatlara dair məqalələrin müəllifidir.

Müxtəlif arxeoloji konfranslarda və simpoziumlarda çıxış etmişdir.

Azərbaycanın ilk arxeoloq qadınlarındanandır.

Şərqiyyə Saleh qızı Qocayeva

Tibb elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin dosentidir.

Tamara Sadəddin qızı Bəşirova

Elmlər namizidi.

Moskva şəhərində yaşayır və işləyir.

Tavat Sadıq qızı Əliyeva (Murtuzayeva) (1952)

Kimya elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə EA-nın Elmi-Tədqiqat Kimya Texnologiyasının Nəzəri Problemləri İnstitutunda elmi işçi kimi başlamışdır.

1986-cı ildə "Kobalt-bromid katalizator sisteminin iştirakı ilə metilbenzonitrillərin maye fazada oksidləşməsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Həmin institutda baş elmi işçi olmuş 2011-ci ildən təqaüdə çıxmışdır.

16 elmi məqalənin müəllifidir.

Vahid Hüseynləi oğlu Hacıyev (1904-1959)

Biologiya elmləri namizədi. (*bax: dövlət xadimləri*)

Vaqif Yəhya oğlu Kərimov
(1955)

Pedaqoji elmlər namizədi.

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun (universitetin) riyaziyyat fakültəsini bitirmişdir (1976).

Əmək fəaliyyətinə müəllimlikdən başlamış, 1978-1986-cı illərdə Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyətinin məsul katibi, 1986-cı ildən Azərbaycan Mərkəzi Müəllimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda metodist, 1991-ci ildən Respublika Tədris Metodik Mərkəzində tərbiyə şöbəsinin böyük metodisti, 2001-ci ildən Təhsil Problemləri İnstitutunda tərbiyə problemləri şöbəsinin böyük elmi işçisi, 2004-cü ildən həmin institutda məktəbəqədər tərbiyə şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışmış, hazırda tərbiyə problemləri şöbəsinin aparıcı elmi işçisidir. Təhsil Problemləri İnstitutunun dosentidir.

1986-cı ildən Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunun dissertantı olmuş, 1996-cı ildə "Gənc valideynlərlə pedaqoji maarifin təşkili və kiçik yaşlı məktəblilərin təlim əməyinə onun təsiri" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Ümumittifaq və respublika konfranslarının iştirakçısı olmuşdur. Azərbaycan Müəllimlər və Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyətinin qurultaylarının təşkilatçılarından biri olmuşdur. 1989-cu ildə əhalinin Ümumittifaq siyahıyaalınmasında iştirak etmişdir.

2 kitabın, 4 kitabçanın, 50-dən çox elmi məqalənin müəllifidir.

**Vidadi Həbibullah oğlu Muradov
(1945)**

Memarlıq elmləri namizədi professor.

Orta məktəbi qızıl medalla, Azərbaycan Politexnik İnstitutunun inşaat fakültəsinin memarlıq şöbəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

1967-ci ildə "Ən yaxşı tələbə elmi işi üçün" Ümumittifaq müsabiqəsinin qalibi kimi xüsusi medalla təltif olunmuşdur.

Əmək fəaliyyətinə Bakı şəhər Dövlət Layihə İnstitutunda memar kimi başlamış, 1969-cu ildə EA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun

aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş, 1973-cü ildə "Azərbaycan şəhərlərinin memarlıq-planlaşma inkişafı (XV-XVI əsrlər)" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək alimlik dərəcəsi almışdır.

1973-1982-ci illərdə EA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunda kiçik elmi işçi, baş elmi işçi; 1974-cü ildən keçmiş SSRİ hazırda Azərbaycan Memarlar İttifaqının üzvüdür, 1982-2007-ci ildən professor əvəzi 2010-cu ildən professor Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetində, "mülki binaların memarlıq konstruksiyaları", "Tarixi mühitin qorunması və bərpası", "bərpə və kinservasiya" mövzusunda mühazirələr oxuyur, buraxılış işlərinə rəhbərlik edir.

1991-1995 Azərbaycan memarlar İttifaqının katibi və Rəyasət heyətinin üzvü, 1993-cü ildən Şərq ölkələri Beynəlxalq Memarlıq Akademiyasının müxbir üzvü;

1996-cı ildə MDB, Avropanın müsəlman ölkələri və müstəqil dövlətləri ilə Misir Texniki Əməkdaşlıq Fondunun memarlıq abidələrinin təmiri və bərpası üzrə Qahirədə keçirilmiş ixtisaslaşdırılmış beynəlxalq seminarın şəhadətnaməsini almış, 2005-ci ildə YUNESKO təşəbbüsü ilə Dünyaya irsi siyahısına daxil edilmiş içəri şəhərin bütünlükdə rəqəmsal inventarlaşdırılması layihəsinin işlənilib hazırlanmasında iştirak etmişdir.

1993-cü ildən Şərq Ölkələri Beynəlxalq Memarlıq Akademiyasının müxbir, 1999-cu ildən həqiqi üzvü, 1997-ci ildən Beynəlxalq Ekoenergetika Akademiyasının professoru. Müxtəlif beynəlxalq (1993, 1996, 1997, 1998, 1999, 2003), bölgə və respublika miqyaslı elmi konfransların iştirakçısı; 70 -dən artıq elmi əsərin, o cümlədən, iki monoqrafiyanın, dörd

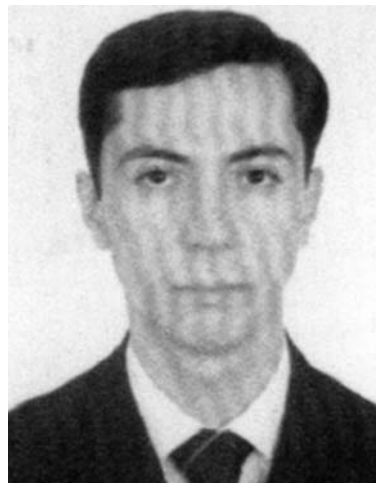
dərs vəsaitinin bir sıra metodik göstərişlərin müəllifi və elmi kitabların redaktorudur.

Azərbaycanda təhsilin inkişafında xidmətlərinə görə 2006-cı ildə "Əməkdar memar" fəxri adına layiq görülmüşdür. Bu toplunun redaksiya heyətinin üzvü kimi böyük iş görmüşdür.

Vüqar Pəfail oğlu Abdullayev
(1981)

Coğrafiya üzrə fəlsəfə doktoru

İlusu kəndində doğulmuşdur. Bakı şəhəri 54 № məktəbi, 1997-ci ildə Bakı Anadolu Liseyini bitirmiş. 1998-99-cu illərdə ABŞ-da təhsil almış, 2003-cü ildə Bakı Dövlət Universitetinin Coğrafiya fakültəsini bitirmişdir. 2005-ci ildə iqlimşünaslıq ixtisası üzrə magistraturanı, 2009-cu ildə AMEA akad. H.Ə.Əliyev adına "İqlimşünaslıq" aspiranturasını bitirmiş, Azərbaycanın dəniz sahillərinin iqlim ehtiyatlarının kompleks qiymətləndirilməsi" mövzusunda dissertasiya müdafiə etmişdir. Bir sıra elmi məqalələrin müəllifidir. Müxtəlif illərdə ABŞ, Sinqapur, İsveçrə, Rusiya Fransa, İran, Türkiyə və digər ölkələrdə keçirilən trening müşavirələrin diplomlarına layiq görülmüşdür.

Yunis Həşim oğlu Muxtarov
(1952-1991)

Kənd təsərrüfatı elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmiş və EA-nın Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutunun aspiranturasında təhsil almış və işləmişdir.

"Qarabağ düzənliyinin dağətəyi torpaqlarının fiziki proseslərinin enerji göstəriciləri" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

**Zahidə Zakir qızı Sultanova
(Əfəndiyeva) (1926-1986)**

Fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu fəqlənmə diplomu ilə bitirmiş, EA-nın Geofizika İnstitutunun aspiranturasında oxuyub. Azərbaycan EA-nın Fizika-riyaziyyat İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamış, sonra (1950-57), Geologiya İnstitutunda davam etdirmişdir.

Azərbaycan EA Geologiya İnstitutunun Yerin Fizikası bölməsinin "Seysmik xidmət" laboratoriyasına rəhbərlik etmişdir.

"Zəlzələlər" (Z. Sultanova, F.Sultanov, Bakı, 1958), "Yerin daxili quruluşu" (Z. Sultanova, F.Sultanov, F. Məhərrəmov, Bakı, 1963), "Azərbaycan zəlzələləri" (Bakı, 1969), "Azərbaycanda hiss olunan zəlzələlər" (Bakı, 1986) kitablarının müəlliflərindəndir.

**Zeynal Məmməd oğlu Babayev
(1960)**

Tibb elmləri namizədi.

Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir.

Həkim işləmiş və 1993-cü ildən hərbi xidmətdədir. Tibb xidməti polkovnikidir.

1997-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Elmi tədqiqatlarının nəticələri xarici ölkələrdə tətbiq olunur.

10-dan çox elmi məqalənin müəllifidir.

DİN XADİMLƏRİ

İlisu sakinləri islam dininin qayda-qanunlarını bilən və onlara əməl etməyi özünə borc bilən insanlardır. İslam dininin bölgədə bərqərar olmasından bu günədək İlisu camaatı digər müsəlmanlar kimi bu dinə hörmət və xidmət edirlər.

Əsrlər boyu İlisuda islam dininə sidq-ürəkdən bağlı olan, dini qanun-qaydalarla yaşayan və bu qayda-qanunları digərlərinə aşılayan mötəbər din xadimləri yaşamışlar.

Din xadimlərindən ən məşhuru Mamay Əfəndi Xalıqverdi uşağı adlı nəslin ağsaqqalı olmuşdur. Övlüya səviyyəsində dəyərləndirilir. Qəbri ziyarətgahdır.

Bu nəslin nümayəndələri qəbirüstü daşların xəttatları kimi də məşhur olmuşlar. Deyilənlərə görə nəslin geneoloji kökü bu bölgəyə islamın emissarı kimi gəlib İlisuda məskunlaşan ərəb şeyxiylə bağlıdır.

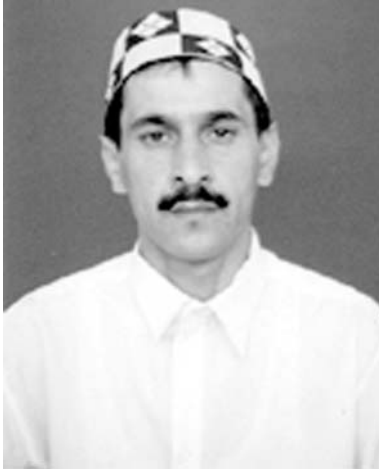
Həmin nəslin mötəbər nümayəndələrindən biri də Sovet dövründə yaşayıb, çox böyük nüfuz sahibi olan Molla Davud olmuşdur. Molla Davud da qəbir daşları üzərində işləyən xəttat idi. Onun qəbirüstü yazılarına Şəki-Zaqatala bölgəsinin bütün qəbristanlıqlarında təsadüf etmək olar.

İlisunun məşhur və mötəbər din xadimlərindən biri də Hacı Həməzət Əfəndi, digəri Bucaq məhləli Mustafa Əfəndi olub. Ulu məscidin axundu olan Mustafa Əfəndi və Sofu Mirzə qırmızı terrorun qurbanı olmuşlar.

Bəytabundan olan məşhur din xadimi Molla Hüseynin də aqibəti belə olmuşdur.

Nəcməddin Əfəndi - istedadlı şair-müəllim Şövkət Əfəndiyevin atasıdır. Nurməhəmməd Əfəndi - Baba Mahmudun atası. Baba Mahmud - son dövrün adlı-sanlı mollalarından olub. Gözəl səsi ilə qəsidə oxunması onu xüsusilə məşhurlaşdırmışdı.

**Asif Abdulla oğlu Abdullayev
(1967)**

Bakı İslam Universitetinin islamşünaslıq fakültəsini bitirmiş, İstanbul şəhərində Böyük Çamlıq Quran Pansionunda praktik kurslarda təkmilləşmişdir.

Həcc ziyarətində olmuşdur.

2000-ci ildən Bakı İslam Universitetinin Zaqatala filialında ilahiyyat dərsi demişdir. İslamın bilicisi və təbliğatçısı kimi nüfuz sahibidir.

**Davud Hacı Mamay oğlu
(1881-1996)**

Xalıqverdi uşağı nəslindən olub molla Davud Əfəndi kimi tanınmışdır. Qəbir daşları üzərində xəttatlıqla məşğul olmuşdur

**Əhməd Hacıməhəmməd oğlu Hacızadə (Molla Əhməd Əfəndi)
(1860-1930)**

Görkəmli din xadimi olmuşdur. İlk təhsilini mədrəsədə almış, sonra təhsilini Türkiyədə davam etdirmişdir. Qafqaz canişininə etdiyi çoxsaylı müraciətlərdən sonra 1889-cu ildə öz evində oğlanlar üçün ikisinfli ibtidai məktəb açmağa nail olur. Bu, təkcə İlisunun deyil, bütünlükdə Azərbaycanın maarifçilik və xalq təhsili ənənələri tarixində mühüm hadisə idi. Əsaslı Molla Əhməd Hacızadə tərəfindən qoyulmuş İlisu orta məktəbinin 110 illiyi 1999-cu ildə yüksək təntənə ilə qeyd edilmişdir.

XX əsrin əvvəllərində İlisu kəndində Əhməd əfəndinin məktəbinin ardınca Molla Yusif, Molla Nazim, Kor Qəmərin (ancaq ilahiyyat dərsləri) məktəbləri fəaliyyət göstərməyə başlamışdır.

İlk açılan məktəbin yeganə müəllimi olan Əhməd əfəndi kəndin 10-15 övladına dünyəvi elmlər haqqında təsəvvür yaratmağa çalışmışdır. Məktəbin bütün qayğıları Əhməd əfəndinin üzərində olmuşdur.

1920-ci ildə Sovet hakimiyyətinin qurulması ilə Əhməd əfəndi Zaqatala inqilab komitəsi tərəfindən Qax şəhərinin indiki 4 saylı uşaq bağçası - körpələr evinin yerləşdiyi binada açılmış ibtidai məktəbə müəllim təyin olunmuşdur.

Həmin məktəbdə təhsil almış və sonralar Qaxın tanınmış maarifçilərindən sayılan Əbdürrəhman Xasiyev müəllimini belə xatırlayır: "Əhməd əfəndi uşaqları çox sevirdi. Özünəməxsus təlim üsulları ilə həvəslə bilik verən müəllimimizə böyük məhəbbətlə qulaq asar, hörmətini uca tutardıq. Öz zamanəsinin ən təmkinli, təcrübəli, genişürəkli insanı idi". Əhməd əfəndi sonralar Əmircan kənd ibtidai məktəbində işləmişdir.

Vətən övladlarının savadlanmasında böyük fədakarlıq göstərən Əhməd əfəndinin yüzlərlə yetirməsi indi elm, mədəniyyət, incəsənət, iqtisadiyyat, sənaye sahələrində çalışır.

Həmzət Əfəndi Baba (1825-1910)

Fitri istedadla malik olan oğlunu atası Nurməmməd mədrəsəyə göndərir. Həmzət mədrəsəni müvəffəqiyyətlə bitirdiyinə görə İlisu Sultanının təyin etdiyi mükafata layiq görülür. Cavan yaşlarında İlisunun Cümə məscidinə müəzzin təyin edilir.

1860-cı ildə həcc ziyarətinə gedir.

Hacı Həmzət həcc ziyarətindən sonra İstanbulda dini təhsilini artırır. Xüsusi istedadı və biliyinə görə Türkiyədə Əfəndi adına layiq görülür.

1863-cü ildə İlisuya qayıdan Hacı Həmzət Əfəndi İlisunun Cümə məscidinə imam təyin edilir. Quranı-Kərimi əzbər bilməsi və təfsirini mükəmməl izah edə bilməsi onu Şəki, Qax, Zaqatala və Balakən müsəlmanları arasında məşhurlaşdırır. Cümə günləri və dini bayram ibadətlərində yuxarıda göstərilən rayonların müsəlmanlarının İlisu məscidinə - Camisinə axınını artır. Həmin rayonların müsəlmanları Hacı Həmzət Əfəndinin biliyini, midrikliyini nəzərə alaraq cavan olmasına baxmayaraq, ona Hacı Həmzət Əfəndi baba adı ilə müraciət edirlər.

Qəbri üstündə məqbərə tikilmişdir. 1954-cü ildə sərkər Mirzə kişinin oğlu Abdullanın rəhbərliyi ilə Hacı Həmzət Əfəndi babanın məqbərəsi bərpa edilmiş və bura ziyarətgaha çevrilmişdir.

Hacı Həmzət Əfəndinin nəvəsi Hacı Məmməd Əfəndi Zaqatala Tala məscidinin imamı, nəticəsi Novruz Sadıqov hazırda Qax məscidinin imamıdır.

İki nəticəsi Asif və Əhməd Həcc ziyarətdə olmuşlar. Kötüclərindən Anar Qahirə universitetinin ilahiyyət fakültəsində, Nizami İstanbul İlahiyyat universitetində təhsil alırlar.

Adını daşıyan nəticəsi Həmzət isə Zaqatala İslam universitetində dərs demiş, islamın bilicisi kimi tanınır.

İbrahimxəlil Şeyxməhəmməd oğlu Əfəndiyev (1900-1940)

İlisuda məşhur olan ruhani nəslindəndir. İbtidası XIX əsrin əvvəllərindən başlayan Şeyx Məhəmməd və onun oğlu Molla Hacı Xəlilin nəslə bir neçə arxa dönmüş və yeni nəsillər meydana gəldikcə bu iki ad təkrar olunmuşdur.

Bu nəslin banisi birinci Şeyx Məhəmməd axırncı İlisu sultanı Daniyal bəylə bir dövrdə yaşamışdır. O, İstanbulda ali ruhani təhsili almış, oğlanlarından bir neçəsini də İstanbulda oxutmuşdur. Daniyal sultanın vaxtında Birinci Şeyx Məhəmmədin oğlu Molla Hacı Xəlil İlisu sultanlığının baş molla olmuşdur. XIX əsrdə Qafqaz canişini tərəfindən Tiflisdə çap olunmuş "Qafqaz axeoqrafiya idarəsinin aktları" kitabında İlisu sultanlığına dair materiallarda sultanlığın baş molla Molla Hacı Xəlilin adı çəkilir. İbrahimxəlil Əfəndiyev həmin Molla Hacı Xəlilin nəvəsi, ikinci Şeyx Məhəmmədin oğludur.

İlk təhsilini İlisu kəndində almış, ərəb və fars dillərini öyrənmişdir. Sonralar Qori Müəllimlər Seminariyasında oxumuş, seminariyanı bitirdikdən sonra İlisuya qayıdıb pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. İlisuda "İban" müəllim kimi tanınmışdır.

Rayonun Marsan, Çıdüllü, Fısdıqlı kəndlərində ibtidai məktəblərin yaradıcısı olmuşdur.

İşlədiyi kəndlərdə əhali və çoxsaylı nəvə-nəticələri tərəfindən xatirəsi hörmətlə yad edilir.

**Qoca Balay oğlu Qocayev
(1889-1968)**

Balakəndə və Dağıstanda dini təhsil almış, Qurani-Kərimin bilicisi kimi onun tərcüməsi, təfsiri və təbliği ilə məşğul olmuşdur.

SSRİ dövründə, 1920-30-cu illərdə müəllimlik etmişdir. Kənddə yaradılmış kooperativin ilk sədri olmuş, sonralar kolxozun təftiş komissiyasına rəhbərlik etmişdir.

Molla Qoca Balay oğlu Qocayev İlisu camaatının ən nüfuzlu ağsaqqallarından olub, kəndin ictimai həyatında yaxından iştirak etmiş, xüsusilə xeyir-şər məclislərinin böyük məsləhətçisi kimi sevilmişdir.

Yetişdirdiyi gözəl övladları da xalqına ləyaqətlə xidmət edən şəxsiyyətlər kimi tanınmışdır.

**Qüvvət Hacımurad oğlu (Molla Quvat)
(1848-1944)**

Uzun illər kənd məscidinin imamı olmuşdur. Həştərxanda ali dini məktəbi bitirmişdir. Kənddə çox mötəbər ağsaqqal, məsləhətçi kimi böyük nüfuz qazanmışdır. Kənd camaatı arasında Molla Dədə adı ilə tanınmışdır.

**Mamay Harun oğlu İlisuvi (Mamay Əfəndi)
(1843-1916)**

Atası Harun orta əsrlərdə Azərbaycan əyalətində islamı yaymağa gələn və bu yerlərdə qalıb məskunlaşan ərəb şeyxinin nəslindən olmuşdur. Azlıq təşkil etdiyindən dillərini dəyişib türkləşmişlər.

Bu nəslə İlisuda indi də Xalıqverdilər və ya Xalıqverdi uşağı deyirlər. Həmin nəslin övladları çox qabiliyyətli, bacarıqlı, yaradıcı sülalə olduğundan onları Allah vergisi olanlar kimi tanıyırlar.

Teymurxanşurada mükəmməl dini təhsil almış, ilahiyyat, fəlsəfə, məntiq, diyarşünaslıq elmlərinin qabil bilicisi kimi tanınmış, Azərbaycan tarixi üçün əhəmiyyətli olan onlarca kitabın üzünü köçürüb, xalqımızın fikir tarixini zənginləşdirən, görkəmli alim, tədqiqatçı, dünyəvi biliklərin, dini təsəvvürlərin və islamşünaslığın qarşılıqlı vəhdəti barədə qiymətli fikirləri ilə məşhur olmuşdur.

Onun adı Elmlər Akademiyasının Əlyazmalar İnstitutunun 1983-cü ildə nəşr etdirdiyi "Kataloq arabskix rukopisey" adlı qiymətli araşdırmaların müəllifi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Məşədixanım Nemətovanın əsərlərində, təqvim və kitablarda hörmətlə yad edilir. Hacı Mamay Əfəndinin institutun fondunda saxlanılan əlyazmaları: "Fəvaid ürzaniyyə", Əhməd ibn Məhəmmədin ərəb nəhvinə dair "Vəfcəfi şərh-i şafiiyyə", Cürcaninin "Əvamil", Ərdəbilli Əbdülqaninin "Ümumzəc" əsəri, ərəb sərf-nəhvinə aid "Bina", "Təsrif", "Məqsud", "Tərkibi Əvamil", "Dinqozi" əsərləri məlumdur.

Ən maraqlısı isə "Silsilət-ül xajəkan" adlı əsərdə, əsasən, nəqşbəndiyyə təriqətindən, ümumiyyətlə, təsəvvüfdən bəhs edilir. Əsərin bir hissəsi "Təriçi nəqşbəndiyyə" Azərbaycan dilindədir.

Hacı Mamay Əfəndinin soy-kökündən olan onlarca naxış tökən sə-nətkarlar onun ənənələrini yaşatmış və bu gün də davam etdirirlər. Onunla əlaqədar bir rəvayət:

Bir gün ov mövsümü olmayan zaman bir neçə ovçu gizlicə ova getmək istəyir və qorxurlar ki, Mamay Əfəndi bilər, onlara bəd dua deyər. İkifikirli yatıb, gecəyarı söhbətləşirlər ki, bəs Mamay Əfəndi haradan biləcək, elə səhəri gözləmədən çıxıb gedək. Evdən çıxıb yola düşərkən Mamay Əfəndinin evinə tərəf baxarkən damın üstündən 3 alov görürlər. Alovlar bir qədər fırlanıb birləşir və yox olur. Buna da məhəl qoymayıb yola düşürlər. Dağa qalxanda qayadan yığılaraq başgözü əzilmiş, yaralı vəziyyətdə, əliboş şəkildə özlərini çətinliklə evlərinə çatdırırlar.

**Məhəmməd-Hacı Məhəmməd Əfəndi
(1906-2000)**

İlisu kəndində beşillik molla məktəbində (mədrəsədə) təhsil almış, Böyük Vətən müharibəsində iştirak etmiş, ağır yaralandıqdan sonra ordudan tərxis olunmuşdur. Sovet dövrünün təzyiqlərinə baxmayaraq, dini təbliğatdan əl çəkməmiş, Buxara şəhərində Mir Ərəb mədrəsəsində təhsil almış, ərəb dilini mükəmməl öyrənmişdir.

1978-ci ildə o dövrün böyük çətinliklərinə baxmayaraq Həcc zəyarətində olmuş, ömrünün axırınadək Zaqatala Cümə məscidinin axundu olmuşdur.

Regionun yüksək nüfuzlu ağsaqqallarından və möminlərindən biri kimi tanınmışdır.

**Mustafa Əbdulhəmid oğlu-
Mustafa Əfəndi (1882-1930)**

Mədrəsə təhsili görmüş, Türkiyədə ali təhsil almışdır. Coğrafiya, tarix, astronomiya və digər dünyəvi elmlərin kamil bilicisi, 1914-30-cu illərdə İlisu Cümə məscidinin imamı, Azərbaycan Demokratik Cumhuriyyətinin (1918-1920) fəal qurucularından olmuşdur.

Məşhur türk general-leytenantı Nuru Paşanın Zaqatala alayı yaratmaq üçün təşkil etdiyi komissiyanın tərkibinə daxil edilmiş və 1600 nəfərlik alayın ən fəal təşkilatçılarından olmuşdur. 30-cu illərdə repressiya olunub güllələnmişdir. İlisulu Aşıq Kazımın onun güllələnməsi ilə əlaqədar yazdığı şeirin bir bəndi:

Ümidimiz qalıbdır Türkə, İrana,
Azərbaycan olub təmiz viranə.
Haqsız gedən qəhrəmanlar ağlasın,
Qolu bağlı pəhləvanlar ağlasın.

Mirzə - Sofu Mirzə

Mahaluşağı məhəlləsindən olan Sofu Mirzə islam dininin gözəl bilicilərindən olmuşdur. İslam dininə bağlılığı və sovet ideologiyasını qəbul etmədiyinə görə 30-cu illərdə güllələnmişdir.

Novruz Ramazan oğlu Sadıqov (1937)

İlisu orta məktəbini bitirib, Özbəkistanın Buxara şəhərində "Mir ərəb" mədrəsəsində, sonra Daşkənd Ali İslam İnstitutunda təhsil almış, Şəki-Zaqatala bölgəsində görkəmli din xadimi kimi böyük nüfuz qazanmışdır.

Şəki, Balakən, Zaqatala məscidlərinin imamı olmuş, hazırda Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin Qax rayon bölgə qazısı və Cümə məscidinin imamı kimi fəaliyyət göstərir.

Sovet dövründə Həcc ziyarətinin ilk zəvvarlarından olmuşdur.

İlisu kəndində onun babası Hacı Həmzət babanın qəbiri ziyarətə malikdir.

Hacı Novruz görkəmli din xadimi olmaqla yanaşı, çox yüksək insani keyfiyyətlərə malikdir. Bu, bir mömin kimi onun şəxsində islama olan məhəbbəti daha da yüksəldir.

Hacı Novruz fenomen intellektə malikdir. Ərəb, fars, tacik, qırğız, türk, rus dillərində sərbəst danışmaqla, elmi əsaslarla dini və dünyəvi söhbətlər aparmağa qadir bir şəxsiyyətdir.

Bir çox xarici ölkələrdə səfərdə olması onun geniş dünyagörüşünün formalaşmasında böyük rolu olmuşdur.

Yusif Məhərrəm oğlu (Hacı Yusif) (1830-1931)

Görkəmli din xadimi hafiz "Quran" olmuşdur. Həcc ziyarətində olmuş, Qurani-Kərimin və ərəb dilinin mahir bilicisi kimi böyük şöhrət qazanmışdır.

**RESPUBLİKA VƏ RAYON SƏVİYYƏSİNDƏ
TANINMIŞ MƏMURLAR, TƏŞKİLAT,
MÜƏSSİSƏ RƏHBƏRLƏRİ**

**Abdul Nəcəf oğlu Abdulov
(1891-1962)**

Əmək fəaliyyətinə 1920-ci ildə kənd teatrının rejissoru kimi başlamış, kənd sovetinin, kolxozun və rayon kooperativlər ittifaqının sədri, kommunal təsərrüfatı idarəsinin direktoru, Qax rayon soveti icraiyyə komitəsi sədrinin müavini, tədarük məntəqəsinin müdiri, Qax rayon partiya komitəsinin katibi və sair vəzifələrdə çalışmışdır.

**Arif Həşim oğlu Abbasov
(1953)**

İlisunun adlı-sanlı bəylərindən Allahyar bəyin şəcərəsindəndir.

Əmək fəaliyyətinə fəhləlikdən başlamış, əskəri xidmətindən sonra Azərbaycan Dövlət Neft-Kimya İnstitutunu (1980) bitirmiş Neftayırma və Neft-Kimya Nazirliyində mühəndis, böyük mühəndis, nazir köməkçisi, Neft-Kimya Sənayesi İşçiləri Həmkarlar İttifaqı Respublika Komitəsində şöbə rəisi, Dövlət Neft şirkətinin Xəzər Dəniz Donanması İdarəsində nəzarət yoxlama qrupunun rəhbəri, xüsusi şöbənin rəisi, Baş İdarə rəisinin köməkçisi, Birləşmiş Həmkarlar Komitəsinin sədri, Yeni Azərbaycan Partiyası ilk təşkilatının sədri, Xətai rayon təşkilatı siyasi şurası idarə heyətinin üzvü, YAP-ın I, II, III qurultaylarının nümayəndəsi, 2004-cü il-

dən Xətai rayon bələdiyyəsinin üzvü və daimi hüquq komissiyasının sədri işləmiş, 2007-ci ildə Xətai rayon bələdiyyəsinin sədri seçilmişdir.

Bu vəzifədə olarkən Türkiyə respublikası Tarxus şəhəri ilə Xətai rayonunun qardaşlaşma tədbirinin təşkilatçılarından olmaqla həmin şəhərin fəxri vətəndaşı seçilmiş, Tarxus şəhərində "Xətai parkı"nın yaradılmasının təşəbbüsçüsü olmuşdur.

2010-cu ildən Süd emalı zavodunun icraçı direktorudur.

Əmək fəaliyyətinin dinamikası yüksək təşkilatçılıq səriştəsinə dəlalət edir.

Arif Yəhya oğlu Kərimov
(1917-1980)

1936-cı ildə Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirmişdir.

1940-cı ildə ordu sıralarına səfərbər olunmuş, Finlandiya cəbhəsində vuruşmuşdur. 1942-ci ildə almanlarla döyüşlərin birində ağır yaralandığından arxa cəbhəyə göndərilir.

1943-cü ildə onun siyasi hazırlığı, təşkilatçılıq bacarığı rayon partiya komitəsinin diqqətini cəlb etdi və o, rayon komsomol komitəsinin katibi seçildi. Arif Kərimov bu vəzifənin öhdəsindən bacarıqla gəlir, respublikada nümunəvi katib kimi tanınırdı.

1948-ci ildə rayon ipək idarəsinin müdiri təyin olunur. 1952-54-cü illərdə 1 nömrəli arteldə sədr işləmişdir.

1955-ci ildə rayon kommunal təsərrüfatı şöbəsinə müdir, sonra ictimai təminat şöbəsinin müdiri təyin olunur və təqaüdə çıxanadək bu vəzifədə çalışmışdır.

Aydın Fazıl oğlu Əfəndiyev
(1942)

1965-ci ildə Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunu bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə "Hidroazneft" Layihə İnstitutunda mühəndis kimi başlamış, layihənin baş mühəndisi, texniki şöbənin müdiri, institutun baş mühəndisinin müavini vəzifələrində çalışmışdır.

Vyetnam Respublikası üçün neft-kimya kombinatının, Əfqanıstan üçün neft emalı zavodunun texniki-iqtisadi əsaslandırma layihələrinin və bir neçə neft emalı qurğularının baş mühəndisi olmuşdur.

1980-84-cü illərdə Azərbaycan Neft Emalı Nazirliyində nazir müavini, vəzifəsində çalışmışdır.

1987-ci ildə Kimya və Neft Emalı Sənaye İşçiləri Həmkarlar İttifaqı Respublika Komitəsi sədrinin müavini olmuşdur.

1993-cü ildən Kimya Sənayesi İşçiləri Respublika Komitəsi sədrinin müavini işləmişdir. Hazırda təqaüdçüdür.

Sahənin işçilərinə yüksək diqqət və qayğısı ilə böyük hörmət qazanmışdır.

"Şərəf nişanı" ordeni ilə təltif edilmişdir.

Camal Şəfi oğlu Musayev
(1919-2006)

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə və Bakı Ali Partiya məktəbini bitirmişdir.

Rayonun müxtəlif məktəblərində müəllimlik etdikdən sonra MTS-də siyasi hissə müdiri, Qax 7 illik rus məktəbinin direktoru, rayon "Kolxoz səsi" qəzetinin redaktoru, rayon partiya komitəsinin II katibi işləmişdir.

Azərbaycan dili və ədəbiyyatın tədrisində rayon müəllimlərinin ağsaqqalı kimi nüfuz sahibi olmuşdur.

Əməyi medallarla, fəxri fərmanlarla qeyd olunmuşdur.

Cinayiddin Həzrət oğlu Cəfərov
(1914-1976)

Bakı Sənaye Texnikumunu bitirmiş, Zaqatala rayonunda pedaqoji işdə işləmiş və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda təhsilini davam etdirmişdir.

1939-cu ildə hərbi xidmətə çağırılmış, 1940-41-ci illərdə Dnepropetrovsk Ali artilleriya məktəbini və Vorosilovqrad şəhərində Ali zabitlər məktəbini bitirmişdir.

Böyük Vətən müharibəsində batariya komandiri olmuş Almaniya üzərində qələbədən sonra batariyası ilə Uzaq Şərq cəbhəsinə göndərilmişdir. 1956-cı ildə mayor rütbəsində istefaya çıxmışdır.

"I dərəcəli Böyük Vətən müharibəsi", "Qırmızı ulduz" ordeni, çoxsaylı döyüş rəşadəti medalları ilə təltif edilmişdir.

Bakı şəhərində trest müdiri olmuş və bir sıra rəhbər işlərdə çalışmışdır. Sədaqətli dost və soydaşlarımıza göstərdiyi hədsiz qayğısı ilə xatirələrdə yaşayır.

Davud Həşim oğlu Abdullayev
(1898-1956)

Orta məktəbi bitirdikdən sonra müxtəlif işlərdə çalışmışdır və 1930-cu ilə qədər Bakı Hərbi məktəbində müəllim vəzifəsində işləmişdir. Bu məktəbin bünövrəsini qoyan adamlardan biri hesab olunur.

1930-1937-ci illərdə Zaqatala dairəsinin daxili işlər şöbəsinin rəisi vəzifəsində çalışmışdır.

1937-ci ildə "xalq düşməni" kimi repressiyaya məruz qalmışdır. 1937-1947-ci illərə qədər Sibirə (Rusiya) sürgündə olmuşdur. Sonradan bəraət almış, Qax şəhərində yaşamışdır.

Elyonora Hənif qızı Süleymanova
(1941)

Azərbaycan Politeknik İnstitutunu bitirmişdir.

Azərdövlətlayihə İnstitutunda sırasıyla konstruktordan baş konstruktor vəzifəsinə qədər yüksəlmiş, 1977-2000-ci illərdə "Giproteatr" layihə institutunda direktor işləmişdir.

Respublikamızda və keçmiş SSRİ-nin bir çox respublikalarında, xüsusilə Zaqafqaziya və Orta Asiyada teatr və digər mədəni obyektlərin layihələndirilməsinə, habelə Bakı Opera və Balet Teatrı, Musiqili Komediya Teatrında təmir işlərinin layihələrinin hazırlanmasına bilavasitə rəhbərlik etmişdir.

SSRİ Mədəniyyət Nazirliyinin "Fəxri fərmanı", bir çox digər təltifləri, mükafatları var.

**Ədhəm Qoca oğlu Qocayev
(1935-2007)**

1956-cı ildə Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunu bitirdikdən sonra "Bakı Fəhləsi" adına Neft Maşınqayırma zavoduna baş mühəndis vəzifəsində əmək fəaliyyətinə başlamış, 1960-1968-ci illərdə həmin zavodun direktoru olmuşdur.

1968-1976-cı illərdə "Petrov" adına Neft maşınqayırma zavodunun direktoru, 1976-1985-ci illərdə "Azneftmaş" trestində rəis müavini vəzifəsində işləmişdir.

1985-1994-cü illərdə N sayılı zavodun baş mühəndisi, 1994-2002-ci illərdə "Təmirçi" müəssisəsində rəis müavini vəzifəsində çalışmışdır.

Yüksək təşkilatçılığı, tələbkərliliyi, mənəvi saflığı, təvazökarlığı, intellektual səviyyəsinə görə işlədiyi bütün kollektivlərdə, çox dəyərli keyfiyyətlərilə kəndimizdə və onun yetirmələri arasında böyük nüfuz sahibi idi.

**Əfrayim Abdulsalam oğlu Hacıyev
(1933)**

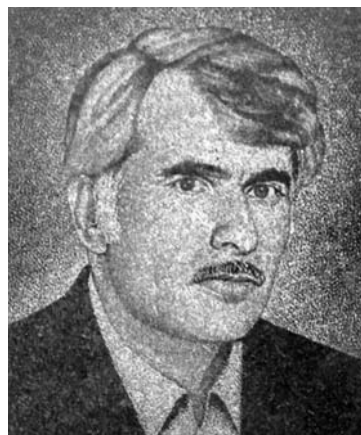
Azərbaycan Dövlət Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmişdir. İqtisadçıdır.

Zaqatala rayonunda əmək fəaliyyətinə başlamış, ixtisası ilə əlaqədar müxtəlif təşkilat və müəssisələrdə çalışmış, 1965-ci ildən məişət xidməti kombinatının, daha sonra istehsalat xidməti kombinatının direktoru, rayon kooperativlər ittifaqı idarə heyətinin sədri, rayon xalq deputatları soveti icraiyyə komitəsi sədrinin müavini, şəhər sovetinin sədri işləmişdir.

Rayonun ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirakı, tapşırılan sahələrdə bacarıqlı təşkilatçı kimi böyük nüfuz qazanmış, çoxsaylı təltiflərə, mükafatlara layiq görülmüşdür.

Əfraim Əyyub oğlu Mahalov
(1938-2001)

Azərbaycan Dövlət Poltexnik İnstitutunu bitirmişdir. Bir müddət Bakı Lenin adına kombinatda işlədikdən sonra əmək fəaliyyətini Yeyinti Sənayesi nazirliyinin nəqliyyat kontorunda davam etdirmiş və direktor vəzifəsinə qədər yüksəlmişdir. Xeyirxah insan kimi xatirələrdə yaşayır.

Ələkbər Abdusalam oğlu Hacıyev
(1937-1993)

1967-ci ildə Cəncə Kənd Təsərrüfatı institutunu bitirmişdir. 1968--70-ci illərdə Zaqatala Rayon Partiya Komitəsində təlimatçı, 1970-73-cü illərdə Zaqatala rayon polis şöbəsi rəisinin müavini, olmuşdur. 1973-78-ci illərdə Zaqatala Yağ-pendir zavodunun direktoru, 1978-93-cü illərdə Zaqatala Fındıq emalı zavodunun direktor müavini işləmişdir. Təşkilatçı və xeyirxah insan kimi tanınmışdı.

Əliyar Yamil oğlu Əliyev
(1951)

Azərbaycan Dövlət Poltexnik İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. 10 ixtiranın, 50-yə qədər elmi məqalənin müəllifidir.

SSRİ-nin Elmi-Texniki Cəmiyyətinin fəxri diplomu və fərmanları ilə təltif edilmişdir.

2002-ci ildə ABŞ-ın Bioqrafiya İnstitutunun global həvəsləndirmə diplomunu almışdır.

Elmi-Tədqiqat Tərəvəzçilik İnstitutunda baş mexanik, kiçik elmi işçi, laboratoriya müdiri vəzifələrində işləmiş, institutun ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak etmişdir.

Bir sıra ümumittifaq elmi konfransların iştirakçısı olmuşdur.

**Əmrulla Abdulla oğlu Abdullayev
(1877-1937)**

Zaqatala sənət məktəbini bitirib dəmirçilikdə təkmilləşmək üçün Novorossiysk sənət məktəbinə göndərilmiş və Zaqatalaya qayıdaraq həmin peşədən 8 il dərs demişdir.

1908-ci ildə Bakıda, əvvəlcə Muxtarov, 1914-cü ildən Bekendorf zavodunda işləmiş, 1918-ci ildə doğma rayonu Qaxa qayıdaraq bir müddət orada işləmiş, Zaqatalada partiya özəklərinin yaradılması ilə məşğul olmuşdur.

Sonra həbs olunmuşdur. Sovet hakimiyyətinin qurulması ilə həbsdən buraxılmış, müxtəlif vəzifələrdə - qəza icraiyyə komitəsinin sədri, polis rəisi, Zaqatala Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri, kommunal təsərrüfatı şöbəsinin müdiri, Zaqatala Qəza Partiya Komitəsində təlimatçı-təşkilatçı, Zaqatala Kəndli Komitəsinin sədri, rayon kooperativlər ittifaqının, rayon ipəkçilik idarəsinin sədri, Zəyəm kolxozunun sədri, rayon torpaq şöbəsinin müdiri işləmiş, 1937-ci ildə repressiya qurbanı olmuşdur. 1957-ci ildə bəraət verilmişdir.

**Ənvər Həsən oğlu Hacıyev
(1912-1988)**

Zaqatala Kənd Təsərrüfatı Texnikumunu bitirmiş (1932), baytar texniki kimi Zaqatala və Qax rayonlarında çalışmış, 1938-ci ildən Sovet Ordusu sıralarında, Böyük Vətən müharibəsi dövründə Qara Dəniz Hərbi-Dəniz Donanmasında, daha sonra Tiflis şəhərində hərbi atçılıq sovxozunda xidmətdə olmuşdur.

1943-cü ildən kənd təsərrüfatı mütəxəssislərinə olan ehtiyacla əlaqədar arxa cəbhəyə göndərilmiş, Dağıstan Muxtar Respublikasında, Zaqatala və Qax rayonlarında mütəxəssis olmuş, İlisu Telman və Kirov adına kolxozlarına rəhbərlik etmiş, rayon baytarlıq idarəsinin müdiri, Tasmalı kolxozunun sədri, əmək

fəaliyyətinin son dövründə İlisu kənd sovetinin sədri seçilmişdir. Dəfələrlə kənd, rayon və Azərbaycan SSR Ali Sovetinə deputat seçilmişdir.

Həm Böyük Vətən müharibəsində iştirakına, həm də əmək fəaliyyəti dövründəki uğurlarına görə çoxsaylı orden və medallarla, Ali Sovetin fəxri fərmanları ilə təltif edilmişdi.

Fərrux Həmdulla oğlu Qocayev
(1949-2002)

M.F.Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun rus dili və ədəbiyyatı fakültəsini bitirmiş, Qax rayonunda müəllim, mədəniyyət evinin müdiri, pionerlər evinin direktoru, rayon komsomol komitəsinin birinci katibi, rayon partiya komitəsində ikinci katib, Zəyəm kəndində kolxoz sədri, rayon peşə liseyinin direktoru, Gəncə məişət xidməti Qax rayon şöbəsinin müdiri işləmişdir.

Hələ orta məktəbdə ədəbi yaradıcılığa başlamış, şeirləri dövrü mətbuatda çap olunmuş, "Dədə Qorqud, oyat bizi", "Düzələrmə bu dünya", "Sənin üçün" şeir kitablarının müəllifi olmuşdur.

Firudun Süleyman oğlu Harunov
(1944)

İlisu orta məktəbini (1961) və Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunun mühəndis elektromexanika fakültəsini (1966) bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə Gəncə alüminium zavodunda başlamış, usta və sahə rəisi olmuşdur. 1973-cü ildən Qax peşə məktəbində usta, baş usta, direktor müavini, 1983-1997-ci illərdə Qax təsərrüfatlararası enerji birliyində direktor, 1997-2008-ci illərdə rayon elektrik şəbəkəsində baş mühəndis və direktor olmuşdur.

2008-ci ildən pensiyadadır.

İşlədiyi bütün sahələrdə adı-sanı ilə tanınmışdır.

Hacı Beqay oğlu Əliyev
(1915-2002)

Fin və Böyük Vətən müharibəsi veteranı.

1936-cı ildə könüllü ordu sıralarına getmiş, 1939-cu ildə Ağ finlərlə müharibədə batareyaya komandiri olmuş, yaralanmış, 1941-ci ildə Hərbi Akademiyanın kursantı kimi cəbhəyə göndərilmiş, Krimda, Feodosiyada vuruşmuş, 1942-ci ildə sağ qolunu itirmiş, baş leytenant rütbəsində ordudan tərxis olunmuşdur.

1942-ci ildə Zaqatala RSİK-nin sədr müavini işləmiş, Azərbaycan KP MK yanında partiya məktəbini bitirmiş, 1946-48-ci illərdə Zaqatala kərpic zavodunun direktoru, 1948-52-ci illərdə Rayon Kooperativlər İttifaqı Sənaye Kombinatının direktoru, Tədarük idarəsinə, daha sonra Kommunal Təsərrüfatı idarəsinə rəhbərlik etmiş, 1950-ci ildə Azərbaycan Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyinə məsul vəzifəyə köçürülmüş, 1954-55-ci illərdə Azərıttifaqın Bakı şəhər Kooperativ ticarəti idarəsinin müdiri, Azərıttifaqda əmtəəşünas işləmişdir.

"Birinci və İkinci dərəcəli Vətən müharibəsi" ordenləri, ona qədər müxtəlif hərbi medalları və çoxsaylı başqa təltifləri olmuşdur.

İlham Kamil oğlu Harunov
(1952)

1971-ci ildə Ç.İldırım adına Az.Pİ-nin mexanika fakültəsinə daxil olmuşdur. Təhsillə yanaşı əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmuşdur. 7 saylı Dövlət Diyircəkli Yastıqlar zavodunda (QPZ-7) işləmişdir. 1978-ci ildə Xalq Təsərrüfatı institutuna qəbul olub və oranı fərqlənmə diplom ilə bitirmişdir. Dövlət Plan Komitəsinin normativ tədqiqatlar bürosunda iqtisadçı-mühəndis işləmişdir. Zaqatala rayon istehsalat Kombinatında baş iqtisadçı, 9 saylı "Azərkənd" tikinti trestində plan şöbəsinin rəisi, trest rəisinin iqtisadi məsələlər üzrə müavini vəzifəsində çalışmışdır.

Zaqatala rayon əmək və məşğulluq mərkəzinin direktoru olmuşdur.

İrfan Zakir oğlu Əfəndiyev
(1930-1999)

Uzun illər komsomol, partiya, sovet təsərrüfat orqanlarında rəhbər vəzifələrdə işləmişdir.

Azərbaycan Dövlət Universitetini (1955) və Ali Partiya məktəbini (1967) bitirmişdir.

Çox yüksək təşkilatçılıq səriştəsi, adamlarla işləmək bacarığına görə ən müxtəlif sahələrə göndərilmiş və hər yerdə böyük nüfuz qazanmışdır.

Azərbaycan komsomolunun Mərkəzi Komitəsində əmək fəaliyyətinə başlamış, daha sonra Zaqatala Rayon Komsomol Komitəsinin birinci katibi, rayon partiya komitəsinin təbliğat-təşviqat şöbəsinin müdiri, islah-əmək koloniyasının rəisi, rayon xalq deputatları soveti icraiyyə komitəsi sədrinin birinci müavini, şəhər sovetinin sədri, rayon istehlak cəmiyyətinin sədri, yağ-pendir zavodunun direktoru, internat məktəbinin direktoru kimi vəzifələr onun üçün sınaq meydanı idi. Bir çox təltifləri, mükafatları olmuşdur.

İslam Müslüm oğlu Mahalov
(1914-1969)

İlisunun adlı-sanlı ağsaqqallarından, xeyriyyəçilərindən olub. Uzun illər Qax və Zaqatala rayonlarında dövlət bankının müdiri kimi fəaliyyət göstərüb.

Hər iki rayonda öz müdrikliyi ilə böyük ağsaqqal nüfuzu qazanmış, camaatın xeyir-şərində iştirakı və xeyriyyəçiliyi ilə əhalinin istəklisinə çevrilmişdir.

Kənd adamlarına xüsusi qayğıkeşliyi ilə tanınmış, el içində böyük nüfuza sahib olan İslam Müslüm oğlunun haqqa qovuşmasından 40 ildən artıq keçməsinə baxmayaraq bu gün də xatirələrdə yaşayıb hörmətlə yad edilir.

İsmayıl Əmrullah oğlu Rəsulov
(1924-2000)

Erkən yaşlarında ata-anasını itirmiş, Qax uşaq evində tərbiyə almış, 8-ci sinifi bitirib könüllü olaraq müharibəyə getmiş, Azərbaycan diviziyasının tərkibində I Belarus cəbhəsində vuruşmuş, böyük şücaəti ilə 2 Şöhrət ordeni, I dərəcəli Boqdan Xmelnitski ordeni, çoxsaylı medallarla təltif olunmuş, başından ağır yaralandığına görə 1945-ci ildə ordudan tərxis olunmuşdur.

1945-46-cı illərdə Zaqatala Hərbi Komissarlığında hissə rəisi işləmişdir.

1948-ci ildə Moskva Dağ Mühəndisləri İnstitutuna daxil olub 1954-cü ildə İnstitutu bitirmiş, Daşkəsən dəmir-filiz zavodunda mühəndis-texnoloq, 1960-67-ci illərdə həmin zavodun direktoru, 1967-1970-ci illərdə Dövlət Plan Komitəsinin Elmi-Tədqiqat İqtisadiyyat İnstitutunda qrup rəhbəri, 1971-74-cü illərdə Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Nazirliyinin Zaqatala Tikinti-Montaj İdarəsində rəis, 1974-95-ci illərdə həmin nazirlikdə baş mühəndis, Nazirliyin Elmi-Tədqiqat İnstitutunda kadrlar şöbəsinin müdiri işləmişdir. Əmək cəbhəsindəki uğurlarına görə "Qırmızı əmək bayrağı", "Şərəf nişanı" ordenləri və başqa təltifləri olmuşdur. Dəfələrlə Daşkəsən Şəhər və rayon Sovetlərinin deputatı seçilmişdir.

Dostluqda tayı-bərabəri olmayan bir şəxsiyyət idi.

İzzət Əfəndi oğlu Əfəndiyev
(1937-1986)

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun fizika-riyaziyyat fakültəsini bitirmişdir.

1965-ci ildən Balakən rayonunda müəllimliyə başlamış, rayon partiya komitəsinin siyasi maarif kabinetində müdir, təşkilat şöbəsinin müdiri, 1980-ci ildən ömrünün sonunadək rayon xalq nəzarəti komitəsinin sədri işləmişdir.

1978-ci ildən rayon partiya komitəsinin bü-

ro üzvü olmuş, dəfələrlə rayon sovetinin deputatı seçilmişdir.

Həvəskar musiqiçi və şair kimi də tanınmış, şeirləri mətbuatda dərc edilmişdir.

Kamal Cəlal oğlu Muxtarlı
(1958)

Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirmişdir (1982).

1981-ci ildən 1988-ci ilə kimi Qax tarix diyarşünaslıq muzeyində direktor müavini, 1988-ci ildən 1992-ci ilə kimi Qax şəhər 2 saylı orta məktəbində direktor müavini, 1992-1993-cü illərdə Qax Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı vəzifəsində çalışmışdır.

1995-ci ildən Qax Peşə liseyinin direktoru vəzifəsində çalışır.

Məmməd Camal oğlu Məmmədov
(1910-1987)

İlisu kəndinin sayılıb-seçilən oğullarından olmuşdur. Qəza komsomol komitəsinin katibi, uzun müddət hüquq mühafizə orqanlarında müxtəlif vəzifələrdə - Qubadlı Rayon Daxili İşlər Şöbəsinin rəisi işləmişdir. Sonra Zəyəm kəndində "Otuzminçi kolxoz" sədri və müxtəlif təsərrüfat sahələrinə rəhbərlik etmişdir. Xeyirhalığı, şux təbiəti, dostluqda sədaqəti ilə xatirələrdə yaşayır.

**Məmməd Məlhət oğlu Fərhadov
(1909-1979)**

Bakı şəhərində fəhlə fakültəsini, Qırmızı Professorlar məktəbini bitirmiş, partiya işində işləməyə başlamış və 1942-ci ildə orduya siyasi rəhbər vəzifəsinə səfərbər edilmişdir. Stalinqrad döyüşlərində ağır yaralanıb 1944-cü ildə ordudan tərxis olunaraq İrana siyasi işə göndərilir.

1946-cı ilə qədər orada fəaliyyət göstərir, İrandan qayıtdıqdan sonra Respublika Hərbi Komissarlığında işləyir, 1948-ci ildə hərbi işi başa vurub rabitə məktəbinə direktor göndərilir, Bakı şəhər Baş Tikinti İdarəsində fəaliyyət göstərir və 1960-cı ildən ömrünün axırınadək Tədarük Nazirliyinin Tədris Kombinatında direktor işləmişdir.

Böyük xeyriyyəçiliyi, onlarla ilisulunun təhsil almasında himayəçiliyi ilə yüksək nüfuz qazanmışdır.

Çoxsaylı dövlət təltifləri olmuşdur.

**Mustafa Həsil oğlu Həsilov
(1903-1953)**

İlk təhsilini kənd məktəbində almış, Zaqatala pedaqoji texnikumunu bitirmiş, rayonun müxtəlif məktəblərində müəllimlik etmişdir. Fəal ictimaiyyətçi kimi partiya-sovet orqanlarında rəhbər işə irəli çəkilməmiş, dəfələrlə rayon sovetinin deputatı seçilmişdir. Rayon əhalisi arasında Baba Mustafa adı ilə tanınmaqla böyük nüfuz qazanmışdır. Dörd ləyaqətli övlad qoyub getmişdir. Ölümündən 60 il keçməsinə

baxmayaraq xatirəsi bu gün də hörmətlə yad edilir.

**Məmməd Mütəllif oğlu Məmmədov
(1934)**

Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmişdir.

Balakən Rayon Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin plan şöbəsinin müdiri olmuşdur.

1959-cu ildə eyni vəzifə ilə Qax rayonuna dəyişdirilmiş, rayon istehlak cəmiyyətinin sədri, kənd təsərrüfatı məhsulları tədarükü və keyfiyyəti üzrə dövlət müfəttişliyinin rəisi, rayon aqrar sənaye birliyi baş direktorunun kənd təsərrüfatı üzrə müavini, rayon bütün tədarükü idarəsinin müdiri, "Qələbə" və Oktyabr kolxozlarında hüquq məsləhətçisi, S.Vurğun adına savxozun direktoru, rayon sosial müdafiə fondunun Qax rayon şöbəsinin müdiri işləmişdir.

Çoxsaylı orden, medal və fəxri fərmanları olmuşdur.

**Məmməd Zeynal oğlu Babayev
(1920-1999)**

Böyük Vətən müharibəsinin adlı-sanlı vətəranı, Lenin ordenli I qvardiya diviziyasının respublikada yeganə zabiti, qvardiya baş leytenantı.

İstefada olan qvardiya general-leytenantı İ.İ.Russiyanovun dediklərindən: "76 millimetrlili topçu alayının tuşlayıcısı Məmməd Babayevə Jelnya-Smolensk şossesinə çıxmaq əmr olunur. Bütün gecəni düşmən hücumlarına cavab verib, bir addım da geri çəkilmir və hitlerçilərin hucumu dayanır. Səhərə dəstədən tək-cə ağır yaralanmış Məmməd Babayev sağ qalır, onu sanitar batalyona aparırlar. Yaraları tam sağalmamış, yenidən öz alayına qayıdır, əsl pəhləvan kimi döyüşlərə atılır" ("Krasny Voin" qəzeti, 18 sentyabr 1970, №218).

"M.Babayevin tuşlayıcı olduğu dəstə ümumilikdə 250 tank və zirehli maşın yandırmışdır".

Qələbə gününədək vuruşmuş, qvardiya baş leytenantı rütbəsinə kimi yüksəlmiş, 5 ordenlə, o cümlədən, 2 "Qırmızı ulduz" ordeni, çoxsaylı medallarla, fəxri fərmanlarla təltif olunmuşdur. Tərxis olunduqdan sonra M.Babayev uzun zaman məsul partiya işində, 20 ilə qədər Dövlət Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsində kadrlar idarəsinin rəisi işləmiş, öz bülur təmizliyi, prinsipiallığı, qətiyyəti ilə böyük şöhrət qazanmışdır.

**Məmmədamin Əmrullah oğlu Xəlilov
(1922-2009)**

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısıdır. Zaqatala Kənd Təsərrüfatı Texnikumunu bitirmiş, 1940-cı ildən ordu sıralarında olmuş, 2 dəfə yaralandıqdan sonra ordudan tərxis olunmuş, Xalq Təsərrüfatı İnstitutuna daxil olmuş, ali məktəbi bitirdikdən sonra 1983-cü ilədək ticarət sahəsində məsul vəzifələrdə çalışmışdır. Uzun illər Baş Kür-Araz tikinti idarəsinin fəhlə təchizatı idarəsinə rəhbərlik edərək bu sahənin görkəmli təşkilatçısı kimi tanınmışdır.

III dərəcəli şöhrət ordeni, I dərəcəli Vətən müharibəsi, "Şərəf nişanı" ordenləri və bir sıra medallarla təltif olunmuşdur.

**Məmmədiyə Əhmədiyə oğlu Hacıyev
(1925-2010)**

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısıdır.

1942-ci ildə orduya çağırılıb. Almanıyanın Potsdamt şəhərində döyüş yolu keçib. 4 dəfə yaralanıb.

1950-ci ilə qədər Almanıyanın Sovet işğal zonasında xidmət göstərmiş, ordudan tərxis olunduğundan sonra Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Xalq Təsərrüfatı Şurasında əmək fəaliyyətinə baş-

lamış, sonralar Yeyinti Sənayesi Nazirliyində şöbə rəisi, birlik rəisi, kollegiya üzvü olmuşdur. Respublika Tütünçülük İdarəsinin rəisi, Nazirlər Sovetinin Dövlət Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsində idarə rəisi, Kənd Tikintisi Nazirliyində məsul vəzifələrdə çalışmışdır.

I və II dərəcəli Vətən Müharibəsi ordenləri, çoxsaylı medallar və fəxri fərmanlarla təltif edilmişdir.

**Namiq Ədhəm oğlu Sultanov
(1931)**

Azərbaycan Dövlət Sənaye İnstitutunu bitirmişdir. "Neft daşları"nda operator işləmiş 1957-ci ildə Neft Daşlarında güclü qasırğa ilə əlaqədar baş verən faciəli hadisə zamanı ölümlə çarpışanlardan biri olmuşdur.

1958-cü ildən neft və qaz quyuları və laylarının tədqiqatı laboratoriyasında baş mühəndis, 1968-ci ildən Əlcəzair XD Respublikasının SONATRAK şirkətində neft və qaz quyularının və laylarının tədqiqi üzrə ekspert işləmiş, fəaliyyəti fəxri fərmanla qeyd edilmişdir. Vətənə qayıtdıqdan sonra N.Nərimanov adına Neft və Qazçıxarma İdarəsində laboratoriya müdiri və baş geologu işləmişdir. 1980-ci ildən Dəniz Neft Qaz Layihə Elmi-Tədqiqat İnstitutunda bölmə müdiri, 1993-cü ildən Elmi-Tədqiqat Neft və Qazçıxarma İnstitutunda baş elmi işçi işləmişdir. Bir neçə səmərələşdirici təklifin, 2 ixtiranın müəllifidir.

**Nizami Mövlud oğlu Abdullayev
(1951)**

Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu bitirdikdən sonra rayon komsomol komitəsinin katibi, partiya komitəsində təlimatçı, kolxoz sədri və digər təsərrüfat sahələrində müxtəlif məsul vəzifələrdə çalışmışdır.

Hazırda Qax rayon dövlət toxumçuluq müfəttişliyinin rəisidir.

**Nəcibə Abdəlməcəd qızı Əliyeva
(1941)**

1962-ci ildə N.Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət tibb institutunun stomatoloqiya fakultəsini bitirmişdir.

Bakı şəhəri 1 saylı uşaq stomatoloji poliklinikasında əmək fəaliyyətinə başlamışdır. 1964-cü ildən Zaqatala şəhər poliklinikasında həkim - stomatoloq işləmiş, 1974-cü ildən rayon qadınlar şurasının sədri vəzifəsində çalışmışdır.

1978-ci ildən 1988-ci ilədək Azərbaycan KP MK Zaqatala rayon komitəsinin katibi, ikinci katibi vəzifəsində çalışmışdır. 1988-ci ildən 1996-cı ilədək rayon mərkəzi xəstəfanasında həkim - stomatoloq işləmişdir.

**Nəcibə Məmmədtahir qızı Abdullayeva
(1929-2006)**

1950-ci ildə Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmişdir. 1950-ci ildən Gəncə şəhərində sənaye malları idarəsində əmək fəaliyyətinə başlamış (mərkəzi univərmaqda direktor müavini), 1952-ci ildən Bakıya köçərək şəhər sənaye malları idarəsində müxtəlif vəzifələrdə çalışmış, 1962-ci ildən Azərbaycan Fərdi Tikiş Fabrikinin direktoru vəzifəsinə irəli çəkilmiş, 1965-ci ildən 1970-ci ilə qədər Bakı Ticarət - Ayaqqabı, Parça və Toxucu Mallar İdarəsinin direktoru, 1970-75-ci illərdə Bakı Sənaye - Mədəni Təsərrüfat, Mebel Malları İdarəsində direktor müavini, 1980-96-cı illərdə Respublika Topdansatış və Pərakəndə Satış İdarəsinin rəisi işləmişdir.

N.Abdullayeva "SSRİ-nin ticarət əlaçısı" fəxri adına layiq görülmüşdür, dəfələrlə Bakı Şəhər Sovetinin deputatı seçilmişdir.

N.Abdullayeva "SSRİ-nin ticarət əlaçısı" fəxri adına layiq görülmüşdür, dəfələrlə Bakı Şəhər Sovetinin deputatı seçilmişdir.

Nəriman Məhərrəm oğlu Əliyev
(1938-1981)

1955-cı ildə Qax şəhər orta məktəbini əla qiymətlərlə bitirmişdir. 1956-61-ci illərdə ordu sıralarında hərbi dəniz donanmasında xidmət etmiş, 1965-ci ildə Azərbaycan Dövlət Poltexnik institutunun memarlıq fakültəsini bitirmişdir. 1966-67-ci illərdə təyinat üzrə Qazaxıstanın Almatı şəhərində işləmişdir. 1968-75-ci illərdə Qax rayonunda memar vəzifəsində çalışmış, 1976-78-ci illərdə Qax rayon İcraiyyə Komitəsinin sədrinin müavini olmuş, 1979-80-ci illərdə Bakı Ali Partiya məktəbində təhsil almış, 1981-ci ildə Qax Rayon Partiya komitəsinə işə qayıtmış, həmin ilin aprel ayının 2-də qəflətən vəfat etmişdir.

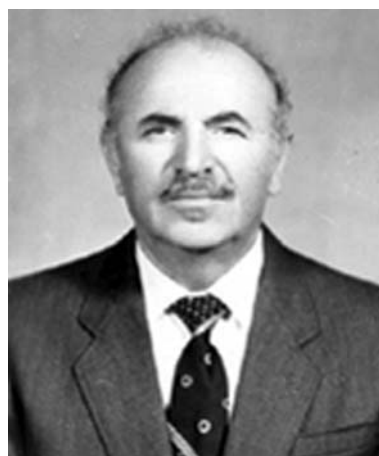

Nəzirmahmud Qoca oğlu Qocayev
(1927)

1952-ci ildə Politeknik İnstitutunun mexanika fakültəsini bitirmişdir.

Respublika Avtomobil Nəqliyyatı Nazirliyi Bakı taksimotor parkında baş mühəndis (1952-58), həmin parkın direktoru (1958-1961), Bakı Respublikalar-şəhərlərarası sərnişindəşmə avtobus parkının direktoru (1961-1964), İxtisaslaşdırılmış Kənd Avtonəqliyyat Trestinin rəisi (1964-1980), Bakı-Respublikalar, Şəhərlərarası Yükdəşmə və Ekspedisiya Xidmətləri Trestinin rəisi (1980-1983), Respublika Quşçuluq Sənaye Komitəsinin Avtomobil Birliyində rəis müavini (1983-1988), Təmirçi kombinatının direktoru (1990-2000) olmuşdur.

Respublikada avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin və yükdəşmə texnologiyalarının təkmilləşdirilməsində, xüsusilə avtomobil təsərrüfatlarının tikilməsində və abadlaşdırılmasında müstəsna xidmətləri olmuşdur. Çoxminli sürücülər ordusu arasında sevilən rəhbər kimi tanınmışdır.

Nəzirmahmud Qocayev publisistika ilə də məşğul olmuş görkəmli dövlət və elm xadimi Saleh Balay oğlu Qocayevin həyat fəaliyyəti və elmi yaradıcılığından bəhs edən çox dəyərli bir kitab yazaraq nəşr etdirmişdir. "Şərəf nişanı" ordeni və çoxsaylı medallarla təltif edilmişdir.

**Nəzirməmməd Paşa oğlu
Ramazanov (1922-1975)**

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısıdır. 1942-ci ildən cəbhəyə getmiş, Mozdok ətrafında gedən döyüşlərdə və Polşanın azad olunmasında sonadək iştirak etmiş, 4 dəfə ağır yaralanmış, 1945-ci ilin sonunda ordudan tərxis olunmuşdur. III dərəcəli şöhrət ordeni, bir çox döyüş medalları ilə təltif edilmişdir.

Ordudan qayıtdıqdan sonra Qax rayonunun 1 May adına sənaye artelinə, yerli sənaye kombinatına, tikinti təmir idarəsinə rəhbərlik etmişdir.

**Paşa İsa oğlu Ramazanov
(1895-1956)**

Uşaq yaşlarında valdeyinlərinin hər ikisini itirmiş və əmilərinin himayəsi altında böyümüşdür. Soykökü etibarı ilə İlisuda tanınmış "Qoca uşağı" nəslindəndir.

30-cu illərin əvvəllərində Şəmkirdə, sonra isə Qaxda milis orqanlarında çalışmışdır. Olduqca cəsur və igid adam olmuşdur.

Gənc yaşlarından əməyə alışmış Paşa olduqca işgüzar, bacarıqlı, yorulmaq bilmədən çalışan bir insan olmuşdur. Kolxoz sədri vəzifəsində işməsinə baxmayaraq, əkin və biçin zamanı gün ərzində 6-8 saat şəxsən özü bu işlə məşğul olardı.

30-cu illərin sonunda Qax Rayon İcraiyyə Komitəsində, 1941-ci ildən 1950-ci illərin əvvəllərində İlisu kəndində kolxoz sədri işləmişdir. Mü-

haribə illərində "Qızıl Ordu" fonduna rayon üzrə ən çox könüllü yardım edənlərdən biri olmuşdur.

Ramiz Hənifə oğlu Cəfərov
(1947)

Qaxda orta məktəbi (1965), Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu (1972) bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə respublika peşə təhsili sistemində təlim ustası kimi başlamış (1967-1972), hərbi xidmətdə olmuş (1972-1973), 1973-cü ildən Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC-də aparat rəhbərinin müavini, sədrin köməkçisi işləyir.

Rəcəb Məhəmməd oğlu Rəcəbov
(1931-2002)

1954-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun coğrafiya fakültəsini bitirmiş, həmin ildən Balakən rayonunun Xalatala kənd orta məktəbində müəllimliyə başlamışdır, az sonra həmin məktəbin direktoru işləmiş, rayon komsomol komitəsinin katibi, rayon mədəniyyət şöbəsinin müdiri, rayon partiya komitəsinin təlimatçısı işləmiş, 1962-ci ildən Zaqatala rayonlararası "Qırmızı bayraq" qəzetinin redaktoru, 1966-cı ildən başlayaraq uzun illər rayon xalq nəzarəti komitəsinin sədri, rayon partiya komitəsində partiya komissiyasının sədri, son illərdə isə kimsəsizlərə xidmət ərazi mərkəzinin direktoru, Dövlət Əmlak Komitəsinin Zaqatala Şöbəsinin mütəxəssisi kimi çalışmışdır.

40 ilə yaxın rayon sovetinin deputatı, RPK-nın üzvü olmuşdur.

Öz işinin yüksək səriştəli təşkilatçısı, son dərəcə qayğıkeş bir insan kimi xatirələrdə yaşayır.

"Şərəf nişanı" ordeni, Azərb. SSR Ali Sovetinin fəxri fərmanı, SSRİ Xalq Nəzarəti Komitəsinin fəxri döş nişanı və bir çox medallarla təltif edilmişdir.

**Rəhman Süleyman oğlu Süleymanov
(1954)**

Azərbaycan Dövlət İnşaat Mühəndisləri İnstitutunu bitirmişdir.

1976-85-ci illərdə SSRİ Dövlət Tikinti Komitəsinin Elmi-Tədqiqat Beton və Dəmir-Beton İnstitutunun Bakı filialında mühəndis, beton və dəmir-beton istehsalı sahəsində bir çox ixtiraların müəllifi kimi tanınmışdır. 1985-ci ildə Azərbaycan EA NKPI Təcrübə-Sənaye zavodunda superplastifikatorlar sektorunun rəisi vəzifəsinə təyin olunmuş, bu məhsulların Respublikanın iri tikinti müəssisələrində tətbiqində əsaslı xidmətləri olmuşdur. Kurcatov adına Atom Enerjisi İnstitutunun Kompleks ekspedisiyasının tərkibində Çernobıl-da baş verən qəzanın aradan qaldırılması, güclü şüalanmanın qarşısının alınması üçün sarkofağın tikintisində onun təkidi ilə 4-cü nüvə reaktorunun ətrafında superplastifikatordan istifadə olunmuşdur. Çernobıl AES-da qəzanın aradan qaldırılmasında yaxından iştirak etdiyinə görə bir çox təltiflərə layiq görülmüşdür. 2001-ci ildən MEA NKPI Təcrübə-Sənaye zavodunun direktor müavini kimi çalışır. 10 elmi məqalənin, 5 ixtiranın, 1 patentin müəllifidir

İşlədiyi sahələrdə yüksək məsuliyyəti, davranışlarında diqqətəlayiq insani keyfiyyətlərilə böyük nüfuz qazanmışdır. "Tərəqqi" medalı və bir çox fəxri fərmanlarla təltif olunmuş, elinin təəssübkeşliyi, xeyirxahlığı ilə sevilib seçilən ilisululardandır.

**Rəsul Rüstəm oğlu Həbilov
(1925-1987)**

İlisuda doğulmuşdur. 1942-1946-cı illərdə İlisu "Pravda" adına kolxozda işləmiş və 1947-ci ildə Nizami adına İlisu kənd orta məktəbini bitirmiş, 1947-1951-ci illərdə K.Marks adına Xalq Təsərrüfatı İnstitutunda təhsil almışdır.

1951-1955-ci illərdə ordu sıralarında zabıt kimi xidmət edib. 1955-ci ildə eksfern yolu ilə Xarkov tank hərbi məktəbini bitirib. 1956-1960-cı illərdə Zaqatala rayon maliyyə şöbə-

sində təftişçi, 1960-1963-cü illərdə Respublika Maliyyə Nazirliyində iqtisadçı 1963-1980-ci illərdə peşə texniki təhsil üzrə Dövlət Komitəsində maliyyə şöbəsinin müdiri, 1980-1985-ci illərdə Respublika Maarif Nazirliyində maliyyə idarəsinin rəisi vəzifələrində işləmişdir. Yüksək insani keyfiyyətləri ilə cəmiyyətdə böyük nüfuz qazanmışdır. Bir sıra təltifləri vardır.

Salahəddin Beqay oğlu Əliyev
(1931-1998)

1951-ci ildə Zaqatala Kənd Təsərrüfatı Texnikumunun bitirərək, "zootexnik" ixtisası almışdır.

Hərbi xidməti başa vurduqdan sonra 1953-cü ildən Zaqatala rayonlararası inkubator - quşçuluq stansiyasında operator, zootexnik, sex müdiri olmuşdur.

1973-cü ildən 1993-cü ilədək - 20 il ərzində rayonlararası inkubator - quşçuluq stansiyasının direktoru vəzifəsində işləmişdir.

1993-cü ildə təqaüdə çıxmışdır (oğlu bu nəşrin təşkilatçılarındanır).

Salam Nəbi oğlu Rəhimov
(1933-2009)

Zaqatala Kənd Təsərrüfatı Texnikumunu bitirib 1961-ci ilədək müxtəlif təsərrüfatlarda zootexnik işləmişdir. 1966-cı ildə Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, 1974-cü ilədək Qələbə kolxozunda zootexnik, Kuybışev, Krupskaya, Kirov kolxozlarının sədri, rayon kənd təsərrüfatı idarəsinin rəisi, rayon kənd təsərrüfatı ərzaq

idarəsinin rəisi olmuşdur. 1999-cu ildən rayon irca hakimiyyətində məsul vəzifədə çalışmışdır. Rayonun ictimai-siyasi həyatında fəallığı ilə seçilmiş, rayon sovetinin deputatı, rayon partiya komitəsinin büro üzvü olmuşdur.

"Qırmızı əmək bayrağı" ordeni və bir sıra medallarla təltif olunmuşdur. Respublikanın əməkdar zootexnikidir.

Seyfi Arif oğlu Hasilov
(1920-1971)

Böyük Vətən müharibəsinin adlı-sanlı vətəranı olmuşdur.

Nuxa (Şəki) Pedaqoji Texnikumunu, Bakı ikiillik Hüquq Məktəbini, Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsini bitirmişdir.

Bir müddət Şəkinin Şirinbulaq kəndində müəllimlik etmiş, Böyük Vətən müharibəsinin başlanması ilə cəbhəyə yollanmış, üç dəfə yaralanmış, orden və medallarla təltif olunmuş,

1945-ci ilin sentyabrında ordudan tərxis olunmuşdur.

Qax Rayon XDS İcraiyyə Komitəsində təlimatçı, ictimai təminat şöbəsinin müdiri, Nuxa şəhər xalq məhkəməsində hakim, Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin üzvü, Yevlax, Gəncə şəhər xalq məhkəmələrində hakim vəzifələrində çalışıb.

Parlaq bir şəxsiyyət kimi xatirələrdə yaşayır.

Soltan Bədrəddin oğlu Camalov
(1951)

İlisu orta məktəbini (1968), Azərbaycan Dövlət Politexnik İnstitutunu hidrotexnik ixtisası üzrə bitirmişdir (1975). Təhsil illərində Elmi-Texniki Hidrotexnika və Meleorasiya İnstitutunda texnik kimi işə başlamış, institutu bitirdikdən sonra Qax suvarma sistemləri idarəsində texnik, mühəndis, baş mühəndis işləmişdir. 1986-87-ci illərdə "Azərtikinti" trestinin 40 N-li səyyar mexanikləşdirilmiş dəstə-

nin rəisi, mühəndisi, sonra rayon suvarma sistemləri idarəsində baş mühəndis olmuş hazırda həmin idarənin rəisidir. İlisuda sel sularına və aşınmalara qarşı "İşçi layihənin" həyata keçirilməsinin fəal iştirakçılarından-
dır. Tərəqqi medalı ilə təltif edilmişdir.

Şahid Muxtar oğlu Muxtarov
(1934-2011)

Gəncə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun meşə təsərrüfatı fakültəsini bitirmişdir (1956).

Əmək fəaliyyətinə Qax meşə təsərrüfatında inspektor kimi başlamış, 1962-ci ildə Zaqatala meşə təsərrüfatında mühəndis, mebel fabrikinin direktoru (1962-63), Qax konserv zavodunun direktoru (1963-73) və 1973-cü ildən Zaqatala fındıqçılıq aqrar-sənaye birliyinin baş direktoru işləmişdir. Xeyriyyəçiliyi, ağsaqqallığı ilə bölgədə böyük nüfuz sahibi olmuşdur.

Şamxal Babası oğlu Şamxalov
(1912-2002)

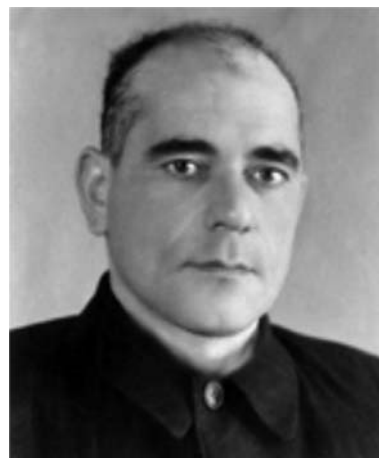
Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı.

1942-ci ildə könüllü olaraq cəbhəyə getmiş, Orlov, Belqorod şəhərləri uğrunda gedən döyüşlərdə rəşadət göstərmiş, Varşavanın azad olunmasında iştirak etmiş, ağır yaralanmış, bir ayağını itirmişdir.

Qax rayonunda bir sıra sənaye-ticarət müəssisələrinə rəhbərlik etmiş, istehsalatın bacarıqlı təşkilatçısı kimi nüfuz qazanmışdır. Rayonun ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak etmişdir.

"Qırmızı ulduz", "Böyük Vətən müharibəsi" ordenləri, 15-ə qədər medalla təltif edilmişdir.

Rayonda xeyriyyəçiliyi, rəhbərlik etdiyi böyük fəhlə kollektivinin sevimlisi kimi tanınmış, "Qırmızı əmək bayrağı" ordeni, çoxsaylı təltifləri və mükafatları, "SSRİ Yeyinti Sənayesi əlacısı" onun çoxillik səmərəli

fəaliyyətinin göstəriciləridir. Uzun müddət Zaqatala Xalq Deputatları Sovetinin deputatı, rayon partiya komitəsinin üzvü olmuşdur.

1990-95-ci illərdə Milli Məclisin üzvü olmuşdur.

Tofiq Musa oğlu Musayev
(1939)

M.F.Axundov adına Azərbaycan Dillər İnstitutunu bitirmiş, uzun illər Bakı Poçtamdında müxtəlif vəzifələrdə çalışmış, 1977-ci ildən Rabitə İşçiləri Həmkarlar İttifaqı Respublika Komitəsinin katibi, 1987-ci ildən həmin komitənin sədridir.

Ülfət Həzrət oğlu Poladov
(1942)

1960-cı ildən Bakıda dəmirçi işləmişdir. Sonralar 10 ildən çox müddət ərzində komso-mol təşkilatlarında çalışmışdır.

Ali Partiya Məktəbini qırmızı diplomla bitirmiş, Nərimanov və Kirov rayon Partiya Komitəsində şöbə müdiri, Kirov rayon Xalq Nəzarət Komitəsinin Sədri vəzifəsində işləmişdir. Həmin vaxt ərzində rayon və Bakı şəhəri Xalq Deputatları sovetinin deputatı, rayon Partiya Komitəsinin büro üzvü olmuşdur.

Azərbaycan KP XXVIII və XXIX partiya qurultaylarının iştirakçısı olmuşdur.

1988-ci ildən etibarən İcarəçi Aqrar-Sənaye Birliyinin Baş direktorudur.

**Yusif Hacı Murad oğlu Baharov
(1902-1941)**

1920-ci ildən RSDF(b) partiyasının üzvü olmuşdur. 1921-ci ildə Qızıl ordu sıralarına səfərbər edilmiş, Naxçıvan (Araz) Əlahiddə batalyonun komissarı olmuşdur. 1929-cu ildən Quba ərazi XMSŞ-nin müdiri, 1930-cı ildə Bakıda 33 №-li məktəbin direktoru işləmişdir. Həmin illərdə Qax rayon maarif şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışmışdır. 1931-1938-ci illərdə Balakən, Şəmkir, Bakının Oktyabr rayonu, Zəngilan rayonu, Ləcn rayon icraiyyə komitələrinin sədri vəzifəsində çalışmışdır. 1938-ci ildə repressiya dövründə həbs edilmiş və 1941-ci ildə Maqadanda vəfat etmişdir. 1957-ci ildə bəraət almışdır.

**Yusif Məmmədrəsul oğlu Yusifov
(1926-1993)**

Azərbaycanda energetika sənayesinin görkəmli təşkilatçılarından olmuşdur.

Azərbaycan Sənaye İnstitutunu bitirmişdir (1947). Əmək fəaliyyətinə Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasında sırası mühəndislikdən başlayıb bu nəhəng müəssisənin direktoru səviyyəsinə qədər yüksəlmiş, 29 il ona rəhbərlik etmişdir. İdarə onun yüksək istedadı və təşkilatçılıq səriştəsi sayəsində respublikanın və ittifaqın ən nümunəvi müəssisələrindən birinə çevrilmiş, dəfələrlə keçi bayraqlara, fəxri diplomlara və adlara layiq görülmüşdür.

Y.Yusifov İranın Araz çayı üzərində qurulan elektrik stansiyasında texniki məsləhətçi olmuş, Tərtər Su Elektrik Stansiyasının istismara buraxılmasına bilavasitə başçılıq etmişdir.

Mingəçevir şəhərinin abadlaşdırılmasında böyük xidmətləri olmuş, ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak etmişdir.

Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında adı qeyd olunmuş, xidmətləri

"Qırmızı əmək bayrağı", "Şərəf nişanı" ordenləri, çoxsaylı medallarla təltif olunmuş, "SSRİ-nin əlaçı energetiki", "Azərbaycanın əməkdar energetiki" fəxri adlarına layiq görülmüşdür.

Xatirəsi Mingəçevirin fəxri vətəndaşı, çoxminli energetiklər ordusunun böyük dostu və ağsaqqalı kimi yaşayır və uca tutulur.

**Zahidə Nəcməddin qızı Nəcəfova
(Yusifova) (1942)**

Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu (Texniki Universitet) bitirmişdir (1966).

Volodarski adına tikiş fabrikində sex rəisi, 1974-77-ci illər Bakı Modalar Evində baş mühəndis işləmişdir. 1977-80-ci illərdə Yəmən-Ərəb Respublikasında olmuşdur (ailəsi ilə). 1980-81-ci illərdə Yüngül Sənaye Nazirliyində mühəndis, direktor, 1981-90-cı illərdə Yüngül Sənaye Texnikumunda şöbə müdiri, 1990-99-cu illər Bakı tikiş fabrikində baş mühəndis, 1992-ci ildən həmin fabrikdə YAP ilk partiya təşkilatının sədri, Nəsimi rayon təşkilatının siyasi şurasının üzvü və qadınlar şurasının sədrinin müavini olmuşdur.

Tikiş texnologiyası üzrə Azərbaycan dilində ilk dərsliyin müəllifidir.

**Ziyaviddin Davud oğlu Məmmədov
(1947)**

1965-77-ci illərdə 2 nömrəli Bakı Dəyirman Kombinatında işləmişdir. 1968-70-ci illərdə orduda xidmət etmiş, 1977-ci ildə ADU-nun hüquq fakültəsinin bitirmişdir. 1978-ci ildə Qax rayon məhkəməsində iş icraçısı, 1982-90-cı illərdə hakim işləmişdir. 1990-2000-ci illərdə Balakən rayonunda hakim olmuşdur. 2001-2007-ci illərdə Qax rayonu icra hakimiyyətində hüquq şöbəsinin müdiri işləmişdir. 2007-2010-cu illərdə Şəki şəhər Appelasiya məhkəməsində aparat rəhbəri olmuşdur. Hazırda pensiyadadır.

TANINMIŞ ZİYALILAR, YARADICI ADAMLAR, GÖRKƏMLİ MÜTƏXƏSSİSLƏR

Aynurə Abdulla qızı Həşimova (1979)

Əzim Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Texnikumunu bitirmiş, 2002-ci ildə Azərbaycan İncəsənət İnstitutuna daxil olmuş, Dövlət Rəssamlıq Akademiyasını bitirmişdir.

1999-cu ildən T.İsmayılov adına "Uşaq dünyası" rəsm və tətbiqi sənət qalereyasının direktorudur.

Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının üzvüdür. Azərbaycanda, Türkiyədə, Yaponiyada, İranda, Almaniyada və başqa ölkələrdə sərgilərin iştirakçısı olmuş, 3 kataloqun müəllifidir.

Azər Abdusalam oğlu Şabanov (Azər Axşam) 1973

Aktyor, rejissor, televiziya aparıcısı.

Azərbaycan Dövlət İncəsənət Universitetini bitirmişdir.

1994-cü ildən əmək fəaliyyətinə başlamış, 1998-ci ilədək "Dəli yığıncağı" Pantomim teatrında, Yerevan Dövlət Dram Teatrında aktyor, rejissor vəzifəsində çalışmış, 1990-cı ildən əvvəlcə "ABA" telekanalında, sonra isə "Lider" telekanalında aparıcı şoumen kimi çalışır.

Azərbaycanda pantomim sənətinin inkişafındakı xidmətlərinə görə diplom və aktyor kimi mükafatlarla təltif olunmuşdur.

Bəkir Tahir oğlu Bəkirov
(1925-2012)

Tanınmış hərbi publisist, tərcüməçi.

Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısı, hərbi zabit.

Nuxa (Şəki) Pedaqoji Məktəbini və Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirmişdir.

1956-cı ildən 1997-ci ilədək respublika mülki müdafiə qərargahında müxtəlif məsul vəzifələrdə, 1997-2000-cı illərdə Avropa Şurası açıq sazişinin Bakı tədris informasiya mərkəzində işləmişdir.

ASE-nin texnika elmləri redaksiyasının elmi məsləhətçisi olmuşdur.

"Mülki müdafiədən məlumat kitabı", "Mülki müdafiədən 100 sual", "Fövqəladə hallara dair termin və anlayışlar" və s. 8 kitabın müəllifidir. Azərbaycan dövri mətbuatında 100-dən çox məqaləsi dərc olunmuşdur.

Bilqeyis Abdulqədir qızı Sultanova
(1923-1996)

1943-cü ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. 1949-cu ilə qədər Qazax və Qax rayonlarında, sonra ömrünün axırınadək Mingəçevir şəhər xəstəxanasında ginekologiya şöbəsinin müdiri, doğum evinin baş həkimi işləmişdir.

"SSRİ səhiyyə əlaçısı" fəxri adına layiq görülmüş, "Qırmızı əmək bayrağı" ordeni, bir çox medallarla təltif edilmişdir. İşinin kamil mütəxəssisi, qayğıkeş həkim kimi xatirələrdə yaşayır.

Elcan Abdulla oğlu Həşimov
(1958)

1975-ci ildə Ə.Əzimzadə adına Dövlət Rəssamlıq Texnikumunu bitirmişdir.

Hazırda Odessa şəhərində monumental sənə rəhbərlik edir. Həmin şəhərdə onlarca binaların bədii tərtibatının müəllifi, Moskvada, Türkiyədə, Norveçdə, Polşada, Odessada keçirilən müxtəlif sərgilərin, bütünlükdə 13 beynəlxalq sərginin iştirakçısı olmuş, o cümlədən, ABŞ, Rusiya, Fransa, İngiltərə, İtaliya, İsveçrə, Almaniya, Türkiyə, İran, Yaponiya və Niderlandda fərdi kolleksiyaları nümayiş etdirilmişdir.

Elxan Abdulla oğlu Həşimov
(1965)

Ə.Əzimzadə adına Rəssamlıq məktəbini bitirmiş, Beynəlxalq aləmdə tanınmış rəssam, SSRİ və Azərbaycan SSR Rəssamlar İttifaqlarının üzvüdür. Respublikada, habelə Fransanın Paris, ABŞ-ın Santa Barbara, Vaşinqton, Boston, Los-Anceles şəhərlərində, Rusiyada, İngiltərədə, İtaliyada, İsveçrədə, Almaniya, Türkiyədə, İranda, Yaponiyada, Hollandiyada fərdi sərgiləri olmuşdur.

**Əhmədiyə Bəqay oğlu Əliyev
(1923-1990)**

Uzun illər Azərbaycan KP MK-nin orqanı olan "Kommunist" qəzetində işləmişdir. Respublika ziyalıları arasında böyük hörmət və nüfuz sahibi olmuşdur.

S.Murtuzayev: "Əhmədiyə elə dost idi ki, indiki mürəkkəb zamanəmizdə hər an ona ehtiyac duyuruq. Onun nadir şux təbiəti ən ağır anlarımızda köməyimizə çatırdı".

**Əkbər Nəzir oğlu Murtuzayev
(1960)**

1977-ci ildə orta məktəbi, 1987-ci ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun müalicə profilaktika fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

1988-ci ildən Sabunçu rayonunda yerləşən 3 saylı klinik xəstəxanasının terapiya şöbəsində işləmiş, 2005-ci ildən xəstəxananın qəbul şöbəsinin müdiri, 2006-cı ildən baş həkimin müalicə işləri üzrə müavini vəzifəsində çalışmışdır. Endokrinologiya və kardiologiya üzrə bir sıra elmi məqalələrin müəllifidir. Əsrin ziyalıları XİB-nin diplomuna layiq görülmüş, 2012-ci ildə isə ilin "Vətənpərvər oğlu" medalı ilə təltif olunmuşdur.

Əyyub Şeyx oğlu İmaməliyev
(1917-2004)

1935-ci ildə Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə Zaqatala orta məktəbində müəllimliklə başlamış, həmin rayonun əvvəlcə Qandax, sonra Danaçı kənd məktəblərində dərs hissə müdiri işləmiş, təbiət və coğrafiya fənlərindən dərs demişdir.

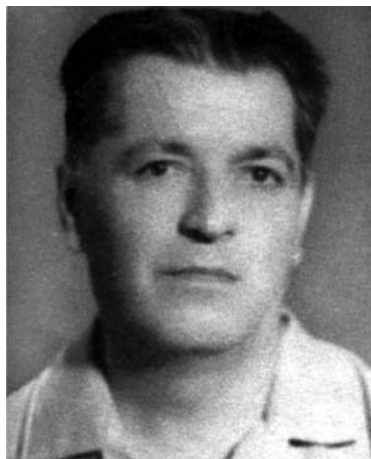
1938-ci ildə Sovet Ordusu sıralarına çağırılmış, Minsk şəhərində komandirlər məktəbində oxumuş, Böyük Vətən müharibəsində I Qərb və II Ukrayna cəbhələrində vuruşmuş, 1942-44-cü illərdə 9721 saylı partizan dəstəsində kəşfiyyatçı, 138 saylı atıcı diviziyasında pulemyot tağımının komandiri olmuş, Praqa şəhərinin azad olunmasında iştirak etmiş, dəfələrlə yaralanmış, 1946-cı ildə ordudan tərxis edilmişdir.

1946-cı ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutuna daxil olub, oranı fərqlənmə diplomu ilə bitirərək Quba Müəllimlər İnstitutunda təbiət və coğrafiya kafedrasının müdiri, 1953-cü ildən 1985-ci ilə qədər Azərbaycan Maarif Nazirliyində inspektor işləmişdir.

İstər orduda, istərsə də əmək cəbhəsində ideal bir şəxs kimi tanınmış, 20-dək orden və medalla, çoxsaylı fəxri fərmanlarla mükafatlandırılmış, Azərbaycan Respublikasının "Əməkdar müəllimi" fəxri adına layiq görülmüşdür.

7 kitabın, 90-dan çox elmi-metodik məqalənin müəllifidir.

Son dərəcə həssas, büllur təki təmiz bir şəxsiyyət kimi onu tanıyanların xatirəsində yaşayır.

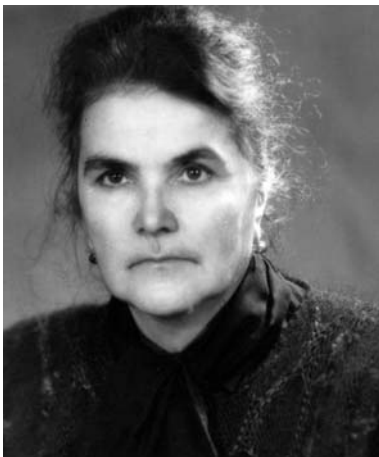

**Öyyub Zakir oğlu Kərimov
(1958)**

Bakı Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsini bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Bakı şəhəri Suraxanı məhkəməsində iclas katibi kimi başlamış, 1990-cı ildən müstəqil "Ədalət" qəzetində çalışmış, 1992-ci ildən müstəqil hüquq qəzeti "Femida"-nın baş redaktorudur. Müntəzəm olaraq məhkəmə proseslərində qanuni nümayəndə kimi iştirak edir.

"Qızıl qələm" və "Dan ulduzu" mükafatları laureatı, Mətbuat Şurasının hüquq komissiyasının sədridir. Son dərəcə prinsipial jurnalist kimi böyük nüfuz sahibidir.

**Əzizə Zakir qızı Nəzirova
(1938)**

Zaqatalada 1N-li orta məktəbdən sonra, Bakı şəhər 1N-li məmaliq məktəbini (1958) fərqlənmə diplomu ilə, 1971-ci ildə Nərimanov adına Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir.

1958-1965-ci illərdə Zaqatala şəhər doğum evində mama, 1971-ci ildən 2011-ci ilə qədər doğum şöbəsinin müdiri və baş həkim kimi fəaliyyət göstərmişdir.

"Səhiyyə əlaçısı", Ali dərəcəli həkim kimi fəxri adlara layiq görülmüş, "sağlam ana", "sağlam körpə" devizinin ən fəal təşkilatçısı kimi tanınmışdır.

Doğum evində dünyaya göz açan minlərlə uşaq, bu xoşbəxtliyə qovuşan minlərlə ana onun yüksək qayğısından bəhrələndiyindən adını hörmətlə çəkirlər.

Dəfələrlə partiya-sovet, səhiyyə orqanlarının fəxri fərmanları ilə təltif olunmuşdur. Pensiya çıxarkən işlədiyi kollektivdə böyük məhəbbətlə yola salmışlar.

Çoxsaylı qohum-əqraba arasında nəslin ən nüfuzlu ağbirçəyi "Tereza ana" hesab olunur, 1996-cı ildə müqəddəs Həcc ziyarətində olmuşdur.

**Füzuli Əmrullah oğlu Ramazanov
(1939)**

Azərbaycan Dövlət Dillər İnstitutunun fransız dili fakültəsini bitirmişdir (1962) Həmin institutda pedaqoji fəaliyyətə başlamış, 1963-66-cı illərdə Mali Respublikasında, 1978-81-ci illərdə Əlcəzair Demokratik Respublikasında işləmişdir.

Nümunəvi işinə görə SSRİ-nin Mali Respublikasındakı səfirliyinin fəxri kitabına adı yazılmışdır. Vətənə qayıtdıqdan sonra pedaqoji fəaliyyətini davam etdirmiş, 1995-97-ci illərdə Fransanın Azərbaycan-dakı səfirliyində təhsil və mədəniyyət şöbəsində çalışmış, 1997-ci ildən Fransanın Bakıdakı "Croup castel" şirkətinə dəvət edilmiş, 2000-ci ildən həmin şirkətdə icraçı direktordur.

**Gülbahar Zəkəriyyə qızı Əsgərova
(1959)**

Azərbaycan Dövlət Universitetinin fizika fakültəsini bitirmiş, Kosmik Tədqiqatlar İnstitutunda baş laborant, 1984-cü ildən Bakı şəhəri 264 saylı orta məktəbdə müəllim, 1993-cü ildən "Real" müstəqil informasiya agentliyinin direktorudur.

Hacı Məmməd oğlu Hacıyev
(1925-1979)

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı olmuş, ağır yaralandıqdan sonra tərxis olunmuş, bir müddət Qax rayon ictimai təminat şöbəsində çalışmışdır. 1945-ci ildə Dövlət Pedaqoji İnstitutuna daxil olmuş, 1 il sonra Moskva Şərqşünaslıq İnstitutuna köçürülərək oranı bitirmişdir.

Moskvada Kremlə yüksək rütbəli dövlət xadimlərinin tərcüməçisi kimi mühüm beynəlxalq diplomatik görüşlərdə iştirak etmişdir.

Moskvada vəfat etmiş, doğma kəndi İlisuda torpağa tapşırılmışdır.

Hacı Mirzə oğlu Hacıyev
(1943)

Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu (1970) və Moskva Yeyinti Sənayesi Texnologiyası (1978) İnstitutunu bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə 1961-ci ildə Bakı 1 №-li dəyirman kombinatında fəhləlikdən başlayıb, baş mühəndisliyə qədər inkişaf yolu keçmiş, 1978-2001-ci illərdə yeyinti sənayesi nazirliyində təchizat-satış idarəsinin rəisi işləmiş və həmin ildən təqaüdə çıxmışdır.

İxtisasının səriştəli bilicisi, yüksək təvazökarlığı, dostcanlılığı ilə böyük nüfuz qazanmışdır. Çoxsaylı təltifləri vardır. 2009-cu ildə Həcc ziyarətində olmuşdur. İlisu camaatının Bakıda keçirilən xeyir-şər məclislərinin və digər tədbirlərinin aktiv iştirakçısı və bu kitabın yeni nəşrinin təşəbbüskarlarındanıdır.

**Hənifə Babası oğlu Cəfərov
(1915-1984)**

İntellekti və çox gözəl şəxsi keyfiyyətləri ilə sayılıb seçilən ziyalı, Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı.

Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirib, Qax rayonunun Zərnə, Ləkit, Marsan kəndlərində müəllimlik etmiş, 1938-ci ildə hərbi xidmətə çağırılmış, 1946-cı ilə qədər orduda olmuş, Moskvanın müdafiəsində iştirak etmiş, çoxsaylı təltiflərlə xidməti başa vurmuşdur.

Ordudan tərxis olunduqdan sonra Bakı Ali Partiya məktəbinə daxil olmuş və 1948-ci ildə oranı bitirərək 32 il müddətində Qax Rayon Partiya Komitəsində müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. Paklığı, prinsipiallığı, qayğıkeşliyi ilə böyük nüfuz qazanmışdır.

**Həşim Abiddin oğlu Həşimov
(1940-2012)**

Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu bitirmişdir.

1965-ci ildən "Azərkəndtikinti" Layihə İnstitutunda mühəndis-memar kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, 1978-1993-cü illərdə şöbə rəisi işləmişdir.

1993-cü ildən "Dənizneftqaz" Layihə İnstitutunda layihənin baş mühəndisi, 2000-ci ildən memarlıq-inşaat şöbəsinin rəisi işləmişdir.

Respublikada çoxsaylı ictimai, yaşayış, mədəni-məişət, kənd təsərrüfatı binalarının layihə müəllifi olmuşdur.

Uzun illər İnşaat Mühəndisləri İnstitutunda və Bakı İnşaat Texnikumunda məsləhətçi olmuşdur. İlisu kəndinin baş planının müəllifi, 1970-ci ildən SSRİ Memarlar İttifaqının üzvü olmuşdur.

Qasım Müslüm oğlu Əfəndiyev

Ötən əsrin 20-ci illərində yaşamış, tanınmış ziyalı hüquqşünas olmuşdur. Əhali arasında xatirəsi hörmətlə yad edilir.

Qalibə İlisulu (1957)

İlisu kənd orta məktəbində təhsil almış, sonra tibb bacısı ixtisasına yiyələnmişdir.

Bakı şəhərində yaşayır, yaradıcılıqla məşğul olur.

Azərbaycan yazıçılar birliyinin üzvü, "Qızıl Qələm" mükafatı laureatı, beş kitabın müəllifidir. 2011-ci ildə "Məhəbbət şeirləri" adlı üçcildliyi nəşr olunmuşdur, habelə "Bayatılar" kitabı və "Vətən səni, Vətən məni çağırır" kitablarının müəllifidir.

Qeybullə İbadulla oğlu Rəsulov (1922-1988)

Dramaturq, 1961-ci ildən Yazıçılar Birliyinin üzvü. Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı.

Ordudan tərxis olunduqdan sonra Azərbaycan Dövlət Teatr İnstitutunu bitirmiş, M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında ədəbi hissə müdiri, Dövlət Radio Veriləşləri Komitəsində müxbir, redaktor, "Bakı" axşam qəzetində ədəbiyyat və incəsənət şöbəsinin müdiri və yenə Dövlət Akademik Dram teatrında ədəbi hissə müdiri olmuşdur.

1965-ci ildən respublikada keçirilən ən yaxşı pyeslər müsabiqəsində dəfələrlə mükafata layiq görülmüşdür.

Dövlət dram teatrlarında tamaşaya qoyulan əsərləri: "Əlvida Hindistan", "Söz yarası", "Nəsillər", "Od parçası", "Gün aydın əlahəzrət", "Günəşlə oyananlar", "Dzerjinski koloniyası".

Çoxlu birpərdəli pyesləri, irihəcmli dramları xalq teatrlarında və özfəaliyyət dərnəklərində oynanılmış, "Moskva", "Serebryannı bor", "Üç gül", "Kranlar səslənir", "Büllur vaz", "Pırpız xanım", "Bir Volqa məhəbbət" pyeslərinin televiziya tamaşaları göstərilmiş, "Sınaq", "Çağırış", "Ana və oğul", "Mayakovskinin gözü ilə" və s. pyesləri radioda səslənmişdir. Çap olunmuş əsərləri: "Rəhmə gəl mələyim" (Bakı, Birləşmiş Nəşriyyat, 1956), "Bir evdə" (yenə orada, 1956), "Qonaq" (hekayələr və birpərdəli pyesləri, Azərnəşr, 1961).

Birinci dərəcəli "Vətən müharibəsi" ordeni və medallarla təltif olunmuşdur.

Manaf Mollaməhəmməd oğlu Məmmədov (1929)

Azərbaycan Dövlət Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Zaqatala rayonu Əliabad MTS-də baş baytar həkimi kimi başlamış, Tala baytarlıq dairəsinin müdiri, rayonun baş baytar həkimi, "Ukrayna" kolxozunun sədri, Zaqatala rayonlararası baytarlıq laboratoriyasının direktoru, "Qızıl balıq" təsərrüfatının yarıdıcısı və direktoru, rayonlararası zoobaytar təchizatı şöbəsinin rəisi olmuş və hazırda baytarlıq aptekinin müdürüdür.

50 illik əmək fəaliyyəti "Əməkdar baytar həkimi", çoxsaylı dövlət təltifləri və mükafatları ilə qeyd edilmişdir.

Təvazökar, işgüzar təbiəti, rayonun ictimai-siyasi həyatındakı fəaliyyətilə böyük nüfuz sahibidir.

Maya Abdullqədir qızı Sultanova
(1926)

Görkəmli tibb işçisidir.

Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir.

Qazaxıstanın xam torpaqlarında həkim kimi əmək fəaliyyətinə başlamışdır. Cimkənd vilayət xəstəxanasında uşaq şöbəsinin müdiri olmuş, 1955-ci ildə vətənə qayıtmış, Xaldan rayonunda uşaq həkimi, Mingəçevir şəhər birləşmiş xəstəxanasının uşaq şöbəsinin müdiri, uşaq xəstəxanasının baş həkimi olmuşdur.

"Qırmızı əmək bayrağı", "Şərəf nişanı" ordenləri və bir çox başqa təltifləri vardır, şəhər sovetinin deputatı seçilmişdir.

Mehrac Hacıbaba oğlu Hacıyev
(1936-2008)

Görkəmli mühəndis.

Azərbaycan Dövlət Sənaye İnstitutunun neft mexanika fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə Azərbaycan Dövlət Layihə İnstitutunda (sonralar Qıprqazneft, Azqıprazneft) başlamış, texnik, aparıcı mühəndis vəzifələrində işləmiş, Bakı, eləcə də SSRİ və xarici ölkə neft emalı zavodlarının yenidən qurulmasında yaxından iştirak etmiş, bir çox layihələrə rəhbərlik etmişdir.

1966-cı ildə Polşa Xalq Respublikasının Plosk şəhərində 3 milyon ton neft emalı qurğusunun layihələndirilməsi və tikintisinə rəhbərlik etmişdir.

Bu sahədəki uğurlu fəaliyyətinə görə Polşa Xalq Respublikasının ən yüksək ordeni olan "Qızıl xaç" ordeni ilə təltif edilmişdir. Plosk neft-kimya Kombinatının inşasında onun yüksək xidmətləri nəzərə alınaraq Varşava vilayətinin fəxri vətəndaşı seçilmiş, Azərbaycan rəhbərliyinə böyük

minnətdarlıq məktubu göndərilmişdir. Həmçinin SSRİ-nin Polşa Xalq Respublikasındakı səfirinin təqdimatı ilə V.İ.Leninin 100 illik yubiley medalı ilə təltif edilmişdir.

1971-ci ildə vətənə dönərək yenidən Dövlət Neft – Layihə İnstitutunda aparıcı şöbələrə rəhbərlik etmişdir.

1980-cı ildən Qazaxıstanın Quryev (indiki Atıran) şəhərində neft-emalı zavodunun layihə rəhbəri, baş mühəndisi kimi iştirak etmişdir və dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

1994-cü ildən "Azərneftyağ" İstehsalat birliyinin (indiki H.Əliyev adına Bakı Neft Emalı Zavodunun) yeni qurğularının baş mühəndisi işləmişdir.

Uzun illər İnstitutun həmkarlar və partiya təşkilatlarına rəhbərlik etmişdir.

**Midhət Musa oğlu Sultanov
(1915-1973)**

Azərbaycan Tibb İnstitutunu bitirmişdir (1940). Hərbi xidmətə çağırılmış, Böyük Vətən müharibəsində iştirak etmiş, Sevastopol uğrunda döyüşlərdə ağır yaralanmış vəziyyətdə əsir düşmüş, Polşa, Yuqoslaviya, Almaniya, İtaliya ərazilərindəki hərbi əsir düşərgələrində olmuş, İtaliyada hərbi əsirlikdən qaçıb bir müddət general Mirunun rəhbərlik etdiyi Haribaldi adına məşhur partizan briqadasında, həmçinin Uqo, Kleçko, Senunda, Giru, Eqon, habelə azərbaycanlı partizanlar Mirdaməd Seyidov, Tağı Əliyev, əfsanəvi qəhrəmanımız Mehdi Hüseynzadə ilə çiyin-çiyinə alman-italiya faşizminə qarşı vuruşmuş, ixtisaslı həkim kimi yüzlərlə partizanı müalicə etmişdir. Müharibədən sonra vətənə qayıdaraq ömrünün sonunadək həkim-cərrah, baş həkim, şəhər səhiyyə şöbəsinin müdiri kimi Mingəçevir şəhərində çalışmışdır.

"SSRİ Səhiyyə əlaçısı" fəxr adına layiq görülmüş, "Qırmızı əmək bayrağı" ordeni, çoxlu medallarla təltif olunmuş, dəfələrlə Mingəçevir şəhər sovetinin deputatı seçilmişdir.

Mikayıl Heydər oğlu Ömərov
(1929)

Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmişdir.

Yüksək ixtisaslı heyvandarlıq mütəxəssisi kimi bir çox səmərələşdirici təkliflərin müəllifidir. Laçın rayonu Kirov adına kolxozda işləmiş, sonra Gəncədəki ET Heyvandarlıq İnstitutuna köçürülərək Qonur Qafqaz cinsli qaramalın alınmasında iştirak etmişdir. Camış cinsinin yaxşılaşdırılması sahəsində akademik A.Ağabəylinin tədqiqat işinə qoşulmuş, Qafqaz camış cinsinin yaradılmasının iştirakçısı olmuşdur.

Camışların süni mayalandırılması, maşınla sağım, dayə üsulu ilə buzov və balağların bəslənməsi və s. yeniliklərdə onun layiqli payı olmuşdur. 7 il Laçın rayonu Kirov adına, 16 il Şəki Daşüz camışçılıq sovxozunda, Qax rayonu kolxozlarında baş mütəxəssis, damazlıq birliyinin rəisi işləmişdir. Ona qədər elmi məqalənin müəllifidir. "Qırmızı əmək bayrağı" ordeni, medallar və çoxlu mükafatlarla əməyi qeyd edilmişdir.

Nadir Ədhəm oğlu Sultanov
(1930-1956)

1949-cu ildə Moskva Poliqrafiya İnstitutunun redaksiya-nəşriyyat fakültəsinə daxil olmuş, son dərəcə istedadlı və təşkilatçı olduğundan III kursda təhsil alarkən institutun həmkarlar təşkilatının sədri seçilir. Bu çox yüksək etimad olmaqla vəzifə maaşı 600 rubl idi. 1952-ci ildə institutun bu fakültəsi SSRİ Ali Sovetinin fərmanı ilə Lomonosov adına MDU-nun filologiya fakültəsilə birləşdirildiyindən N.Sultanov da oraya keçirilir. 1954-cü ildə Moskva Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsinə bitirən N.Sultanov az zaman içərisində çox görkəmli jurnalist kimi tanınmış, "Molodyoj Azərbaycana" qəzetinə rəhbərlik etmiş, "Komsomolskaya pravda" qəzetinin Zaqafqaziya üzrə müxbiri işləmişdir. Bu qəzetin müxbiri olarkən çox cəsarətli yazı-

ları ilə ictimaiyyət və redaksiya kollektivi, redaktor Qoryunovun və redaktor müavini Acubeyin xüsusi rəğbətini qazanır. Yaradıcılığının ən parlaq dövründə beyninə qansızmadan dünyasını dəyişmişdir.

Naz Məhəmmədrəsul qızı Seydəliyeva (1932-1994)

Şəki Pedaqoji Texnikumunu bitirib müəllimliyə başlamış, 1950-ci ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir. Quba və Ağdam şəhərində çalışıb adlı-sanlı göz həkimi kimi tanınmış, göz xəstəxanasının baş həkimi, tibb məktəbinin direktoru işləmişdir. "Şərəf nişanı" ordeni və başqa təltifləri olmuşdur. Xatirəsi hörmətlə yad edilir.

Nizami Sadıq oğlu Murtuzayev (1951)

1974-cü ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirib, Moskvada Ümumittifaq Travmatologiya və Ortopediya İnstitutunun ordinatürasında məşhur Azərbaycanlı professor Aydın İmaməliyevin rəhbərliyi altında ixtisasını təkmilləşdirmişdir. Bakının Sabunçu rayonundakı xəstəxananın travmatologiya şöbəsində həkim travmatoloq kimi işə başlamış, uzun illər bu şöbəyə rəhbərlik etmişdir.

Qarabağ döyüşlərinin ən qızgın çağında dəfələrlə öz təşəbbüsü ilə Ağdərə hospitalına gedərək burada ağır yaralıları üzərində əməliyyatlar aparmışdır.

30 ildən artıq işlədiyi müalicəxanada kollektiv və ona müraciət edənlərlə mehriban rəftarı, qayğıkeşliyi, yüksək səviyyəli peşəkarlığı və gecə-gündüz bilmədən xəstələr üzərində uğurlu əməliyyatlar aparması ilə iş yoldaşlarının, habelə yaxın ərazilərdə, Sabunçu, Zabrat, Maştağa, Bilgəh və digər kənd və qəsəbə camaatının böyük hörmət və rəğbətini qazanıb onların sevimlisinə çevrilmişdir.

Onun üçün ən böyük mükafat həmişə xəstənin şəfa tapması və təbəsümü olmuşdur.

**Nəriman Kəmaləddin oğlu Əfəndiyev
(1959)**

İlisunun məşhur din xadimlərindən Səngər-məhləli Şeyx Səid Əfəndinin nəslindəndir. Qax Taxıl məhsulları kombinatında işləmiş, əsgəri xidmətdən sonra rayon kənd kimya birliyində ambardar işləmişdir. Gəncə Kənd Təsərrüfatı institutunun maliyyə-uçot fakültəsini bitirdikdən sonra Arıçılıq sovxozunda baş mühasib, Əmanətbankın və Kapitalbankın Qax rayon filiallarının müdiri işləmişdir. Texnika-bankın Zaqatala regional filialında müdir müavini. İşlədiyi sahələrdə yüksək səriştəli mütəxəssis, əhali arasında xeyirxahlığı ilə tanınır.

**Osman Abdulla oğlu Abdullayev
(Osman Ümman) - (1956)**

1973-cü ildə Nizami adına İlisu kənd orta məktəbini, 1977-ci ildə Bakı Mədəni-Maarif Texnikumunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

1979-1982-ci illərdə Şəki Dövlət Dram Teatrında aktyor, rejissor assistenti vəzifələrində çalışmış, 1985-ci ildə Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunu bitirmişdir. 1982-1983-cü illərdə Zaqatala mədəniyyət şöbəsində işləmişdir. 1983-cü ildən Qaxda Xalq Teatrında rejissor, "Ayıqlıq" cəmiyyətinin məsul katibi, "Şəfa" pansionatında pedaqoq-təşkilatçı, Qax Dövlət Kukla Teatrında rejissor, direktor, İlisu məktəbində və Qax Beynəlmiləl liseyində dil-ədəbiyyat müəllimi, "Şəlalə" qəzetinin müxbiri olmuşdur.

Hazırda Qax Dövlət Kukla Teatrında ədəbi-hissə müdürüdür.

Şeirləri respublika qəzetlərində vaxtaşırı çap olunur.

Altı pyesin və "Sazın-sözün seyrindəyəm" şeirlər kitabının müəllifidir. Pyesləri Qax, Gəncə, Salyan Dövlət Teatrlarında tamaşaya qoyulmuşdur.

Solmaz Elqızı
(1964)

Yazıçılar Birliyinin üzvüdür. Şeirləri "Oxu məni", "Ədalət", "Ləyaqət", "Mübariz keşikdə" qəzetlərində müntəzəm çap olunur. "İlisudan gələn səslər", "Ulu tanrıdır bu şeir payım" şeirlər kitablarının müəllifidir. Qax rayon C.Cabbarlı adına Mərkəzi Kitabxanada işləyir. "Qızıl qələm mükafatı" laureatıdır.

Soltanım Molla Məhəmməd qızı
İsayeva (Əhmədova) (1927)

Qax rayon mərkəzi kitabxanasının müdiri kimi əmək fəaliyyətinə başlamış (1945-51), 1951-56-cı illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsində təhsil almış, 1956-cı ildən M.F.Axundov adına, daha sonra Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunda elmi işçi olmuş, kitabxana işinin təşkili, ibtidai təhsil metodikasına dair 12 elmi-metodik məqalənin, 2 şeir kitabının müəllifidir.

Sultan Əkrəm oğlu Hacıyev
(1949)

Bakı Rəssamlıq Məktəbini bitirmişdir.

Qax texniki peşə məktəbində əmək fəaliyyətinə başlamış, rəssam və heykəltəraş kimi tanınmış, 1979-85-ci illərdə Tiflis Dövlət Rəssamlıq Akademiyasında təhsilini davam etdirmişdir. 1985-ci ildən Qax Rayon İncəsənət Məktəbinə rəhbərlik edir. Respublika sərgilərinin iştirakçısı, Qaxda ucalan "S.Vurğun", "Nətvən", "N.Nərimanov", "Humay bulağı", "İ.Dağıstanlı" və s. abidələrin müəllifidir.

Şaban Emin oğlu Şabanov
(1930-1998)

Əmək fəaliyyətinə Qax sənaye artelində başlamış, "Kolxoz səsi" qəzetində işləmiş, 1960-ci ildə ADU-nu bitirmişdir. 1960-79-cu illərdə "Bakı" axşam qəzetində ədəbi işçi, şöbə müdiri, 1979-98-ci illərdə "Bakıelektroməişətcihaz" İstehsalat birliyində "Nümunəvi texnika uğrunda" qəzetinin redaktoru. SSRİ Jurnalistlər İttifaqının üzvü, "Qızıl qələm" mükafatı laureatı. Bir çox mükafatlarla təltif olunmuşdur.

Şövkət Əfəndiyev
(1916-1969)

Uzun illər Qax, Balakən və Zaqatala rayonlarında müəllim, məktəb direktoru işləmişdir.

Qeyri-adi poetik istedadı olan Şövkət müəllimin bir çox şeirləri yaxın dostu İrfan Əfəndiyev tərəfindən toplanmış, 2006-cı ildə Sadıq Murtuzayevin redaktorluğu və Rəsul Tahirzadənin tərtibçiliyi ilə kitab şəklində nəşr olunmuşdur. Onun kəskin şeirləri bir sox rəhbər işçiləri böyük təşvişə salardı. Balakəndə olarkən yazdığı şeirdən bir bənd.

*Loğman özü bu işlərə naşıdır,
"Da"! deyibən "bir yerini" qaşdı,
Aman-aman əmələndən, felindən,
İlan vursun görüm yaman dilindən.*

Bir dəfə də həyat yoldaşı, Zaqatalanın görkəmli pedaqoqlarından olan Mahizər müəllimə ona zarafatya deyir ki, hamıya şeir yazırsan, bəs mənə niyə bir şeir yazmırsan. Şövkət müəllim tez "Kazbek" papiros qutusunun üstünə bədahətən bir şeir yazır.

Qaxda işləyərkən onun haqqında rayon qəzetində bir felyeton dərc olunur. O zaman abunə yazılışı yox idi, qəzet köşkdə satılar və ya əldə yayılırdı. Şövkət müəllim bundan xəbər tutub səhər tezdən poçtun qabağını kəsir, bütün qəzetləri (1000 nüsxə) alıb Kürmük çaylağına gedir, qışın soyuq vaxtı olduğu üçün onları yandırır və özü demişkən "yaxşıca qızınır".

**Tahir Məmmədrəsul oğlu Yusifov
(1929-2009)**

Orta məktəbi bitirdikdən sonra bir müddət kolxozda işləmişdir. 1950-ci ildə Leningrad Hərbi-Dəniz Donanma məktəbində oxuyub hərbi donanmada xidmət etmiş, 1954-cü ildə vətənə dönərək Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasında elektrik və komsomol komitəsinin katibi işləmişdir.

1963-cü ildə Azərbaycan Politexnik İnstitutunun memarlıq şöbəsini bitirmişdir.

"Azdövlətlayihə" İnstitutunda memar, böyük memar, layihənin baş memarı, emalatxana rəhbəri, 1970-73-cü illərdə İçəri Şəhərin bərpası və abadlaşdırılması idarəsinin baş memarı və müdiri, 1982-92-ci illərdə Moskva Ticarət-Layihə İnstitutunun Azərbaycan filialının baş memarı və baş mühəndisi işləmişdir.

Bakı, Gəncə, Naxçıvan şəhərlərində sənaye, mədəniyyət obyektlərinin, abidələrin layihə müəllifi olmuşdur.

**Tofiq Əyyub oğlu İmaməliyev
(1948)**

1972-ci ildə Leningrad (Sankt-Peterburq) Dövlət Dəqiq Mexanika və Optika İnstitutunu bitirmiş, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Elektrotexnika İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamışdır.

Çoxsaylı elmi ixtiraların müəllifi, İxtiraçılar Metodologiyası Mərkəzinin yaradıcısıdır.

1979-cu ildə Azərbaycan EA-nın yeni yaradılmış aləmqayırma konstruktor bürosunda işə keçərək orada patent şöbəsi yaratmışdır.

1981-ci ildə Buxarestdə keçirilən elm və texnikanın tarixinə dair Ümumdünya Konfransında iştirak edərək 5 məruzə ilə çıxış etmişdir.

1984-cü ildə ixtiraçılıq nailiyyətlərinə görə Azərbaycan Komsomolu mükafatının laureatı adı olmuş, 1985-ci ildə Moskvada keçirilən ümumdünya gənclər festivalında iştirak etmişdir. "Kamal" beynəlxalq komputer əlifbasının müəllifidir.

1989-cu ildə Azərbaycan İxtiraçılar İttifaqını yaratmış və onun ilk sədri olub bu günə qədər həmin ittifaqa rəhbərlik edir.

Yeni növ hərbi silah ixtirası, dağ rayonlarında sınaqdan keçirilmişdir.

Tibb sahəsində bir neçə aparatı və müalicə üsulları müvəffəqiyyətli tətbiqini tapmışdır.

Bir sıra komputer proqramlarının müəllifidir.

1979-cu ildə Elbrus zirvəsinin fəthi ilə əlaqədar "SSRİ alpinisti", 1984-cü ildə "SSRİ ixtiraçısı" - döş nişanları, 1985-ci ildə SSRİ XTNS-nin diplomu ilə mükafatlandırılmışdır.

İstedadlı ixtiraçı, çoxsaylı elmi nailiyyətlərin müəllifi Tofiq İmaməliyev yaradıcılığının parlaq dövrünü yaşayır.

Vaqif Ədhəm oğlu Sultanov (1953)

M.F.Axundov adına Rus dili İnstitutunu və Voronej Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsini bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə müəllimlikdən başlamış, 1985-1990-cı illərdə "Ekonomika" qəzetinin Azərbaycan üzrə müxbiri işləmiş, hazırda Voronej Dövlət Universitetinin müəllimidir.

Vidadi Mustafa oğlu Eminov
(1955)

İlkin soyadı Harunov olub, babasının adını yaşatmaq üçün Eminov soyadını götürmüşdür.

Azərbaycan Dövlət Politexnik İnstitutunu və ikinci ali təhsil kimi Dövlət İnşaat İnstitutunun memarlıq fakültəsini bitirmişdir. 1997-ci ildən Bakı şəhər İcra Hakimiyyətinin memarlıq və şəhərsalma Baş idarəsində şöbə müdiri, 2009-cu ildən Əmlak Məsələləri üzrə Dövlət komitəsinin Daşınmaz Əmlakın Kadastrı və Texniki Inventarlaşdırma mərkəzində ünvan reyestri şöbəsinin müdiri olmaqla həmin strukturun yaradıcılarından biridir. Bakı şəhərində yaşayan ilisuluların əlaqələndirilməsində çox böyük fəallıq göstərir. Yeni nəşrin təşkilatçılarındanır.

Yaşar Qeybullla oğlu Hasilov
(1941)

1970-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun biologiya fakültəsini bitirmişdir. Uzun müddət Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin elmi tədqiqat institutlarında çalışmış, xüsusilə yem bitkilərinin tərkibində mis, sink, manqan, kobalt, selen mikroelementlərinin tədqiqində və tətbiqində dəyərli işlər görmüşdür. Elmi axtarışlarına dair 30 elmi məqalənin və bir tövsiyənin müəllifidir.

Yaşar Şakir oğlu Əfəndiyev
(1953-1998)

Bakıda Musiqi məktəbini bitirdikdən sonra Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ordubad rayonunda Musiqi məktəbinin direktoru işləmişdir. Bir müddət sonra Bakıya qayıdaraq hərbi marşlar və vətənpərvərlik mövzusunda musiqi əsərləri yazmaqla məşğul olmuşdur. Hərbi vətənpərvərlik mövzusunda yazılan musiqi əsərlərinin respublika müsabiqəsində birincilik qazanmışdır. Yaradıcılığının parlaq bir dövründə 45 yaşında dünyasını dəyişmişdir.

Zakir Əbdürrəhman oğlu
Süleymanov (1917-1977)

Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu və Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmişdir.

1941-46-cı illərdə Böyük Vətən müharibəsi cəbhələrində vuruşmuş, müharibəni Yaponiyanın təslimi ilə başa vurmuşdur. Budapeşt, Belqrad, Vena şəhərlərinin azad edilməsində böyük şücaət göstərmişdir.

1946-cı ildən ömrünün sonunadək Azərbaycan KP MK-nın mərkəzi orqanı olan "Kommunist" qəzetində çalışmış, yüksək istedadlı felyetonçu kimi şöhrət qazanmışdır. SSRİ Jurnalistlər İttifaqının üzvü, "Qızıl Qələm" mükafatı laureatı, iki dəfə "II Dərəcəli Böyük Vətən Müharibəsi", "Qırmızı Ulduz" ordenləri, çoxsaylı medallarla təltif olunmuşdur.

ZABİTLƏR, BÖYÜK VƏTƏN VƏ QARABAĞ MÜHARİBƏSİ VETERANLARI

İlisu kəndinin yetirmələrindən bir çoxu ta qədimdən, Sultanlıq dövründən bu günə kimi hərbi sahədə və hüquq mühafizə orqanlarında şərafətə çalışmış, sultanlıq zamanında aparılan müharibələrdə, sonralar Türkiyə, Çar Rusiyası və Sovet ordusu sıralarında şücaətlə vuruşmuş, bu gün də müstəqil Azərbaycan orlusunda fədakarlıqla qulluq edirlər.

Türkiyə-Rusiya, Türkiyə-Yunan müharibəsi zamanı Türk ordusu komandanlığında İlisudan çıxmış bir çox sərkərdələr yüksək səviyyədə təmsil olunurdular.

İlisu kəndindən Böyük Vətən müharibəsində 1000 nəfərə qədər iştirak etmiş onlardan ancaq yarıya qədəri – bəziləri əlil, digərləri salamat qayıtmışdı. Bu mövzu böyük bir ensiklopedik məlumat kitabının materialıdır. Ötən əsrlərdə yaşamış İlisu generalları və yüksək rütbəli digər zabıtləri haqqında habelə veteranların böyük əksəriyyətinin xidmətləri və ictimai fəaliyyətləri ilə bağlı digər bölmələrdə bəhs etdiyimizdən eləcə də veteranlar barədə iki xüsusi kitab dərc olunduğunu nəzərə alaraq burada Asiyət xanım Yusifovanın 1986-cı ildə "Azərbaycan qadını" jurnalının 5-ci nömrəsində dərc edilmiş "Əbədiyyətə qovuşanlar" yazısını ixtisarla və Böyük Vətən və Qarabağ müharibəsi veteranlarının bir neçəsi haqqında məlumat veririk.

ƏBƏDİYYƏTƏ QOVUŞANLAR

İlisu kəndi Qızıl Orduya 1 000 nəfərdən artıq adam göndərmişdi. Onlardan çoxu öz həyatını Vətən uğrunda vuruşlarda fəda edib.

Bu yazımda mən oğullarını, qardaşlarını, ərlərini əsgər göndərmiş qadınlardan söhbət açmaq istəyirəm.

Biz 9-cu sinifdə oxuyanlar 25 nəfər idik. Sinfimiz məktəbin gözü idi. 1941-ci ilin əvvəllərində "Azərbaycan müəllimi" qəzeti məktəbimiz haqqında səhifə buraxmışdı.

1941-ci il iyun ayının 22-də yayılan müharibənin başlanması xəbəri kəndimizin yaşayış tərzini tamamilə dəyişdi.

SSRİ hökuməti orduya səfərbərlik elan etmişdi. Ertəsi gün uşaqdan böyüyə bütün kənd əhli orduya gedənləri yola salmaq üçün Beşbulağın qarşısındakı meydana toplaşmışdı. Səfərbər olunanlar kolxozun orduya bağışladığı atların üstündə cərgəyə düzülmüşdülər. Ağsaqqal və ağbirçəklərin xeyir-duası ilə biz komsomolçular da atlanıb onları musiqi sədaları altında bayraqlarla müşayiət edirdik.

Müharibə alovu bütün ölkəni bürümüşdü. Ölkə aclıq içində idi. İllər bir-birini əvəz edir, milyonlarla oğullarımız cəbhələrdə həlak olurdular. Müharibə bitmək bilmirdi. Camaat var-yoxdan çıxmışdı. Yığılan taxılın

çox cüzi hissəsi camaat və əkin üçün toxum ehtiyatı götürüldükdən sonra bütün məhsul cəbhəyə göndərilirdi. Ağbirçək nənələr, cavan gəlinlər, nişanlı qızlar, gecələr evlərdə bir yerə yığılaraq cəbhədə vuruşan oğulları, ərləri, qardaşları və nişanlılarına göndərmək üçün lampa işığında corab, əlcək, köynək toxuyurdular. Hər kəs nəiləsə cəbhəyə kömək etmək istəyirdi.

Hər gün üçün 10-15 dəst corab, əlcək, şərf və ya yun köynək, jilet hazır edirdilər. Birisi başlayanı o birisi tamamlayırdı. Biz məktəblilərin də vəzifəsi var idi. Gündə 10-15 bağlamanın, baratın üstünü yazmalı olurduq. Göndərdiyimiz bağlamaları almış, döyüşən hissələrdən bəzən təşəkkür məktubları da alırdıq.

Kəndimizdə 2-3, hətta 4 oğul əsgər göndərmiş Pəri Musayeva, Umahanı Xəlilova, Fətmət Sərkərova, Şəkər Muxtarova, Ummahnı Qocayeva, Nəzmiyyə Əsgərova, Köklü Yusifova, Tamam Babayeva, Bezaqay Seydəliyeva, Reyhanat Təmirova və onlarca belə nənələrimiz qaldırılmış təşəbbüsü şəərəflə yerinə yetirirdilər.

Cəbhəyə iki oğul yola salmış Nəzmiyyə nənənin 1943-cü ildə ümumi yığıncaqda çıxışı heç vaxt yadımdan çıxmır:

“Yığılmış taxılın hamısını dövlət hazırlığına verəcəyik. Bizə yerə tökülmüş buğda, arpa sünbülü, bir də ki, dağların göyərtisi bəs edər”.

O illəri xatırlayanda mən ən əvvəl bizim qəhrəman, igid, vüqarlı nənələrimizi, analarımızı fikirləşirəm. Yol gözləyən vəfalı, sədaqətli gəlinlərimizi yada salır və onların dəyanəti, dözümlü qarşısında səcdə edirəm.

Onlar dünyada sülh üçün, bu günümüz üçün heç nəyi əsirgəmədilər. Oğlanlarını, qardaşlarını, ərlərini, gəncliyini də qurban verdilər.

İndi onlar kəndlərimizdə, şəhərlərimizdə, Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuş igidlərimizin xartirəsi üçün ucaldılmış abidələrdə vüqarla dayanıb, əbədiyyətə qovuşmuşlar.

Böyük Vətən müharibəsində iştirak etmiş İlisu şəhidləri və veteranları haqqında Hikmət Əzimovun 1970-ci ildə “Səda” nəşriyyatı tərəfindən buraxılmış “Qaxlı döyüşçülərin xatirə kitabında ətraflı bəhs olunmuşdur.

Müəllifin 1996-cı ildə “Səda” nəşriyyatında işıq üzü görmüş “Qax şəhidləri” kitabında Qarabağ uğrunda döyüşlərdə şəhid olmuş ilisulular haqqında söhbət açılır.

**Asif Əhmədiyə oğlu Əlili
(1963)**

Poltava Kooperativ İnstitutunu bitirmişdir.

1982-84-cü illərdə Sovet ordusunda xidmət etmişdir. 1991-ci ilin dekabrında könüllü olaraq Milli Ordu sıralarına daxil olmuşdur.

Şuşa, Laçın, Kəlbəcər bölgələrinin müdafiəsində döyüş əməliyyatlarında iştirak etmiş, 1992-ci ilin dekabrında döyüşlərdə fərqləndiyinə görə leytenant rütbəsi almışdır. Ağdərədə kəşfiyyatçı kimi bir çox döyüş əməliyyatlarında fədakarlıqla vuruşmuşdur. Uğurlu keçirilən əməliyyatlardakı şücaətlərinə görə 1998-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası Prezidenti H.Əliyevin fərmanı ilə "Azərbaycan bayrağı" ordeni ilə təltif edilmişdir. 1994-cü il may atəşkəsindən sonra Naftalan, Goranboy, Tərtərdə xidmətdə olmuş və baş leytenant rütbəsi ilə 1997-ci ildən ehtiyatdadır.

Hazırda Beynəlxalq bankda çalışır.

**Azad İsa oğlu Şabanov
(1950-2005)**

Polis zabiti, polkovnik-leytenant.

Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu bitirmişdir.

Qarabağ müharibəsi iştirakçısıdır. Bakı şəhərində müxtəlif tikinti idarələrində mühəndis işləmiş, 1980-ci ildən Daxili İşlər orqanlarında çalışmış, A.Heydərrov adına polis məktəbində silsilə rəisi işləyib.

**Bayram Hacınurməhəmməd oğlu
Həsənov - (1919-1980)**

Polkovnik, Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı.

Zaqatala Pedaqoji Texnikmunu bitirib, 1941-ci ilə qədər Qax rayon məktəblərində müəllimlik etmişdir.

Böyük Vətən müharibəsinin başlanması ilə əlaqədar ordu sıralarına çağırılaraq Berlinədək döyüş yolu keçmişdir. 1945-50-ci illərdə Almaniya da sovet qoşunlarının tərkibində, 1950-71-ci illərdə isə Moskva və Simferopol hərbi hissələrində xidmət etmişdir. 1971-ci ildə təxris olunduqdan sonra doğma vətənə qayıtmış, Zaqatala çay sovxozunda (1971-1974), sonra çay fabrikində (1974-1977) direktor olmuşdur.

Çox təmiz və bütöv bir şəxsiyyət kimi xatirələrdə yaşayır.

**Çingiz Sadıq oğlu Murtuzayev
(1960)**

Polis polkovnik-leytenantı.

Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu və Rusiyanın Tümen şəhərində Dövlət Hüquq Universitetini bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Bakı Ticarət idarəsində iqtisadçı kimi başlamış, hərbi xidmətdən sonra polis orqanlarında fəaliyyətini davam etdirmiş, Daxili İşlər Nazirliyinin xüsusi inspeksiyaşında, Şəki, Zərdab, Bərdə rayon, Mingəçevir şəhər polis idarələrində rəis müavini işləmiş, hazırda Bakı Şəhər Baş Polis İdarəsinin əməkdaşdır. Qarabağ müharibəsi veteranıdır.

**Elşad Məmməd oğlu Musayev
(1964) (ana xətti)**

Qarabağ müharibəsi veteranı, 2-ci qrup müharibə əlili.

Neft-kimya İnstitutunu bitirmiş, mühəndis-elektrikdir. Bakı "Radioquraşdırma" İstehsalat Birliyində quraşdırıcı çilingər, mühəndis-konstruktor işləmişdir.

1983-85-ci illərdə sovet ordusunda xidmət etmiş, 1992-ci ildə könüllü olaraq Qarabağ uğrunda döyüşlərdə vuruşmuş, Füzuli cəbhəsində ağır yaralanmış və ordudan tərxis olunmuşdur.

1997-ci ildən "MTE Compani" şirkətinin, 1998-ci ildən isə Yaponiyanın "Sony" şirkətinin Azərbaycanda servis mərkəzinin baş mühəndisi işləmiş hazırda neft şirkətində mütəxəssis kimi çalışır.

Yüksək ixtisaslı mütəxəssis kimi böyük nüfuz qazanmışdır.

**Elşad Yusif oğlu Şabanov
(1952)**

Dövlət təhlükəsizliyi polkovniki.

1969-cu ildə orta məktəbi qızıl medalla və M.F.Axundov adına rus dili və ədəbiyyatı İnstitutunu bitirmiş, sonra Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin xüsusi ali məktəbində təhsil almışdır.

1985-87-ci illərdə SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin müşaviri kimi Əfqanıstanda xidmət etmişdir.

1987-91-ci illərdə Respublika DTK-nın Xaçmaz və Bakı şəhəri Əzizbəyov rayon şöbələrinin rəisi, 1991-93-cü illərdə DTK-nın mərkəzi aparatında rəhbər vəzifələrdə çalışmış, MT nazirinin xüsusi təyinatlı dəstənin yaradıcısı olmuş, Qarabağ müharibəsi dövründə xüsusi əməliyyatların keçirilməsinə rəhbərlik etmişdir.

1993-97-ci illərdə MT nazirinin xüsusi tapşırıqlar və hərbi məsələlər üzrə köməkçisi işləmiş və həmin ildən istefaya çıxmışdır. Əfqanıstan və Qarabağ müharibələrinin veteranıdır.

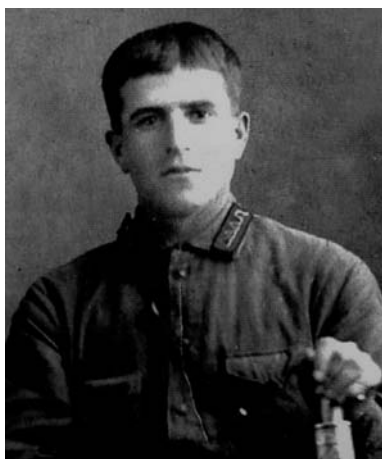
SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin Fəxri əməkdaşı, "Qırmızı ulduz" ordeni, Əfqanıstan Respublikasının "Hərbi şöhrət" ordeni, 2 dəfə Əfqanıstan Respublikasının "Qəhrəmanlığa görə" medalları, "İgidliyə görə" medalı, SSRİ Ali Sovetinin "Beynəlmiləl döyüşçüyə, igidliyə və hərbi rəşadətə görə" fəxri fərmanı, "Beynəlmiləl döyüşçüyə qədirlən Əfqan xalqından" medalı və başqa mükafatlarla təltif edilmişdir.

Əli Osman oğlu Babayev
(1922-2010)

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı, istefada olan qvardiya zabitidir. Berlinədək şərəfli döyüş yolu keçmişdir. 30 ildən artıq - ömrünün son gününədək Qax rayon müharibə və əmək veteranları şurasının sədri işləmişdir. Əhali arasında böyük nüfuza malik olmuşdur.

Sinəsini çoxsaylı döyüş orden və medalları bəzəyir.

Fətəh Mamay oğlu Əfəndiyev

Azərbaycan Demokratik Respublikasının Müdafiə naziri general-leytenant Səməd bəy Mehmandarovun yavəri, döyüş taktikası - hərbi işinin bilicisi kimi komandanlıq və orda zabidləri arasında hörmətə malik olmuşdur.

Danyal Sultan - general-mayor. (bax: tarix bölməsi)

**Hacıxan Hacıxəlil oğlu Sultanov
(1880-1919)**

Məşhur İlisu sultanlarının nəslindənndir, rus ordusunun polkovniki olub. Qəbələdə yerli idarənin rəisi, 1910-cu ildən Gəncə qubernatorunun Nuxa (Şəki) qəza idarəsinin rəisi, 1917-ci ildə Nuxa Fəhlə-Kəndli deputatları Sovetinin sədri seçilmişdir. Cümhuriyyət illərində müstəqil Azərbaycan ordusunun təşkilində Hacıxan Sultanovun müstəsna xidməti olmuşdur.

Nuxada (Şəkiddə) aclıqla əlaqədar 1919-cu ilin oktyabr ayında Zaqataladan taxıl gətirərkən, Çobankol kəndi ərazisində cümhuriyyətin düşmənləri tərəfindən vəhşicəsinə öldürülmüşdür.

Kasıbların böyük dostu kimi indi də Şəki-Zaqatala əhalisi arasında haqqında xoş xatirələr yaşayır.

Hacıxəlil bəy

Rus carı üçüncü Aleksandrın atlı mühafizə dəstəsində yüksək çinli zabit kimi xidmət etmişdir.

**Həbibullah Oruc oğlu Məmmədov
(1947)**

Polis polkovnik-leytenantı.

Azərbaycan Dövlət Politeknik İnstitutunu (Azərbaycan Texniki Universiteti) bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Qroznineft neft-kimya zavodları birliyində başlamış, az sonra Vətənə dönərək Qax Rayon Kənd Təsərrüfatı İdarəsində mühəndis, 1972-79-cu illərdə rayon partiya komitəsində şöbə müdiri, II katib işləmişdir.

1979-82-ci illərdə RİK sədrinin müavini, 1982-84-cü illərdə RPK-də II katib işləmiş, 1984-86-cı illərdə Moskvada

SSRİ DİN-nin Polis Akademiyasında oxumuşdur.

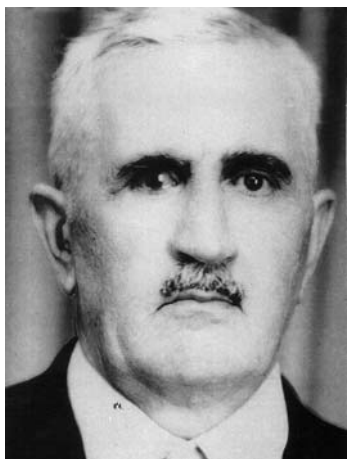
1986-2002-ci illərdə Zaqatala və Oğuz Rayon Polis Şöbələrinin rəisi, DİN də baş inspektor, baş kadrlar idarəsində şöbə rəisi olmuşdur.

2002-ci ildə yaş həddinə görə DİN-dən tərxis olunmuş, hal-hazırda Rabitə Nazirliyində baş məsləhətçi işləyir.

İbrahim İsaq oğlu Əfəndiyev

Sankt-Peterburqda Yunker məktəbini bitirmiş, sonra ali hərbi təhsil almışdır. Birinci dünya müharibəsində çar ordusunun zabiti kimi fədakarlıqla vuruşmuş və qəhrəmancasına həlak olmuşdur. İlisunun görkəmli ziyalılarından olan babası İsmail Əfəndi və atası İsaq Əfəndi barədə təəssüf ki, müfəssəl məlumat toplamaq mümkün olmamışdır. Yalnız o məlum idi ki, İsaq Əfəndi Zaqatala quberniyasının naiblərindən olmuşdur.

Kamil Məmmədəmin oğlu Harunov (1922-2008)

İlisu kəndində doğulub burada orta məktəbi bitirmişdir. Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısıdır. Leninqrad cəbhəsində vuruşmuş 1942-ci ildə yaralanaraq arxa cəbhəyə göndərilmişdir. I dərəcəli Vətən müharibəsi ordeni və bir sıra medallarla təltif olunmuşdur. Müharibədən sonra pedaqoji təhsil alsa da nəslə peşəsi olan dəmirçiliklə məşğul olmuşdur. Qardaşları ilə birgə rayonun

Tasmalı, Lələpaşa, Qarabaldır, Zəyəm və digər kəndlərdə uzun müddət dəmirçilik etmişdir. Göyçay Kənd təsərrüfatı texnikumunu bitirdikdən sonra İlisunun Kirov adına kolxozunda baş mexanik işləmişdir. Yüksək sənətkarlığına görə rayonda usta Kamil adı ilə məşhurlaşmışdır. 1975-ci ildə ailə vəziyyəti ilə əlaqədar Zaqatalaya köçmüş, burada Azərıtifaqın

rayon avtobazasında mexanik kimi fəaliyyət göstərmişdir. Bacarıqlı sənətkar, səmimi insan, qayğıkeş ailə başçısı və usta Kamil kimi tanınaraq rayonda böyük hörmət sahibi olmuş və bu gün də belə xatırlanır.

**Kazım Sultan oğlu Hacıyev
(1919-1960)**

Zaqatala Pedaqoji Texnikumunu bitirib, Qax rayonunun məktəblərində müəllimlik etmiş, 1940-cı ildən orduya çağrılaraq Böyük Vətən müharibəsində artilleriya komandiri kimi şanlı döyüş yolu keçmiş, Ukraynanın, Rumınyanın azad olunmasında iştirak etmiş, Zənbəxanbəy cəbhəsində vuruşmuş, ordudan tərxis olunub bir müddət doğma kəndində müəllimlik etmiş, sonra Qax Rayon Hərbi Komissarlığında fəaliyyət göstərmişdir.

**Mehman Məmməd oğlu Qasimov
(1961)**

Tibb-xidməti polkovnik-leytenantı.

N.Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdir (1984). Əmək fəaliyyətinə Saatlı rayonunda həkimlikdən başlamış və 1992-ci ilə qədər orada işləmişdir.

1992-ci ildən respublika ədliyyə orqanlarında çalışır, Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar idarəsində tibb xidməti şöbəsinin rəisi – baş həkim olmuşdur. Hazırda həkim kimi çalışır.

Məhəmməd-Muxlis bəy Hacı Ağabəy oğlu.

Türkiyə ordusunun general-leytenantı rütbəsində Türk-Rus müharibəsində şücaətlə vuruşmuşdur.

Mərdan Həmid oğlu Xəlilov
(1971)

Polis polkovniki.

1985-1988-ci illərdə Bakı şəhərində C.Naxçıvanski adına hərbi məktəbi fərqləmə diplomu ilə, 1992-ci ildə Moskva şəhərində RSFSR-nın Ali Soveti adına Ali Daxili İşlər hərbi komandir Heyəti məktəbini qırmızı diplomla bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Moskva şəhərinin Şərq Administrativ Dairəsində "Kuzminka"da təqım inspektoru, sahə müvəkkili, baş sahə müvəkkili, baş inspektor, bölük komandiri, rayon daxili işlər şöbəsinin müavini vəzifələrində çalışmışdır.

Hal-hazırda Moskva şəhərinin iri rayonlarından birində Daxili İşlər Şöbəsinin rəisidir.

Mirzə bəy Hacızadə

Üçüncü Aleksandrın atlı mühafizə dəstəsində yüksək çinli zabıt kimi xidmət etmişdir.

Rafiq Saleh oğlu Məmmədov
(1947)

Polkovnik.

Azərbaycan Dövlət Politexnik İnstitutunu bitirmiş və həmin ildən hərbi xidmətə başlayaraq polkovnik rütbəsinədək yüksəlmişdir.

Orduda bölük, təqım komandiri, qərargah rəisi, hərbi hissənin komandiri, Naxçıvan MR Hərbi Komissarının müavini, hərbi komissarı, zirehli hərbi hissədə briqada komandirinin müavini, hərbi hissə komandiri kimi xidmət göstərmiş, 2001-ci ildə ehtiyata buraxılmışdır. Hazırda H.Z.Tağıyev adına NQÇİ - də çalışır.

Sadiq bəy Hacı Ağa bəy oğlu

General-mayor rütbəsində olmuşdur.

Sadəddin Kamal oğlu Bəşirzadə (1920-2009)

Hərbi hakim, tibb xidməti polkovniki, Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısı, müharibədən sonra 10 il Berlində fəaliyyət göstərmiş, sonra isə Moskvada işləmişdir.

Leninqradın blokadadan, Pribaltika respublikalarının, Polşanın azad edilməsində iştirak etmiş, qvardiya-tank briqadasının tərkibində 1945-ci ilin mayın 5-də Berlində daxil olmuşdur.

Dəfələrlə yaralanmış, müalicədən sonra dərhal cəbhəyə qayıtmışdır. Doğma İlisunun böyük vurğunu, ilisuluların böyük dostu kimi tanınır.

"I və II dərəcəli Vətən müharibəsi" ordenləri, onlarla digər təltifləri vardır.

Seyfulla bəy Hacı Ağa bəy oğlu

Fransada ali hərbi təhsil almış və Türkiyə ordusunun general-feldmarşalı rütbəsində Türkiyə-Yunan müharibəsində Türkiyə qərargahının ən ali vəzifəsində çalışmışdır. Rus, fransız, ingilis və alman dillərində sərbəst danışdı.

Zeynal bəy Məhəmməd oğlu Əfəndiyev

İlisunun adlı-sanlı bəy nəslindəndir. Çar ordusunun polkovniki olmuş, Port-Arturda Rus-Yapon müharibəsində qəhrəmancasına vuruşub həlak olmuşdur. İlisuya onun qılıncı və şineli göndərilmişdir. General Əliağa Şıxlınskinin silahdaşlarından olmuşdur.

Burada atımla İlisunun keşiyini çəkirəm

GÖRKƏMLİ İDMANÇILAR

Asif Məmmədhanifə oğlu Sayadov (1977)

1994-cü ildə Qax rayon Olimpiya ehtiyat məktəbini, 1999-cu ildə Bakı Biznes Universitetinin hüquq fakültəsini bitirmişdir. Bir çox idman növləri ilə məşğul olmuşdur. "Kunq-fu sanda" idman növü üzrə 7 dəfə Respublika çempionu, ikiqat dünya çempionudur.

1996-2002-ci il Azərbaycan çempionu;

1998-ci ildə Türkiyədə keçirilən beynəlxalq çempionatının qızıl mükafatçısı;

2002-ci ildə Çexiyada keçirilən dünya çempionatının bürünc medalçısı;

2002-ci ildə İtaliyada keçirilən dünya kubokunun gümüş mükafatçısı;

2003-cü ildə İran İslam Respublikasında keçirilən dünya çempionatının qızıl mükafatçısı;

2004-cü ildə İtaliyada keçirilən dünya çempionatının qızıl mükafatçısı.

2003-cü ildən Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi, Hərbi-ləşdirilmiş Mühafizə İdarəsində işləyir. Eyni zamanda, Azərbaycan Kunq-fu federasiyasında Şəki, Qax, Zaqatala, Balakən rayonları üzrə baş məşqçidir.

Kamran Vahid oğlu Məmmədov
(1990) - ana xətti

Azərbaycan Dövlət İdman Akademiyasının IV kurs tələbəsidir. Yunan-Roma güləşi üzrə peşəkar idmançıdır. 2005-ci ildən başlayaraq dünya, Avropa və respublika yarışlarında iştirak etməklə hamısında fəxri yerlərə layiq görüldü.

İki dəfə Azərbaycan bir dəfə Avropa və Dünya çempionu olmuşdur.

Altı dəfə fəxri kürsünün ən yüksək pilləsinə, dörd dəfə ikinci və təkcə bir dəfə üçüncü pillədə qərar tutub.

Bütün görüşləri 60 kq çəki dərəcəsinə keçirib.

Mais Qurban oğlu Şabanov
(1940)

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman İnstitutunu bitirmişdir.

Görkəmli futbol məşqçisi kimi tanınmış, uzun illər Qazaxıstanın adlı-sanlı futbol komandalarının, məşhur "Şaxtyor" komandasının baş məşqçisi olmuşdur. 1966-cı ildə ailə vəziyyətinə görə vətənə qayıtmış, Bakı şəhərində bir çox komandaların məşqçisi kimi çalışaraq ad-san qazanmışdır. 37 ildir ki, Qax Uşaq-Gənclər İdman məktəbinə rəhbərlik edir.

"Bədən tərbiyəsi və idman əlaçısı", "Xalq maarifi əlaçısı", "Respublikanın əməkdar məşqçisi" fəxri adları və onlarla müxtəlif təltifləri vardır.

Nazim Nəzir oğlu Əlicanov
(1970)

Görkəmli idmançı (sərbəst güləş). Dünya, Avropa və Azərbaycan çempionu.

1986-cı ildən başlayaraq 40-dan çox Azərbaycan, dünya və Avropa yarışlarında iştirak etmiş, hamısında görkəmli yer tutmuşdur.

Azərbaycan Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyasını və Təfəkkür Universitetinin hüquq fakültəsini bitirmişdir. Müdafiə Nazirliyi Mərkəzi İdman Klubunun zabitidir. ABŞ, Meksika, Avstriya, Almaniya, İtaliya, Macarıstan, Polşa, Bolqarıstan, Xorvatiya, Misir, Türkiyə, İran, Rumıniya, Vyetnam və Koreyada Azərbaycanın şərəfini yüksəltmiş, Moldova prezidenti ona ikili vətəndaşlıq pasportu vermiş, müstəqil Azərbaycanın "Tərəqqi" medalı ilə təltif olunmuşdur.

Reyhan Fərhad qızı Nəbiyeva
(1970)

SSRİ idman ustası.

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyasını bitirmişdir.

"Spartak" İdman cəmiyyətində həndbolla məşğul olmağa başlamış, "Bakılı", "Aypara", "Xəlifə" həndbol komandalarında oyunçu, 2000-2003-cü illərdə "ABU" idman klubunda mərkəz hücumçu və komandanın kapitanı olmuşdur.

SSRİ yeniyetmə və gənclər arasında oyunların gümüş medalçısı, yüksək liqanın əvəzedici komandaları arasında SSRİ çempionu, SSRİ və MDB dövlətləri çempionatlarının mükafatçısı, Avropa və dünya çempionu, Avropa kuboku oyunlarının iştirakçısı, dəfələrlə Azərbaycan çempionatlarının, "challenge Tophu" kubokunun qalibi olmuşdur.

Hazırda həndbol üzrə hakim kimi fəaliyyət göstərir.

**Vaqif Musa oğlu Abbasov
(1940)**

Azərbaycan Respublikasının əməkdar bədən tərbiyəsi və idman işçisi, sərbəst güləş üzrə idman ustasıdır.

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman İnstitutunu bitirmişdir.

Əmək fəaliyyətinə Qax rayonunun TPM-də fiziki tərbiyə rəhbəri kimi başlamış 1967-1993, 1993-cü ildən 2000-ci ilədək futbol üzrə məşqçi işləmiş, güləş, futbol, yüngül və ağır atletika üzrə respublika yarışlarının qalibi olmuşdur.

İLİSUDA YAŞAMIS MƏŞHUR PƏHLƏVANLAR

Abid Abidov

Baba Həsilov (Eşşəyi qaldırır damın üstünə qoyardı)

Hacı Yusif (Zurnaçı)

Yusif Şamay oğlu

Məmməd Mahalov (Zırı Məhəmməd) - Bütün mahalda tanınmışlar.

KƏNDƏ RƏHBƏRLİK EDƏN ADAMLAR

(kənd soveti və kolxoz sədrləri)

İlisuda kolxozlaşmadan əvvəl 7 artel olub: Cins qoyunçuluq (Səngər məhlə), Səfərbərlik (Tovlatala), Yeni Həyat (Qaradolaq - Bəy Tabun), Balaxlinski (Yuxarı Məhlə), Zərbəçi (Qala məhlə). Bu təsərrüfatlar əvvəlcə 3 kolxozda: Telman, Pravda və Kirov, sonra tək bir Kirov, adına kolxozda birləşdirildi.

Aşağıda adları sadalananlar kəndə və kolxoza rəhbərlik etmişlər:

Arif Həsilov	Nadir İmanov
Bədircahan Tahir qızı Qocayeva	Nazmiyyə Əsgərova
Bəhram Rəhimov	Nailə Əhmədova
Əziz İsaqov	Paşa Ramazanov
Emin Xəlilov	Qara oğlu Davud
Ənvər Hacıyev	Qızıyetər
Əhməd Qocayev	Sadiq İbrahimov
Fazil Əlimov	Sumayə Musayeva
Fizuli Harunov	Səid Bayramov
Hacıməh Xəlilov	Sələddin Abdullayev
Həzrətəli Poladov	Şərif Əfəndiyev
Hənifə Məmmədov	Tahir Əfəndiyev
Həsən Əliyev	Vəli Qocayev
İslam Babayev	Xəlil Mirzəyev
Mahmud Seyidəliyev	Yamil Əlimov
Məcid Seyidəliyev	Zahid Məmmədov
Musa Musayev	Zeynal Abakorov
Məcid Xəlilov	Zivər Əfəndiyeva
Mərziyyə Rüstəмова	

**Asəf Şahid oğlu Əhmədov
(1968)**

İlisu kənd orta məktəbini, Azərbaycan Dövlət Universitetinin İnformatika və İdarəetmə fakültəsini 2007-ci ildə bitirmişdir. 2009-2010-cu illərdə Qax rayon təhsil şöbəsində böyük iqtisadçı vəzifəsində işləmiş, 2009-cu ildə keçirilən növbəti bələdiyyə seçkilərində İlisu bələdiyyəsinin üzvü və 2010-cu ildən onun sədri seçilmişdir. İlisunun beynəlxalq aləmdə tanınmasında buradakı turizm kompleksinin əhəmiyyətini düzgün qiymətləndirməklə, kənd bələdiyyəsinin bu sahədəki fəaliyyətini genişləndirmək yolunda çalışır.

**Hacıömrə Məhəmməd oğlu Xəlilov
(1924-1956)**

Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı, 1942-ci ildə orduya çağırılmış, Mozdok, Tuapse, Kiyev şəhərində gedən döyüşlərdə iştirak edib ağır yaralanmış və ordudan tərxis olunmuşdur.

İkiillik Müəllimlər İnstitutunu bitirmiş, müəllimlik etmiş, 1953-56-cı illərdə kənd sovetinin sədri olmuşdur. 1956-cı ilin oktyabrında məktəb üçün qısa odun tədarükündən qayıdarkən faciəli şəkildə həlak olmuşdur.

Hənifə Tahir oğlu Məmmədov
(1922-2010)

Zaqatala Kənd Təsərrüfatı texnikumunun baytar-texnik fakültəsini bitirmişdir. Böyük Vətən Müharibəsi iştirakçısı olmuş, 1943-cü ildə ağır yaralandıqdan sonra ordudan tərxis edilmişdir. İlisu kolxozunda briqadir, ferma müdiri, sədr müavini, 1974-80-ci illərdə sədr olmuşdur. Cəbhədə və əmək fəaliyyətinə görə çoxsaylı orden medallarla təltif olunmuş, rəhbərlik etdiyi İlisu Kirov adına kolxoz dəfələrlə SSRİ-nin və Azərbaycan SSR-in keçici qırmızı bayraqlarına layiq görülmüşdür. Yaddaşlarda çox humanist təbiətli rəhbər, yaxşı insan, bacarıqlı təşkilatçı kimi yaşayır.

Həşim Abdulla oğlu Diniyev
(1898-1930)

İxtisasca müəllim olmuş, İlisu kəndində türkçülük-müsavətçilik ideyalarının qızgın təbliğatçısı idi. Azərbaycan Demokratik Respublikasının süqutundan sonra kənddə müəllimlik etmiş, İlisu və Qaşqaçay kənd sovetlərinin sədri olmuş, lakin evində Azərbaycan Demokratik Respublikasının bayrağını gizlətdiyi məlum olarkən güllələnmişdir.

Azərbaycan Demokratik Respublikasının qızgın tərəfdarı kimi xatirələrdə yaşayır.

**Həzrət Cəfər oğlu Cəfərov
(1951)**

1968-ci ildə İlisu kənd orta məktəbini bitirib. Hərbi xidmətdə olmuşdur. 1974-cü ildə Bakı Plan uçot texnikumunu bitirdikdən sonra, 1999-cu ilə qədər İlisu Kirov adına kolxozda mühasib müavini və baş mühasib vəzifələrində çalışmışdır. 1999-2002-ci illərdə Qax rayon İcra hakimiyyətinin İlisu nümayəndəliyində müavin, 2002-ci ildən icra nümayəndəsidir.

Kəndin müasir problemlərinin həlli yolunda çalışır.

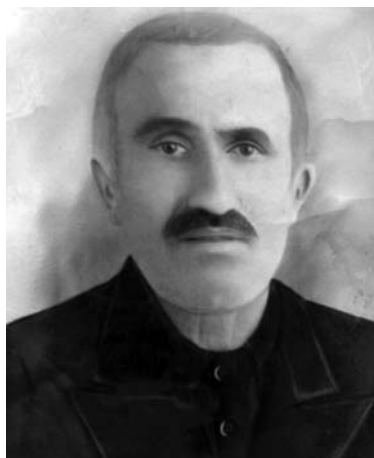
**Həzrət Əliskəndər oğlu Poladov
(1898-1942)**

1921-ci ildə İlisu Kənd Soveti yarandıqdan sonra onun sədri vəzifəsinə təyin edilir. 1925-ci ildən ömrünün sonunadək İlisu Kəndinin Kirov adına Kolxozunun sədri vəzifəsində işləyib.

Keçən əsrin 30-cu illərində merinos cinsli qoyunların Qax rayonunda yetişdirilməsinin ən aktiv əleyhdarlarından olmuş və buna görə həbs edilmişdir.

Məcid Abdusəməd oğlu Seydəliyev
(1899-1963)

İlisu Pravda kolxozuna rəhbərlik etmiş, az savadlı olmasına baxmayaraq son dərəcə səriştəli təsərrüfatçı kimi tanınmış, işgüzarlığı, qayğıkeşliyi, təmizliyi ilə kənd zəhmətkeşlərinin böyük rəğbətini qazanmışdır.

Vəli Balay oğlu Qocayev
(1896-1972)

1928-30-illərdə "Yeni Həyat" artelinin sədri, Qax Rayon Torpaq Şöbəsinin müdiri (1931-36), İlisu Kənd Sovetinin sədri (1936-48); 1956-cı ildən müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır.

İŞ ADAMLARI VƏ XEYRİYYƏÇİLƏR

Anar Nizami oğlu Murtuzayev
(1975)

Ümumrusiya Azərbaycan Konqresi Moskva şəhərinin Şimal İnzibati Dairəsi üzrə şöbəsinin sədri, Ümumrusiya Azərbaycan Konqresinin İqtisadiyyatın İnkişafı Fondunun idarə heyətinin üzvü, "VNEŞYURKONSALTİNQ" Hüquq Kampaniyasının baş direktoru

1982-89-cu illərdə Bakı şəhəri A.S.Puşkin adına 23 saylı orta məktəbdə təhsil alıb. 1993-cü ildə Moskva şəhərindəki İqtisadiyyat və Qanun İnstitutunun hüquq fakültəsinə qəbul olunub. 1996-2001-ci illərdə Moskva şəhərindəki İqtisadiyyat və Qanun İnstitutunun aspiranturasında təhsil alıb. 1997-99-cu illərdə "İnjineringstroysevis" kampaniyasında hüquqşünas işləyib. 1999-cu ildən "VNEŞYURKONSALTİNQ" Hüquq kampaniyasının baş direktoru vəzifəsində işləyir. 2000-ci ildə Moskva şəhərində Nəsimə Zeynalova adına Azərbaycan Gənclər Teatrını təsis edib. 2001-ci ildən Moskva şəhərindəki Bakı Kino-konsert Kompleksinin baş direktoru, Ümumrusiya Azərbaycan Konqresi Moskva Şəhərinin Şimal İnzibati Dairəsi üzrə şöbəsinin sədri, konqresin şura üzvü və Ümumrusiya Azərbaycanlıları Konqresi İnkişafı Fondunun İdarə Heyətinin üzvüdür.

**Bəhram, Fərman, Nəriman, Hacıxan
Mahmudov qardaşları və ataları Həbibullah**

Bəhram Mahmudov

Bəhram sovet ordusu sıralarında Almaniyada, Fərman Əfqanıstanda xidmət etmişdir.

Bəhram 1992-1993-cü illərdə könüllü olaraq Qarabağ uğrunda döyüşlərdə iştirak etmiş Qarabağ veteranıdır. Bəhram qardaşları ilə birlikdə Moskvada iş adamı kimi fəaliyyət

Fərman Mahmudov

göstərir və əlliye qədər Azərbaycanlını, o cümlədən İlisudan olanların bir çoxunu biznes fəaliyyətinə cəlb edərək işlə təmin etmişdir. Qardaşlar İlisuda xeyriyyəçi kimi hörmət qazanmışlar.

**Çingiz Kamal oğlu Mehdiyev
(1975)**

N.Tusi adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin tarix-hüquq fakültəsini bitirmişdir. 1998-2003-cü illərdə ABŞ-da Nyu-York Universiteti (Beynəlxalq biznes və maliyyə ixtisası üzrə) NBA Peys Universitetinin magistraturasında maliyyə ixtisası üzrə təhsilini davam etdirmişdir. Əmək fəaliyyətinə ABŞ-da oxuyarkən təhsilindən ayrılmadan başlamış, Nyu-Yorkun "Sitibank" və "Doyçebank" banklarında menecer kimi çalışmışdır. 2003-cü ildə Azərbaycana qayıtmış, müxtəlif bank və sığorta şirkətlərində idarə heyətinin sədri işləmiş və hazırda Az-Re təkrar sığorta şirkətinin sədridir. ABŞ-ın Ticarət Palatasının Bank və Maliyyə Komitəsinin sədr müavini. Bir çox beynəlxalq sığorta konfranslarının (Almaniya, Rusiya, Qazaxıstan, Avstriya, Polşa, Azərbaycan) iştirakçısı olmuş və təcrübə mübadiləsilə çıxış etmişdir.

Camal Həmzət oğlu Muxtarov
(1940)

Qax rayonunun müxtəlif müəssisələrində işləmiş, qiyabi yolla Gəncə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmişdir. 1997-ci ildən "İlham" Qax mineral su müəssisəsinin direktorudur. Qax mineral suyunun istehsalı onun adı ilə bağlıdır. Xeyriyyəçi kimi şöhrət tapmış, bu sahədəki fəaliyyəti Hacı Zeynalabdin adına fəxri diplomla və xeyriyyəçilik hərəkatının təsis etdiyi "Azərbaycan bayrağı" fəxri diplomu ilə mükafatlandırılmışdır.

Ədilxan İlisuyski
(1888-1970)

İlisu sultanlarının nəsil şəcərəsindən olub onların Şəkidə məskunlaşmış varislərindəndir. Şəkidə Ədilxan kimi tanınmışdır. Almaniyanın Leypsik universitetində zootexnik ixtisası üzrə təhsil almış, Şəkidə məşhur dilboz atların yetişdirilməsi ilə məşğul olub atçılıq zavodu tikdirərək onun böyük şöhrət qazanmasına nail olmuşdur. Atçılıq ixtisası ilə yanaşı böyük qoyun sürülərinə də malik olmuşdur. Sovet hökuməti qurularkən bütün var-dövlətini könüllü olaraq təhvil verib türk paşasının qızı olan həyat yoldaşı ilə birlikdə Türkiyəyə mühacirət etmişdir. Lakin Vətən həsrətinə dözə bilməyib ailəsini orada saxlayaraq geri qayıtmış, o zaman Zaqafqaziya federasiyası fəaliyyət göstərdiyindən, ixtisasına uyğun olaraq federasiyanın mərkəzi Tiflisdə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyində atçılıq üzrə mütəxəssis işləmişdir. Tiflisdə yenidən ailə qurmuş, bu nigahdan iki oğlu olmuşdur. Hər iki oğlu Gəncədə təhsil alıb orada yaşamışlar. Ədilxan keçən əsrin 60-cı illərində pensiyaya çıxıb Şəkiyə gəlmiş, ata yurdunda ev tikib son günlərini orada keçirmək istəsə də qismət olmamışdır. Evin tikintisini yarımçıq qoyaraq Gəncəyə oğlanlarının yanına qayıtmışdır. O vaxt Şəkidə şaiyə yayılıbmış ki, guya onun əsas niyyəti ata yurdunda basdırıb gizlətdiyini tapıb getmək imiş. Bunu eşidən Ədilxan Şəkiyə qayıtmış o zaman birinci katib işləyən Əbdürrəhman Mamedova belə izahat vermişdir. "Bir müddət burada yaşayıb tikinti ilə məşğul olarkən gördüm ki, mənimçün Şəkidə yaşamaq çox çətin olacaqdır. Hər gün dəstə-dəstə

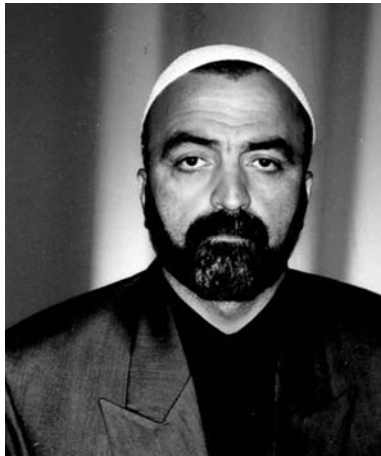
həyatımızın ətrafında dolananlar, mən çölə çıxanda xan gəlib, xan gəlib deyə arxamca düşüb mənə rahatlıq vermirdilər. Və ən başlıcası könüllü olaraq, hökumətə təhvil verdiyi at ilxılarından, qoyun sürülərindən, bir neçə min hektar sahəsindən əlavə olaraq həm də on üç kiloqram qızıl külçələrini verməsinə dair qəbzləri katibə göstərib şərh etmişdir ki, başqa şeylər göz qabağında olsa da bu qızıllar heç kəsə məlum deyildi, onları təhvil verməyib gizlədə də bilərdim" və katibdən xahiş edir ki, bu şeyi-lərə son qoysun. Ə.Məmmədov da müvafiq tədbirlər görmüşdü.

Yaxından dostluq etdiyim Ə.Məmmədov mənə Ədilxanın ona verdiyi dilboz atların tarixinə dair on altı səhifədən ibarət bir yazı da göstərmişdi. Şəkinin görkəmli ziyalılarından olan Hikmət Əbdülhəlimovun Ədilxan haqqında dediklərindən: "Vaxtında Şəkinin Sarıtorpaq adlanan məhəlləsində kəlağayı sexi fəaliyyət göstərirdi. Bu məhəllə adlı-sanlı nəsiləri ilə, şəxsiyyətləri ilə tanınırdı. Sarıtorpağın yuxarı hissəsində Ədilxan İlisuyski yaşayırdı. O, İlisu sultanlarının nəslindən olan zəngin bir şəxs idi. Ədilxan Şəkidə sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra var - dövlətini yeni quruluşa vermiş və bunun müqabilində repressiyalardan canını qurtarmış, ömrünü Şəkidə, Tiflisdə, Gəncədə keçirmişdir. Onun bizə - məhəllə uşaqlarına verdiyi qiymətli bir tövsiyə hafizəmdə ömürlük həkk olunmuşdur: - Bir dəfə məhəllə uşaqları ilə gimgədə oturub söhbət edirdik. Bu zaman Ədilxanın gəldiyini görüb dərhal ayağa qalxdıq. O, bizimlə salamlaşdı, hal-əhval tutdu. Aramızda olan uşaqlardan biri cürət edib xanın yaşı ilə maraqlandı. O, bu an sanki tutuldu, sonra hamımızı süzərək dedi: "Uşaqlar, yadınızda saxlayın, ömrün qürub çağına çatmış adamın yaşını soruşmazlar. Bu həmin adamın nə vaxtsa axirət dünyasına gedəcəyi ilə maraqlanmaq kimi bir günahdır".

Şəkinin məşhur Daşüz camışçılıq sovxozu onun könüllü olaraq sovet hökumətinə təhvil verdiyi atçılıq zavodunun bazasında yaradılmışdır. Ədilxandan qalmış dilboz atlar həmin sovxozun bir şöbəsi kimi saxlanılmış və bir qayda olaraq yarışlarda, hərəaclarda iştirak etmişdir. Hazırda həmin atlardan kiçik bir ferma İdman və Gənclər Nazirliyinin tabeliyində saxlanılır. Ədilxanın Tiflisdə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyində işləyərkən bir müddət SSRİ Kənd Təsərrüfatı Nazirliyində atçılıq üzrə müavin işləmiş, Sovet İttifaqı marşalı Semyon Mixayloviç Budyonni ilə dostluq etdiyi barədə materiallar vardır. Ədilxan Gəncənin məşhur İmamzadə qəbiristanlığında dəfn olunmuşdur.

Ədilxanın Türkiyədə qalmış qızı Firdovsi xanım keçən əsrin 60-cı illərində Azərbaycana gəlmiş atası və Gəncədəki qardaşları ilə görüşmüş, uşaqlığını keçirtdiyi Şəkidə olarkən atasına məxsus Daşlıüz torpaqlarında yetişdirilən buğda unundan bir təndir çörəyi bişirtirərək onu Türkiyədəki övladları üçün aparmışdır.

Ötən əsrin 90-cı illərinin sonunda Abdulla Həşimovun həyat yoldaşı Roza xanım İstanbul universitetinə daxil olan oğlu Abidinlə Firdovsi xanımın görüşünə getmişdir. Onları çox hörmətlə qəbul edən Firdovsi xanım Şəkidə keçirdiyi uşaqlıq illərinin kövrək xatirələrindən danışmışdı. Bu görüşdə onun Almaniyada yaşayan oğlu da iştirak edirmiş. Xanım özünün qız nəvəsinin İngilis şahzadəsi ilə ailə qurması barəsində də məlumat vermişdir.

**Əbubəkir Əhmədiyyə oğlu Əmirov
(1962)**

Orta məktəbi bitirdikdən sonra Almaniyada hərbi xidmətdə olmuş, gizir məktəbini bitirmiş və hərbi xidmətini Pribaltikada davam etdirmişdir. Ordu sıralarından ehtiyata buraxıldıqdan sonra Bakı şəhəri Səbail rayonu Hərbi Komissarlığında məsul vəzifədə çalışmış, 1992-ci ildən Respublika Hərbi Komissarlığının zabit kadrlarla iş şöbəsinin əməkdaşı olmuş, hazırda Respublika Səfərbərlik Komissiyasında eyni vəzifədə çalışır. İman əhli kimi üç dəfə həcc ziyarətində olmuşdur. Respublikada mömin xeyriyyəçi - xeyir-şər məclislərinin fəal təşkilatçısı kimi tanınır. Şəriət qanunlarının bilicisi və onlara əməl edən mömin şəxsiyyət kimi böyük nüfuz sahibidir.

Fikrət Hacı oğlu Əliyev
(1948)

1966-cı ildə Bakı şəhərində riyaziyyat təmayüllü orta məktəbi, 1971-ci ildə Azərbaycan Dövlət Neft-Kimya İnstitutunu bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə "Qafqaz-enerjimontaj" izolyasiya trestində mühəndis (1971-1972) kimi başlamış, 1972-74-cü illərdə zabıt kimi hərbi xidmətdə olmuşdur. 1974-1978-ci illərdə Baş Meleorasiya və su qurğuları Tikintisində - mühəndislikdən başlayıb trest rəisinin müavininə qədər yüksəlmişdir. İstehsalatın riyazi metodlarla idarəetmə institutunu bitirmişdir.

Bakı şəhəri Lenin rayon partiya komitəsində katib köməkçisi, Baş Meliorasiya və Su Qurğuları tikinti idarəsində Məlumat-İnformasiya mərkəzinin baş direktoru (1980-1990), "Azərkombank" kommersiya bankında vitse-prezident (1990-1994) olmuşdur. N.Tusi adına menecerlik kurslarını bitirərək İngiltərənin Kembric Universitetinin beynəlxalq menecerlik "sertifikatı"nı almışdır. "Penta international" türk şirkətində, "Plus LTD" şirkətində əməliyyatçı (1997-2004) işləmişdir. Hal-hazırda "KTB" şirkətində əməliyyatçı menecerdir.

Məhəmmədrəsul Xasay oğlu – Xaşal Məhəmmədrəsul

Kəndin çox zəngin adamlarından olub. Qoyun sürülərinin sayını bilən yox imiş. Məlum olan bu idi ki, Ağyezlidən, tərپənən qoyunların başı Ulu körpüdən keçəndə ayağı Kürmük kilsədən aşağı Atağar meşələrində olarmış. Çox da səxavətli, xeyriyyəçi adam idi. Çobanları başına and içirmiş. Tiflisə gedib qızıl pullarını banka qoyarkən onun böyük zadəgan olduğunu bilib xüsusi hörmətlə canişinlikdə qəbul etmişdilər.

Qala məhlədəki bürc ona məxsus idi və burada onun pendir motalları saxlanırdı.

İnqilabdan sonra bütün var-dövləti əlindən alınır. Bir gün evinə gələn səngər məhləli Hacımurad çavuş üstündə oturduğu palazı və yorğan-döşəyi aparmaq istərkən Məhəmmədrəsul ona deyir ki, ay bala, bunlar arvadın cəhiz gətirdiyi şeylərdir. Çavuş insafa gəlib getmək istəyərkən onu

saxlayıb arvadına deyir ki, get sandıqdan bir cüt corab çıxar ver, əliboş getməsin. Qum kəndinə gedərkən kəndin girəcəyində ürək tutmasından rəhmətə getmişdi. Qumlular onu öz kəndlərində dəfn ediblər.

Xaşal oğlu Məhəmmədrəsuldan qalan bir epizodda odur ki, ildə 40 buruq qoçdan qaxac tutarmış və onun hiçnovur dolması da əvəzsiz olarmış.

Nadir Molla oğlu İmamov
(1939)

Zaqatala Kənd Təsərrüfatı Texnikumunu bitirib. Ucar rayonunun Qazıqumlax kənd baytar məntəqəsinin müdiri, 1958-ci ildən İlisu kolxozunda baytar həkimi, ferma müdiri, kənd sovetinin sədri (1961-63), kolxoz partiya komitəsinin katibi, RPK-nin büro üzvü (1969-72), fındıqçılıq sovxozunun direktoru, aqrar-sənaye birliyində baş baytar həkimi, İlisu kolxozunda sədr müavini, baş baytar həkimi (1972-95) işləmiş, 1995-ci ildən fermer təsərrüfatının rəhbəridir. Böyük nüfuz sahibidir

Ramazan İbrahim oğlu Məmmədov
(Şofer Ramazan) - (1931-1987)

Uzun illər kolxoz avtobusunun sürücüsü işləməklə camaatın xeyir-şərində çox aktiv iştirak etmişdir. Kəndin heç bir tədbiri onsuz keçməzdi. Toylarda, gənclərin orduya yola salınması və digər mərasimlərdə həm avtobusu, həm də gözəl tütək çalmağı ilə iştirak edərdi. Ziyarət yerlərinə getmək istəyənləri yolun uzaq-yaxınlığından aslı olmayaraq təmənnasız aparardı. Rusiyada və Ukraynada çətinliyə düşmüş bir neçə ailənin övladlarını doğmalarına qovuşdurmuşdu. Dünyasını dəyişməsindən illər keçsə də İlisu camaatının xatirələrində gözəl ailə başçısı, mehriban insan, və xeyriyyəçi xeyir-şər adamı kimi xatırlanır. Oğlu İlqar da xeyriyyəçi kimi atasının yolunu davam etdirir.

Rəşad Hacı Hüşəng oğlu Nəcəfov
(1966-2000) - (ana xətti)

Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmiş, Polis Akademiyasında təhsil almışdır.

Təhsil illərində xarici ticarət əlaqələri ilə məşğul olmuş, Birləşmiş Ərəb Əmirliyinin Dubay şəhərində xüsusi ticarət şəbəkəsi yaratmışdı.

Bir müddət polis orqanlarında işləmiş və oradan ayrılaraq biznes fəaliyyətinə başlamış, qısa müddətdə böyük uğurlar qazanmış, Bakıda onlarca ticarət, içtimai iaşə obyektlərinin, məşhur "Avella" restoranının sahibi, böyük xeyriyyəçi kimi tanınmışdır. Uğurları ilə respublikada böyük bütün emalı müəssisəsinin sahibi və iş adamı kimi tanınan atası Hacı Hüşəng Nəcəfini xeyli üstələmişdir. Rəşad gözəl insani keyfiyyətləri ilə böyük nüfuz sahibi idi. Fövqəladə işgüzarlığa malik olub, ömrünün ən qaynar dövrünü yaşayan Rəşada qəflətən ağır xəstəlik düşər olmuş, dünyanın bütün məşhur təbabət ocaqlarına aparılsa da onu xilas etmək mümkün olmadı. Parlaq obrazı xatirələrdə yaşayır.

Sadiq Nəbi oğlu Murtuzayev
(nəvə Sadiq) (1982)

2003-cü ildə Azərbaycan Neft Akademiyasının mühəndis iqtisadiyyatı fakültəsini, 2005-ci ildə magistraturanı bitirmiş, biznesin idarə edilməsi üzrə magistr ixtisası almışdır.

18 yaşında "Lukoil" neft şirkətində təhsildən ayrılmamaqla əmək fəaliyyətinə başlamışdır.

2005-ci ildən Biznesin layihələndirməsi ilə məşğul olan "Dünya" kiçik müəssisəsinin rəhbəri, sonra "Tikinti layihələrinin idarə olunması" və "Hüquq xidməti" şirkətlərinin təsisçisi və rəhbəri olmuşdur.

Dövlət əhəmiyyətli və sosial yönümlü bir sıra tikintilərin başlanması və idarə olunmasına bilavasitə rəhbərlik etmişdir. Kollektivdə sevilən rəhbər kimi tanınır.

**Seyfəddin Rəhim oğlu Əliyev
(1905-1967)**

Böyük xeyriyyəçi, kasıbların pənahı, "dayısı Seyfəddin" ayaması ilə minlərlə adama əl tutan nadir insanlardan biri olub.

Uzun illər Qax Rayon Yun Tədarükü İdarəsinə rəhbərlik edib. Xüsusilə Böyük Vətən müharibəsi illərində əlacı hər yerdən üzülən adamlar cəfəkar adlanan tullantı yun qalıqlarını aparıb heç bir təmənnə olmadan keyfiyyətli yuna dəyişər, corab, əlcək və başqa yun məmulatı toxuyub satmaqla ailəni aclıqdan xilas edən İlisunun yaşlı nəslinin yüzlərlə nümayəndəsi indi də onu hörmətlə yad edib qəni-qəni rəhmət diləyirlər. Xeyriyyəçiliyi, xüsusilə imkansız ailələrin ölüsünə kəfən verib bütün yas xərclərini öhdəsinə götürməklə böyük nüfuz qazanmışdı.

Dayısı Seyfəddinin (onu hamı belə çağırardı) səxavəti sayəsində bəlkə də minlərlə adam aclığın məngənəsindən xilas olub.

Sofiyev qardaşları

Üç qardaş - Abdulla, Hacı İbrahim və Məhəmməd var-dövlət sahibi olmaqla səxavəti, xeyriyyəçiliyi ilə də böyük nüfuz qazanmışlar.

Onların xeyriyyəçiliyinin əsas istiqaməti kasıb-kusubu o zaman ən çox ehtiyac hiss olunan çətin tapılan neft və çit parça ilə təmin etmələri idi.

Yuvam – Qara Yuvam

Çox böyük xeyriyyəçi olmuş. Yezli düzü və onun ətrafındakı yaylaqlar ona məxsus idi. Mal-qarasının sayını bilən yox idi. Yezlidən süd məhsullarının daşınmasını asanlaşdırmaq üçün şəxsi hesabına saxsı borularla kəndin başına süd kəməri çəkibmiş və həftədə iki dəfə kənd camaatına bir gün süd, bir gün ayran göndərirmiş. Xeyriyyəçiliyi, kasıb ailələrə əl tutması ilə əlaqədar əməlləri yaddaşlarda yaşayır.

Bu gün İlisudan kənarda və İlisuda yaşayan bu kəndin övladlarından neçə-neçə adam xeyriyyəçiliklə məşğul olur ki, onlar haqqında ətraflı məlumat əldə edə bilmədiyimizdən bir neçə nəfərin adını burada çəkməyi məqbul bildik.

İbrahim Məmmədov, Cəfər İmaməliyev, Vəqif Mehdiyev, Ələsgər Məmmədov, Yaşar Salmanov və digərləri.

BİR QƏHRƏMAN AİLƏ

Mustafa Həsən oğlu Mustafayev (1895-1963)

Sosialist əməyi qəhrəmanı, adlı-sanlı çoban.

1930-cu ildən ömrünün sonunadək İlisu Kirov adına kolxozda çoban olmuşdur.

Mustafa Mustafayev "Lenin", "Qırmızı əmək bayrağı" ordenləri, çoxsaylı medallar və başqa mükafatlarla təltif olunmuşdur. Onun qoyunçuluq məktəbi respublikada böyük şöhrət qazanmışdı.

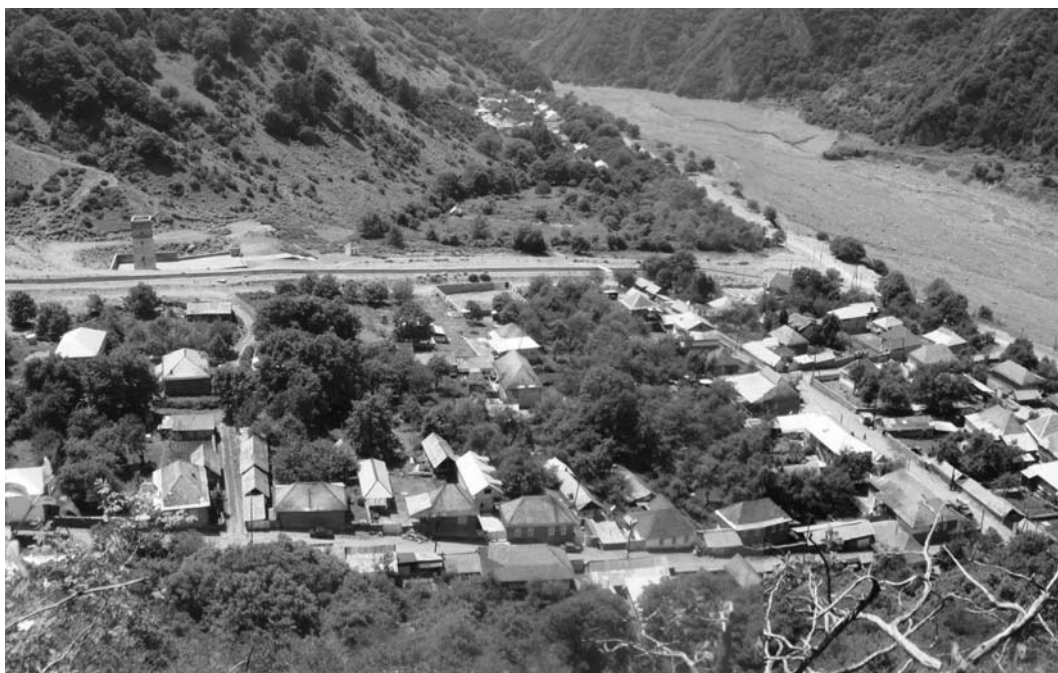

Xatın Məcid qızı Həsənova (1914-1996)

Sosialist əməyi qəhrəmanı Mustafa Həsən oğlu Mustafayevin həyat yoldaşı, qəhrəman ana, 10 uşaq doğub böyütmüşdür. Uşaqlarının cəmiyyətimiz və Vətənimiz üçün layiqli övlad kimi tərbiyə olunub təhsil almalarına çalışmış və buna nail olmuşdur.

Bu qəhrəman ailənin oğlu Nemət Mustafa oğlu Mustafayev VII çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı olmuşdur.

Bucaq məhlə

Səngər məhlə

İLİSUDA SƏNƏTKARLIQ

İlisuda əsrlər boyu müxtəlif sahələrdə çalışmış ayrı-ayrı sənətkarların şöhrəti nəinki Azərbaycanda, həm də qonşu Gürcüstanda və Dağıstanda yayılmışdır.

Usta Bəşir və onun nəslindən olan məşhur bənnalar Balakən, Tala məscidləri kimi onlarla böyük memarlıq abidələri yaratmışlar. Azərbaycanın Qarabağ, Şirvan, Şəki bölgələrində ilisulu sənətkarlar saysız-hesabsız yaşayış binaları inşa etmişlər. Digər sənət sahələrində də ilisulular ad-san qazanmışlar. Əvvəlki nəşrdən fərqli olaraq burada sənətkarların bəzilərinin adlarını çəkib, onlar haqqında qısa məlumat verir, mümkün olanlardan ayrıca bəhs etməklə bərabər ümid edirik ki, sonrakı nəşrlərdə daha geniş məlumatlar vermək imkanı olacaqdır.

Bənnalar: Usta Bəşir və oğlanları - Nur, Məhərrəm və Kamal, Məmmədrəsul (Gaqay oğlu), Məhəmməd (usta Mamaş), Hacı Qara oğlu Məhəmməd, Zakir Nəzərov (o, hələ 30-cu illərdə ilk "Qırmızı bayraq" ordeni alan bənnə olmuşdur), Çopur Sultan, usta Razi, Hacıbaba və Məmmədhənifə qardaşları və b.

Dəmirçilər: Camal Lələ, Emin Harunov, Kamil Harunov, Mustafa Harunov, Yunis Təhməzov.

Qalayçılar: Ömər Ömərov (Bəhər uşağı), Nəzir (Bəytabun), Vahid Həməzəliyev və b.

Nalbəndlər: Molla Yusif, Lətif Murtuza oğlu (Quzay məhlə), Qara Məmalov və s.

Kürkcülər: Şəkər oğlu İsmayıl, Müslüm (Bəhər uşağı), Müzəffər (Mürud uşağı), Mövlud (Tovlatala);

Keçəçilər: Məmmədrəsul Bəkir oğlu;

TANINMIŞ SƏNƏTKARLAR

Bəşir-usta Bəşir baba

İlisunun ən məşhur bənnalarından olmuşdur. Kənddə və ətraf yerlərdə bir çox əzəmətli tikililər onun əlinin yadigarıdır. Oğlanları Nur, Məhərrəm və Kamal atalarının şərəfli yolunu davam etdirmişlər.

Əhmədiyə Buyurtma oğlu

İlisunun məşhur dəmirçilərindən Buyurtma oğlu Əhmədiyə müharibənin qızgın dövründə cəbhədə vuruşan oğlu Məmmədiyəyə məktub göndərərək xəbər verirdi ki, bəs raykomun qərarı ilə mənim sənətimin vacibliyinə görə mənə bron verib əsgərlikdən azad ediblər. O, Qıpçaq kəndinin dəmirçisi idi.

Əmin Sadıqov - Əmin dayı

Bucaq məhlədən olan Əmin dayı ağacdən təkne, tabağ, həvəngdəstə, qaşiq, kərsəng və.s məişət əşyaları düzəldərdi.

Əmin dayı

Qaradolaqlı Əmin dayı yaxşı arıçı idi.

Əbdülhəmid- Avul dayı

Səngər məhləli Avul dayı qalayçılıq edərdi.

İsmayıl - Boyaqçı İsmayıl

Onun təcrübəsi əsasında təbii otlardan, xüsusi ilə biyan kökü, nar qa-bığı, sarağan, sarı çiçək və neçə-neçə bitkilərdən boyaq alınar və hər evdə bunlardan istifadə edib ip boyayardılar.

Məhsim Xəlilov

Rayonun Qax-Gürcü, Alatəmir, Qorağan, Şotavar, Qarabaldır, Tasmalı, Lələpaşa, Marsan, Almalı, Şıxlar, Dəymədağlı, Qaysarlı kəndlərində Səngər məhəllədən olan məşhur dəmirçi usta Məhsim və onun şagirdləri dəmirçilik etmişlər.

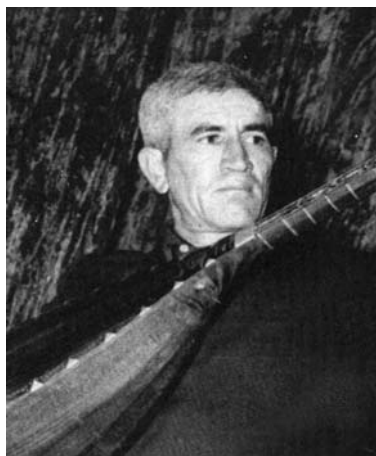
Usta Məhsimin ölümündən sonra zəngin təcrübəsini onun şagirdlərindən qayını usta Yunus, Qaradolaqdan olan usta Əhmədiyə Məhərrəmov və usta Həmzət Muxtarov davam etdirmişlər. Qax MTS-nin dəmirçisi usta Qurban Şabanov bu vacib və nəhəng müəssisənin dayağı olmaqla, müxtəlif kəndlərdə də dəmirçilik etmişlər.

Kəndin Telman, Pravda, Kirov adına kolxozlarının adlı-sanlı dəmirçiləri Qaradolaqlı usta İbrahimxəlil və Səngərməhləli, usta Polad olmuşlar. Bu qədim və şöhrətli sənət sahəsinə bu gün də böyük ehtiyac var.

Mustafa Məhəmmədəmin oğlu Harunov – usta Mustafa (1928-1991)

İlisunun məşhur Xalqverdilər nəslindəndir. Çox müxtəlif peşələrin mahir ustası - tanınmış sənətkar olmuşdur.

10 yaşından atasının yanında dəmirçiliyi öyrənib. Tasmalı, Lələpaşa, Marsan, Qarabaldır, Sotavar, Zəyəm kəndlərində və İlisunun Kirov adına kolxozunda dəmirçilik etmişdir. Düzəltdiyi balta, dəhrə, dəryaz, oraq, çəkiç, bıçaq, cəftə, isgənə, rəndə və s. alətlər üstündən 30-40 il keçməsinə baxmayaraq indi də onun ruhuna dualar oxutdurur. Aşıqlığa böyük meyli olmaqla, aşıq havalarını gözəl ifaçısı idi. Ən mürekkəb mexanizmlı saatları təmir edirdi. Nəqliyyat vasitələrini təmir edər, həm də ehtiyat hissələrini özü düzəldərdi. Hətta tüfəng və tapançanın orijinaldan fərqlənməyən hissələrini düzəldə bilməsiylə adamları valeh edirdi. Həvəskar şahmatçı, futbolun böyük azarkeşi idi. Haqqında çoxsaylı xoş xatirələr dillərdə dolanmaqdadır.

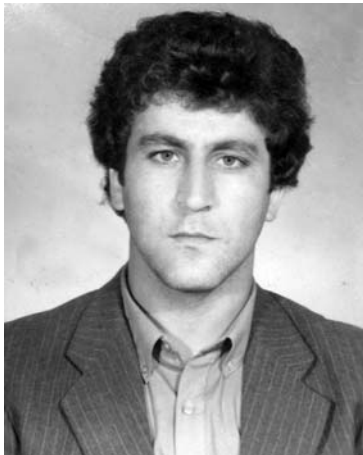

**Nəcməddin Yusif oğlu Məhərrəmov
(1889-1981)**

İlisunun adlı-sanlı sənətkarlarından olub bənnalıq edərdi, Qax və Zaqatala rayonlarında bir çox görkəmli binaların tikintisində baş usta kimi işləmişdir, o cümlədən, Zaqatala fındıq zavodu, İlisu kənd orta məktəbi, Qax Rayon Mədəniyyət Evi, Uşaq Xəstəxanası, Qum kənd orta məktəbi və s. onun əlinin yadigarıdır.

Arıçılıqla da məşğul olmuş, bir müddət Qax rayonunun torpaq şöbəsində arıçılıq üzrə mütəxəssis kimi çalışmış və bu sahədə böyük xidmətləri olmuşdur.

"1941-45-ci illərdə arxa cəbhədə fədakar əməyə görə" medalı ilə təltif olunmuşdur.

**Nəsir Əzimov
(1960)**

Sənətkar rəssam - daş üzərində oymaçıdır. Qəbir daşlarının üzərinə naxış salmaqla, xəttatlıqla məşğul olur. İlləri kəndinin müxtəlif yerlərindən görünüşlərini çox ilhamla, rəngli boyalarla kağız və kətan üzərinə köçürmüşdür. Bu nəşrdə İlləri mənzərələrindən verilmiş reproduksiya onun fırçasının məhsuludur.

Nəzir dayı

Qaradolaqlı Nəzir dayı çaylaqdaşı ilə həyətyanı sahələri palçılsız hö-rərdi. Yas məclislərində qəbir qazılması, mərhumun kəfənlənməsini tə-mənnasız yerinə yetirərdi.

QOYUNÇULUQ

İLİSUDA QOYUNÇULUQ

İlisunun rəngarəng təsərrüfat, sənət sahələri sırasında qoyunçuluq aparıcı yer tutmuşdur. Sayı ayrı-ayrı dövrlərdə yüz mini haqlayırdı.

İlisuda qoyunçuluğun inkişafını və tənəzzülünü bir neçə dövrə bölmək olar. Birinci inqilabaqədərki dövrdür. Bu dövrdə iri qoyun sahibkarları onu çox böyük gəlir mənbəyinə çevirə bilmişdilər.

O dövrün ən böyük qoyun sahibkarı kimi Xaşal Məmmədrəsulun adı çəkilir. İlisunun Qala məhəlləsindən olan bu sahibkarın qoyunlarının sayının on minlərlə olduğu deyilir. Belə bir adət mövcud imiş ki, yol boyu qoyun keçilər sağılır və onun südü, dələməsi, pendiri ətraf kəndlərə paylanarmış.

Bu adət sonralar qoyunçuluq kolxozlarının ilk dövrlərində də bəzi xeyriyyəçi kolxoz sədrlərinin kəraməti sayəsində saxlanmışdı. Sonralar natura ilə verilən əmək haqqının ləğv edilib pulu ödənişə keçməsi və məhsul üzərində dövlət inhisarının qoyulması ilə bu gözəl ənənəyə son qoyuldu.

Həmin dövrün qoyun sahibkarları hər məhəllədə (və ya tabunda) hörmətlə sayılardı. Məsələn, Qaradolağın Bəytabun adlanan məhəlləsində çox tanınmış qoyun sahibkarları Buyurtma uşağının və onların daha məşhuru və ağsaqqalı kimi Buyurtma oğlu Kərəmin adı daha hörmətlə çəkilir.

Bu dövrdə iri, orta və kiçik sahibkarlıq müəyyən tənəzzülə uğrasa da hələ davam edirdi. Bununla belə sahibkara məxsus yataqlarda öz qoyunları ilə cəmləşmiş çobanlara artıq inqilab ab-havası ilə muzdur damğası vurulmuş və onlarda tədricən sahibkarlara qarşı düşmən əhval-ruhiyyəsi

gündən-günə artırdı. Daha humanist təbiətli sahibkarlar özünü qoruyub saxlasa da, əsasən, sıradan çıxmağa balşamışdılar.

Lakin sovetlər dönəmində kənddə yaranan qoyunçuluq kolxozlarının "Telman", "Kirov" və "Pravda" hər birində 25-30 min qoyun olmaqla ölkədə məşhur təsərrüfatlar kimi tanınmış, kəndin iqtisadi yüksəlişində böyük rol oynamışdır. Yuxarıda deyildiyi kimi Nikita Sergeyeviç Xruşşovun valyuntarist siyasəti nəticəsində natural əmək haqqının ləğv edilməsilə qoyunçuluğa maraq azalmış və kəndin əsrlərdən bəri yaranıb gələn bu təsərrüfatı tənəzzülə uğrayaraq bir kolxoz qalmışdı. Azərbaycanın müstəqilliyə qovuşması ilə bu kənddə qoyunçu sahibkarlar yaransa da bu qədim sənətə maraq zəifləmişdir. Bununla belə kəndin müasir sahibkar qoyunçularını bu topluya daxil edirik.

Ayaz İbrahim oğlu Seydəliyev, Eynulla Fərzi oğlu Qasimov, Hacı İsrəfil oğlu Hacıyev, Qüdrət Daşdəmir oğlu Məmmədov, Manaf Həmid oğlu Xəlilov, Nəsib Yusif oğlu Yusifov, Rəhman İsa oğlu Musayev, Şahmərdan Kərəm oğlu Hacıyev.

İLİSUNUN YAY OTLAQLARI

Ərtürkən	Kəndtala
Ağbulaq	Quzay qəssəb
Daşuçan	Yarpızbasan (kiçik)
Kötüklü	Qabırlı qats (u)
Marana	Qats (u)
Murdar qaya	Donquz qoşun
Musa yaylağı	Qoçyataq
Muşun	Parsıdan
Novur	Qarayaylaq
Qoç bərə	Yezli
Qızılulaq	Qaradağ
Uzun sirt	Malaxlar
Vəzirçal	Qatırqoşun
Xazna	Qical
Yarpız basan (böyük)	Maq
Əbiddin qoşun	

QIŞ OTLAQLARI **(ƏSASƏN AĞYAZLI VƏ SARICA DÜZLƏRİNDƏ)**

Uzun dərə	Narıca dərəsi
Əbrəş	Siçanlı
Dirəkli	İkrə bulağı
Həçə putar	Qozlu
Beşkənlər	Səbətli
Böyük və kiçik qarğulu	

QOYUNÇULUQ MƏHSULLARI

İlisu qoyuçuluğunda əsas gəlir mənbəyi ət, pendir və yun istehsalı olmuşdur.

İlisu pendiri bütün ölkədə məşhur idi. Xüsusilə İlisu yaylaqlarına gözəllik verən sarı çiçəyin pendirə qatılması onun şöhrətini daha da artırır, qoyunçuların və kolxozların əsas gəlir sahəsinə çevirirdi.

Ət istehsalı, xüsusilə ilisuluların əsas ərzaq mənbələrindən olan qaxacla bağlı idi. İlisuda vaxtilə ən kasıb ailənin heç olmasa 2-3 qaxacı və onun əlavəsi olan hicnovur-dolması olmalı idi. Daha imkanlı ailələrin isə 10-15 qaxacı olardı. İlisunun uzun sürən qışı üçün qurudulub saxlanan bu ət məhsulları da xüsusi şöhrətə malik idi.

İlisunun təbiəti, bu məhsullara elə tam verirdi ki, bunu başqa şəraitdə əldə etmək mümkün deyildi. İlisunun həyətlərində (bunlara qoruq deyirlər) və dağlarında təbii şəraitdə yetişən çəmən adlandırdığımız bitkinin (ədəbi terminologiyada cirə) toxumları qatılmış hicnovurun, dolmanın dadı-tamı başqa bir aləm idi.

Qaxac bir qayda olaraq oktyabr ayında hazırlanırdı ki, bu ayın ab-havası daha münasib hesab olunurdu. Qaxacla hazırlanan yeməklər məşhur İlisu sürhüllüsü, xinqilisi, lobyə şorbası, lobyalı və qozlu aş, turşulu suyuq kimi təamlar idi. Hicnovur qoyunun (piyli) yoğun-şirin bağırsağına doldurulmuş döyülmüş, ədvalanmış ətlə (kolbasa sayağı) hazırlanırdı. Bundan əlavə şirdan, darbaq, qarın, cözlə (qarın piyi) hazırlanırdı ki, bunlar da bütünlükdə dolma adlanırdı.

İlisunun məşhur xörəyi olan qaxacla hazırlanan sürhüllünün başqa növləri də mövcuddur. Xüsusilə əzməli sürhüllü (quyruq və qara ciyərin paşeteti) məşhurdur. Çoban sürhüllüsü təzə ətlə bişirilər və adi sürhüllüdən iki-üç dəfə iri olur və bir qayda olaraq qoyun yataqlarında hazırlanırdı.

Qoyun pendirinin duzlanmamış və bir qədər acımaya qoyulmuşundan bişirilən gırsın, kətinin özünəməxsus şöhrəti var idi.

Çobanlar təzə, duzlanmamış pendirdən qoyun, keçi müqəvvaları hazırlayaraq, duruqqay adlanan qoğal bişirər və yataqdan qayıdanda uşaqlarına hədiyyə gətirərdilər.

İlisu dələməsi də məşhur idi. Dələmə pendirin ilkin məhsuludur. Onu süzməklə alınan maye-ərxana adlanır. Ərxana bişilir, üzünə yığılmış qaymaqdan mөгəş adlanan çox dadlı bir məhsul alınır, yerdə qalan maye isə qələzim adlanır və pendir doldurulmuş motallara əlavə edilir ki, bu da pendirin saxlanması üçün əsas şərtidir.

Pendir motalının hazırlanması və saxlanması da xüsusi sənətkarlıq tələb edir və İlisuda bunun da mahir ustaları olmuşdur. İlisunun qədim qabayunlu qoyunları xalçaçılıq üçün çox gözəl xammal idi. Zərif yunlu qoyunçuluğa keçməklə xalçaçılığa böyük zərbə vuruldu. Yunun dövlət inhisarına keçməsilə əlaqədar qaba yunlu qoyunlara qarşı əsl Səlib müharibəsi başladı, merinoslaşmaya müqavimət göstərənlərə az qala siyasi rəng verilirdi. Bu istiqamət Qafqaz qoyununun daha keyfiyyətli ətinə öyrəşmiş qoyunçuların marağını xeyli azaltdı. Merinosa "itquyruq" adının verilməsi də ona olan nifrətlə bağlı idi.

İlisuda görkəmli xalça ustaları və onların nəsil-dən-nəsilə keçən ənənələri də beləliklə unudulmağa başladı. Qoyun yununun ipindən toxunan xalı-xalça, gəbə, xalı, cecim, palaz, kilim, xayma kimi növləri, təbii otlardan alınmış boyalarla İlisu evlərinin bəzəyi idi.

İlsuda keçəçilik də ayrıca bir sənət sahəsi kimi öz ustalarını yetişdirmişdi. Keçəçiliyin də yapıncı, çopuz kimi geyim növləri ilə yanaşı döşəməlik keçələr də insanların məişətinə daxil olmuşdu. Corab toxumaq hər bir evin ənənəsi idi. Adi corabla yanaşı bəzəkli, naxışlı corabların da usta sənətkar qadınları, nənələr var idi.

Dabbaqçılıq - xüsusi bir sənətkarlıq tələb edən peşə olub və bunun da nəsil-dən-nəsilə keçən ənənələri var idi. Onların hazırladığı xəzlər, padoşlar çəkməçilik peşəsinin əsasını təşkil edirdi. İlisuda məşhur çəkmə ustaları şöhrət qazanmışdılar.

Dəri aşılama ilə kürkçülük kimi bir sənət sahəsi də özünəməxsus yer tuturdu və adlı-sanlı kürk ustaları şan-şöhrət sahibi idilər. Kürkün, əsasən, iki növü var idi: yunlu geymə kürk və bürünmə kürk adlı isti kürklər İlisu qışlarında bütün günü gimgədə-doqqazda oturub ötüb keçənlərdən şirin söhbətlər edən babaların yaraşığı idi.

İlisulu kişilərin və oğlanların ayaq geyimi, əsasən, mal gönündən tikilmiş çarığ idi və yaxşı çarığ tikmək də bir sənət sahəsi idi. Burnu dik olub gözəlliyilə seçilən çarığa qızqaytaran deyirdilər. Çarığın tikilişi üçün işlənən və köşə adlanan qıy da xüsusi diqqətlə hazırlanırdı ki, dözümlü olsun.

Qız uşaqlarının çarığ geyinməsi eyib hesab olunurdu. Onlar üçün xüsusi hazırlanmış ipdən toxunan və "hətəl" adlanan ayaq geyimi olurdu ki, buna səliqə ilə gön altlıq tikilirdi. Çarığ da, hətəl də corabın üstündən geyinilirdi.

Başmaq da ilisulu ailələrdə geniş istifadə olunur və bunun da öz sənətkarları var idi. Çox ustalıqla qoyun dərisindən dabbəğin aşılıyıb boyaq vurduğu uzunboğaz çəkmə məs adlanırdı ki, bu da daha nüfuzlu kişilərin geyimi idi.

Keçi dərisindən xromlanmış uzunboğaz çəkmə geymək isə İlisu bəylərindən qalmış ənənə idi və kəndin tək-tək imkanlılarının qürurlu geyimi idi.

Qoyun yununun İlisuda özünəməxsus emal ənənələri var idi. Yunun yuyulması, daranması, süməklənməsi, yeganə əsas əyirici alət olan cəhrəyə verilib ipə çevrilməli, kələflənib boyadılması ağır zəhmətlə başa gəlirdi. Xüsusilə ağır olan ip istehsalı böyük qüvvə tələb ediyindən bunun üçün iməciliklərin təşkili möhkəm ənənəyə çevrilmişdi. Gecələr bəzən 10-12 nəfər qadın öz daraqları və cəhrələri ilə bir evə toplaşib səbhə qədər yun darayır, daranmış yun süməyə çevrilir və cəhrəçilərə verilir. Xalı-xalça, palaz, cecim, kilim toxunması üçün hanaşı olmayan ev çətin tapılırdı.

Xalça-gəbə toxunanda da iməciliklər keçirilir, hana arxasında bir neçə ilmə vuran otururardı. Xalçaçı analar və nənələr ilmə vurmağı qızlara uşaq yaşlarından öyrədərdilər. Corab, xurcun, heybə, kilim, cecim toxumaq da həmçinin.

Ərə gedən qızlar üçün cehizlik xalça toxunması ta qədimdən adət idi. Bu xalça mütləq həmin cehiz üçün ad edilib toxunmalı idi.

İlsuda vaxtilə evlərdə əsas istilik vasitəsi olan kürsü (İlisuda buna laxa deyilirdi) qışın sərt soyuğundan mühafizə üçün böyük əhəmiyyət daşıyırdı. Evin ortasında qazılmış, ikinci mərtəbələrdə isə xüsusi asılmış quyu-qurğunun üzərində ağacdən qurulmuş kürsünün üstünə xüsusi olaraq toxunan iç üzü ipdən dairəli saçaqlı palaz (buna İlisuda kunt deyilir) salınar, altdakı quyuya közərdilmiş kömür tökürlər və ailənin bütün üzvlə-

ri başları bayırda olmaqla həmin palazın altında uzanardılar. Bu vasitə vaxtilə yanacağa on dəfələrlə qənaət edirdi. Sonralar sivilizasiyanın qurbanlarından olan laxanın (kürsüsün) ləğvi yanacaq tələbinə olan ehtiyacı dəfələrlə artırmış, əslində qışın qarşısında aciz qalan adamların ömrü də ildən-ilə azalmışdır.

Vaxtilə hər doqquzda (gimgədə) yaşı 80-ni keçmiş 5-10 qocaya rast gəlinirdisə, indi bütün kənddə bu yaşa çatmış 5-10 qoca yoxdur.

Bu epizod çox unikal bir qurğu olan laxanın üstünə örtülmüş çox orijinal palazla (kuntla) əlaqədar xatırlandı ki, bu da yenə qoyunçuluqla yun istehsalı və yundan toxunmuş kuntla bağlıdır.

İLİSUNUN TANINMIŞ ÇOBANLARI

İlisu qoyunçuluğundan danışarkən xatirimizdə qalmış adlı-sanlı çobanların adlarını çəkməklə dünyasını dəyişənlərə rəhmət diləyirik.

Mustafa Həsənov - baş çoban,

Sosialist Əməyi Qəhrəmanı,

Mövlud Hacıyev

Nəbi Musayev

Musa Musayev

Səid Bayramov

Məmmədsəid Kərimov

Saleh Məmmədov

Cami İmaməliyev

Şahmərdan Hacıyev

Sirac Məmmədov

Yusif Seydəliyev

İsrəfil Hacıyev

Murtuzəli Murudov

Nurməhəmməd Məmmədov

Nurməhəmməd Kərimov

Nizaməddin Camalov

Saleh Həsənov

Oruc Məmmədov

Mirzə Hacıyev- Sərkər

Kərim Camalov

Nəzir İsmayıl oğlu

Xanlar Molla oğlu Nurəliyev

Siracəddin Mahmudov

Xalıq Rəşidov

Məhyəddin Qocayev

Nəbi Qocayev

Qoca Camalov

Kəbləli Hacıyev

İlisu qoyunçuluğu haqqında bu qısa məlumatı yəqin ki, həmkəndlilərimizin köməyi ilə artırıb gələcəkdə ulu kəndimizin çox şöhrətli sahəsi kimi daha gözəl xüsusi bir kitabın ərsəyə gətirilməsi yolunda çalışanlar yəqin ki, olacaqdır.

Ənvər Hacıyev

Mirzə Abdulla oğlu Hacıyev
(1888-1973)

1900-cu ildə yataq yiyəsi (sahibkar) Mobin kişinin yatağında qoyunçu kimi peşəkar vəzifəsində əmək fəaliyyətinə başlamış, qısa bir müddətdə çoban, sağmalçı və sərkər (baş çoban) peşəsinə mükəmməl yiyələnmişdir.

1918-ci ildə Mirzə yatağın sərkəri təyin edilir.

1935-1937-ci illərdə bütün ölkədə kollektiv təsərrüfatın yaradılması vüsət aldığı dövrdə Mirzə kişiye dostu Paşa Ramazanov məsləhət bilir ki, xüsusi təsərrüfatı ilə birlikdə İlisuda təşkil olunmuş kolxoza daxil olsun. O, buna əməl edir və ilk kollektiv təsərrüfat yaradanlardan biri olur. Yüksək səviyyədə qoyunçuluq təsərrüfatı üzrə mütəxəssis olan Mirzə kolxoz idarə heyətinin üzvü seçilir.

1938-ci ildə Rostov şəhərində qabaqcıl kənd təsərrüfatı işçilərinin ümumittifaq müşavirəsində Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyasının birinci katibi M.C.Bağırovla birlikdə iştirak edir.

Yüksək əmək göstəricilərinə görə Sərkər Mirzə 1947-ci ildə "Qırmızı əmək bayrağı" ordeni, 1958-ci ildə "Lenin" ordeni ilə təltif olunmuşdur.

Müxtəlif illərdə 5 medala layiq görülmüşdür.

Dəfələrlə ümumittifaq Kənd təsərrüfatı nailiyyətləri sərgisinin iştirakçısı olmuşdur.

Həyatda çox yumorsevən, deyib-gülən, aşıqsayağı, hazırcavab, qonaqpərvər olduğu üçün rayon miqyasında xüsusi hörmət qazanmışdır.

Sərkər Mirzə

İLİSUDA OVÇULUQ

Ovçuluq və ovçular haqqında

Belə bir əfsanə nəsil-dən-nəsilə keçərək bu gün də dillərdə dolaşır ki, məşhur İlisu hamamı əfsanəvi ovçu Pirim tərəfindən neçə əsr bundan əvvəl inşa edilmişdir. Bir gün ovçu Pirim bir dağ təkəsini ayağından yara-layır təkə həmin hamama tökülən isti müalicə suyuna yaralı ayağını sa-lıb bir müddət saxladıqdan sonra yoluna davam edir. Ovçu Pirim suya ya-xınlaşmış və onun qeyri-adiliyi və təkənin hərəkəti onu bu hamamı tik-məyə vadar etmiş və elə bir möcüzə yaratmışdır ki, əsrlərdən bəri Ağ-cayın hamam dərəsini lərzəyə salan sel suları ona heç bir xələl gətirə bil-məmiş, bu sudan on minlərlə adam şəfa tapmışdır. Onun yaxınlığında sonralar tapılmış Oğlan bulaq Qız bulaq isə hamamın şöhrətini daha da artırmışdır. Adı Əmir olan bir ovçunun sınıq bir dayandoldurumu varmış. Ov tufənginin çətin tapılan dövründə Əmir kişi bu tufənglə yüzlərlə təkəni qanına qəltan edibmiş. Ovçu Əmir qocalıb ayaqları taqətdən düşən-də dostları köməkləşib onu hamama aparırlar. Keçid üçün qoyulan bir cüt cilin (ağac) ortasına çatanda dostlarına yalvarır ki, bir dəqiqə gözlə-sinlər. Buradan təkəli yalçın qayalar yaxşı görünürmüş. Başını qaldırıb həmin qayalara baxan ovçu Əmir nalə çəkib hönkürtü ilə ağlamağa baş-layır. Əmir kişi hamamdan qayıdandan bir neçə gün sonra heç xəstələn-mədən vəfat edir. Dağlara, ova həsrət belə şeydir.

Kəndimizin ovçuluq tarixi Ovçu Pirimdən başlayır. Vaxtilə Qaradolaq-lı Novruz, Quzay məhlədən Qeybullu kişi çox mahir ovçu olmuşlar. Ye-ri gəlmişkən qeyd edim ki, onların hər ikisi Böyük Vətən müharibəsin-dən təkəyaqlı qayıtmışdılar. Əmir kişinin ayaqlarının xəstəhal olub güc-dən düşməsi də görünür Allahın yaratdığı və dağların yaraşığı olan bu heyvanlarla amansız rəftarı ilə bağlı olmuşdur. Bunlara neçə-neçə ovçu-nun marxal altında qalıb və qayalardan uçub tələf olmasını da əlavə et-mək olar. Valeh Əhmədov, Ülfət Abbasov, İsmət Ağayev, İsmayıl Meh-diyev və daha neçəsi marxal altında qalmış, ya da dağdan düşüb tələf ol-muşlar.

Azərbaycanın ən məşhur ovçuları olan Ali Sovetin Rəyasət Heyətinin sabiq sədri Məmməd İsgəndərovu (ona ovçu Məmməd ayaması da ver-mişdilər) 5-6 il əlil arabasında gəzdirdilər. Digər bir məşhur ovçu, Res-publika Xalq Təsərrüfatı Şurasının sədri və Nazirlər Soveti sədrinin bi-

rinci müavini olmuş Süleyman Vəzirov da bir ayağından məhrum olmuşdu.

Adlı-sanlı ovçular sırasında mərhumlardan Baba Həsilovun, Kamal Babayevin, Cəfər Cəfərovun, Sücəddin Mobinovun, Paşa Məmmədovun, Yusif Abbasovun, Yəhya Rəhimovun adlarını çəksək ruhları şad olar. Onların hər birinin öz ovçuluq təcrübəsi olub. Məsələn, ovçu Kamal heç vaxt yerə yatmaz, çöməlməz, bütün ovlarını ayaq üstə atarmış. Həsilov Baba dişi və xəstə heyvana güllə atmazmış. Bir məşhur ovçumuz Şamil Polad isə ovçular üçün çoxlu küyül tikib onları balaxla təmin edib. Əksər ovçuların şələciləri də olardı.

Yaşlı nəslin ovçularından yuxarıda adını çəkdiyimiz İsgəndər İsgəndərov, Məmməd Əliyev, Şamil Kərimov, Abdurahman Abdullayevin, Ədhəm Seydəliyevin adları ovçuluğun qızıl siyahısına yazıla bilər. Müasir gənclər arasında da ad-san qazanan ovçular çoxdur. Bu sırada Rəsul Əfəndiyev, Həməzət Murudov, ovçu İsgəndərin oğlu Nüsrət, Elmar Qocayev, Fərhad İsmayılov, Abdulla Əliyev, Ülfət Kərimovun adlarını çəkmək olar.

İlisunun tarixi şöhrətini artıran onun əzəmətli dağları, buz bulaqları, müalicə suları, Alp çəmənliklərində tək-tək bitən nəhəng palıdları, bu palıd növü həm də sarı rəngdə olub döşəmə, parket üçün əvəzsiz material olmaqla gözəlliyi ilə məşhurdur. Qar tək bəyaz meşə fındığı, yazın gəlişi ilə min bir rəngə çalan çiçəkli yaylaları, ən uca zirvədən boylanın Qoçyataq dağı, onun qonşuluğundakı sonsuz gözəlliyə malik mavi gölü, babalarımızdan adı yadigar qalan vahiməli Qızkeçməz keçidi və neçə-neçə gözəllik rəmzləri.

Hələ uşaq ikən müdriklərimizdən eşidərdik ki, dağlar tək qalanda ağlayır. Bunda çox böyük bir həqiqət var. Qoyun-quzu dağları tərk edib buralar kimsəsiz qalarkən axşamlar dağların ağlar zümzüməsi duyulur.

İlisunun məşhur ovçuları sırasında adını çəkdiyimiz Ədhəm Seydəliyev həm də maraqlı şeirlərin müəllifidir. Şeirlərindən bir bəndi burada veririk:

*Bir gün dayanacaq ömür karvanım,
Yığılıb gələcək el qəbrim üstə
Kimsə qalmayacaq mənimlə gecə
Kimsəsiz dağlar tək qəbrimin üstə
Ədhəmə dağlardan hər səhər-axşam,
Salam gətirəcək yel qəbrim üstə.*

XALQ YARADICILIĞININ TANINMIŞ ADAMLARI

Abdulla

Qara Qada adı ilə tanınmış məşhur zurnaçı idi. İlisu toyları onsuz keçmirdi. Səngər məhlədə çalınan zurnanın səsi Qaradolaqda eşidilərmiş. XIX əsrin sonları, XX əsrin I yarısında yaşamışdır.

Camal Lələ

XIX əsrin sonları, XX əsrin birinci yarısında məşhur dəmirçi, aşıq şeirinin gözəl nümayəndəsi, tanınmış saz ustası, Azərbaycan aşıqlarının I qurultayının nümayəndəsi olmuşdur. Həm də çox müdrik el ağsaqqalı, Qaradolaq məhəlləsinin böyük məsləhətçisi idi.

Həşim müəllim

İlisu məktəbinin tanınmış müəllimi, həm də gözəl saz və söz ustası, incə zövqlü şair idi. Müəllimlikdə özünəməxsus tədris üsulları var idi. Sadiq Murtuzayev: "İbtidai siniflərdə mənim də müəllimim olmuşdur. Sinifdə şagirdlərə nağıl danışdırmaqla onların bədii təfəkkürünə xüsusi fikir verirdi. Həm də az-çox istedadı hiss olunan uşaqlara şeir yazdırardı. Bir dəfə də uşaqlardan birini "Sərçə" nağılını danışdırarkən səndəlin (kursünün) üstündə tək ayaq üstə (sərçəsayağı) dayandırması elə obrazlı xarakter daşıyıb ki, üstündən 70 ildən çox vaxt keçməsinə baxmayaraq indi də yaddaşımda qalıb".

Həşim müəllimin oğlu Vahid (kənddə və bölgədə Ava ləqəbi ilə tanınırdı). Gözəl saz çalan, söz deyən idi.

Kazım -Aşıq Kazım

XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərində yaşamış, bölgədə tanınmış aşıqlardan idi. Çoxlu qoşmaları olmuşdur. Bucaq məhlədə yaşamışdır. Ev yeri uçquna getmişdir.

**Seyid Mamalov oğlu Seyidov
(1931-2009)**

Məşhur qarmon çalan, Qax rayonu toylarının adlı-sanlı aparıcısı. Onun rəhbərlik etdiyi ansambl yüzlərlə toy şənlikləri keçirmişdir.

Atası Mamalov rayonda adlı-sanlı tacir və qəssab kimi tanınmış, özü də qarmon ustası olmuş və bütün ailə üzvlərini müxtəlif musiqi alətlərinin ifacısı kimi tərbiyə etmişdi.

Yusif – Hacı Yusif

Qaradolaq məhləsinin tanınmış zurnaçılarından, Qara Qadanın şagirdlərindən olmuşdur. XX əsrin I yarısında yaşamışdır.

Kosmosdan – min kilometr rl r  y ks kd n  lisunun g r n    

XALQ YARADICILIĞI

İlisunun zəngin ədəbi dünyası – burada yaranmış xalq yaradıcılığının rəngarəng nümunələri ilə, aşığı yaradıcılığı, söz güləşdirmək, deyişmələr xüsusilə diqqətçəkəndir.

Çox təəssüflə qeyd etməliyik ki, xalq sənətkarların irsini toplayıb saxlamaqla məşğul olmamışlar. Azərbaycan folklorunun qiymətli inciləri olan aşığı, əyyar sənətinin yaddaşlarda qalan nümunələrini toplamağa təşəbbüs kimi burada bir necə nümunə verməyi məqbul bildik..

"SÖZ GÜLƏŞDİRMƏK İSTƏYƏN QABAĞA DURSUN"

Altmışıncı illərə qədər İlisuda elə bir qadın tapmaq olmazdı ki, baya-tı, qoşma, çoxlu atalar sözləri, nağıllar danışa bilməsin. Bədahətən söz qoşanlar isə daha çox idi. Tovlatalalı Rəsul kişinin qardaşı qızı Nazmiyyət danışır ki, biz yetişmiş qızlar idik. Qonşuluqda Şamxalay adlı bir qədər duy (azça kəmağıl) oğlan var idi. Bizə gözü düşmüşdü. Hasarın o tayından bizə baxanda rəfiqələrim bir yerə yığılıb xorla oxuyub Şamxalayı tərifləyirdik, o da xoşhallanırdı:

*Şam, şam, şamdı belə Şamxalay,
Qalaylanmış camdı belə Şamxalay.*

Keçən əsrin 60-cı illərinə qədər öz zəhməti ilə meşədən Miqirqi dərəsindən odun qırıb Qaradolağa qədər olan 5-6 kilometrlik yol uzununda şələ bədahətən qoşduğu duzlu-məzəli bayatıları dodağının altında pıçıldayan Fətmət nənə fenomen bir qadın idi. Əfsus ki, onun on minlərcə beytdən ibarət bayatılarını kağıza köçürən olmamışdı. Bu, laqeydlik idi. Fətmət nənə döş-döşə dayanıb fasiləsiz bayatılar qoşmaqla özü ilə yarışan söz ustaları ilə qarşılaşmaq istəyirdi. Deyirdi ki: "Mənimlə söz güləşdirmək istəyən varsa qabağa dursun. Basılsam dirigözlü qəbrə girməyə hazıram".

İlisuda savadsız olub saatlarla bir-birilə yarışıb "meyxana" (İlisuda bədyə) deyən adamlar çox olmuş və bu sahədə qadınlar xüsusilə fərqlənmişlər.

Qaradolaqdan Güləbatın və Ayşa adlı iki bacı xüsusilə məşhur olmuşlar. Onların bir-birini bağlaması fasilələrlə bir neçə gün davam edirmiş. Onlardan bir misal:

Güləbatın deyir:

*Bu Musa handa Musa,
Yaxasız köynək geyər
Urumda, şamda Musa,
Bacasız damda Musa.*

Ayşa deyir:

*Bir gün olar itirərsən Musanı
Axır zara gətirərsən Musanı
O qədər gəzərsən əli çıraqlı
Heç yerdə bulmazsan yazıq Musanı.*

Deyirlər ki, bu iki savadsız bacının deyimləri toplanmış olsaydı, bir neçə cild kitab əmələ gələrdi.

Azərbaycan inqilab tarixinə adı düşən Murud oğlu Hüseyn İkinci Dünya Mühəribəsi illərində əldən-ayaqdan düşsə də zərəfatından qalmırdı. Satirik şeirlər, Hitlerə və faşistlərə dair həcvlər yazır, qəm-qüssəyə bətan əhalinin könlünü almaq üçün məzəli əhvalatlar uydurub danışır. Köhnə inqilabçının, bolşevikin üst-başı tökülmüş, alt tuman-köynəyinə yamaq vurası yer qalmayıbmış.

Murud oğlu eşidibmiş ki, ispolkomda ağ parça var, kimlərəsə verirlər. İspolkoma gəlib Beydulla Səmədovdan xahiş edir ki, o ağdan bir tuman-köynəklik ona versin. İspalkom Beydullaya bildirir ki, mümkün deyil, ölüm kağızı gətirənlərə kəfən enzesidir. Murud oğlu bir söz deməyib evə gedir. İspolkoma ərizə yazıb kağızı Beydulla Səmədova verib deyir: - Yoldaş ispalkom, buna daha nə sözün, al bu ərizəni, avans olaraq ver mənim kəfən payımı.

İlisuda Murud oğlu Hüseyn kimi dildən pərgar, hazırcavab adamlar çox olub. Onlardan biri də hazırcavablığı, gülməli əhvalatları ilə Şəki-Zaqatala mahalında tanınan Dəllək Paşa imiş. Onu heç kəs bağlaya bilmirmiş. Şəkili Hacı Feyzi oğlu İlyas mərc çəkişir ki, İlisuya gedib Dəllək Paşaya elə söz deyəcək ki, cavab verə bilməyib pərt olacaq. Mərc çəkişənlərdən iki nəfəri də əyanilik xatirinə faytona mindirib İlisuya sürdü-

rür. O vaxtlar kəndin mərkəzində Beşbulaq olan yerdə dağın yamacının qənşərində çəmənlik varmış. Bura kənd ağsaqqallarının yığnaq yeri imiş. Dəllək Paşanı həmişə orada tapmaq olurmuş. Hacı Feyzi və onunla gələnlər faytondan düşürlər. Görürlər ki, Dəllək Paşa ağsaqqalları başına yığıb gülüb danışır. Hacı Feyzi ətrafa baxır. Görür ki, dağın ətəyindəki qozluqda eşşəklər otlayır. Paşanın qabağına çatıb salam-kəlamsız təəccüblə bildirir:

- Paho, bu kənddə nə çox eşşək varmış, ay Dəllək Paşa.

Sevinir ki, mərci udacaq. Dəllək Paşa söz tapa bilməyib pərt olacaq. Amma Paşa kişi halını dəyişmədən deyir:

- Düz deyirsən, Hacı Feyzi, kənddə eşşək çoxdur, amma biri əskik idi. O da faytonla Şekidən gəlib çıxdı.

Feyzi söz tapmayıb pərt olur, özünü sındırmamaq üçün guya İlisuya sərinləmək, su içmək məqsədi ilə gəldiyini bildirməkdən ötrü Beşbulaq tərəfə yeriyib əl-üzünü yuyur. Qayıdıb faytona minəndə Dəllək Paşa gəlib deyir ki: "Hacı Feyzi, getmək yoxdu, yoldaşlarını da götür, Molla Əziz bağında sənə quzu kəsəcəyəm".

Sinədəftər söz qoşan Leylinin indi haqq dünyasında olan oğlu Şamil Polad anasına bənzəmişdi. Məşhur ovçu kimi tanınan Şamilin imkanı çatmadığından bir sandıq şeiri işıq üzü görə bilməmiş, maraqlanan bir xeyrixah da olmamışdır. Şeirləri müxtəlif mövzularda olsa da böyük əksəriyyəti mənfi xislətiylə cəmiyyəti qıcıqlandıran adamlara həsr olunmuşdur. Onlardan bəzi parçaları burada veririk.

*Gözəl diyarısan bizim ellərin,
Olmusan məskəni şən bülbüllərin,
Bahar fəsli açılanda güllərin,
Sən girirsən min bir dona, İlisu.*

* * *

*Uzaq eldən qonaqların gələndə,
Qar əriyib çəmənlərin siləndə,
Bülbül gül deyibən bağa girəndə
O da deyər xanımandır İlisu.*

*Xəstəyə can, gözə şəfa verirsən,
Loğman tək heç kəsə yox deməyirsən,
Şikəstə canların dərdin bilirsən
Yaranmışan dərdə dərman, İlisu.*

* * *

*Fələyin zəncirinə keçməyən insan ola bilməz,
Əcəlin badəsini içməyən insan ola bilməz.
Mindiyi köhlənindən düşməyən insan ola bilməz,
Dərdini, möhnətini çəkməyən insan ola bilməz.*

*Can demə hər yetənə,
Can deyib, can verən olsun,
O, sanar divanə səni.
Cana canı qurban edib,
Ürək ver bir cananə,
Hər sözünü qanan olsun.*

GÜLÜŞ

*Necə də gözəldir, boyun, qamətin,
Qaşların ox, kipriklərin yay, Gülüş,
Neçə aşıqları Məcnun eyləyib,
Eyləmişən göz yaşların çay, Gülüş.*

ERMƏNİYƏ

Sənin ağlın hara qaçıb	Pay istərsən çörək verək,
Ulduz dönüb ay olarmı?	Şalvar verək, köynək verək,
Sən nə üzlü dilənçisən.	Kül o sənin boş başına,
Torpaqdan da pay olarmı?	Torpaqdan da pay olarmı?

***Şamil Polad** həm də güclü yaddaş sahibi olub. Xalq yaradıcılığından çoxlu numunələr dilə gətirirdi. Bu toplunun birinci nəşri zamanı sağ olan Şamil Polad arzu edirdi ki, onun arxivi ilə məşğul olan bir xeyirxah tapılıb itib-batmasına yol verməsin.*

Xalq oyunları

İlisuda çoxlu xalq oyunları olmuşdur. Onlardan "Tunqay Məlik" xüsusilə dəbdə idi. Qızlar-oğlanlar halay vurub saatlarla bu oyun üstündə yalılı gedərdilər. Mahnının sözlərindən parçalar:

*Yük üstündə yumurta,
Anam məni unutma,
Anam məni unutsan
Göz yaşını qurutma!
Tunqay Məlik, Tunqay can!*

* * *

*Çay aşağı işim var,
Zərgərdə gümüşüm var,
Çay aşağı getməyəm, Tunqay Məlik.
Çadramı yellətməyəm salam əleyküm,
Qardaşı əsgər qızam, Tunqay Məlik,
Heç bir toya getməyəm, Tunqay Məlik.
Ərtürgəndə arxaclar, Tunqay Məlik,
Qızıldan var yamaclar, Tunqay Məlik,
Tunqay can!*

Digər bir xalq oyununun sözləri:

*A bazi, hu bazi,
Qələndər qazı,
Tülkü şirazi
Çibin mindim Kür keçdim,
Yabayla şorba içdim,
Ağ ottan balta sapı,
Sınsa yenə qayırram,
Qayada qarğa mələr,
Dovşan sümük gəmirər,
Kövşəndə motal otlar,
Yetimin bağı çatlar,
Hər yanı mən gəzmışəm
Heç belə yalan görməmişdim.*

*Fak qarı, fak-fak qarı,
Dabanı çatdağ qarı,
Pak qarı, nəpək qarı
İman qılan, iman qıran
Falçı qarı, küpəgirən qarı!*

İlisunun sinədəftər qadınlarından biri də Şanət idi.

Bir gün kolxozun anbardarı Veysəl kişidən avans buğda istəyir. Vey-səl cavab verir ki, buğda yoxdur, arpa verib Ağçaydan qoz almışıq. Bəl-kə qoz verim. Sinədəftər Şanət bədahətən bu sözləri deyir:

Telmanın arpası dönübdür qoza
Kirovun işləri dönübdür toza
Pravda sataşır gəlinə-qıza,
Mən sənə nə deyim, ay qağa Veysəl.*

*Andır olsun kolxoz verən taxılı,
Bir gəlmədə on dəftərə baxılır,
Özlər yedi, qaldı dibin paxırı
Tapşırmasa o Telmanı üz olsun.*

* * *

Kolxoz sədri qoca qadınları Ağyezliyə qarğıdalı yığımına aparırmış. Səngər məhləli Kəlmət qarı təndirə girib gizlənir. Sədrin göndərdiyi adamlar onu tapır və təndiri dağıdırlar. Bu xəbəri eşidən Şanət sədrin ünvanına belə deyir:

*Məhləyə soxulub yıxdın təndiri,
Andır olsun kolxoz verən pendiri,
Kəlmətin boynuna saldın kəndiri
Vallah mən istiyə dözə bilmirəm,
Ağyezli çölündə gəzə bilmirəm.*

* Telman, Kirov, Pravda o zaman İlisuda mövcud olan kolxozların adı idi.

*Kimini atıbsan çölün düzünə
Kimini çəkibsən ərşin üzünə,
Qurban olum sədr sənin gözüne
Vallah mən istiyə dözə bilmirəm,
Ağyezli çölündə gəzə bilmirəm.*

.İNANCLAR

İlisulular oda çox hörmətlə yanaşmışlar. Ocaqdakı kösövü bayıra atmaq, odu su ilə söndürmək, qaynar suyu qaş qaralandan sonra həyətə tullamaq, oda söymək, lampanı üfürüb keçirmək, axşam çağı evdən qonşuya od vermək günah sayılmışdır.

Dua yazdırmaq, qurd ağzı bağlamaq, pirlərə, ziyarətlərə getmək, zoğal, dağdağan ağacları budaqlarına əski bağlamaq kimi inanclar olub.

Qorxu götürmək, yaman gözləri dağlamaq, gecə vaxtı qəbiristanlığın yanından keçməmək kimi inanclar, bəxtə, taleyə, saya düşməyə, ayağın yüngüllüyünə, ağırlığına etiqad, qurban kəsmək, nəzir-niyaz vermək, kəsiblərə əl tutmaq, xəstələrə baş çəkmək, qapıdan dilənçini boş qaytarmaq və s. inanclar adət və ənənələr bu günə kimi mövcuddur.

QINAMALAR

Çəpəllix, idimsiz, qarınqulu, modabaz, görməmiş, ağzıçıxır, təntənin biri, sənin böyümüşün nə olacaq, ay yaramaz? hoşlamasan yerindən tərpənmirsən; cındırından cin sallanır, yenə də forsundan cırılırsan; qafan girmiyən yerə cəmdəyivi soxma; nəfsini güd, acgözlük eləmə; üzünü sinsitib durma; bunnansa öl qurtar, yaşama; kiş deyirsən qaçmır, vurursan ölmür; qələzim tapmır, dirkananı (motal pendirinin yumrusu) da bəyənmir; köttükdə eşələnənin biriydin, hindi xoruzlanmağın nədir?

TÖVSIYƏLƏR

Böyüyün, kiçiyin yerini tanı; gücün çatmayan daşa gücənmə; eşşək belinə yəhər, at belinə palan qoyma; keçini keçə ayağından, qoyunu qoyun ayağından as; böyüyün üzünə qabarma, şiniyib durma, tayıvı tap; vay-vay, səndən nə olacaq; nağdından çıxırlını qoyub, nisyə yerə çəkməlini axtarma; haram tikənin sancısı güclü olar; ağzunu qarğışa öyrətmə, qayıdıb sinəyə yapışar; böyüyün üzünə dəbərmə və s.

OYUNLAR

İlisuda oyun adları

Topqala	Yöşün bacı
Tunqayməlik	Ənzəli
Çiling ağac	Beşdaş
Dirədöymə	Gödü-gödü (Aşağı məhəllədə
Bənövşə-bənövşə	Godu-Godu)
Əbirğan-bibirğan	Əl üstdə kimin əli
Təkm-i-cüt	Uçdu-uçdu
Göydə nə var?	Aparma
Qursana ötüşməsi	Cırtma vurma
	Aşıq-aşıq
Hop-hop-güc-top	Eşşək palan
Gözbağlama	Xoşa sürmə
Xal-xal	Yumurta döyükdürməsi

UŞAQ OYUNLARI

Çiling-ağac, eşşək bel, topqalaq, kata, aşıq-aşıq oyunları, kursanaları tamsı (qamçı) ilə vurub diyirlətmək yarışması, xoşa (İlisuda bitən gəndalaşın bir növü) ilə dağdan sürüşmək, xizək sürmək, kəndin başındakı yekə daş üstündə oturub ovcuna alan "gəlinbacı" böcəyinə gözünü zilləyib "atam bu gün gələcəksə, uç, uç" oyunu, at çapmaqda, ovuşmaqda (güləşməkdə), uzağa daş atmaqda yarışmalar və s.

VƏRDİŞLƏR

Yaxşı mənada həsədlik, bu həsədliyə çatmada inam, mətinlik, yalançılığa, yaltaqlığa, ikiüzlülüyə nifrət və belə hallara qarşı camaat danlamaları, üzəgöreləyin olmaması, yaxşı mənada höcətlik, məğrurluq, əyilməzlik, qorxmazlıq, elmə, maarifə sonsuz həvəs, işgüzarlıq, icraedicilik, satqın olmamaq, sənətə və sənətkarlığa meyil, harama halalı, halala haramı qatmaqdan qorxmaq, qədər-qismətə mətinliklə dözmək, Allahın böyüklüyünə, peyğəmbərin qanunlarına, islam prinsiplərinə hörmətlə yanaşmaq,

yalandan and içməmək, həm yaxşı, həm də pis mənada sözbazlıq, məs-qərə etmək, adamların hərəkətlərini hallandırmaq, öz gücünə arxalanmaq, ələbaxımlı olmamaq, ətraf mühiti sevmək, təbiətə və insanlara ziyan vur-mamaq və b.

İLİSUDA TOY ADƏTLƏRİ

Qızlar nişanlanan gündən bəy corabı, bəzəkli yun əlcək toxuyar, belə bağlamaq üçün bəzəkli - qotazlı bağ hörərmişlər və bunların sayı nə qədər çox olsa idi, qız üçün və bəy üçün başucalığı idi.

Toylarda qurşaq tutmaq, at yarışı, müxtəlif məzhəkəli oyunlar da dəbdə idi. Şənlik yaratmaq məqsədi ilə müxtəlif zarafatlar da düzülüb qoşular, heç kəsin də bundan inciməyə haqqı yox idi.

Bəy evindən gəlin aparmağa gələnlərdən bərxi (hədiyyə) almaq dəbdə idi. Gəlinin rəfiqələri onun yanında oturub bərxi tələb edər, almayınca gəlini yerindən tərpətməyə qoymazdılar.

Eyni ilə cehiz sandığının üstündə oturan oğlanlar da bərxi almamış sandığı verməzdilər.

Gəlin at üstündə bəy evinə yola salınanda atın qabağını kəsib bərxi tələb edən kənd cavanları indi də maşınların qabağını kəsirlər. Bunun qarşısını almaq üçün indi gəlin adamları gəncləri əvvəlcədən razı salırlar.

Gəlin evə yaxınlaşanda məşhur zurnaçı Qaraqada (Abdulla) "Gəldi-ha gəldi" havası ilə bəy evinə toplaşanları ayağa qaldırırdı.

Toyun ertəsi günü bəyin dostları onu görməyə gələr, düşərgəsini verməmiş bəy otağına buraxmazlarmış.

Bundan sonra çox məşhur olan Qazax dağdan adlanan sürhüllü qonaqlığı verilərdi. Sürhüllü çəkmək üçün bəzən 10-15 qadın səfərbər olunardı.

Toy Koroğlu cəngisi ilə başlanar, onunla da bitərdi. Bəzən cəngini vaxtından tez çaldıran toy sahiblərinə qarşı etiraz olaraq dava da düşərdi, hətta toyu yenidən bərpa edərdilər.

Gəlin gətirməyə gedəndə onun şərəfinə xonçalar bəzəyib aparmaq dəbdə idi. Xonça nə qədər çox və bər-bəzəkli olsaydı bu, bəy evinin şərəfi olardı.

Gəlin həyəətə girəndə onun başından şirniyyat və xırda pul tökmək adət idi.

Gəlin, ayağı altına üzü aşağı qoyulan boşqabı ayağı ilə sındırmalı idi. Bəyi məclisə gətirib padşah (bəy) durğuzarkən molla gəlib başına bəy pa-

pağı qoyar, qız-gəlin boynuna ipək dəsmal bağlayar, dostları alnına kağız pul yapışdırardı.

Bu adətlərdən bəzilərinə indi də rast gəlmək olur.

İLİSU YEMƏKLƏRİ

Ayrı-ayrı yazılarda İlisu yeməklərindən danışılır. Bu yeməklərin bir neçəsinin adını burada veririk.

Sürhü (sürhüllü, sürfü)	Südlü d(t)ələ
Qırs	Qozlu suyuq
Kəkotu qırsı	Yayma
Yağlıca qırsı	Lobyalı aş
Qozlu aş	Həvicin kətə

Qurudulmuş ət məmulatları: - qaxac, darbaq, şirdan, hicnavur

BAMƏZƏ ADAMLAR, MARAQLI MƏLUMATLAR VƏ RƏVAYƏTLƏR

*İlisuda yaşamış qəribə xasiyyət və maraqlı təbiətə malik
bəzi adamlar barəsində məlumatlar*

A.DÜMANIN "QAFQAZ SƏFƏRİ" ƏSƏRİNDƏN BİR EPİZOD

O vaxt Ləzgistana komandanlıq edən general Şvarts, Danyal bəyə qarşı ədalətsiz davranırmış. Buna dözə bilməyən Danyal bəy hamı eşidə-eşidə generalın ünvanına xoşagəlməz sözlər deyir, hədə-qorxu gəlir. Danyal bəyin bir erməni katibi var idi. O, general Şvartsa gizli məktub göndərir ki, bəs Danyal bəy Şamilin tərəfinə keçmək istəyir. Məktub, göndərilən ünvan əvəzinə, Danyal bəyin əlinə keçir. O, katibi bir xəncər zərbəsi ilə öldürür və atlanaraq doğrudan da Şamilin tərəfinə keçir.

Dadaş dayı – "MƏN DƏ İNƏKLƏRİN MÜƏLLİMİYƏM"

Kəndin sığırçısı (İlisuda "naxırçı" deyilmir, mal-qara güdükçüsü "sığırçı" adlanır) Dadaş dayı ömrünün altmış ilini sığırçılıqla başa vurub, indi haqq dünyasındadır. Tale elə gətirmişdir ki, kiçik yaşlarından ata-anadan yetim qalmış Dadaş məktəbin ikinci sinfindən çıxıb sığırçılıq etmək məcburiyyətində qalıbmış. O, uzun illər kəndin 200, 300 başlıq mal-qarasını təkbaşına örüşə aparıb gətirmiş, nə itən olurdu, nə də canavar dağıdan.

Dadaş dayı naxırdakı bütün mal-qaranın adını bilirmiş, eyni adlı heyvanlara özündən ayama qoşarmış, sürüdəki bütün inəklərin adlarını çəkməklə yanına çağırırmış. Heyvanlar otdan, sudan doyub kölgəliklərə yığışanda Dadaş dayı onlara "dərs" keçirmiş. Adını çəkib hansı birinə əmr edəndə o inək mələyir və ya yerindən qalxıb ayağa durur, uzaqdadırsa özünü sığırçının yanına çatdırırmış. Buna təəccüb edənlərə Dadaş dayı deyirmiş: "Müəl-

limlər məni oxuda bilmədilər. Uşaqlara dərs keçən müəllim olmaq fikrində idim. Amma ən çətin müəllimliyi seçdim; mal-qaraya dərs keçib İlisu savadlılarından dala qalmadım. İnəklərin müəllimi oldum".

DANYAL SULTANIN QARTAL BALASI SİFARİŞİ

Deyirlər ki, bir gün Danyal Sultan kəndin seçilib-sayılan cayıllarını yanına dəvət edib deyir ki, kim Laçın qayasından bir cüt qartal balası tutub gətirsə, ona bir cüt seçmə at bağışlayacağam.

Laçın qaya Səngər dağı ilə üz-üzə Kürmük çayının sağ sahilində əzəmətlə ucalan sıldırımli bir dağ idi. Həmin dağa çıxan tək-tək adama təsadüf edilirmiş. Bizim dövrümüzdə, keçən əsrin 30-cu illərində Bucaq məhəlləli Kar Nəsir adlı orta yaşlı bir kişi hər il həmin dağın zirvəsindən iri fisdıq, vələs ağaclarını qırıb Laçın qayadan aşağı tökər, ağaclar parçalanıb elə xırdalanardı ki, onları baltalayıb doğramağa ehtiyac olmazdı.

O zaman bütün kənddə Laçın qayaya dırmaşib odun tədarük edən Kar Nəsirə hamı həsəd aparardı. Laçın qaya həm də qartalların yuva salıb bala çıxardığı bir məskən idi. Laçın Qayanın üstündən indi də qartallar əsik olmur.

Danyal bəyin təklifinə tək-cə bir gənc boyun olur (təəssüf ki, adı yaddaşlardan silinib). O, səhər tezdən iri bir səbət və uzun bir kəndirlə Laçın qayaya yollanır. Altürkən dağına çıxıb Laçın qayaya tərəf enir, sıldırımına ən yaxın ağaca kəndiri bağlayaraq bir ucunu da öz belinə bağlayır və qayaya tərəf enib qayadan çıxmış bir ağacın altında, qartal yuvasına yaxın gizlənir.

Elə ki, ana qartal ov dalınca yönəlir gənc yuvaya yaxınlaşıb qoşa balanı səbətə yerləşdirir və kəndirlə yuxarı dırmaşır. Gənc meşəliyi keçib Kürmükçay yatağına enir və çayın sahili ilə belində səbət yeri-yerkən ana qartal şığıyıb onun üzərinə özünü elə çırpır ki, qartal ölümcül halda yaralanır, amma səbətdəki balalara bir şey olmur. Gənc yaralı qartal da balaların yanında yerləşdirib qanı axa-axa özünü Danyal sultana yetirir. Qartal yolda can vermiş, balaları isə uzun müddət saxlandıqdan sonra azadlığa buraxılmışdı. Həm də maraqlısı bu idi ki, gənc sultanın hədiyyə verdiyi bir cüt atından imtina etmişdi ki, mən bunu atlara görə yox, sultanın arzusunu yerinə yetirmək üçün etmişəm.

ƏBƏ BƏYİN ÇARIN XAHİŞİNİ RƏDD ETMƏSİ

İlisunun bəylər bəyi Əbə bəy və Harun bəy də başqa bəylər kimi, İlisu sultanının onlara bağışladığı ərazilərdə əkin-biçinlə yanaşı bağlar və meşələr salmağı xoşlamışdır. Qaxmuğaldan Əmircana, oradan da Marsana qədər ərazidə Əbə bəy nadir ağac növlərindən ibarət 100 hektarlarca meşəlik salmışdı. Sonradan bu meşəliyi oğlu Əhməd bəyə hədiyyə etmiş və bu meşəlik (hazırda bu meşəlik köklənmiş, yerində Turaclı findıqçılıq sovxozu salınmışdır) "Əhməd bəyin meşəsi" kimi xatırlanır.

Çar Qafqaza dəmiryolu çəkdirəndə davamlı palıddan relsaltı şpallar qoyulması zərurəti meydana çıxanda Qafqaz canişini Əhməd bəy meşəsinədən bunların tədarükünü çara nişan vermişdi. Onu da Nikolaya bildirmişdi ki, meşənin sahibi İlisu sultanlığının bəyi Əbə bəy çox tərs adamdır. Buna görə də çarın özü ona yazılı müraciət etməlidir. Amma Əbə bəy məktubu alıb oxuyandan sonra yazdığı cavabında bildirmişdi ki, onun meşəsində heç vaxt nə balta, nə də tufəng səsləri eşidilməmişdir. Nikolay başqa çarə aramağı canişinə tapşırırmışdı.

Əmin dayı - "AYAQLAR İNSANLARI QARĞAYIR"

Əmin dayı İlisunun qəribə adamlarından biri olmuşdur. Ağır şələ altında belə qamətini əyməyib xırda addımlarla tələsik yeriyan, İlisudan Qaxa, Qaxdan da uzaq aran kəndlərinə ağacdan yonub düzəltdiyi çömçə, qaşiq, oxlov, vərdenə, təknə, tabaq satmağa piyada gedib gələn Əmin kişidir. Əmin dayı ömründə bir dəfə də olsun ata, ulağa, arabaya, avtomasına minməyib, həmişə piyada gəzməmişdir. Soruşanda ki, niyə belə? Cavab verib: Ayaqlarda güc, təpər varsa, onları niyə incik salasan, işlətməyəsən. Ayağı yerdən üzsən sahibinə qarğış yağdırar. Düşünürsən, İlisunun da Anteyi varmış.

Həsil - Çopur Həsil və Sarıbaşlı Səməd

Çopur Həsil uzun illər kənd sovetində vergi yığan vəzifəsində işləmişdir. Üzündəki çopuru elə imiş ki, deyir başından bir kq darı tökülsə üzündəki çopurlara ilişib qalardı. Sarıbaşlı dostu Səməd də çox eybəcər imiş. Dəri tədarükçüsü idi. Arvadı onun eybəcərliyini tez-tez üzünə vurmuş. Bir gün Səməd çopur Həsili məxsusi qonaq çağırıb arvadına göstərir ki, indi çopur Həsilə bax, gör mən eybəcərəm yoxsa bu. Arvad Həsilə baxıb deyir: Ay aman, sənə min şükür.

Arvadı bir daha onun eybəcərliyini üzə vurmur.

LEYLİ – ÖLÜLƏRƏ HALVA PAYLAYAN LEYLİ

Kəndin gənc qızları qoruq dediyimiz həyəət bağında axşamlar toplaşib mahnı oxuyar, nağıl danışar, bayatı deyər, "Kim-kimi bağlayar" adlanan sözgüleşdirməsi (bir növ meyxana) və s. əyləncələr keçirərdilər. Qüzaylılar məhəlləsi Bəytabunun qənşərində nəhəng qoz ağaclarının altında və ətrafında yerləşmiş köhnə qəbiristanlıq axşamdan başlayaraq bir vahimə mənbəyi idi. Məhəllənin oğlan uşaqları hasar arxasında gizlənib gənc qızların əyləncələrinə qulaq asmaqdan həzz alardıq. Bir dəfə həmin qızlardan birisi ortaya sual atdı ki, kim böyük savab qazanmaq üçün gecənin qaranlığında qəbiristanlığa gedib ölülərə halva paylaya bilər?

Leyli cavab verdi ki, mən paylayaram. Dedilər ki, and iç ki, aldatmayacaqsan. Leyli and içdikdən sonra bibim qızı Güllər qoruğa bitişik evinə yollandı və az sonra tavada un halvası və çömçə ilə geri qayıtdı. İçərimizdə məhəlləmizin ən şıltaq və cəsarətli oğlanlarından "Pota" ayaması ilə tanınan İsrəfil dedi ki, mən qəbiristanlığa gedib Leyliyə tamaşa edə-cəyəm. İsrəfil daim baş barmağını sorardı və buna görə ona "Pota" (ayıl balası) ayamasını vermişdilər. O, kəndin adlı-sanlı qadınlarından olan Nazmiyətin (kənddə Namna deyərdilər) oğlu idi, müharibəyə gedib qayıtmamışdı.

Hər ikisinin hərəkəti bizi də, qızları da vahiməyə salmışdı. Zülmət qaranlıq idi. İsrəfil qaçaraq qəbiristanlığa yönəldi, onun ardınca da Leyli halva dolu tavanı və çömçəni götürüb qəbiristanlığa üz tutdu.

Hamımızı qorxu bürümüşdü. Az sonra İsrəfil də, Leyli də qayıdıb gəldilər və Leyli nəql etdi ki, mən hər qəbrə bir çömçə halva atırdım və deyirdim ki, bu sənə payın. Birdən yaxınlıqdakı qəbir daşının arxasından bir əl uzandı və yazıq səslə dedi ki, mənə də halva ver.

Mən onun həqiqətən qəbirdən uzanmış əl bilib çömçəylə vurdum ki, qələt eləmə, sənə payını vermişəm. Və bu anda İsrəfil qəbir daşının arxasından çıxıb gülərək dedi ki, Leyli qorxma, mənəm, "Potayam".

Bu əhvalat ertəsi günü kənddə bir qəhrəmanlıq kimi dildən-dilə düşdü.

"LƏFİ-LÜFÜ DANIŞIR"

İlisuda indi də bir rəvayət danışılır: Qafqaz canişini knyaz Vorontsov Daşkov İlisu sultanı Danyal bəyə qonaq gəlir. Bir gün knyaz Danyal bəyin aynalı salonunda rəiyyət nümayəndələrini qəbul edir. Bir kəndli şikayət edir ki, bəs filan bəy onun torpağını zəbt edib. Bəy izahat verəndən sonra kəndlinin münasibətini xəbər alırlar. Kəndli bildirir ki, "ləfi-lüfü" danışır. Knyazın dilmancı "ləfi-lüfü"-ni başa düşmür və knyaza bildirir ki, kəndli deyir ki, "bek ləfi-lüfü qavarit".

Məlum olur ki, bu ifadə ancaq İlisu ləhcəsində işlənir, mənası da təxminən "hətərən-pətərən", rus dilində "şaltay-baltay" mənasını verir.

Murtuzəli Məmmədrza oğlu Mürüdoğlu

İlisunun ən yaşlı sakini idi. Yaşı yüzü haqlamışdı. Həm də güclü yaddaşa, çox rəngarəng analitik təfəkkürə malik idi.

1938-ci ildə orduya getmiş, Belarusiyada suvari alayda, Baltikyanı respublikaların istilasında iştirak etmiş, müharibə başlayanda 416-cı diviziyaya köçürülüb, 1942-cı ildə İrana, Xoy şəhərinə göndərilib, 1942-ci ilin sentyabrında Mozdok şəhəri uğrunda döyüşlərdə topçu olub "İgidliyə görə" medalı ilə təltif olunub və hərbi rütbə alıb. Sonra Kerçə göndərilib, 1943-ci il mayın 1-də Kerçin və sonra Sevastopolun azad edilməsində böyük şücaət göstərmişdir. Oradan Polşaya göndərilmiş, Varşava uğrunda gedən döyüşlərdə ağır yaralandığından sonra 1944-ci ildə arxa cəbhəyə göndərilib. Müharibənin qurtarması ilə ordudan tərxis olunub, ikinci qrup əlil kimi kolxoz təsərrüfatında iştirak edib.

Səhər saat 6-da əlində kürək və iki kisə ilə yaxınlıqdakı dağa doğru hərəkətini görüb hara getdiyini soruşduqda verdiyi cavab hər kəsi valeh edə bilirdi. Kənddən təxminən 400-500 metr hündürlükdə, dağ meşəsinin kiçik talasında kartof əkilir.

Kənddə müdrik, nikbin təbiətli ağsaqqal kimi sevilirdi.

Mütəllif - Aşıq Mütəllif

Böyük Vətən müharibəsi illərində və müharibə qurtarandan da xeyli sonra hər kəndlidən dövlət tədarükünə 5 kq yağ, 36 kq ət, toyuq-cücəsi olub-olmamasından asılı olmayaraq 55 yumurta vermək tələb olunurdu. Qanun çox sərt tələbkarlıqla həyata keçirilirdi.

Aşıq Mütəllifin böyük ailəsi olub, özü də əldən düşmüşdü. Talib təxəllüsü ilə yaxın dostu, Qax rayon tədarük müfəttişliyinin rəisi Zeynəlbiddin Əfəndiyevə belə bir ərizə göndərir.

*Dostum salam olsun Sizə, əssəlamü-əleykum,
Dərdim artıb çatdı yüzə, əssəlamü-əleykum,
Salamım haqq salamıdır qullar üçün hədiyyə,
Şəfqət eylər cümlənizə, əssəlamü-əleykum.*

*Könlüm zəhər, dil bəzirgan, kefli - bazar eyləyər,
Ülfət mərdnən, o namərdə çünki azar eyləyər,
Gərdişi-dövrən səyahət, mülki - nəzər eyləyər,
Qərar tutmaz gecə-gündüz əssəlamü-əleykum.*

*Talib deyər haqq sözünü sözü qanana indi,
Məcnun təki el içində edər bəyanə indi,
Sizdən başqa bu dərdimi deyim həyanə indi,
Yazıb cavab qaytar bizə əssəlamü-əleykum.*

QAFİYƏ

*Namə, get dərdimi ərzi-hal eylə,
Oxuyub məzmunun bilər yoldaşlar.
Əhli sərraflara xoş misal eylə,
Ümid var mərhəmət qılar yoldaşlar.*

*Doqquz baş ailə, keyfimiz çağdı,
40 kilo ət istər bizdən nağdı,*

*55 yumurta, 5 kilo yağdı,
Mümkünsə qərara gələr yoldaşlar.*

*Bir oğlum orduda yox onun dərdi,
Dördü məktəbidir var yetlik xərci,
Kecən il qaldıq biz 700 borclu,
Başqa borclara da gələr yoldaşlar.*

*İnşallah bir cavabın tez gələr bizə,
Yəqin vəziyyətim aydındır sizə,
Talibin qayğısı ya çatar yüzə,
Ya könlündən tamam silər yoldaşlar.*

Zeynalabiddin Əfəndiyev yəqin ki, dostluğu xatirinə (çünki belələri çox idi) 1947-ci ildə aşığı Talibi vergilərdən azad edir. Lakin onun sevinci çox sürmür. Paxıl bir qonşusu respublika təşkilatlarına imzasız məktublar göndərüb, Zeynalabiddin Əfəndiyevdən şikayət edir. Ona görə də üstündən bir il keçmiş aşığı Talib yenidən vergilərə cəlb olunur, o da təkrarən dostuna aşağıdakı şeiri yazıb göndərir.

*Bir sualım da vardır sizə, yoldaşlar,
Yetişmiş bostanım kalamı düşdü?!
Oyandı cürbəcür şübhələr məndə,
Ərzi-halım qiylu-qalamı düşdü?!*

*Qəddim də əyilib, görməyir gözüüm,
Dilimiz qısadır ötməyir sözüüm,
Dörd aydır xəstəyəm, yox buna dözüüm,
Bu qərib başıma daşlarmı düşdü?!*

*Savadsızdır Talib bilmirəm necə,
Az-çox fikr edirəm gündüz və gecə,
Üz tarixdə olmuşdum mən qoca,
48-də yaşım dalamı düşdü?!*

Müzəffər

Murtuzəlinin böyük qardaşı Müzəffər də əmisi Mürüd oğlu Hüseyn kimi əyyar idi. Hazırcavablığı, adamlara sataşması ilə ad qazanmışdı. Bir dəfə də anası nə üstəsə onu bərk danlayır, qarğıyır, o da anasından əvəz çıxmaq qərarına gəlir.

Səhər anası yerindən durub çölə çıxarkən tez anasının döşəyinə bir az su töküüb yayarmış. Anası gəlib döşəyi yığışdırmaq istəyərkən onu yaş görüb uşaqlardan gizlədər, onlar evdə olmayanda sərərmiş. Bir neçə dəfə əhvalat təkrar olunur. Nəhayət, bir gün anası yerini yığışdırmağa gəlib yenə döşəyə əl çəkərkən Müzəffər öz yorğanının altından baxıb ona deyir: Ay anası, hər gün döşəyə əl çəkirsen, nədir, yoxsa döşəyi islatmısan?

Anası başa düşüb Müzəffəri əzişdirir.

Ömər kişi

İlisu əyyarlardan biri də Şeytanlardan Ömər kişi idi. O, hələ uşaq ikən bir gün atasının qəzəbinə gəlib bərk döyülür. Ömər atasından intiqam almaq qərarına gəlir. Orucluq zamanı imiş. Kənddə də iftara adamlar çağırmaq dəbdə idi. İmkanlı adamlar orucluq zamanı iftara çağırmaqla savab qazanmağa çalışırdılar. Ömər atası isə böyük imkana malik deyilmiş. Bir gün Ömər kəndin mötəbər adamlarından 10-15 nəfərə xəbər verir ki, atam sizi iftara çağırır. İftar vaxtı ağsaqqallar iki bir, üç bir həyə-tə daxil olub salam verir, atasının çıxılmaz vəziyyətinə gizlincə tamaşa edən Ömər bundan zövq almış.

Şahmərdan Əhmədov

İlisunun maraqlı adamlarından olub. Tanınmış sənətkar (bənna-dülgər) kimi ad-san qazanmış və 30-cu illərdə rayon kommunal təsərrüfatı şöbəsinin müdirliyinə irəli çəkilərək uzun zaman bir neçə rayon rəhbəri ilə bu vəzifədə işləmişdir.

O zaman rayonda aparılan bütün tikinti-təmir işləri bu şöbə vasitəsilə həyata keçirilirdi.

Düzlüyü sevən, bu sahədə heç kəsə güzəştə getməyən Şahmərdan kişidən xoşu gəlməyənlər də çox idi və belələri ona "demaqoq" damğası vurmuşdurlar.

Böyük Vətən müharibəsindən əvvəl rayona yeni birinci katib gəlir. Çox sərt təbiətli adam olan Hüseyn Əlizadəyə də bədxahlar əlüstü onun demaqoq olduğunu çatdırmışdılar. Raykom katibi də fərqi nə varmadan yığıncaqların birində ona "sən demaqoqsan" deyər acılayır. Söz altında qalmayan Şahmərdan ayağa qalxıb ona belə cavab verir: "Mən elə bildim ki, təzə raykom təzə söz danışacaq. A kişi, mənim demaqoq olduğumu bütün SSRİ bilir, siz təzə söz danışın".

S.Əhmədov rayon icraiyyə komitəsinin sədri B. Səmədovla yeni seçilmiş raykom katibinə mənzil axtarırlar. Bir neçə mənzil göstərsələr də, katibin xoşuna gəlmir. Nəhayət, bir mənzilə baxıb deyir ki, "pis mənzil deyil, amma qışda soyuq olar". Ş. Əhmədov B.Səmədovun qulağına pıçıldayır: "Ə bu köpək oğlu qışa qədər burada qalmaq niyyətindədir?" Ş. Əhmədov işdən çıxarılan günü çəkcik-malasını da götürüb bənnalığa başlamış, həm də əliyəri adamlarla mübarizəsini davam etdirib.

Razı-Usta Razı

Şövkət Əfəndiyevin böyük qardaşı usta Razı da məşhur əyyar idi. Ömrünün çox hissəsini Balakəndə yaşayıb çoxlu binaların ustası olmuşdu.

Rüstəm Səfərəliyev Balakəndə katib olarkən usta Razı bir hökumət binasını inşa etdirmiş. R. Səfərəliyev hər gün tikintiyə baş çəkər və usta Razıdan soruşarmış ki, neçə nəfər işləyirsiniz, Razı kişi də yanında şagirdindən başqa bir kimsə olmasa da cavab verirmiş - üç nəfərlik. Nəhayət, R. Səfərəliyev bir gün deyir ki, "ay usta, bəs hər dəfə deyirsən ki, üç nəfərlik, mən ikinizi görürəm". Usta Razı əlini yaxındakı maliyyə şöbəsinin binasına uzadıb deyir: - biri də oradadır.

Usta maliyyə şöbəsinin vergisindən azad olmaq üçün qazandığının üçdə birini ona verirmiş.

Şövkət müəllim və usta Razının ataları Nəcməddin Əfəndi İlisunun görkəmli ziyalılarından, böyük din xadimlərindən olmuşdur.

ZİNZİLƏ

İlisuda bir xəstəlik var idi. Adına "Zinzilə" deyirdilər. Bədənin müxtəlif yerlərinə düşən yaraya əlac tapılmazmış. Qara yara da deyirdilər. Nəhayət, belə bir əlac tapırlar. Xəstə evin ortasında yatar, yanına bir boş-

qab düyü qoyarmışlar. Bir dəstə cavan qız xəstəni dövrəyə alar, aşağıdakı sözləri mahnı ilə deyir və yallı gedirmişlər:

Zinzilə, ha Zinzilə,

Zinzilə dağda olar, zinzilə daşda olar,

yıxıq dəyirməndə olar.

Bundan sonra qızların hər biri bir çimdik düyünü ağzına alıb çeynəyər və xəstənin yarasına tüpürərmiş. Düyü qurtaranadək dövrə vurub bunu təkrar edirlər. Beləliklə, yara sağalmış.

* * *

1930-cu illərin əvvəllərində İlisuda həvəskarlar tərəfindən ilk teatr tamaşaları göstərilməyə başlanılmışdır. Bucaq məhləli Yamil (Azər Axşamin babası) ilk dəfə qız rolunda çıxış etmiş və onun adı indi də "qız Yamil" kimi yad edilir.

İlk tamaşaların əsas təşkilatçısı və rejissoru Şeytan uşağından olan Arif müəllim idi (professor Yəhya Kərimovun əmisi).

* * *

30-cu illərdə bir gün məktəbə xəbər çatır ki, bir evdə mollalar toplaşmış Quran oxuyurlar. Şərif müəllimin rəhbərliyi altında bir dəstə uşaq həmin evin həyətinə gedib "İnternasional" oxumağa başlayır. Elə ki, birinci sətr "Qalx, ey lənətlə damğalanmış aclar və qullar dünyası" - deyilir, içəridən əli çomaqlı bir molla çıxıb onlara hücum edərkən Şərif müəllim qabaqda, uşaqlar da arxada sürətlə qaçıb uzaqlaşırlar.

İLİSU BƏDİİ ƏDƏBİYYATDA

İlisu, onun yetirmələri və nemətləri yaradıcı insanların diqqətindən yayınmamışdır. Aşıq yaradıcılığında, folklor nümunələrində, bu ulu kənd vəsf edilmiş, romanlar, povestlər, oçerklər, publisistik məqalələr və s. yazılmışdır. Neçə-neçə bəstəkar, rəssam, heykəltaraşın yaradıcılığında İlisu mövzusu öz əksini tapmışdır.

Molla Cuma, xalq şairləri Məmməd Rahim, Bəxtiyar Vahabzadə, eləcə də Əliağa Kürçaylı, Gəray Fəzli, Seyran Səxavət, Rza Şahvələd, Əvəz Sadıq və başqaları İlisu və ilisulular barədə ürək sözlərini demişlər. Məral Rəhmanzadə İlisu tablolarını, bəstəkar Ağabacı Rzayeva H. Tahiroğlunun sözlərinə "Dağlar qızı" mahnısını bəstələmişdir. "Oqonyok" jurnalının üz qabığında Sosialist Əməyi Qəhrəmanı həmkəndlimiz Mustafa Həsənovun, "Sərkər Mirzə kişinin", Kirov adına kolxozun sədri Ənvər Hacıyevin at belində şəkilləri verilmiş, Sovet İttifaqı və ABŞ-ın bir neçə illik təqvimlərini İlisu mənzərələri bəzəmişdir. Keçmiş ittifaqın nüfuzlu jurnalı "Agitator" özünün titul vərəqində görkəmli partiya və dövlət xadimi S.N. Murtuzayevin portretini və məşhur publisist Kuprinin oçerkini dərc etmişdi. Belə misallar çoxdur. İlisunu vəsf edən bir neçə şeirlərə nəzər salmaq yerinə düşər.

İlisu ilə bağlı Molla Cumanın "İlisu kəndi", həkim Cəlal barədə yazdığı şeirlər çox maraqlıdır.

Xalq şairi Məmməd Rahim İlisuda olarkən buranın təbiəti, insanları onu ilhama gətirmiş, "İlisu" şeirini yazmışdır.

İlisunun özündən də neçə-neçə şair və yazıçı yetişmişdir. Poeziyada qələm sınaqçılardan istedadlı həvəskarlar da az deyil. İlisu ilə bağlı görkəmli şairlərin və bir neçə ilisulunun yazdıqlarından bəzi nümunələri bu bölmədə veririk.

İlisu şeir, bədii söz sənətinin, çalıb-çağırmağın, tamaşalar göstərməyin, şimgəmli toy keçirməyin ən yaxşı nümunələrini özündə birləşdirən bir kənd kimi də tanınırdı. Heç təsadüfi deyil ki, Molla Cuma İlisunu özünün ikinci vətəni sayırdı. Yaradıcılığında İlisu və onun adamları ilə bağlı çoxlu şeirləri vardı. Bir gözələ həsr etdiyi şeirdə yazırdı:

*İlisu kəndində Kovxa tabunda,
Bir gözəl görmüşəm yüz qız içində.*

*Bürünüb qüttəvər al-yaşıl dona,
Sanırsan ay yanır ulduz içində.*

İlisunun əsas çalğı aləti saz olub. Camal lələ, Əbdülhəşim müəllim, Ava, daha kimlər, kimlər. Camal lələnin saz çalmasına çatan sənətkar çətin ki, tapılırdı. O, Azərbaycan aşığılarının I qurultayının iştirakçısı olmuşdu. İlisu şairlərinin gözəl qoşmaları, gəraylıları, bayatıları barədə Salman Mümtaz "El aşığıları" kitabında söz açmışdı. "Çəmrə, burdan yar keçdimi" rədifli şeirin müəllifi Nəbi şıq geyinərmiş, köynəyinin üstündən bağladığı gümüş kəmərdən xəncər əskik olmazdı. Saz əvəzinə xəncərini fırlayıb saz kimi əlinə alıb barmaqlarını üstündə oynada-oynada bədahətən şeirlər deyərmiş. Molla Cumanı da İlisuya bağlayan buranın saz-söz məclisləri imiş. Deyilənlərə görə Danyal Sultanın güzgülü köşkü-sarayında sonralar İçəri Bazara köçən Nurullah özü kimi istedadlı kənd cavanlarını başına yığıb keçən əsrin əvvəllərində teatr tamaşaları göstərirmiş. Burada qız və oğlan dəstələri qarşı-qarşıya dayanıb "Tonqay Məlik" kimi mahnı-rəqs tamaşaları göstərirmiş. Müslüm Maqomayev 1946-cı ildə yazdığı tərcümeyi-hal kitabçasında atası Məhəmmədin İlisudan Buynakskiyə gəlib dəmirçilik etdiyini, çeçen qızı olan anası ilə evləndiyini yazmışdı. Məhəmməd kişinin Qaradolaxdakı qohumlarından Mamalov və onun oğlu Seyid qarmon çalanlar idi. Mühəribədən qayıtmayan Seyid Mamalovun qardaşı Ədhəm gözəl tarzən imiş.

1947-ci ildə görkəmli bəstəkar Müslüm Maqomayev bacanağı Üzeyir Hacıbəyovla birlikdə faytonla ata yurdu İlisuya baş çəkmişdir.

İlisuda əllinci illərdə Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə ailəliklə dincəlməyə gəlmişlər. Rəsul Rza "İlisu" şeirini, B.Vahabzadə isə "Sadə adamlar" poemasını Azərbaycanın bu dilbər guşəsində qələmə almışlar. Tez-tez yaxın dostu Sadıq Murtuzayevlə İlisuda olan Əliağa Kürçaylının "Qartal" şeiri də İlisuda yazılmışdı.

İlisu və ilisuluların görkəmli ədəbiyyat və incəsənət xadimləri ilə dostluq əlaqələri, ünsiyyətləri barədə çox şey demək olar. İlisuda Murud oğlu Hüseyn Balaxanı neft mədənlərində işləyəndə Mirzə Ələkbər Sabirlə dostluq ünsiyyətində olmuşdur. Satira və yumoru sevən Murud oğlunun Sabirlə birlikdə çəkdiyi fotosəkli onun oğlu "Tək səbir" qəzeti ilə əməkdaşlıq edən Sədi (Sədi də atası kimi satirik, yumorist şeir və hekayələrin müəllifi kimi tanınır) hansısa bir tədqiqatçıya verdiyini xatırlaya

bilmir. Bu da bir həqiqətdir ki, Mirzə Ələkbər Sabir Abbas Zamanovun qeyd etdiyi kimi "Tək səbir" şeirində:

*Qaxda, Qazaxda, Şəkidə bərmala,
Şişədə, Şirvanda vurur tək səbir -*

sətirlərini adları çəkilən yerlərdə yaşayan dostlarına həsr etmiş, onların haqsızlığa, cəhalətə səbr edib susduqlarına işarə etmişdir.

"İlisu"

Asiyət Yusifova

*Çox sevirəm sənin qarlı qışını,
Əyilmə sən uca saxla başını,
Kimsə bilmir hələ sənin yaşını,
Səsin gəlir əsrlərdən İlisu.
Ulu kəndim, ana yurdum İlisu.*

*Sənsən bizim bu diyarın Anası,
Xəstəyə dərmandır abu-havası,
Tarixlərə şahid olub Qalası,
Elimizin sonasısan İlisu.
Ulu kəndim, doğma yurdum İlisu.*

*Sənsiz keçib çox uğursuz illərim,
Səndə qalıb o, sevincli günlərim,
Sənə əmanətdir doğma ellərim,
Həm sevincim, həm kədərim İlisu.
Ulu kəndim, ana yurdum İlisu.*

*Dağların-çayların qoşadır-qoşa,
Sənin hüsnün tamaşadır-tamaşa,
Yaraşırsan həm bahara, həm qışa,
Gözəllərin - gözəlisən İlisu.
Ulu kəndim, doğma yurdum İlisu.*

*Dilimin əzbəri, ürək səsimsən,
Ocağımın istisisən, közüsən,
Başdan-başa həyatımın özüsən,
Varlığımın mənim dünyam İlisu.
Ulu kəndim, ana yurdum İlisu.*

*Qurban olum torpağına-daşına,
Xəyalımda dolanıram başına,
Qocalmırsan dən düşsə də saçına,
Həm şöhrətim, həm şanımsan İlisu.
Ulu kəndim, doğma yurdum İlisu.*

*Sənsiz çox illəri vurmuşam başa,
El qızıyam artıq dolmuşam yaşa,
Mən ölsəm də dünyamızda sən yaşa,
İlk laylamin sorağısan İlisu.
Ulu kəndim, ana yurdum İlisu.*

GƏLMİŞƏM

*Dağlar verib buralarda baş-başa,
Meşələri, yaylaqları tamaşa,
Bu el məni ovsunlayıb həmişə,
Gözəlliyin sorağına gəlmişəm.*

*Bu yerlərin yamacı var, düzü var,
Hər cığırda ayağımın izi var,
Ürəyimdə alovu var, közü var,
Loğman deyib buz bulağa gəlmişəm.*

*İlisudur bizim diyarın tacı,
Qayası var qında yatıb qılıncı,
Saf havası min bir dərdin əlacı,
Həsrətimi ovutmağa gəlmişəm.*

*Arzuların ilki, sonu görünməz,
Xatirələr çoxdur sayı bilinməz,
Yüz il keçə yaddaşımdan silinməz,
Atam yatan bu torpağa gəlmişəm.*

Bəxtiyar Vahabzadə

"SADƏ ADAMLAR"

(poemadan bir parça)

*Qardaş, bizim bu dağlardan
De, ömründə keçmişənmi?
Sərin çoban dəyəsində
Sən qar suyu içmişənmi?*

*Yatmışanmı keçə üstə.
Dağ havası, yuxu şirin,
Eşitdiyən dağ səsinə
Heç olmuşmu dıxsındıyın?*

*Səslənmişmi de, qəfildən
Yaxındakı dərə, meşə.
Uladıqca canavarlar
Düşmüşənmi sən təşvişə?*

*Beşbulağın sərin suyu
Ötmə burdan, üzünü yu.
Qocalmazsan ömür boyu
Bu dağlarda, bu dağlarda!*

*De, nə qədər oyanmışan
İt səsinə gecə yarı.
Səhərəcən oyaq qalıb
Saymışanmı ulduzları?*

*Yolları var eşmə-eşmə,
Hünərin var atdan düşmə.
Addım başı sərin çeşmə,
Bu dağlarda, bu dağlarda!*

*Dağ suları dağdan enər,
Nə bulanar, nə lillənər,
Cüyür qaçar, daş gillənər
Bu dağlarda, bu dağlarda!*

*Kürmük daşa-daşa gəlmiş,
Ehtiraslar cuşa gəlmiş;
Sultanlar baş-başa gəlmiş,
Bu dağlarda, bu dağlarda!*

QARTAL

Əliəğa Kürçaylı

Alim dostum Sadıq Murtuzayevə

*İlisu, Beşgulaq, Şamil qalası,
O meşə örtüklü zümrüdü dağlar.
Xatıra düşəsi, yadda qalası
Saysız lövhələr var, mənzərələr var!..*

*Əsrlik daşları oynadan selin,
Saldığı naxışlar qayalardadır.
Dağlar qoynundakı o doğma elin,
Geniş süfrəsində duz da bal dadır.*

*Palıd elə durub dağın yalında,
Elə bir zirvəsi göyə dayaqdır.
Sizin bu füsunkar dağ mahalında
Gəzib dolaşıram mən də haçaqdır.
Bir duman parçası, bir dağ cıdırı,*

*Uzaq bir aləmə çəkir xəyalı.
Hərdən uzaqlarda qartal çıxırır,
Tutur məğrur səsi eli, mahalı.*

*Dağların vüqarı artır bu səsdən,
Gülür zirvələrin meşə örtüyü.
Bu qartal səsidir çünki əzəldən
Dağın eşitdiyi, dağın gördüyü.*

*Qovub bir-birini bu yerdə illər,
İnsanlar doğulub, dünyadan köçüb.
Sənin atan, baban - neçə nəsillər,
Dostum, Beşbulağın suyundan içib.*

*Deyib nəğməsini qartallar kimi,
Uca zirvələrdə məskən salıbdır.
Onlar təmiz olub dağda qar kimi,
Onlardan yadigar mərdlik qalıbdır.*

*Bir də ki, qartalın dediyi nəğmə,
Onsuz yetim qalar bu dağlar, ay dost.
Sən ona adi bir nəğmədir demə,
Düzüb bəstəsini bulaqlar, ay dost.*

*Baban da oxuyub onu, atan da,
Sən də oxuyursan qartalsayağı.
Sənin də ulduzun bir gün batanda,
Ötəcək oğlunun qartal dodağı.*

*Zirvələr şahının özü də bəlkə
Sizdən öyrənibdir bu qıy vurmağı.
Onun uzaqqörən gözü də bəlkə
Sizdən öyrənibdir məğrur durmağı.*

*Bəlkə də atanın xəyalıdır o,
Göyün sinəsində asılıb qalıb.
Bu yerin öz doğma qartalıdır o,
Lacivərd mərmərə qazılıb qalıb.*

*Gəzirəm yenə də sizin mahalı,
Göz zirvə axtarır, könül ucalıq.
Süzürəm qıy vuran məğrur qartalı,
Ömür vəfasızdır, insan qocalır.*

*İlisu, Beşbulaq, Şamil qalası,
O meşə örtüklü zümrüdü dağlar,
Xatıra düşəsi, yadda qalası
Saysız lövhələr var, mənzərələr var!..*

YADIMA DÜŞÜR

Ənvər Nəzərli

*Hər səni görəndə, ey Sadıq dostum,
Qocaman İlisu yadıma düşür.
O dağ vüqarına baxanda hərdən,
Dağların ulusu yadıma düşür.*

*İgidlər oylağı ulu dağların,
Tarixdir ciğiri, yolu dağların.
Sinəsi min sirlə dolu dağların,
Yağışı, dolusu yadıma düşür.*

*Ucadan aşağı enən şəlalə,
Torpaqla danışib-dinən şəlalə.
Mirvari tozuna dönən şəlalə,
Müqəddəs ulusu yadıma düşür.*

*Bu yurdun qədimdən var sultanlığı,
Ellərə bərəkət, bar sultanlığı.
Yenilməz İlisu-Car sultanlığı,
Mərd eli - ulusu yadıma düşür.*

*Qardaşım, gənclikdən qabilləşmisən,
Vətən sevgisiylə kamilləşmisən.*

*Şamildən yazdıqca şamilləşmisən,
Ürəyin dolusu yadıma düşür.*

*Ənvər, qocalığı yıxa bilmirəm,
Bakıdan kənara çıxma bilmirəm.
Gedib o yerlərə baxa bilmirəm,
Şamaxı, İlisu yadıma düşür.*

ULU KÖRPÜ

İbrahimxəlil Xəlilov

*Ulu körpü, ulusunda
Yenə səni ulu gördüm.
Bulaqları qaynar gözlü
Çaylarını sulu gördüm.*

*Mən çıxanda yoxuşları
Nəğmə dedi çöl quşları.
Mərhəmətli baxışları
Məhəbbətlə dolu gördüm.
Dağ arasına Daşlı Qala,
Neçə ordu saldı yola,
Bulud gəldi bala-bala,
Aldı sağ, solu gördüm.*

*Andım ötən çağlarını,
Topdağıtmaz tağlarını.
Dəyişdilər çoxlarını,
Səni İlisulu gördüm.*

İLİSUM MƏNİM

*Başı qarlı uca dağlar,
Ağuşuna alıb səni.
Havan təmiz, şirin suyun,
May balı, İlisum mənim.
Maralçiçək ovsunlayır,
Baharını ilk görəni.
Yamacları əlvan xalı
Səfalı İlisum mənim.*

*Çaylarının görüş yeri
Ürəyimin başındadır.
Əzəmətli Ulu körpün
Laçın qaya qaşındadır.
Yağıya sədd qalaların
İmam Şamil yaşındadır.
Yadelliyə əyilməyən
Vəfalı İlisum mənim.*

*Özün bir zərrə olsan da
Adın dillər əzbəridir.
Hər evdə azı bir nəfər
Müsəlləh elm əsgəridir.
Neçə alim yetirmisən
Uzun illərdən bəridir.
Fəqət heç vaxt öyünmədin
Həyalı İlisum mənim.*

*Neçə dərdə dərman olub
Oğlan bulaq, Qız bulağın.
Möcüzədir bu qaynar su
Döşünə sıldırım dağın
Yüz on ili qeyd olunan
O müqəddəs elm ocağın*

*Bütün dünyaya tanıdıb
Mahalı İlisum mənim.*

*Xeyir-dua verdiyim kəs
Haqq yolunu tapıb gedib.
Mərd igidlər meydanına,
Köhlənini çapıb gedib.
Qəlb evinin guşəsinə
Ədalətin şopub gedib.
Ürəklərə nur çiləyən
Şəfali İlisum mənim.*

İlisu bayatıları

Qalibə İlisulu

*Bu qala Sumu qala
Dörd yanı su mu?, qala,
Sevdiyimi sən aldın
Yoxsa ki, su mu?, dala*

*Sumu Sultan, qalam, hey
Aldın qadam, bəlam, hey
İstəram il, on iki ay
Yanında mən qalam, hey*

*Mən aşiq, Sumu Sultan
Dünya daş su mu, Sultan?
Sənin dünya malından
Yığdığın bu mu, Sultan?*

*Əzizim, Sumu qala
Daş qala, sümük qala
Hüsnünə heyran olan
Bilər soyumu, Qala*

İLİSU

Məmməd Rahim

*Dağların qoynunda xeyli zamandır,
Nazlı gəlin kimi yatır İlisu.
Üfüqlər hüsnünə aparır həsəd,
Gül, çiçək ətrinə batır İlisu.*

*Üzünü bir dəfə görən bənd olur,
Dost üçün hər zaman suyu qənd olur.
Meşələr qoynuna gərdənbənd olur,
Asimana kəmənd atır İlisu.*

*Gözəllikdə onun tapılmaz tayı,
Hüsnünə mat qoyur ulduzu, ayı.
Səadət olalı iqbaldan payı,
Qəşəngcə böyüyür, artır İlisu.*

*Həyat nəğməsinə bulaqlar deyir,
Ana laylasını şiş dağlar deyir,
Rahim kimi əziz qonaqlar deyir:
Şirin muradına çatır İlisu.*

İLİSU KƏNDİNDƏ

Molla Cuma

*İlisu kəndində, Koxa tabunda,
Bir gözəl görmüşəm yüz qız içində.
Geyinib qüttəvər al yaşıl donda,
Süzülən bal kimi qarpız içində.*

*Çarğatı qırmızı, köynəyi ağdı,
Dodağı qaymaqdı, həm kərə yağdı,*

*Bir türfə gözəldi, yaşı uşaqdı,
Açılmış bənövşə yarpız içində.*

*Qaşlarıdır fitnə, gözləri hiylə,
Aşığın bağına atıbdır güllə,
İlgəyi döşünə qızıl silsilə,
Deyəsən, şam yanır gündüz içində.*

*Dilləri bülbüldü, dişləri mərcan,
Sinəsi meydandı, məməsi fincan.
Hacı Hüseyn qızı, adı Şirincan,
Ay kimi görünür yıldız içində.*

*Yerişi göyçəkdir kəklikdən, qazdan,
Bədəni ağ olar qardan, kağızdan.
Molla Cümə ismin salmaz ağızdan,
Öluncə danışar hər söz içində.*

İLİSU

Mövlüd Sarıbaşlı

*Seyrə vardım İlisunun hüsnünə,
Çayları, dərəsi, dağı gözəldir.
Mən yetişdim Beşbulağın üstünə,
Həqiqətdə solu-sağı gözəldir.*

*Hər tərəfi yaşıl pöhrə meşədir
Kənardan baxana xoş tamaşadır.
Saf abu-havalı gözəl guşədir,
Gəzmək üçün hər oylağı gözəldir.*

*Bir ümid var, hər açılan səhərə,
Adı kənddir, bərabərdir şəhərə.
Əcəb mənzərədir Hamamın dərə
Oğlan bulaq, Qızbulağı gözəldir.*

*Mövlud deyir, bax sözümün sətrinə.
Ətir saçmaz gözəllərin ətrinə.
Bağışladım bir balamın xətrinə
İlisunun hər sayaqı gözəldir.*

SÜRHÜNÜN

Müzəffər Xəlilov

*Dövrü qədimdən bəllidir qədri, qiyməti sürhünün,
Başdan-başa ətir saçır dolması, əti sürhünün,
Eli, aləmi bürüyüb çözü, söhbəti sürhünün,
Bol turşusu, sarımsağı, şorba neməti sürhünün.
Xörəklərin içində vardır hörməti sürhünün.*

*Sübhün gözü açılan tək, ət qazanın asan gərək,
Et xəmirin azca sıyıq, işi görməkçün asan gərək.
Hasılatı uzun işdir, ustadı olasan gərək,
Beşi bişirə, dördü yeyə, budur hikməti sürfünün.
Xörəklər içərisində vardır hörməti sürfünün.*

İLİSU

Nəzirmahmud Rəşidov

*Ulu ocağımın, doğma kəndimin,
Ay camaat mənzərəsi gözəldir.
Kürmüyü ram edən Ulu körpüsü,
Beşbulağın zümzüməsi gözəldir.*

*Yayda da qar olur dağlar başında,
Şimşəklər oynasır Donuz qoşunda,
Çiçəkdən don geyib Mahın, Muşun da
Uzun Sirti, Qoçbərası gözəldir.*

*Çiçəklər açanda olar başqa hal,
Gələnə əl edir qoca Vəzirçal.
Təkələr oylağı sərt sırtlı Qıcal,
Qalaçanın mənzərəsi gözəldir.*

*Kimsə ayrı düşməz belə güşədən,
İnsanların qəlbi safdır şüşədən.
Ad qazanıb sənətkarlar peşədən,
Aliminin ixtirası gözəldir.*

*Çayniklərdə kəklik otdan çay dəmi,
Yeyən doymaz, közkababı, əzməni.
Sürhüllüyə qonaq edər kənd səni,
Pendir gırsı, gizgələsi gözəldir.*

İlisulu Danyal Sultan

Osman Ümman

*Tariximə saldım nəzər,
Ürəyimi fərəh bəzər,
Bir igid var, adı əzbər,
Yazılıb şəninə dastan,
İlisulu Danyal Sultan!*

*Bir igiddi qorxmaz, mətin,
Onu dilə tutmaq çətin,
Pələngidi bu millətin,
Heyran oldu cümlə-cahan,
İlisulu Danyal Sultan!*

*Düşdü tarixə adı,
Qorudu o, dostu-yadı,
Əməlləri bir dünyadı,
Nəzmə çəkdi Osman Ümman,
İlisulu Danyal Sultan!*

Gərək

Solmaz Elqızı

*Mənim kəndim alimlərin yurdudur,
Hüsnünə boylanan doymasın gərək.
Möcüzədir Hamamçayı, Ramramayı bir dastandır,
Şair belə yerdən həzz alsın gərək.*

*İldırım oynayır uca dağında ,
Aşıq bu yerlərdə saz çalsın gərək.
Qonaqlar dincəlir Səngər bulaqda
Belə gözəl məkan var olsun gərək.*

*İlisu kəlməsi dilə gələndə,
Adıyla hər övlad fəxr etsin gərək.
Uca dağ başında qartal ötəndə
Sürfülü bişirilib yeyilsin gərək.*

*Daha da saf saxla qoca ,cavanı,
Cahillər bu yerdən yox olsun gərək.
Səndən ilham alır Solmaz Elqızı,
Şöhrətin gün-gündən ucalsın gərək.*

AĞBULAQLA SÖHBƏTİM

*Ağbulaq, suyunun keyfiyyətinə görə
İlisu bulaqlarının ən məşhurdur.*

Soltanım Əhmədova

*Həsrətinlə yana-yana,
Görüşünə gəldim, bulaq.
Sual doldu qalaq-qalaq,
Gəl cavab ver mənə, bulaq.*

*Ağ bulağım, ağ oylağım,
Dildə gəzərdi sorağın.
Əskik olmazdı qonağın,
Hanı o büsatın, bulaq?!*

*Bulaqların gözü idin,
Gözəlliğin özü idin.
Ürəklərin sözü idin,
Niyə belə susdun, bulaq?!
Bəlkə bizdən küsdün, bulaq?!*

*Suyun şələlətək axmır,
Zümzüməsi ürək yaxmır.
Anam pəncərədən baxmır,
Dərdimə şərik ol, bulaq.*

*Bacım toplamır qızları,
Söyləmir şirin sözləri.
Görmürəm tanış izləri,
Bir soraq ver mənə, bulaq?!*

*Səsin mənə layla çalıb,
Çox xoş xatirələr qalıb.
Qonşularım hara olub,
Gəl məni kövrəltmə, bulaq.*

*Üstündə gözəllər gəzmir,
Qəmzələri ürək üzmür.
Bu halına qəlbim dözmür,
Təsəlli ver mənə, bulaq.*

*Gündə dolansam başına,
Üzümlü sürtsəm daşına.
Suyunu qatsam yaşıma,
Büsatın dönərimi, bulaq?*

İLİSUM MƏNİM

*Mən deyə bilmərəm neçədir yaşın,
Sumu qala tarixlərin yaddaşı.
Ulu körpu uca saxlayır başın,
Kürmük çayım mahnı qoşur, İlisum.*

*Dağ başından baxır Şamil qalası,
Keşik çəkir qeyrət, namus aynası.
Oğlanların sanki qartal balası,
Mərdlikləri mahnı qoşur, İlisum.*

*Əsrlərdən gəlir sənin sorağın,
Qoynuna hər yandan axır qonağın.
Bir dərədə neçə-neçə bulağın,
Zümzüməsi mahnı qoşur, İlisum.*

*Tarix boyu öyünmədin, öymədin,
Bir kimsənin qəminə sevinmədin.
Sən palıdsan, söyüdtək əyilmədin,
Öz vüqarın mahnı qoşur, İlisum.*

QARTAL KİMİ QONMUSAN

Veysəl Çarkəz

*Qartal kimi qonmusan,
İki dağın ovcuna.
Hara baxırsan qalxıb
Ayağının ucuna?
Neçə bulaq gözü var,
Od tökülər birindən,
Birindən buz damcılar.
Qovuşub bir-birinə
Bulaqlardan çay olur,*

*Axır dərə uzunlu.
Hər dəmdə bir "hay" olur,
Qırır sükut buzunu
Fikrə gedən dağların.
Yollar dağa dırmaşır
Aşır qaşdan o yana.
Qoca gördüm,
Keçibdir
Doxsan yaşdan o yana,
Əsa almaz əlinə.
Burda dağlar sürüdən
Kəmərlər bağlar belinə,
Doğanağı - keçilər.
Sən olmasan gözümdə
Dünya necə kiçilər, İlisu.*

İLİSU

*Adın gəzər dodağımda, dilimdə,
Güllərinin ətri qalıb əlimdə.
Qucağında şirin olar ölüm də,
Həsrət qoyma qucağına, İlisu!*

*Ulu körpü mənə köhnə tanışdı,
Bir gözəldən xatirələr danışdı.
Yollarına qonan şəhdi, yağışdı?
Şeh düşməsin ocağına, İlisu!*

*Ayrı düşsəm bu zamanda, bu çağda,
Nəfəsinlə isinərəm uzaqda,
Əgər ölsəm ruhum qalsın qoy Qaxda,
Mən qarışım torpağına, İlisu!*

SON SÖZ

Əziz soydaşlarımız! Toplunun ikinci nəşrini müzakirənizə təqdim edirik.

Müqəddimədə dediyimiz kimi, bir daha qeyd etməyi lazım bilirik ki, ulu kəndimizin zəngin və rəngarəng tarixi, onun əfsanəvi gözəllikləri barədə çox az dedik və əminik ki, növbəti nəşrlərdə daha da zənginləşəcəkdir.

Ən başlıcası soydaşlarımıza müraciət edərək kəndimizin tarixi şöhrətini ona qaytarmaq, onun sağlamlıq, istirahət, turizm məziyyətlərindən lazımınca istifadə olunması üçün həm imkanlı adamların, həm də Azərbaycan hökumətinin diqqətini bu işə cəlb etməkdir.

Ürək ağrısı ilə bunu da qeyd etməliyik ki, son illərdə bu kəndin torpaqlarından məqsədyönlü istifadə etmək əvəzinə onun hərraca qoyulub satılıb dağılması istiqamətində çox dözülməz hərəkətlərə yol verilmişdir.

Ulu və müqəddəs kəndimizin tərəqqisi üçün əlindən gələni etmək hər bir soydaşımızın müqəddəs borcudur.

Bu nəşrdə İlisudan pərvazlanıb uzaqlarda yaşayanların müraciəti, turizmlə bağlı yazılar, Prezident İlham Əliyevin burada olması, Hamamçay üzərində yeni tikilən körpünün açılışı kitabda maraqlı məqamlardandır.

Müqəddəs kitabımız "Qur'ani-Kərim"də xeyriyyəçiliklə əlaqədar deyilən "sağ əlin verdiyini sol əl bilməməlidir" kəlamını əsas tutub böyük alicənablıq göstərən adlarının açıqlanmaması arzusu ilə "İlisu" kitabının işıq üzü görməsinə sponsorluq edən xeyirxah insanlara bütün soydaşlarımız adından minnətdarlığımızı bildiririk.

Bütövlükdə materialların toplanmasında Əzim Yolçuyevin, Hacı Sabir Əfəndiyevin, Cabir Şabanov və Namiq Süleymanovun, Hacı Mirzə oğlunun, Vidadi Eminovun, Qahirə İzzətovanın, xüsusi fəallıq göstərdiyini razılıq hissi ilə qeyd edirik.

Redaktordan sözardı

İkinci nəşrini çox hörmətli, diqqətçil, tələbkər və möhtərəm oxucuların müzakirəsinə verməzdən əvvəl kitabın sonunda kiçik bir xülasə vermək qəlbimdən keçdi.

İki ilə qədər Sadiq Nəbi oğlu Murtuzayevin rəhbərliyi altında çox mötəbər redaksiya heyəti ilə üzərində çalışdığımız birinci nəşrin işıq üzü görmə ərafında İlisu həyatımın bir hissəsinə çevrildi və mən həm də özümü İlisulu hesab etməyə başladım. Bunun başlıca səbəbkarı müəllimim, rəhbərim və ağsaqqal yol göstərən dostum olmuş rəhmətlik Rəşid İsmayıl oğlu Mahmudovun zəmanəti və məsləhəti ilə, mayası halallıqla yoğrulmuş, yeddi yaşından zəhmətə qatlaşıb meşədən odun daşımaqla evin dayağı olmuş, bir anını boşa verməyi özü, doğma və dostları, ümumiyyətlə hər bir insan üçün qəbahət və itirilmiş böyük nemət hesab edən, 85 yaşında belə fenomenal yaddaş və yüksək intellektual və fiziki iş qabiliyyətini zəhmətsevərliyi - işgüzarlığı, mətinliyi ilə qoruyub saxlaya bilmiş, otuz ildən artıq bir dövrdə yüz minlərlə insanın bayraqdarı - əmək cəbhəsinin komandanı kimi xariqələr yaratmağa sövq etmiş, bir sıra yeniliklərin bilavasitə yaradıcısı, görkəmli partiya, dövlət və ictimai xadim, yazıçı-publisist, nəzəri və təcürbi alim Sadiq Nəbi oğlu Murtuzayev olmuşdur.

Ona İlisuluların ən yaxşılarının, öndəgədən və seçilmişlərin simvolu desəm düşünürəm ki, yanılmaram.

Toplu üzərində işləyərkən burada haqqında məlumatlar verilmiş, fəvqəladə təxəyyülə malik bir sıra ixtiraların müəllifi, dünya şöhrətli alim və dövlət xadimi, pak insan Saleh Balay oğlu Qocayev, Milli Elmlər Akademiyasının akademikləri Əzəl Cəfər oğlu Sultanov, Ələşrəf Veysəl oğlu Məmmədov, akademiyanın müxbir üzvləri Dəmir Vahid oğlu Hacıyev, Kərim Nəzir oğlu Ramazanov, texnika elmləri doktoru professor Fikrət Seydəli oğlu Seydəliyev, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru professor Məsud Arif oğlu Əfəndiyev, diplom işi namizədlik kimi təsdiqlənmiş pilotsuz təyyarələrin yerdən idarə olunması nəzəriyyəsinin müəllifi, çox gənc yaşında faciəli və müəmmalı şəkildə Moskva çayında boğulub həlak olmuş Əkrəm

Səlahəddin oğlu Sultanov, otuz ildən artıq bir müddətdə ibtidai siniflər üçün "Əlifba", "Ana dili" və onlarla digər dərsliklərin müəllifi olmuş pedaqoji elmlər doktoru, professor Yəhya Şəfi oğlu Kərimov, İlisu məktəbinin əsasını qoymuş Azərbaycan dilində ilk dərsliyin - "Vətən yolu" kitabının müəllifi Harun bəy Sultanovun, görkəmli din xadimi Mamay Əfəndinin və kitabın baş qəhramanlarından olan böyük İmam Şeyx Şamilin yaxın silahdaşı, İlisunun sonuncu hakimi general Danyal sultanın həyatının ayrı-ayrı yaşam anlarına nəzər saldıqca onların hər biri gözlərim önündə müəllimim hesab etdiyim ağsaqqal dostum Sadıq Nəbi oğlu Murtuzayevin simasında canlanmışlar.

Müzakirənizə verilən bu ikinci nəşrin mümkün qədər tez və qüsursuz işıq üzü görməsi üçün redaksiya heyəti ilə yanaşı, nəşriyyat və mətbəənin neçə-neçə əməkdaşı, yaradıcı və texniki işçilər böyük zəhmət çəkmişlər. Ayrı-ayrı vaxtlarda bir neçə variantda üz qabığının təkcə sonuncusu üzərində yeddi müxtəlif ixtisas sahibi, yeddi gün çalışmışlar.

Kitabın ərsəyə gəlməsində yeddi ay ərzində redaksiya heyətinin ayrı-ayrı üzvlərinin hər birinin müəyyən qədər xidməti olsa da, əlimi qəlbimin üzərinə qoyaraq halallıqla sığ - ürəkdən deyə bilərəm ki, Sadıq müəllimin təkliddə gördüyü iş və nəşrin tezliklə işıq üzü görməsi üçün keçirdiyi narahatlıq bütövlükdə redaksiya heyətinin bir yerdə çəkdiyi zəhmətdən dəfərlə çoxdur.

Yaradılan bəşər övladı - insanın təxəyyül məhsulu olan hər şeydə qüsurlu olması təbiidir.

Qüsurdan xali təkcə uca Allah və Onun bizə ərməğan göndərdiyi "Qurani-Kərim"dir.

Toplunun mümkün qədər xətalardan və qüsurlardan xali olaraq müzakirənizə verilməsi üçün Sadıq müəllim başda olmaqla kitab üzərində çalışanların hər biri əlindən gələni etmişdir.

Sizin sayğı və mərhəmətinizə ümid etməklə inanırıq ki, kitabda gedən texniki və hər hansı statistik yaxud digər qüsurlara görə günahlarımızdan keçər, irad, qeyd və diləklərinizi növbəti nəşr üçün redaksiya heyətinə ünvanlayacaqsınız.

MÜNDƏRİCAT

1. Birinci nəşrin müqəddiməsi	3
2. İkinci nəşrə giriş	5
3. İlisudan pərvazlanıb uzaqlarda yaşayan ziyalıların müasir İlisu sakinlərinə müraciəti.....	7
4. İlisunun tarixindən - Sadiq Murtuzayev	9
5. Azad camaatlıqların strukturu və idarəetmə sistemi - Rəsul Tahirzadə	18
6. İlisu tarixinin yaddaş kitabı.....	24
7. İlisu sultanlarının şəcərə cədvəli	27
8. İlisu sultanları	28
9. İlisunun təşəkkülü - Hacı Sabir Əfəndiyev	34
10. Görkəmli dövlət xadimlərinin İlisu haqqında dedikləri	37
11. İlisu mənim qibləgahımdır- İmam Mustafayev	37
12. Dünya şöhrətli kənd - Kamran Hüseynov	40
13. İlisu şivəsi - Səyyarə Mollazadə, Yəhya Kərimov	42
14. Qədim Oğuz- Dədə Qorqud yadigarı- Sadiq Murtuzayev	62
15. İlisu kəndinin bulaqları	67
16. İlisu kəndinin memarlıq abidələri - Vidadi Muradov	69
17. İlisuda islamşünaslıq - Hacı Sabir Əfəndiyev	95
18. İlisu məktəbi	98
19. Qax İlisu turizm kompleksi: Prezident İlham Əliyev Füsunkar turizm diyarı İlisuda - Sadiq Murtuzayev, Hacı Mehman Fərzullayev	107
20. İlisu məktəbində dərs demiş və İlisudan olan görkəmli müəllimlər.....	137
21. Dövlət, siyasi və ictimai xadimlər	157
22. İlisulu alimlər: Azərbaycan MEA-nın həqiqi və müxbir üzvləri.....	179
23. Elmlər doktorları və professorlar	185
24. Elmlər namizədləri	201
25. Din xadimləri	253
26. Respublika və rayon miqyasında tanınmış təşkilat, müəssisə rəhbərləri	261
27. Tanınmış ziyalılar, görkəmli mütəxəssislər, yaradıcı adamlar.....	289
28. Zabitlər, Böyük Vətən və Qarabağ müharibəsi veteranları	311
29. Əbədiyyətə qovuşanlar - Asiyət Yusifova	311
30. Görkəmli idmançılar	323
31. Kəndə rəhbərlik edənlər	327
32. İş adamları və xeyriyyəçilər	332
33. Bir qəhrəman ailə	341
34. İlisuda sənətkarlıq	343
35. Xalq yaradıcılığının tanınmış adamları	347
36. Qoyunçuluq	349
37. Ovçuluq - Sadiq Murtuzayev	356
38. Xalq yaradıcılığı	361
39. Bənzər adamlar, maraqlı əhvalatlar və rəvayətlər	371
40. İlisu bədii ədəbiyyatda	381
41. Son söz	400
42. Redaktordan	401
43. Mündəricat.....	402
44. Redaktordan sözdür- Hacı Mehman Fərzullayev	401

ƏLİFBA GÖSTƏRİCİLƏRİ

İLİSU MƏKTƏBİNDƏ DƏRS DEMİŞ VƏ İLİSUDAN OLAN GÖRKƏMLİ MÜƏLLİMLƏR

1.Arif Nurməmməd oğlu Əfəndiyev.....	137
2.Balay Qoca oğlu Qocayev	137
3.Əli Adışirin oğlu Adışirinzadə	138
4.Əminə Məmməd qızı Mehdiyeva	138
5.Əmrullah Qeybullah oğlu Bayramov	139
6.Əkrəm Sultan oğlu Hacıyev.....	139
7.Əziz Bədrəddin oğlu Abbasov.....	140
8.Fazil Məmməd oğlu Əfəndiyev.....	141
9.Harun bəy Sultanov	142
10.Həbibulla Qüvvət oğlu Muradov	142
11.Həmzət bəy Məhəmməd bəy oğlu Əfəndiyev	142
12.Həşim Fərəculla oğlu Abbasov	143
13.İbadulla Cəbrayıl oğlu Məmmədov	144
14.Mantaş Sultan oğlu Mantaşov	144
15.Məmməd Mehdi oğlu Məhərrəmov	145
16.Məmməd Şeyx oğlu Əfəndiyev.....	145
17.Mikayıl Cəbrayıl oğlu Əskərov	146
18.Mücahid Məmməd oğlu Qocayev	147
19.Münəvvər Məhərrəm qızı Kərimova	147
20.Nəzir Xalıq oğlu Murtuzayev	148
21.Nurməhəmməd İbrahimxəlil oğlu Xəlilov	148
22.Rəsul Xəlil oğlu Kərimov	149
23.Salam Xəlil oğlu Xəlilov.....	149
24.Süleyman Burhan oğlu Harunov	150
25.Süleyman Əbdürrəhman oğlu Süleymanov	150
26.Şakir Tahir oğlu Əfəndiyev	151
27.Şəfi Əhməd oğlu Qocayev.....	152
28.Şərif Mülsüm oğlu Əfəndiyev	153
29.Yusif İsaq oğlu Əfəndiyev.....	153
30.Yusif Məhəmməd oğlu Məmmədov	154
31.Tahir Qüvvət oğlu Muradov	155
32.Zalxa Saleh qızı Hacızadə	155
33.Zahid Abdurza oğlu Məhərrəmov	156

DÖVLƏT, SİYASİ VƏ İCTİMAİ XADİMLƏR

1.Abbas Veysəl oğlu Məmmədov	157
2.Asiyət Nəcməddin qızı Yusifova.....	158
3.Azər Məmməd oğlu Qasimov	159
4.Həbibullah Məhəmməd oğlu Sofiyev	159
5.Həlimət Məhəmməd qızı Davudova	160
6.Həsən Musa oğlu Əliyev	160
7.Hətəm Abdulla oğlu Əhmədov	161
8.Həzrət Əbdürrəhman oğlu Süleymanov.....	162
9.İbadi Abdul oğlu Məmmədov	162
10.Kərim Xan oğlu Kərimov	163
11.Mahmud Davud oğlu Davudov	164
12.Mahmud Məmməd həsən oğlu Qocayev	165
13.Mədyail Vəli oğlu İmaməliyev	165
14.Məhəmməd Abdulla oğlu Abdullayev.....	166
15.Rəsul Balay oğlu Qocayev.....	167
16.Sadiq Nəbi oğlu Murtuzayev	168
17.Saleh Balay oğlu Qocayev	171
18.Sultan Məmməd oğlu Qasimov	175
19.Vahid Hüseynəli oğlu Hacıyev	175
20.Vaqif Vəli oğlu Qocayev	176

İLİSULU ALİMLƏR

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASININ HƏQİQİ VƏ MÜXBİR ÜZVLƏRİ

1.Əlşərəf Veysəl oğlu Məmmədov	179
2.Əzəl Cəfər oğlu Sultanov	181
3.Dəmir Vahid oğlu Hacıyev	182
4.Kərim Nəzir oğlu Ramazanov	183

ELMLƏR DOKTORLARI VƏ PROFESSORLAR

1.Abdulvəhab Şərif oğlu Muxtarov	185
2.Ağalar Sultan oğlu Hacıqasımov	185
3.Aydın Məmməd oğlu Əfəndiyev	186
4.Barxal Şaban oğlu Barxalov	186
5.Cəfər Əzəl oğlu Sultanov	186
6.Elmir Bayram oğlu Bəşirov	187
7.Əmrullah Adışirin oğlu Adışirin zadə.....	187

8.Fəzli Əmrullah oğlu Hacıyev.....	188
9.Fikrət Seydəli oğlu Seydəliyev	189
10.Qafar Əli oğlu Adışirin zadə.....	190
11.Mikayıl Həmid oğlu Həmidov.....	190
12.Məmməd Şamxal oğlu Qasimov	191
13.Məsud Arif oğlu Əfəndiyev.....	192
14.Nicat Davud oğlu Abdullayev	193
15.Nəzirə Müslüm qızı Əfəndiyeva (Mansurova)	194
16.Paşa Şərif oğlu Əfəndiyev	195
17.Ramiz Həsən oğlu Sultanov.....	195
18.Rəsul Hacı oğlu Sultanov	196
19.Səyyarə Məmməd qızı Mollazadə (Fərhadova)	197
20.Şərif İslam oğlu Mahalov	198
21.Timur Sadəddin oğlu Bəşir zadə	198
22.Tofiq Yusif oğlu Baharov	198
23.Yəhya Şəfi oğlu Kərimov	199

ELMLƏR NAMİZƏDLƏRİ

1.Abdulla Abiddin oğlu Həşimov	201
2.Abdulla Molla Lətif oğlu Əhmədov	202
3.Aida Cabbar qızı Əliyeva	202
4.Allahverdi Əlişrəf oğlu Məmmədov	203
5.Amaliya Əziz qızı Bayramova (Abbasova)	203
6.Anatoli İbadi oğlu Məmmədov	204
7.Ayaz Barxal oğlu Barxalov	204
8.Bədircahan Əmrullah qızı.....	205
9.Bəsti Ənvər qızı Hacıyeva	205
10.Cabir Emin oğlu Şabanov	206
11.Cahid Mamalov oğlu Hacızalov.....	206
12.Cəmil Səlahəddin oğlu Xəlilov	207
13.Dövlət Bayram qızı Bəşirova	207
14.Elçin Namiq oğlu Sultanov	208
15.Elman Əmrulla oğlu Adışirin zadə	208
16.Emilya Yəhya qızı Kərimova	209
17.Emin Tahir oğlu Əfəndiyev	209
18.Əkrəm Səlahəddin oğlu Sultanov	210
19.Əmrah Süleyman oğlu Abdurrahmanov	211
20.Əsmayə Məcid qızı Hacıyeva	211
21.Fatma Nəcməddin qızı Rəsulova (Yusifova)	212
22.Fəridə Arif qızı Sultanova	212
23.Güldanə Əmrullah qızı Pənahova	213
24.Gürsel Namiq oğlu Sultanov	213

25.Hacıbrahim Mollaməhəmməd oğlu Həsənov	214
26.Həbibullah Tahir oğlu Əfəndiyev	214
27.Hənif Əbdürrəhman oğlu Süleymanov	215
28.Xəyyam Paşa oğlu Məmmədov	216
29.Xuraman Ənvər qızı Abdullayeva (Hacıyeva)	216
30.İbrahim Yusif oğlu Əfəndiyev	217
31.İbrahimxəlil Məhsim oğlu Xəlilov	217
32.İlahə İsrail qızı Kərimova (Rəsulova)	218
33.İsrail Rəsul oğlu Rəsulov	218
34.İzzət Rəmzi oğlu Salmanov	219
35.Kamil Əziz oğlu Cəfərov	220
36.Lalə Fuad qızı Mustafayeva	220
37.Leyla Mamalov qızı Sadıqova	221
38.Lütviyar Nurməmməd oğlu Əhmədov	221
39.Məhəmməd Nemət oğlu Hacızalov	222
40.Məhəmmədrəsul Hacıməhəmməd oğlu Əfəndiyev	222
41.Mələhət Mustafa qızı Murtuzayeva	223
42.Mələhət Cahangir qızı Sultanova	223
43.Məmməd Rəcəb oğlu Rəcəbov	224
44.Məmmədiyə Xəlilullah oğlu Əfəndiyev	224
45.Müzəffər Məhsim oğlu Xəlilov	225
46.Naimə Qaflan qızı Xəlilova	225
47.Natəvan Rəsul qızı Sultanova	226
48.Nazim Əzim oğlu Əzimov	226
49.Nemət Bilal oğlu Hacızalov	227
50.Nəzir Kərim oğlu Ramazanov	227
51.Nigar Rəsul qızı Sultanova	228
52.Nilufər Zakir qızı Əfəndiyeva	228
53.Niyal Şaban qızı Barxalova	229
54.Niyazi Mollaməhəmməd oğlu Məmmədov	229
55.Nizami Rasim oğlu Yusifov	230
56.Ömər Əbdürrəhman oğlu Sadıqov	231
57.Ramiz Vahid oğlu Babayev	231
58.Rasim Nəcməddin oğlu Yusifov	232
59.Rasim Həzrət oğlu Süleymanov	233
60.Rauf Məmməd oğlu Sofiyev	233
61.Rauf Ramiz oğlu Sultanov	234
62.Rəfail Seyfəl oğlu Abdullayev	235
63.Rəfiqə Məmməd qızı Sofiyeva	236
64.Rəhimə İsrail qızı Qabulova (Rəsulova)	236
65.Rəna Mehrac qızı Hacıyeva	237
66.Rəna Paşa qızı Əfəndiyeva	238
67.Sabir Əhməd oğlu Qocayev	238

68.Sabir Tahir oğlu Əfəndiyev	239
69.Səqidət Yusif qızı Yusifova	240
70.Saleh Əfəndi oğlu Əfəndiyev	240
71.Saleh Fuad oğlu Sultanov	241
72.Sevil Qurban qızı Adışirinzadə (Şabanova)	241
73.Səbirə Əzəl qızı Sultanova	242
74.Səmayə Məmməd qızı Fərhadova	242
75.Süleyman Bədrəddin oğlu Camalov	243
76.Svetlana Məcid qızı Məcidova	243
77.Şahid Tahir oğlu Yusifov	244
78.Şahin Şahid oğlu Muxtarov	244
79.Şəkər Cəlal qızı Muxtarova	245
80.Şəkər Vəli qızı Hasilova (Qasımova)	245
81.Şəkərxanım Nurməhəmməd qızı Öməröva	246
82.Şəfiqə Əmrullah qızı Abdullayeva	246
83.Şərqiyyə Həmid qızı Sadıqzadə	247
84.Şərqiyyə Saleh qızı Qocayeva	247
85.Tamara Sadəddin qızı Bəşirova	248
86.Tavat Sadıq qızı Əliyeva (Murtuzayeva)	248
87.Vaqif Yəhya oğlu Kərimov	249
88.Vidadi Həbibulla oğlu Muradov	250
89.Vüqar Rəfai oğlu Abdullayev	251
90.Yunis Həşim oğlu Muxtarov	251
91.Zahidə Zakir qızı Sultanova (Əfəndiyeva)	252
92.Zeynal Məmməd oğlu Babayev	252

DİN XADİMLƏRİ

1.Asif Abdulla oğlu Abdullayev	254
2.Davud Hacı Mamay oğlu	254
3.Əhməd Hacıməhəmməd oğlu Hacızadə (molla Əhməd Əfəndi)	254
4.Hənzət Əfəndi Baba	255
5.İbrahimxəlil Şeyxməhəmməd oğlu Əfəndiyev	256
6.Qoca Balay oğlu Qocayev	257
7.Qüvvət Hacımurad oğlu - Molla Quvat	257
8.Mamay Əfəndi Harun oğlu İlisuvi	257
9.Məhəmməd Əfəndi	259
10.Mustafa Əfəndi Abdulhəmid oğlu	259
11.Mirzə - Sofu Mirzə	260
12.Novruz Ramazan oğlu Sadıqov	260
13.Yusif Məhərrəm oğlu	260

**RESPUBLİKA VƏ RAYON MİQYASINDA TANINMIŞ MƏMURLAR,
TƏŞKİLAT, MÜƏSSİSƏ RƏHBƏRLƏRİ**

1.Abdul Nəcəf oğlu Abdulov	261
2.Arif Həşim oğlu Abbasov	261
3.Arif Yəhya oğlu Kərimov	262
4.Aydın Fazil oğlu Əfəndiyev	263
5.Camal Şəfi oğlu Musayev	264
6.Cinayiddin Həzrət oğlu Cəfərov	264
7.Davud Həşim oğlu Abdullayev	265
8.Elyonora Hənif qızı Süleymanova	265
9.Ədhəm Qoca oğlu Qocayev	266
10.Əfrain Abdulsalam oğlu Hacıyev	266
11.Əfrain Əyyub oğlu Mahalov	267
12.Ələkbər Abdusalam oğlu Hacıyev	267
13.Əliyar Yamil oğlu Əliyev	267
14.Əmrulla Abdulla oğlu Abdullayev	268
15.Ənvər Həsən oğlu Hacıyev	268
16.Fərrux Həmdulla oğlu Qocayev	269
17.Firudin Süleyman oğlu Harunov.....	269
18.Hacı Beqay oğlu Əliyev	270
19.İlham Kamil oğlu Harunov	270
20.İrfan Zakir oğlu Əfəndiyev	271
21.İslam Müslüm oğlu Mahalov	271
22.İsmayıl Əmrullah oğlu Rəsulov	272
23.İzzət Əfəndi oğlu Əfəndiyev	272
24.Kamal Cəlal oğlu Muxtarlı	273
25.Məmməd Camal oğlu Məmmədov	273
26.Məmməd Məlhət oğlu Fərhadov	274
27.Mustafa Hasil oğlu Hasilov	274
28.Məmməd Mütəllif oğlu Məmmədov	275
29.Məmməd Zeynal oğlu Babayev	275
30.Məmmədəmin Əmrullah oğlu Xəlilov	276
31.Məmmədiyə Əhmədiyə oğlu Hacıyev	276
32.Namiq Ədhəm oğlu Sultanov	277
33.Nəcibə Abdilməcid qızı Əliyeva	278
34.Nəcibə Məmmədtahir qızı Abdullayeva	278
35.Nəriman Məhərrəm oğlu Əliyev	279
36.Nəzirmahmud Qoca oğlu Qocayev	279
37.Nəzirməmməd Paşa oğlu Ramazanov	280
38.Paşa İsa oğlu Ramazanov	280
39.Ramiz Hənifə oğlu Cəfərov	281
40.Rəcəb Məhəmməd oğlu Rəcəbov	281

41.Rəhman Süleyman oğlu Süleymanov	282
42.Rəsul Rüstəm oğlu Həbilov	282
43.Salahəddin Bəqay oğlu Əliyev	283
44.Salam Nəbi oğlu Rəhimov	283
45.Seyfi Arif oğlu Həsəlov	284
46.Soltan Bədrəddin oğlu Camalov	284
47.Şahid Muxtar oğlu Muxtarov	285
48.Şamxal Babası oğlu Şamxalov	285
49.Tofiq Musa oğlu Musayev	286
50.Ülfət Həzrət oğlu Poladov	286
51.Yusif Hacımurad oğlu Baharov	287
52.Yusif Məmmədrəsul oğlu Yusifov	287
53.Zahidə Nəcməddin qızı Nəcəfova-Yusifova	288
54.Ziyaviddin Davud oğlu Məmmədov	288

TANINMIŞ ZİYALILAR, GÖRKƏMLİ MÜTƏXƏSSİSLƏR

1.Aynurə Abdulla qızı Həşimova	289
2.Azər Abdusalam oğlu Şabanov – Azər Axşam	289
3.Bəkir Tahir oğlu Bəkirov	290
4.Bilqeyis Abdülqədir qızı Sultanova	290
5.Elcan Abdulla oğlu Həşimov	291
6.Elxan Abdulla oğlu Həşimov	291
7.Əhmədiyə Bəqay oğlu Əliyev	292
8.Əkbər Nəzir oğlu Murtuzayev	292
9.Əyyub Şeyx oğlu İmaməliyev	293
10.Əyyub Zakir oğlu Kərimov	294
11.Əzizə Zakir qızı Nəzirova	294
12.Füzuli Əmrullah oğlu Ramazanov	295
13.Gülbahar Zəkəriyyə qızı Əsgərova	295
14.Hacı Məmməd oğlu Hacıyev	296
15.Hacı Mirzə oğlu Hacıyev	296
16.Hənifə Babası oğlu Cəfərov	297
17.Həşim Abiddin oğlu Həşimov	297
18.Qasım Müslüm oğlu Əfəndiyev	298
19.Qalibə İlisulu	298
20.Qeybullə İbadulla oğlu Rəsulov	298
21.Manaf Mollaməhəmməd oğlu Məmmədov	299
22.Maya Abdülqədir qızı Sultanova	300
23.Mehrac Hacıbaba oğlu Hacıyev	300

24.Midhət Musa oğlu Sultanov	301
25.Mikayıl Heydər oğlu Ömərov	302
26.Nadir Ədhəm oğlu Sultanov	302
27.Naz Məhəmmədrəsul qızı Seydəliyeva	303
28.Nizami Sadiq oğlu Murtuzayev	303
29.Nəriman Kəmaləddin oğlu Əfəndiyev	304
30.Osman Abdulla oğlu Abdullayev – Osman Ümman	304
31.Solmaz Elqızı	305
32.Soltanım Mollaməhəmməd qızı İsayeva – Əhmədova	305
33.Sultan Əkrəm oğlu Hacıyev	305
34.Şaban Emin oğlu Şabanov	306
35.Şövkət Əfəndiyev	306
36.Tahir Məmmədrəsul oğlu Yusifov	307
37.Tofiq Əyyub oğlu İmaməliyev	307
38.Vaqif Ədhəm oğlu Sultanov	308
39.Vidadi Mustafa oğlu Eminov	309
40.Yaşar Qeybullə oğlu Hasilov	309
41.Yaşar Şakir oğlu Əfəndiyev	310
42.Zakir Əbdürrəhman oğlu Süleymanov	310

ZABİTLƏR, BÖYÜK VƏTƏN VƏ QARABAĞ MÜHARİBƏSİ VETERANLARI

1.Asif Əhmədiyev oğlu Əlili	313
2.Azad İsa oğlu Şabanov	313
3.Bayram Hacınurməhəmməd oğlu Həsənov	314
4.Çingiz Sadiq oğlu Murtuzayev.....	314
5.Elşad Məmməd oğlu Musayev	315
6.Elşad Yusif oğlu Şabanov	315
7.Əli Osman oğlu Babayev.....	316
8.Fateh Mamay oğlu Əfəndiyev	316
9.Danyal Sultan	317
10.Hacıxan Hacıxəlil oğlu Sultanov	317
11.Hacıxəlil bəy	317
12.Həbibullah Oruc oğlu Məmmədov	317
13.İbrahim İsaq oğlu Əfəndiyev	318
14.Kamil Məmmədəmin oğlu Harunov	318
15.Kazım Sultan oğlu Hacıyev	319
16.Mehman Məmməd oğlu Qasımov	319
17.Məhəmməd-Müxlis bəy Hacı Ağa bəy oğlu.....	319
18.Mərdan Həmid oğlu Xəlilov	320
19.Mirzəbəy Hacızadə	320

20.Rafiq Saleh oğlu Məmmədov	320
21.Sadiq bəy Hacı Ağa bəy oğlu	321
22.Sadəddin Kamal oğlu Bəşirzadə	321
23.Seyfulla bəy Hacı Ağa bəy oğlu	321
24.Zeynal bəy Məhəmməd oğlu Əfəndiyev	321

GÖRKƏMLİ İDMANÇILAR

1.Asif Məmmədhenifə oğlu Sayadov	323
2.Kamran Vahid oğlu Məmmədov	324
3.Mais Qurban oğlu Şabanov	324
4.Nazim Nəzir oğlu Əlicanov	325
5.Reyhan Fərhad qızı Nəbiyeva	325
6.Vaqif Musa oğlu Abbasov	326
7.İlusuda yaşamış məşhur pəhləvanlar	326

KƏNDƏ RƏHBƏRLİK EDƏN ADAMLAR

1.Asəf Şahid oğlu Əhmədov.....	328
2.Hacıömər Məhəmməd oğlu Xəlilov	328
3.Hənifə Tahir oğlu Məmmədov	329
4.Həşim Abdulla oğlu Diniyev	329
5.Həzrət Cəfər oğlu Cəfərov	330
6.Həzrət Əliskəndər oğlu Poladov	330
7.Məcid Abdusəməd oğlu Seydəliyev	331
8.Vəli Balay oğlu Qocayev	331

İŞ ADAMLARI, XEYRİYYƏÇİLƏR

1.Anar Nizami oğlu Murtuzayev.....	332
2.Bəhram, Fərman, Nəriman, Hacıxan, Mahmudov qardaşları	333
3.Çingiz Kamal oğlu Mehdiyev	333
4.Camal Həməzət oğlu Muxtarov.....	334
5.Ədilxan İlisuyski	334
6.Əbubəkir Əhmədiyyə oğlu Əmirov	336
7.Fikrət Hacı oğlu Əliyev	337
8.Məmmədrəsul Xasay oğlu – Xaşal Məmmədrəsul.....	337
9.Nadir Molla oğlu İmanov	338
10.Ramazan İbrahim oğlu Məmmədov - şofer Ramazan.....	338
11.Rəşad Hacı Huşəng oğlu Nəcəfov	339
12.Sadiq Nəbi oğlu Murtuzayev – nəvə Sadiq	339
13.Seyfəddin Rəhim oğlu Əliyev	340

14.Sofiyev qardaşları	340
15.Yuvam - Qara Yuvam	340

BİR QƏHRƏMAN AİLƏ

1.Mustafa Həsən oğlu Mustafayev	341
2.Xatın Məcid qızı Həsənova	341

İLUSUDA SƏNƏTKARLIQ

1.Bəşir -usta Bəşir baba	344
2.Əhmədiyə -Buyurtma oğlu	344
3.Əmin Sadıqov -Əmin dayı	344
4.Əmin dayı -Qaradolaqlı	344
5.Əbdülhəmid-Avul dayı	344
6.İsmayıl - Boyaqçı İsmayıl	344
7.Məhsim Xəlilov	345
8.Mustafa Məhəmmədəmin oğlu Harunov -Usta Mustafa	345
9.Nəcməddin Yusif oğlu Məhərrəmov	346
10.Nəsir Əzimov	346
11.Nəzir dayı	346

QOYUNÇULUQ

1.İlisuda qoyunçuluq	347
2.İlisunun yay otlaqları	348
3.Qış otlaqları	349
4.Qoyunçuluq məhsulları	349
5.İlisunun tanınmış çobanları	352
6.Mirzə Abdulla oğlu Hacıyev	354

İLİSUDA OVÇULUQ

1.Ovçuluq ovçular haqqında	356
----------------------------------	-----

XALQ YARADICILIĞININ TANINMIŞ ADAMLARI

1.Abdulla – Qara Qada	358
2.Camal Lələ	358
3.Həşim müəllim	358
4.Kazım - Aşıq Kazım	358

5.Seyid Mamalov oğlu Seyidov	359
6.Yusif - Hacı Yusif	359

XALQ YARADICILIĞI

1.Söz güləşdirən qabağa dursun	361
2.İnanclar	367
3.Qınamalar	367
4.Tövsiyələr	367
5.Oyunlar	368
6.Uşaq oyunları	368
7.Vərdişlər	368
8.İlisuda toy adətləri	369
9.İlisu yeməkləri	370

BAMƏZƏ ADAMLAR, MARAQLI MƏLUMATLAR VƏ RƏVAYƏTLƏR

1.A.Dümanın "Qafqaz səfəri" əsərindən bir epizod	371
2.Dadaş dayı - Mən də inəklərin müəllimiyəm	371
3.Danyal Sultanın qartal balası sifarişi	372
4.Əbə bəyin carın xahişini rədd etməsi	373
5.Əmin dayı - Ayaqlar insanları qarğıyır	373
6.Həsil - Çopur Həsil və Sarıbaşı Səməd	373
7.Leyli - Ölülərə halva paylayan Leyli	374
8.Ləfi-Lüfə danışır	375
9.Murtuzəli Məmmədrza oğlu Mürüdoğlu	375
10.Mütəllif - Aşıq Mütəllif	376
11.Müzəffər	378
12.Ömər kişi	378
13.Şahmərdan Əhmədov	378
14.Razı - Usta Razı	379
15.Zinzilə	379

İLİSU BƏDİİ ƏDƏBİYYATDA

1.Asiyət Yusifova: "İlisu", "Gəlmişəm"	383
2.Bəxtiyar Vahabzadə: "Sadə adamlar"	385
3.Əliağa Kürçaylı: "Qartal"	386
4.Ənvər Nəzərli: "Yadıma düşür"	388
5.İbrahimxəlil Xəlilov: "Ulu körpü", "İlisum mənim"	389

6.Qalibə İlisulu: "İlisu bayatıları"	391
7.Məmməd Rahim: "İlisu"	392
8.Molla Cümə: "İlisu kəndində"	392
9.Mövlüd Sarıbaşlı: "İlisu"	393
10.Müzəffər Xəlilov: "Sülhünün", "İlisu"	394
11.Nəzirmahmud Rəşidov: "İlisu"	394
12.Osman Ümman: "İlisulu Danyal Sultan"	395
13.Solmaz Elqızı"Gərək"	396
14.Soltanım Əhmədova: "Ağbulaqla söhbətim", "İlisum mənim"	396
15.Veysəl Çərkəz: "Qartal kimi qonmusan"	398
Son söz	400

MƏNBƏLƏR:

Kitabda “Qurani-Kərim”, Mühəmməd (s.ə.s.) peyğəmbərin hədisləri, Böyük Türk İslam Ensiklopediyası, Azərbaycan tarixi, digər tarixi məxəzlərdən, akademiklər Adolf Berje, İmam Mustafayev, AMEA-nın müxbir üzvləri Məşədixanım Nemət, Rafael Hüseynov, professorlar Yəhya Kərimov, Səyyarə Mollazadə, elmlər namizədləri Sabir Əfəndiyev, Rəsul Tahirzadə, Elvira Lətifova, yazıçı-publisist Əhməd İsayev, hər b tariximizin tədqiqatçısı Şəmistan Nəzirli və digər müəlliflərin tədqiqat əsərlərindən istifadə olunmuş, iqtibaslar verilmişdir.

Ümumi tərtibat **Hacı Möminindir**

Rəssam

Jalə Hacı Mehman qızı

Komputer tərtibatı

Cəsarət Qasimov

Korrektor

Bahar Fərzullayeva

Operator

Bahar Hacı Mehman qızı

Fotolar Vidadi Muradov və Vidadi Eminovundur

Yığılmağa verilib: 01.01.2012. Çapa imzalanıb: 11.07.2012.

Format: 70x100 1/16. Ofset çapı. Həcmi 26 ç.v.

Qarnitur: A1-Lat. Sifariş: 117. Tiraj: 1000.

Qiyməti müqavilə ilə.

mətbəəsində çap olunub